

PRILOZI GRAĐI ZA POVIJEST 1917.—1918. S OSOBITIM OBZIROM NA RAZVOJ RADNIČKOG POKRETA I ODJEKE OKTOBARSKE RE- VOLUCIJE KOD NAS.

Josip I. Vidmar

Povodom četrdesetgodišnjice Oktobarske revolucije pristupili su naši arhivi sakupljanju i sređivanju dokumenata, koji se odnose na političke i ekonomske prilike, razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije od 1917. do 1921. Rezultat ovog rada jest sređena obilna dokumentacija, koja je namijenjena historičarima i ostalim javnim radnicima za pisanje rasprava i radova o zbivanjima, koja su dosad malo obrađivana u našoj historiografiji, a naročito malo na osnovu izvornih dokumenata. Kako je zadatak »Arhivskog vjesnika« da historiografima pruži što više izvora, ukazala se povoljna prilika, da se objavi i ova građa, o čijoj aktuelnosti nije potrebno da se govori.

Obzirom na prostor i množinu dokumenata, kod izbora se vodilo računa, da se u dosad fragmentarnom objavljivanju izvora posvećivala pažnja tek nekim pitanjima naše novije historije, a vrlo malo radničkom pokretu i njegovom razvoju neposredno poslije Oktobarske revolucije. Ovdje valja istaknuti, kao iznimke, dvije edicije, za koje se u vrijeme njihovog izdavanja nije mogla koristiti ova građa, jer su tada u gotovo svim našim arhivima ovi dokumenti, koji bi bez sumnje ušli u te edicije, bili nepristupačni. Te publikacije su: »Arhiv za historiju KPJ«, tom IV., te »Građa za povijest sindikalnog pokreta u Hrvatskoj za godine 1917.—1919.« (Od obnove sindikalnog pokreta do Kongresa ujedinjenja) i druga knjiga od 1919. do 1920. (Od Kongresa ujedinjenja do Obznane), koje je u redakciji Josipa Cazija izdalo (1955. i 1956.) Republičko vijeće za Hrvatsku Saveza sindikata Jugoslavije.

Prema tome, objavljivanje ovih izvora ima svrhu, da pored navedenih publikacija, pruži historičarima što više faktografskog materijala i to tim više, što danas oskudijevamo u sistematskom izdavanju građe a naročito za historiju XX. stoljeća.

Iako je prvobitna zamisao bila da se objavi samo građa za historiju radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas, pošlo se izboru nešto šire s namjerom, da se uključi više izvora, koji mogu da prikažu i objasne ekonomske, društvene i političke prilike kod nas i u svijetu 1917.—1918. godine. Tokom 1917. počela je u Hrvatskoj obnova organiziranog radničkog pokreta, koji pod utjecajem Oktobarske revolucije i specifičnih naših prilika, naglo raste i razvija se, da bi Kongresom uje-

dinjenja prerasao u proletersku lenjinsku partiju. Ratno vrijeme obilježeno je oskudicom dokumenata o samom radničkom pokretu, pa je zato pri izboru posvećena pažnja izvorima, koji objašnjavaju političku i ekonomsku situaciju vremena, kad se već ocrtava svršetak preživjele Austro-Ugarske. Ujedinjenje Južnih Slavena pozdravio je sav proletarijat naših sela i gradova, no već u samom početku je jasno, da proletarijatu za njegovo socijalno oslobođenje predstoji teška borba sa nacionalnom buržoazijom, koja je zadržala pravo, da ubere sve plodove nacionalnog oslobođenja i ujedinjenja. Dokumenti, koji govore o situaciji za vrijeme Ujedinjenja izabrani su, da bi se podcrtalo držanje i uloga radnih masa, kao i težnje najvećeg dijela naroda, koji je to manifestirao na razne načine, a među ostalim i napadom na vlastelinstva, veleposjede i stare omrzute oblasti. Svi ovi izvori treba da pomognu da se lakše razumije razvoj radničkog pokreta do Kongresa ujedinjenja. Za vrijeme poslije Kongresa ujedinjenja, pa do Zakona o zaštiti države, imade obilje dokumenata za historiju radničkog pokreta i KPJ, jer je to vrijeme dinamičnog razvoja radničkog pokreta i akutnog zaoštavanja klasne borbe. U idućem »Arhivskom vjesniku« bit će objavljena građa iz 1919. i dalje. Razdioba građe namijenjene objavljivanju uslovljena je samo prostorom, a ne bilo kakvim pokušajem periodizacije ove problematike; ona će sačinjavati jednu cjelinu bez obzira što će biti objavljena u nekoliko brojeva »Arhivskog vjesnika«.

Tekst publiciranih izvora isti je kao u originalu, no ponegdje bijaše potrebno da se izostave pojedini dijelovi, koji ne sadrže ništa bitno za odnosnu problematiku, a s druge strane, na taj je način ušteden prostor. Autor i destinator navedeni su u registama pred svakim dokumentom, najčešće samo po funkciji, a ne i imenom, a ponegdje je autor naveden i na kraju dokumenta i to prezimenom, uglavnom kad je dokumenat peticija ili slično, odnosno, kad nije službeni spis.

Pored signatura, koje sadrže naziv arhiva u kojem se dokumenti čuvaju, naziva fonda iz kojeg potječu i oznake (šifra, broj i godina), dane su i napomene potrebne za razumijevanje teksta, no pri tom se pazilo da se cijela građa ne optereti suvišnim napomenama.

Posebno je navedeno ako je izvor po svojem vanjskom karakteru koncept, prepis i sl., no ako nema te napomene, onda je to original.

Kratice ovdje upotrebljene uobičajene su i upotrebljavaju se u pojedinim arhivima.

Kratice:

AIRP — Arhiv za historiju radničkog pokreta — Zagreb,

AGV — Arhiv grada Varaždina,

AGZ — Arhiv grada Zagreba,

DAD — Državni arhiv u Dubrovniku,
 DAZgb — Državni arhiv u Zagrebu,
 PrZV — Predsjedništvo Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade u Zagrebu,
 UOZV — Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade,
 UOZV, IV. B — IV. B odsjek za pogranična redarstvena satništva Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade,
 SDDS — Središnji ured za dojavnu defenzivnu službu (pri IV. B odsjeku Odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade),
 ZV ONG — Odjel za narodno gospodarstvo Zemaljske vlade,
 DNo — Državno nadodvjetništvo u Zagrebu,
 DOZ — Državno odvjetništvo u Zagrebu,
 DDS — Domobranski divizijski sud u Zagrebu,
 NV — Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu.
 PrNV — Predsjedništvo Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba u Zagrebu,
 NVSOA — Sekcija za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu.
 SSV — Sudbeni stol u Varaždinu,
 GP — Gradsko poglavarstvo,
 KPD, RO — Kotarsko poglavarstvo Dubrovnik, Redarstveni odsjek,
 f. — fascikl,
 res — oznaka za rezervatne (povjerljive, tajne) spise.

S A D R Ž A J :

1. Orehovica (kod Grobnika) 9. III. 1917. Stanovnici Orehovice pritu- žuju se banu radi teških ekonomskih prilika i nepravilnosti kod općinske aprovizacije - - - - -	24
2. Zagreb, 8. V. 1917. Slavko Kaurić, Stjepan Turković i Josip Cimer- mančić podnose banu predstavku, da se dozvoli obnova strukovnih radničkih saveza u Zagrebu - - - - -	25
3. Zagreb, 9. V. 1917. Redarstveno povjereništvo dostavlja Odjelu za unutarnje poslove Zemaljske vlade peticiju predstavnika radničkih organizacija za dozvolu djelovanja strukovnih saveza - - - - -	26
4. Kopenhagen, 19. V. 1917. Telegram austrougarskog poslanika grofa Dionizija Szechenyia ministru vanjskih poslova grofu Czerninu, o jednoj vijesti, da su hrvatskim predstavnicima za socijalističku konferenciju u Stockholmu uskraćene putnice - - - - -	27
5. Beč, 26. V. 1917. Dva letka bečkih revolucionarnih socijalista, koji pozivaju radnike i radnice na demonstracije za mir protiv rata - - - - -	27
6. Zagreb, 2. VI. 1917. Redarstveno povjereništvo grada Zagreba jav- lja Nadsatništvu ugarskog državnog redarstva u Budimpešti o hapšenju i saslušanju Jakaba Kertesa, željezničara iz Budimpešte, koji je došao u Zagreb s namjerom da organizira štrajk zagrebač- kih željezničara - - - - -	28
7. Zagreb, 5. VI. 1917. Predstavnici Socijal-demokratske stranke Hr- vatske i Slavonije podnose Saboru peticiju, kojom traže: opće iz- borno pravo, slobodu udruživanja, zborovanja i štampe, porotu i ukidanje smrtna kazna, te samoupravno uređenje općina - - - - -	31
8. Zagreb, 6. VI. 1917. Okružnica Odjela za unutarnje poslove Ze- maljske vlade, velikim županima, vladinim povjerenicima, oru- žničkom zapovjedništvu i redarstvenom povjereništvu u Zagrebu, o Liebknechtovom proglasu za mir, te se naređuje suzbijanje širenja tog proglasa kao i ostalih revolucionarnih pokušaja - - - - -	33
8. A. (Zagreb, 6. VI. 1917.) Proglas Karla Liebknechta i Mac Leana, kojim se pozivaju radnici evropskih država na revoluciju kao je- dini način za ostvarenje demokratskog i stalnog mira, te za oslo- bođenje kolonija, radi kojih se vodi rat. Poziva se radništvo na opći štrajk 1. maja 1917 - - - - -	34
9. Zagreb, 12. VI. 1917. Redarstveno povjereništvo izvješćuje odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade o toku i neuspjelom završetku štrajka zagrebačkih željezničara - - - - -	36
10. Beč, 14. VI. 1917. Obavještajno odjeljenje Vrhovne komande brzo- javlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, o navodnoj namjeri ruskih zarobljenika da 15. VI. dignu ustanak - - - - -	37
11. Beč, 6. VII. 1917. Vrhovna komanda dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, raspis, kojim javlja, da se u Švicarskoj u socijalističkim krugovima vrši sakupljanje novca za potrebe propagande za mir - - - - -	37
12. Zagreb, 17. VII. 1917. Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade dozvoljava nastavak djelovanja radničkih saveza u Zagrebu i o tom obaviješćuje redarstvo - - - - -	38

13. Zagreb, 19. VII. 1917. Zemaljska vlada dostavlja podređenim organima okružnicu Obavještajnog odjeljenja Vrhovne komande o radničkom pokretu u rudnicima u Moravskoj - - - - - 38
14. Baden, 17. X. 1917. Vrhovna komanda, šef generalštaba, ministru vojske, da se poduzmu mjere, kako bi se cenzurirale vijesti o miru, koje štetno djeluju na disciplinu i raspoloženje trupa. - - - - - 39
15. Feldkirch, 23. X. 1917. Zensurstelle, Ministarstvu rata u Beču, dostavlja osnovu i nacrt rada mirovne konferencije u Bernu - - - 39
16. Dubrovnik, 29. X. 1917. Oglas Kotarskog poglavarstva, kojim se zabranjuju demonstracije učestale zbog teških ekonomskih prilika - - - 43
17. Beč, 13. XI. 1917. Ministarstvo rata Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu o revolucionarnim gibanjima među ratnim zarobljenicima Rusima, izazvanim događajima u Rusiji - - - 44
18. Beč, 12. I. 1918. Ministarstvo rata, namjesniku u Zadru, o navodnoj namjeri, da se boljševički letaci prokrijumčare u Austro-Ugarsku u danskoj izveznoj robi - - - - - 44
19. Zagreb, 12. I. 1918. Hrvatsko-slavonsko oružničko zapovjedništvo, Zemaljskoj vladi, da je u 1917. uhapšeno oko 20.000 vojnih bjeGUNACA, te da žandari sve teže ureduju protiv dezertera, kojima pomaže i stanovništvo, pa predlaže da se proglasi pučanstvu, da će se to strogo kažnjavati - - - - - 45
20. Budimpešta, 15. I. 1918. Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja banu naredbu o suzbijanju širenja revolucionarnih ideja po bivšim zarobljenicima u Rusiji - - - - - 47
21. Budimpešta, 15. I. 1918. Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja svim pograničnim redarstvenim satništvima okružnicu o navodnoj namjeri, da se proturaju boljševički »pamfleti« u danskoj izveznoj robi (novinama i konzervama) - - - - - 48
22. Zagreb, 31. I. 1918. Središnji ured za dojavnu defenzivnu službu dostavlja velikim županima, redarstvenim povjereništva i oružničkom zapovjedništvu tekst letka širenog u Aradu i Tövisu - - - 48
23. Zagreb, (5.) veljače 1918. Socijalistički akcioni odbor u Zagrebu podnosi Saboru (drugu) peticiju za slobodu udruživanja, sastajanja i slobodu štampe, te liberalizaciju političkog života - - - - - 48
24. Zagreb, 6. II. 1918. Redarstveno povjereništvo dostavlja IV. B odsjeku Unutrašnjeg odjela Zemaljske vlade »Pjesmu slavenskih revolucionara u Austriji«, koja je stajala na oglasnom stupu na Zrinjevcu - - - - - 50
25. Zagreb, 7. II. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade upućuje Državnom nadodvjetništvu, na zahtjev Ratnog nadzornog povjerenstva u Budimpešti, popis vijesti, koje treba da zaustavi cenzura 51
26. Beč, 7. II. 1918. Ministarstvo unutrašnjih poslova, namjesniku u Zadru, o boljševičkoj agitaciji među socijal-demokratima u Austriji - - - 51
27. Beč, 7. II. 1918. Ministarstvo unutrašnjih poslova, namjesniku u Zadru, o navodnoj pripremi generalnog štrajka u Evropi i Americi - - - 52
28. Zagreb, 19. II. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se cenzuriraju vijesti o proglasu Namjesničkog vijeća u Varšavi i o generalnom štrajku poljskih željezničara - - -
29. Zagreb, 7. III. 1918. Opći radnički savez pritužuje se Zemaljskoj

vladi, da karlovačko redarstvo zabranjuje sastanke članova podružnice ORS-a u Karlovcu - - - - -	53
30. Zagreb, 12. III. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu u Zagrebu, da se cenzuriraju novinske vijesti o položaju zarobljenika i situaciji u Rusiji, kao i izjave povratnika iz Rusije - - - - -	54
31. Standort, 25. III. 1918. Obavještajno odjeljenje Vrhovne komande, Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, o učestalim veleizdajničkim pozivima bežičnim putem i o suzbijanju te propagande - - - - -	55
32. Haag, 7. IV. 1918. Austrijski vojni ataše dostavlja Komandi za ratnu štampu u Beču izvještaj o navodnom organiziranju socijalističke revolucionarne aktivnosti i propagande u Haagu, Bernu, Stockholmu i Londonu, među Nijemcima u inozemstvu - - - - -	55
33. Virovitica, 8. IV. 1918. Kotarska oblast velikom županu Virovitičke županije o pripremanju štrajka paropilanskih radnika za 1. maj - - - - -	56
34. Zagreb, (prije) 9. IV. 1918. Letak »Živila Jugoslavija«, kojim se bodri na podnošenje ratnih teškoća i kojim se izražava odlučnost za ujedinjenje i stvaranje Jugoslavije - - - - -	56
35. Zagreb, 17. IV. 1918. Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade moli VI. okružno domobransko zapovjedništvo u Zagrebu, da naredi mjesnoj komandi u Virovitici, da u sporazumu sa građanskim vlastima spriječi eventualne izgrede za 1. maj - - - - -	57
36. Zagreb, 17. IV. 1918. Zapisnik o saslušanju domobrana Franje Kolareka, o socijalističkoj agitaciji domobrana Pavla Kerteša - - - - -	57
36. A. Pjesma »Vjera« pronađena kod domobrana Pavla Kerteša, optuženog zbog socijalističke aktivnosti - - - - -	58
36. B. Pjesma »Glas slobode« pronađena kod domobrana Pavla Kerteša, optuženog radi socijalističke agitacije među vojnicima - - - - -	58
37. Sisak, 24. IV. 1918. Josip Čupak, predsjednik obrtničko-radničkog društva »Sloga« moli Zemaljsku vladu, da odobri obnovu djelovanja »Sloge« - - - - -	59
38. Zagreb, 29. IV. 1918. Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu u Zagrebu, da se cenzuriraju vijesti o vojnim pobunama u St. Pöltenu, Krakovu, Bielitzu, Brnu i Nagy-Varadu - - - - -	59
39. Zagreb, 24. V. 1918. ORS se pritužuje Zemaljskoj vladi, da oblasti zabranjuju podružnicama ORS-a djelovanje i to u Belišću, Đurđevcu i Beočinu - - - - -	60
40. Zagreb, 6. VI. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se ne propuste vijesti o pobuni češke regimente u Debrecinu i o postupku u Marmarosszigetu protiv poljskih legionara prebjeglih u Rusiju - - - - -	60
41. Đurđevac, 8. VI. 1918. Predsjednik Kotarske oblasti javlja velikom županu Bjelovarsko - križevačke županije, da je narod uzbuđen predstojećom rekvizicijom, a to iskorišćuje »zeleni kader«. Predlaže četovanje protiv »zelenog kadra« - - - - -	61

42. Zagreb, 15. VI. 1918. »Opći radnički savez« traži od Zemaljske vlade, da se radništvu bezuvjetno prizna pravo udruživanja, te se pritužuje na postupak prema organiziranim radnicima u Đurđenovcu 62
43. Zagreb, 15. VI. 1918. Okružnica Zemaljske vlade, da je dozvoljeno djelovanje ne samo »Općem radničkom savezu«, nego i njegovim podružnicama. - - - - - 63
44. Zagreb, 15. VI. 1918. Vojna komanda u Zagrebu dostavlja raznim vojnim komandama, a 6. VII. i Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, letak grupe socijalista ruskih zarobljenika u Austro-Ugarskoj, namijenjen ostalim ruskim zarobljenicima u monarhiji, koje se poziva na povratak u domovinu - - - 63
45. Zemun, 18. VI. 1918. Upravitelj pograničnog redarstvenog satništva javlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, da Kosta Kokotović iz Bežanije, povratnik iz ruskog zarobljeništva, pripovijeda, da se povratnici ne će boriti na frontovima, te da će se Rusima javljati određenim »parolama« - - - - - 65
46. Zemun, 18. VI. 1918. Kotarska oblast, Oružničkom krilnom zapovjedništvu u Mitrovici i vladinom povjereniku u Vukovaru, o akcijama »zelenog kadra« (odreda Mike Ostojića iz Kupinova) - 65
47. Zagreb, 24. VI. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se ne propuste vijesti o štrajkaškom pokretu u Ugarskoj - - - - - 67
48. Beč, 24. VI. 1918. Direkcija policije izvješćuje Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beču, o poduzetim mjerama povodom prijetećeg pisma, koje je prispjelo u carsku kancelariju, te dostavlja sadržaj tog pisma - - - - - 67
49. Beč, 27. VI. 1918. Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja Namjesništvu u Zadru letak revolucionarnog vojničkog komiteta, koji se navodno širi na istočnoj fronti - - - - - 68
50. Standort, 27. VI. 1918. Šef generalštaba Vrhovne komande javlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, da će se vojni bjegunci pokušati uvući među povratnike, te da postoji vjerojatnost da će propagirati boljševizam - - - - - 69
51. Beč, 27. VI. 1918. Evidenzbureau generalštaba dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu raspis o znacima raspoznavanja navodne urotničke revolucionarne organizacije među vojnicima - - - - - 70
52. Sušine—Đurđenovac, 27. VI. 1918. Prijava podružnice ORS-a, Kotarskoj oblasti u Našicama, o sastanku podružnice 29. VI. 1918. u Sušinama - - - - - 71
53. Zagreb, 26. VII. 1918. Vojna komanda u Zagrebu dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, raspis o znacima, koje šire socijal-demokrati među vojnim osobama u Ugarskoj 71
54. Neštin 4. VIII. 1918. Oružnička postaja prijavljuje Kotarskoj oblasti u Iloku o napadaju vojnih bjegunaca na lugara čerevičkog vlastelinstva Franju Smolka - - - - - 72
55. Ruma, 22. VIII. 1918. Kotaska oblast predlaže vladinom povjereniku za Srijemsku županiju, da se formiraju zaštitne čete od pouzdanih elemenata, kako bi se suzbio »zeleni kader«, koji u najvećoj mjeri ugrožava sigurnost, a u nekim selima preuzeo je i upravu - - - 72

56. Zemun, 27. VIII. 1918. Kotarski upravitelj javlja vladinom povjereniku za Srijemsku županiju, o javnoj nesigurnosti od vojnih bjegunaca, te da ovo stanje sliči onom u Rusiji, »kad se je počela drmati državna vlast«	74
57. Ruma, 2. IX. 1918. Kotarski upravitelj izvješćuje vladinog povjerenika za Srijemsku županiju, o akcijama »zelenog kadra« i nemogućnosti provođenja rekvizicije žitarica	75
58. Sušak, 5. IX. 1918. Pogranično redarstveno satništvo dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu letak bačen navodno iz aviona nad Zagrebom	76
59. Ruma, 6. IX. 1918. Oružnička postaja dostavlja Krilnom zapovjedništvu letak nađen u Vognju, a namijenjen Jugoslavenima od Dr. A. Trumbića	77
60. Beč, 6. IX. 1918. Ministarstvo rata, banu, o pojavi »zelenog kadra« i mjerama za njegovo suzbijanje	78
61. Irig, 6. IX. 1918. Kotarski upravitelj izvješćuje IV. B odsjek odjela za unutarnje poslove Zemaljske vlade, da su vojni bjegunci u Pavlovcima ubili jednog žandara i oslobodili uhvaćene dezertere	79
62. Daruvar, 10. IX. 1918. Kotarska oblast brzojavno moli Predsjedništvo Zemaljske vlade, da se pojača žandarmerija i pošalje četa vojnika, jer vojni bjegunci ugrožavaju sigurnost u Velikim Bastajima	80
63. Zagreb, 12. IX. 1918. Generalštabni odsjek Vojne komande u Zagrebu dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu dopis Vojne komande u Temišvaru o revolucionarnom napisu u željezničkom vagonu	80
64. Zelina, 14. IX. 1918. Kotarski upravitelj izvješćuje Predsjedništvo Zemaljske vlade o boravku grofa Tisze u Zelinskom kotaru	81
65. Donja Stubica, 15. IX. 1918. Kotarski predstojnik dostavlja velikom županu Zagrebačke županije izvještaj o boravku bivšeg ugarskog ministra-predsjednika Tisze u Stubici	82
66. Karlovac, 16. IX. 1918. Kotarski predstojnik izvješćuje velikog župana o boravku grofa Tisze u Karlovcu	83
67. Delnice, 16. IX. 1918. Oružnička postaja prijavljuje Kotarskoj oblasti, o napadaju vojnih bjegunaca na patrolu, koja je pratila uhvaćenog vojnog bjegunca	85
68. Zadar, 21. IX. 1918. Dalmatinsko namjesništvo dostavlja kotarskim poglavarstvima raspis Ministarstva unutrašnjih poslova o navodnoj pripremi internacionalne socijalističke konferencije u Bernu	86
69. Daruvar, 21. IX. 1918. oružnički kapetan Geroč, zapovjednik odreda za četovanje protiv vojnih bjegunaca izvješćuje oružničko zapovjedništvo u Zagrebu o uspjehu četovanja u daruvarskoj okolini	86
70. Zagreb, 25. IX. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjedništvu, da se cenzuriraju sve vijesti, u kojima se spominje »zeleni kader«.	88
71. Virovitica, 28. IX. 1918. Kotarski upravitelj javlja Odjelu za unutarnje poslove Zemaljske vlade, da su vojni bjegunci obrali kukuruz na pustari Gacište	88

72. Sušak, 29. IX. 1918. Pogranično redarstveno satništvo dostavlja Odjelu za unutarnje poslove Zemaljske vlade, dva letka, koje su izbacili talijanski avioni - - - - -	89
73. Sušak, 29. IX. 1918. Pogranično redarstveno satništvo dostavlja Zemaljskoj vladi letak dr. A. Trumbića naslovljen na generala Borojevića. - - - - -	91
74. Budimpešta, 30. IX. 1918. Ugarski ministar trgovine brzojavlja banu, da je između Karlovaca i Zemuna ugrožen željeznički promet uslijed učestalih akcija vojnih bjegunaca, te moli da se poduzmu mjere za održavanje sigurnosti - - - - -	93
75. Zagreb, 30. IX. 1918. Središnji ured za dojavnu defenzivnu službu dostavlja velikim županima i »glavnim mjestima« okružnicu Vrhovne komande (od 16. IX. 1918.) o krijumčarenju revolucionarnih letaka u kolima za ugljen. - - - - -	93
76. Zagreb, IX. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se zaustave vijesti o štrajku gradskih namještenika u Trstu. - - - - -	94
77. Vrdnik, 6. X. 1918. Uprava ugljenokopa telegrafski izvješćuje Zemaljsku vladu o napadu »zelenog kadra« na selo Pavlovce i željezničku stanicu, te moli uspostavu sigurnosti - - - - -	94
78. Slunj, 7. X. 1918. Kotarski predstojnik dostavlja izvještaj velikom županu modruško-riječkom, o boravku grofa Tisze u Slunjskom kotaru - - - - -	94
79. Zagreb, 9. X. 1918. Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se ne propuste vijesti, da je navodno Burian ovlašten da prizna osnivanje Čehoslovačke, te zabranjeni stavak rezolucije Radničkog saveza u Budimpešti, kojim se traži zaključenje mira. - - - - -	95
80. Nova Gradiška, 10. X. 1918. Kotarska oblast brzojavlja velikom županu Požeške županije, da vojni bjegunci, prebjegli iz Bosne, ugrožavaju sigurnost u okolici Nove Kapele. - - - - -	96
81. Varaždin, 21. X. 1918. Oružnička postaja izvješćuje Vojno-postajno zapovjedništvo u Varaždinu o sukobu sa vojnim bjeguncima u Družbincu - - - - -	96
82. Zagreb, 22. X. 1918. Poziv lokalnog odbora socijal-demokrata radnicima Zagreba, da dođu na manifestaciju za oslobođenje Jugoslavena - - - - -	100
83. Zagreb, 26. X. 1918. Predsjedništvo financijalnog ravnateljstva izvješćuje bana, da je u Crikvenici 23. X. 1918., prilikom manifestacija, nasilno skinut natpis carinskog ureda, gdje se nalazio zajednički grb - - - - -	100
84. Virovitica, 26. X. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća, Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, o izboru odbora, te da grofovi Jankovići odvlače u Mađarsku stoku i strojeve sa svojih imanja, o vojnom pokretu prema Feričancima, te održanoj manifestaciji za ujedinjenje - - - - -	101
85. Koprivnica, 27. X. 1918. Zaključci javne narodne skupštine u Koprivnici dostavljeni Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, kojima se među ostalim pozdravlja miroljubivi međunarodni savez, ujedinjenje, te se zahtijevaju mjere za poboljšanje životnih uslova seljaka i radnika - - - - -	102

86. Varaždinske Toplice, 27. X. 1918. Gizela Blažaić javlja o manifestacijama socijalista povodom osnivanja »Narodnog vijeća SHS« - - -	103
87. Požega, 28. X. 1918. Gradski načelnik izvješćuje Narodno vijeće u Zagrebu o manifestacijama i pobuni vojnika - - - - -	103
88. Zagreb, 28. X. 1918. Prešni predlog Stjepana Radića i drugova o vojnicima t. zv. »zelenoga kadra« i onima, koji su prekoračili svoj dopust, podnešen u saborskoj sjednici 29. X. 1918. - - - - -	105
89. Zagreb, 29. X. 1918. Izvršni odbor Socijal-demokratske stranke i radničkih organizacija poziva zagrebačke radnike, da 29. X. 1918. dođu pod crvenim zastavama na Markov trg na skupštinu, da se pozdravi ujedinjenje i istaknu zahtjevi i stav proletarijata prema uređenju nove države - - - - -	106
90. Zagreb, 30. X. 1918. Telefonske vijesti primljene kod Vojničkog odsjeka Narodnog vijeća SHS u Zagrebu o situaciji u Puli i nemirima u Osijeku - - - - -	107
91. Dubrovnik, (?) X. 1918. Poziv jugoslavenskih socijaldemokrata dubrovačkim radnicima za konferenciju, te da se manifestira za ujedinjenje i jugoslavensku republiku. - - - - -	108
92. Našice, 2. XI. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o nemirima, pobuni vojske i djelovanju »zelenog kadra« i napadima na vlastelinstva, trgovine i oblasti. - -	108
93. Gradište, 2. XI. 1918. Zapisnik o izboru mjesnog Narodnog vijeća o napadaju na trgovine, župnika, općinu i skladište aprovizacije, te o strijeljanju dvojice, koji su pri tom sudjelovali. - - - - -	111
94. Zagreb, 2. XI. 1918. Telefonska vijest iz Vinkovaca, Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, o ustrojenju »crvene garde« i nemirima u vinkovačkoj okolici. - - - - -	112
95. Šestine, 3. XI. 1918. Pozdrav Narodnom vijeću SHS u Zagrebu sa pučke skupštine u Šestinama, gdje se narod izjasnio za ujedinjenje i republiku a protiv dinastije. - - - - -	112
96. Gradište, 3. XI. 1918. Zaključci Mjesnog odbora Narodnog vijeća, da se odstrane iz mjesta Rusi (zarobljenici), te o razoružanju sumnjivih lica - - - - -	113
97. Garešnica, 5. XI. 1918. Oružnička stanica prijavljuje Kotarskoj oblasti, da su vojnici i građani navalili na mjesne trgovine i unijatskog svećenika - - - - -	113
98. Požega, 6. XI. 1918. Zapisnik o izboru Mjesnog odbora Narodnog vijeća - - - - -	114
99. Đelekovac, 6. XI. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća dostavlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu rezoluciju, kojom se traže reforma javne uprave i socijalizacija dobara - - - - -	114
100. Varaždin, 6. XI. 1918. Mirko Vajda i drugovi podnose Gradskom poglavarstvu zahtjeve radnika, da se racioniraju količine i cijene masti i ogrjeva za radnike - - - - -	115
101. Osijek, 13. XI. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća podnosi Narodnom vijeću SHS u Zagrebu rezoluciju, kojom traži državnu upravu veleposjedima i tvornicama - - - - -	116
102. Pregrada, 14. XI. 1918. Predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, o napadu na trgovine i Kotarsku oblast, te se pritužuje, da je izabran novi odbor Narodnog vijeća u Pregradi, koji je protiv gospode - - - - -	117

103. Osijek, 14. XI. 1918. Veliki župan Virovitičke županije izvješćuje Predstojništvo za unutrašnje poslove Zemaljske vlade o događajima u županiji: pobuni vojnika u Orahovici i Našicama, padu »republike« u Petrijevcima i Donjem Miholjcu, te raznim akcijama »zele-nog kadra« - - - - - 119
104. Varaždin, 16. XI. 1918. Oružničko postajno zapovjedništvo podnosi kaznenu prijavu protiv 27 seljaka iz općine Klanjec, što su razoru-žali financijsku stražu i opustošili dvor vlastelina Brucknera u No-vim Dvorima, te napali žandarsku kasarnu u Klanjcu - - - - - 127
105. Vojka, 16. XI. 1918. Zorka Janković podnosi Narodnom vijeću u Za-grebu zahtjev, da i žene budu članovi zakonodavnih tijela, te da imaju aktivno i pasivno pravo glasa - - - - - 128
106. Ivankovo, 17. XI. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća, javlja Narod-nom vijeću SHS u Zagrebu, o napadaju na Ivankovo, te da je u Sta-rim Mikanovcima općina dospjela u ruke »pljačkaša« - - - - - 129
107. Petrijevc, 18. XI. 1918. Zapisnik o izboru Mjesnog odbora Narod-nog vijeća (nakon pada republike 14. XI.), dostavljen Sekciji za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu - - - - - 129
108. Suhopolje, 18. XI. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu, o izboru mjesnog odbora i o po-buni u selu Pčelić - - - - - 130
109. Budimpešta, 21. XI. 1918. Izaslanik Narodnog vijeća SHS izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o političkoj situaciji u Mađarskoj i nastojanjima Mađarske vlade, da se sačuva integritet zemalja bivše Ugarske - - - - - 134
110. Lepoglava, 22. XI. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o svom formiranju i djelovanju, te o napadu na kaznioničko dobro u Čretu i puštanju kažnjenika, što su izveli povratnici iz ruskog zarobljeništva - - - - - 136
111. Đakovo, 23. XI. 1918. Mjesno Narodno vijeće izvješćuje Narodno vi-jeće SHS u Zagrebu, o hapšenju i streljanju zelenokaderaša, o agitaciji protiv odlazanja u vojsku, te o revoltu seljaka protiv općinskih či-novnika - - - - - 138
112. Tomašica, 24. XI. 1918. Rezolucija stanovnika Tomašice (kod Ga-rešnice), kojom se traži: ukidanje limitnih cijena gospodarskih pro-izvoda, uklanjanje nepoćudnih činovnika, izbori za ustavotvornu skupštinu i republikansko uređenje države - - - - - 140
113. Ljubeščica, 24. XI. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća dostavlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu zapisnik sjednice, na kojoj bijaše rješavana pritužba rudara u Ivanovom-polju radi niskih nadnica i otpuštanja sa posla. - - - - - 140
114. Sušak, 24. XI. 1918. Upravitelj pograničnog redarstva izvješćuje po-vjerenika za unutrašnje poslove Zemaljske vlade o događajima u Grobniku, gdje su mještani opljačkali aprovizaciju i četiri torpi-ljarke - - - - - 141
115. Zagreb, 24. XI. 1918. Akcioni odbor zagrebačkog radničkog vijeća poziva radnike Zagreba na javnu skupštinu, da se objasni stav pro-letarijata u savremenoj revoluciji« - - - - - 141
116. Zagreb, 25. XI. 1918. Vaso Stajić, Ignjatu Pavlasu u Novom Sadu,

- brzojavlja, da se izabere zemaljska vlada za Banat, Bačku i Baranju i da se istupi protiv ekskluzivizma - - - - - 142
117. Varaždin, 25. XI. 1918. Predstavnici Radničkog vijeća prema zaključku socijaldemokratske skupštine izražavaju nepovjerenje gradskom zastupstvu - - - - - 142
118. Garešnica, 25. XI. 1918. Kotarska oblast javlja velikom županu Bjelovarsko-križevačke županije o organiziranju narodnih straža, te da je garešnička narodna straža zaražena boljševizmom - - - - - 143
119. Varaždin, 27. XI. 1918. Redarstveni odsjek izvješćuje gradskog načelnika o socijalističkoj skupštini varaždinskih radnika, koji su izazvali nepovjerenje gradskom zastupstvu - - - - - 143
120. Ogulin, 27. XI. 1918. Seljaci i građani podnose zahtjev Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, da se izmijeni sadanji Mjesni odbor, jer ga sačinjavaju kapitalisti i ljudi, koji su uvijek bili protiv narodne volje i koji su protiv sebe izazvali »zeleni kader« - - - - - 144
121. Osijek, 28. XI. 1918. Veliki župan izvješćuje Odjel za unutrašnje poslove Zemaljske vlade o nemirima u kotarima: Donji Miholjac (republika), Slatina, Našice (republika u Feričancima), Osijek (republika u Petrijevcima), Đakovo i Virovitica - - - - - 146
122. Vrbanja, 29. XI. 1918. Predsjednik Narodnog vijeća javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, da je narodna garda raspuštena, jer je počela širiti boljševizam - - - - - 153
123. Zagreb, 1. XII. 1918. Sekcija za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, Mjesnom odboru Narodnog vijeća u Ogulinu, da smatra opravdanom pritužbu seljaka i građana na stav Mjesnog odbora, te da se sazove skupština, na kojoj treba kooptirati u odbor nekoliko pripadnika t. zv. »niže klase« - - - - - 153
124. Kašina, 3. XII. 1918. Oružnička postaja prijavljuje Kotarskoj oblasti u Zelini, o sukobu patrole sa seljacima, koji su pustošili šume zagrebačke nadbiskupije i zemljišne zajednice; tada je ubijen jedan seljak - - - - - 154
125. Beč, 7. XII. 1918. Vojaški poverenik SHS u Beču, izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu, o toku repatrijacije, te skreće pažnju na boljševizam repatriiranih - - - - - 155
126. Donja Stubica, 9. XII. 1918. Upravitelj kotara predlaže velikom županu Zagrebačke županije, da se raspuste narodne straže i pojačaju žandarske stanice, jer je narod bez iznimke za republiku - - - - - 156
127. Ilok, 9. XII. 1918. Predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća Fr. Živnustka javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, da će se 9. XII. 1918. izabrati novi Mjesni odbor - - - - - 157
128. Ilok, 9. XII. 1918. Sima Perić javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, da je izabran novi Mjesni odbor Narodnog vijeća od 17 članova socijal-demokrata i 7 ostalih - - - - - 157
129. Vrbanja, 9. XII. 1918. Mjesno Narodno vijeće izvješćuje Narodno vijeće u Zagrebu o svom poslovanju od 27. X. do 9. XII. 1918. i o prilikama i događajima u mjestu i okolici - - - - - 157
130. Biškupec, 10. XII. 1918. Poslovođa Mjesnog Narodnog vijeća javlja Sekciji za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu

o socijalističkoj aktivnosti u mjestu i moli jednog govornika za predstojeću skupštinu, da bi se spriječilo donošenje zaključaka protiv kralja i regenta - - - - -	165
131. Novi Marof, 10. XII. 1918. Dr. Bogdan Iveković javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, o stalnom oštećivanju vlastelinstva i predlaže, da jedan član Narodnog vijeća iz Zagreba (V. Bukšeg) dođe na javnu skupštinu - - - - -	166
132. Požega, 11. XII. 1918. Rezolucija Radničkog vijeća koje izražava nepovjerenje gradskom zastupstvu i traži izbore - - - - -	167
133. Zagreb, 15. XII. 1918. Stjepan Kovačić, časnički namjesnik, javlja Narodnom vijeću u Zagrebu, da se u Dugom selu održavaju skupštine i da se širi boljševizam - - - - -	167
134. Ilok, 17. XII. 1918. Zemljoradnička skupština pozdravlja zaključak Narodnog vijeća SHS o agrarnoj reformi - - - - -	168
135. Ilok, 17. XII. 1918. Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o izboru novog Mjesnog odbora i o raspuštanju narodne garde - - - - -	168
136. Zagreb, 21. XII. 1918. Sekcija za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu traži od Sime Perića iz Iloka, da dostavi popis članova Mjesnog odbora Narodnog vijeća i zapisnik skupštine na kojoj je izabran - - - - -	169
137. Zagreb, s. d. (primljeno 28. XII. 1918.) Natporučnik dr Đuro Kulčar podnosi Vojnom odsjeku Narodnog vijeća SHS u Zagrebu izvještaj o izvršenom izvidnom putovanju kroz razna slavonska mjesta, te ističe, da je seljaštvo za republiku, da se još događaju pljačke, da imade mnogo oružja kod naroda i predlaže razne mjere za normaliziranje prilika - - - - -	170

Orehovica (kod Grobnika), 9. III. 1917.

Stanovnici Orehovice pritužuju se banu radi teških ekonomskih prilika i nepravilnosti kod općinske aprovizacije.

Muke su naše velike pa njim nigdje lijeka naći ne možemo. Tužimo se Vašoj preuzvišenosti na našu aprovizaciju i na onih koji s njom upravljaju. Od ovog dana od kako su počeli nabavljati živež od onda se narod na nje tuži ta kako i ne bi? Bogatim se daje dosti, a sirotinja pogiba od glada. Kada štogod dođe to se smesti u nikakvi smradni načelnikov podrum, tu zebemo i na kiši čekamo cijeli dan gladne i bose ako ćemo štogod dobiti, no raješe bi išle sva-kamo nego tamo, jer onaj nedostojni i brutalni postupak. Od zadnjih 7 vagonih kukuruza tolike sirote su ostale bez njega jer bez novac ne dadu te dok se dođe do novca dotle da već nema kukuruza, pa su nekoje sirote sa bijelim brašnom zaslepili koje bi se bilo moralo među cijeli narod razdijeliti. Tako i grah fažol crveni da će biti za sjeme, a i on je prošao da se ne zna kamo. To je strašno da oni tove svoje svinje a naša djeca skapavaju od glada to je za poluditi, oni da voze živež onomu koji njim je no već posudio, a oni ima više živeža nego pol općine. To bolje rekao krčmar Juro Kamenar Josipu Kova-čiću: Da je on i njegov sin aprovizacija i da su oni na svoje poštenje digli novac i da koji je proti aprovizaciji taj da je i proti njim. Svjetli bane! Rije-šite nas ovih muka što će nam takova općina u kojoj su se događale svakakove nepodopštine tako da su svi sudovi tu posla imali i koji god što prigovarala stoga se progoni a oni su zaštićeni i nije se hasne tužiti niti se je komu jer na oblasti odgovaraju: hote na općinu. Ovako se ljudi tuže i na potpore ali ne hasni. Mi ćemo po umirati od glada ako ne stigne brza pomoć no ne želimo da nas općina ostavlja na muke, ta mi žene bismo same među sobom stvari ure-dile i razdijelile što bi nam s visoka vlada poslala uz malu nagradu a ne da nas gule i muče ovi koji nemaju smilovanja na sirotinju.

Bilježimo se u najvećoj pokornosti i očekujemo milost i pomoć.

Kata Fučak, Luca Brdar, Antonije Bjelohribek, Anton Čargonja, Matejka Žeželić, Marija Čargonja, Petar Fučak, Kata Fučak, Marko Kraljević, Viktorija Blažek, Ivan Gregorić, Olga Damiš, Milko Fučak, Margareta Fičor, Kuzma Cuculić, Marica Tomić, Fanni Fiorentin, Božica Blau, Jovana Györn, Vincencie Zednik, Luka Fučak, Roža Fučak, Roža Damiš, Josip Miculinić, Marija Kon-tuš i Ruža Forenbaher.

AIRP

ZV ONG, X-9861-1917.

Napomena:

Ova pritužba dostavljena je na postupak vel. županu modruško-riječkom u Ogulinu, no ne razabire se rezultat ovog U službenom zapisniku općinskog poglavar-

stva u Grobniku od 4. IV. 1917. navedeno je o prodajnim i nabavnim cijenama sljedeće:

»Ustanovljeno je da je u god. 1916. apro. za kukuruz plaćala 22 fil. i 29 f. 23 fil., 33 fil. po kilogramu bez vreća providbe i troškova, a prodavano je po 36 fil., 40 fil., 50 fil., 52 fil. i 54 fil. po kilogramu. Obzirom dakle na troškove dovoza ne može se reći da su to ni visoke ni pretjerane cijene, brašno pak plaćeno je primjerice brašno za kruh po 40.66 bez vreća i troškova a prodavano je po 74 fil. kilogram. Grah plaćen je po 40 i 56 fil. kilogram bez troškova i providbe a prodavan je po 80 fil. kilogram, zob plaćena je bez troškova i providbe po 40 fil. a prodavano je po 60 fil.«

2

Zagreb, 8. V. 1917.

Slavko Kaurić, Stjepan Turković i Josip Cimermančić podnose banu predstavku, da se dozvoli obnova djelovanja strukovnih radničkih saveza u Zagrebu.

Obustavom djelovanja radničkih strukovnih saveza bijahu radnički slojevi lišeni svoga pravnoga zastupstva i zaštite. To je urodilo takovim stanjem, da prijeti kobnim posljedicama. Niže potpisani, dolazeći u saobraćaj sa pojedincima spomenutih bivših radničkih saveza opaziše, da među njima postoji želja, za uspostavu ponovnog njihovog djelovanja, te vašoj preuzvišenosti podnose ovu

predstavku

Jedan pogled na socijalni položaj radničkog staleža u ovo vanredno doba daje znati, da ovaj živi u vrlo teškim prilikama punim bijede, premda je doprinio, a i doprinaša podjedno besprimjerno teške žrtve na svim stranama. Radnički stalež ipak nema nikakove pravne zaštite ni zaleđa, da se njegovo teško stanje ublaži, dok je to naprotiv kod ostalih slojeva našeg društva dokazano, danim pravnim izražajima njihovih potreba.

Pošto je neophodno nužno, da i radnički staleži dođu do mogućnosti popravljanja svog teškog položaja nužno je, da dođe i do uspostave djelovanja njihovih saveza. Stoga potpisani predočuju to vašoj preuzvišenosti uz zamolbu, da blagoizvoli izdati dozvolu djelovanja prema po kr. zem. vladi potvrđenim pravilima ovim radničkim savezima:

Savezu drvodjelskih radnika u Zagrebu
Savezu kovinarskih radnika u Zagrebu,
Savezu obućarskih radnika u Zagrebu,
Savezu odjevne industrije u Zagrebu,
Savezu živežnih namirnica u Zagrebu,
Savezu građevinara u Zagrebu,
Savezu soboslikara i ličilaca u Zagrebu,
Savezu brijačkih i vlasuljarskih radnika u Zagrebu
Općem radničkom savezu u Zagrebu,
Radničkom pjevačkom društvu »Jednakost« u Zagrebu.

U Zagrebu, dne 8. svibnja 1917. godine

Slavko Kaurić
Srebrnjak broj 16a, I. kat

Josip Cimermančić
Ilica 55, I kat

Stjepan Turković
Ilica 55, II. kat

DAZgb

UOZV IV. B, prilog broju 3133-res-1917.

Napomena:

Gornju predstavku dostavili su podnosioci redarstvenom povjereništvu 8. V. 1917. dopisom:

»Prigibno dostavljamo sl. naslovu predstavku na njegovu preuzvišenost gospodina bana, za uspostavu djelovanja radničkih strukovnih saveza sa zamolbom, da ju sl. naslov uz svoju preporuku na opredijeljeno dostaviti izvoli.«

3

Zagreb, 9. V. 1917.

Redarstveno povjereništvo dostavlja Odjelu za unutarnje poslove Zemaljske vlade peticiju predstavnika radničkih organizacija za dozvolu djelovanja strukovnih saveza.

Predstavnici ovdašnjih radničkih društava predali su ovdje na njegovu preuzvišenost bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije upravljenu predstavku, kojom mole, da se odnosnim radničkim društvima dozvoli nastavak djelovanja u smislu po kr. hrv. zemaljskoj vladi potvrđenih pravila.

Podnašajući tu predstavku visokom naslovu na izvoljnu raspoložbu čast mi je priložiti original pravila svih odnosnih društava ter izvijestiti kako slijedi:

Politička nastojanja domaćeg radništva — kao i radništva u susjednim zemljama — kulminiraju u težnji za proširenjem izbornog prava. Dokle god je međutim na snazi banska naredba od 27. srpnja 1914. broj 4235. Pr. o privremenoj obustavi djelatnosti zakona od 14. siječnja 1875. »o pravu sakupljati se«, ne mogu te tendencije doći do zamećljiva izražaja. U okviru pak privitih potvrđenih pravila je politička kakova akcija neprovediva.

Prema ovdašnjem naziranju nije priležeo predstavci ni svrhom, da omogući politički istup radništva, već se ide za tim, kako bi strukovna radnička udruženja uzela u zaštitu interese radnika i to poglavito u dva smjera.

Ponajprije daju teške aprovizacione prilike obilnog povoda kritici sa strane radništva, naročito se pojavljuje težnja, da se također u nas za najsiromašniji sloj pučanstva omogući nabava živežnih namirnica uz povoljnije uvjete, nego za bolje stojeće slojeve.

Nadalje se u radničkim krugovima ističe navodno nesnosni odnošaji u inidustrijskim poduzećima, koja su temeljem zakona o ratnom podavanju uzeta u vojničku upravu. Navađa se, da je radnička plaća u takovim poduzećima daleko zaostala iza zahtjeva gospodarski sasvim izmijenjenog sadanjeg vremena, da je poimence očito i vidljivo zaostala iza radničkih plaća onih poduzeća, koja ne stoje pod vojničkom upravom.

Sa javno-upravnog gledišta ne može — po mnijenju ovog kr. redarstvenog povjereništva — biti na odmet, ako se stvarno i mirno iznašaju gospodarske potrebe i želje radničkog sloja pučanstva.

Zato ovo kr. povjereništvo, i drži načelno, da bi se zahtjevom privite predstave uz stanovite ograde u paragrafu 3 pravila moglo udovoljiti.

DAZgb

UOZV IV. B, br. 3133-res-1917.

Kopenhagen, 19. V. 1917.

Telegram austrougarskog poslanika grofa Dionizija Széchényi-a ministru vanjskih poslova grofu Czernin-u, o jednoj vijesti, da su hrvatskim predstavnicima za socijalističku konferenciju u Stockholmu uskraćene putnice.

»Berlingske« Paris privat: Laut Telegramen aus Agram serbischen Pressebureaus verweigerte kroatische Regierung Delegierten Pässe zur Socialistenkonferenz. Sind nämlich magyarischem Regime feindlich, dagegen serbo-kroatisch-slovenischer Vereinigung günstig gesinnt. In Stockholm sind bereits drei Repräsentanten für bosnische und slovenische Socialisten eingetroffen. Wenn aber kroatische Delegierte, die jugoslavische Hauptgruppe vertreten, ausbleiben, werden diese drei Männer nicht die Autorität besitzen, um alle durch Oesterreich-Ungarn unterdrückten südslavischen Sozialisten zu repräsentieren.

DAZgb

UOV IV. B, 3530-res-1917.

Napomena:

Ministarstvo vanjskih poslova dostavilo je Zemaljskoj vladi gornji telegram dopisom od 22. V. 1917. »na znanje«.

Pod brojem 3049-res-1917. zabilježeno je, da je Zensurstelle, K-Gruppe, u Budimpešti, dostavilo Zemaljskoj vladi poziv na V. Koraća u Zagrebu (Ilica 55), za socijalistički kongres u Stockholmu. IV. B odsjek dostavio je taj poziv na uređivanje zagrebačkom redarstvenom povjereništvu (10. V. 1917.).

Beč, 26. V. 1917.

Dva letka bečkih revolucionarnih socijalista, koji pozivaju radnike i radnice na demonstracije za mir protiv rata.

A

Arbeiter und Arbeiterinnen!

Ihr streikt weil ihr Hunger habt! Um euch zu beruhigen, wird man Euch allerlei Versprechungen machen und einige Dekagramm Brot mehr zusagen.

Lasset Euch nicht irreführen!

Dank den Oesterreichischen und Ung. Agrariern kann man diese Versprechungen nicht halten. Solange der Krieg dauert kann es nicht besser werden. Euere Forderung muss daher sein:

Sofortiger Beginn der Friedensverhandlungen,
ohne auf andere Länder und Regierungen zu warten! Wir fordern einen Frieden ohne Eroberungen der allen Nationen die Freiheit bringen soll. Für durchsetzung dieser Forderung müsset Ihr fest und stark bleiben, einheitlich und kräftig vorgehen.

Lernt Russisch! Lernt von Petersburg!

Heraus aus den Fabriken, alle Arbeiter, und auf die Strasse! Fürchtet nichts, auch die Soldaten wollen den sofortigen Frieden. Sie schliessen sich an, wenn

ihr anfanget. Wir wollen ja nur spazieren gehen. Gehört die Ringstrasse nicht auch uns?

Wohlan von heute an wollen wir jeden Abend nach 7 Uhr auf der Ringstrasse spazieren gehen und uns und den andern zeigen wie stark wir sein können.

NIEDER MIT DEM KRIEG!

HOCH DER FRIEDE!

Die revolutionären Sozialisten Wiens.

B

Arbeiter! Sozialisten!

Mittwoch den 30. Mai, triett nach dreijähriger Unterbrechung das Parlament wieder zusammen. Zeigt, dass Ihr keine Lust mehr habt, Euch auf die Versprechungen der Regierung und auf Konferenzen Eurer »Führer« allein zu verlassen, sondern entschlossen seid, den Frieden nötigenfalls mit *freier Tat und mit eigenem Blut zu erzwingen*.

Kommet deshalb alle, die ihr den Frieden wollt, am Vorabend der Parlamentseröffnung, Dienstag den 29., 7 Uhr, zu dem Spaziergang der sozialistischen Arbeiter auf der Ringstrasse vor dem Parlament seinen Anfang nimmt.

Die revolutionären Sozialisten Wiens.

DAZgb

UOZV IV. B, br. 4651-res-1917.

Napomena:

Prepis letaka dostavilo je Ugarsko ministarstvo obrane Zemaljskoj vladi u Zagrebu dopisom br. 326 L HFB od 7. VII. 1917. na znanje, da se spriječi širenje sličnog pokreta. U ovom spisu nalazi se i podatak, kako su ova dva letka dospjela u ruke policijskih organa: »Wien, am 27. Mai 1917. Einj. Freiw. Mediziner Gefreiter titl. Korporal Gabriel Rosenkranz meldete heute früh folgenden Vorfall: »Gestern den 26. d. Mts. um ca. 9 Uhr nm. gieng ich vom Augarten nach Hause. Ecke der Augarten und Leopoldgasse erschien ein Zivilist und drückte mir die beiliegenden Zettel mit den Worten: »Sie da haben Sie was verloren« in die Hand. In diesem Augenblick sah ich die Zettel an, wollte mich mit dem Übergeber orientieren,, doch war er schon verschwunden.

Die Personsbeschreibung ist folgende: Grosse, starke Gestalt, mit Ulster bekleidet. Weiteres konnte nicht beobachtet werden.« (Von Landwehrmonturdepot an die Landwehrgruppe des Mil.-Kommandos in Wien.).

6

Zagreb, 2. VI. 1917.

Redarstveno povjereništvo grada Zagreba javlja Nadsatništvu ugarskog državnog redarstva u Budimpešti o hapšenju i saslušanju Jakoba Kertesz-a, željezničara iz Budimpešte, koji je došao u Zagreb s namjerom da organizira štrajk zagrebačkih željezničara.

Dne 27. svibnja t. g. zaustavljen je na ovdašnjem kolodvoru drž. željeznica, doputovav jutrašnjim vlakom u društvu radnika radione kr. ug. drž. željeznica u Zagrebu Janosa Trinke, r. g. 1888. u Jazberinu, — Jakab Kertesz,

r. g. 1871. u Böny, zavičajan u Budapešt, oženjen, mojsijeve vjere, stan. u Budapešti, VII Bârcay utca 3, budući je povjerljivo bilo doznato, da je po potonjeg pošao u Budapeštu prvospomenuti u svrhu, da i ovdašnje radnike željezničke strojarnice pobuni, kako bi se izjavili sa budapeštanskim radnicima solidarnim stupivši u štrajk.

Obojica su stavljena u redarstveni pritvor naročito pak Jakab Kertesz, koji se je prigodom zaustavljenja legitimirao priležecim ispravama glasećim na Karolya Austerlitz, čime je nastojao zatajiti svoju osobnost.

Prigodom preslušanja izjavio je Jakab Kertesz slijedeće: »Oko 16 godina nalazio sam se namješten u radionicama kr. ug. drž. željeznica u Budapešti kao radnik, te sam u tom svojstvu bio izabran, jer sam se prigodom radničkih pokreta isticao, u ravnateljstvo konzumne udruge željezničara kr. ug. drž. željeznica u Budimpešti. No prije 6 godina bio sam premješten u radionu u Kolosvar, pa sam kroz to mjesto u spomenutom ravnateljstvu, morao napustiti. No čim sam došao u Kolosvar, bio sam brzojavno otpušten. Vratio sam se u Budimpeštu, te sam postao suradnikom željezničarskoga lista Magyar-vasutas, kojim sam još i sada. Dne 28. veljače 1916. pridošao sam na vojno djelatno službovanje prvoj domobranskoj pješачkoj pukovniji u Budimpeštu s kojom sam bio i u Srbiji, gdje sam ali obolio, te sam se vratio u Budimpeštu. Nakon mog ozdravljenja bio sam proglašen samo za lahku službu sposobnim, a na temelju jedne ministarske naredbe, pošto sa sinom vodim obrtnu radionu brzog popravljivanja potplata, oprošten sam bio od vojnog službovanja kroz 2 mjeseca. Prekjučer sam bio na stavnji, pa sam proglašen ponovno za lahku službu sposobnim, i imam preksutra pridoći mome četnom tijelu, odakle sam dodijeljen na otok Margaretski u Budimpešti, gdje ću sa jednom grupom skidati sa vila bakrene krovove.

Jučer sam se nalazio u uredništvu spomenutog časopisa kada je došao onamo tokar strojarnice kr. ug. državnih željeznica u Zagrebu Janos Trinka, te je propćio, da su se radnici rečene radionice spremali, da u utorak stupe u štrajk, te je došao pitati za savjet, jer nisu znali, da li je u Budimpešti štrajk ili nije.

Kako je poznato, štrajk budimpeštanskih radnika državnih željeznica traje već nekoliko dana, pa su radnici stavili se u pregovore sa ravnateljstvom uprave državnih željeznica, a i sa samim ministarstvom, pa u koliko sada izgleda, zahtjevi će radnika povoljno biti riješeni.

Usljed toga savjetovao je pravni savjetnik rečenog časopisa dr. Langler, odvjetnik, jedan od članova socijalnih demokrata, da neka radnici u Zagrebu nikako ne stupe u štrajk, jer su i slabo organizirani i jer s gore spomenutog razloga nema više smisla bilo kakovom štrajku. Trinka je naročito molio, neka jedan iz Budimpešte od socijalnih demokrata dođe u Zagreb, da radnicima razjasni stvar, jer možda njemu samom ne bi vjerovali, pa kako ja osobno poznajem glavara radionice Hamongy-a i ako sam vojnik, držao sam svojom čovječnom dužnošću, da dođem u Zagreb, da razjasnim radnicima stvar i da spriječim preteći štrajk. Kako se nisam nalazio u posjedu valjanih putnih isprava, a i ostali radnici, koji su se nalazili s nama, nagovarali su me, da pođem dolje, to mi je jedan od njih, meni osobno nepoznati, pružio svoje isprave, glaseće na ime Karola Austerlitz, s kojima sam ovamo doputovao. Danas radnicima uopće nisam imao nakane da razgovaram, nego samo

sjutra u jutro htio poći najprije do gospodina Homongy-a a onda sam s njime htio ići među radnike, i kako sam gore rekao, odgovoriti ih, da ne dođe do štrajka.

Tiskanice, koje sam sobom ponesao, a odnose se na časopis Magyar-Vasutas, poneo sam radi toga, da nadjem tome listu novih pretplatnika, budući da taj list radi o interesima radništva.«

Janos Trinka r. g. 1888. u Jazberinu, zavič. onamo, oženjen, rmkt, stan. u Zagrebu, Vrhovčeva ulica izjavio je ovo:

»Već su prije mjesec dana spremali radnici radione kr. ug. državnih željeznica u Zagrebu, da radi poboljšanja svoga materijalnoga stanja traže polakšicu pa su se spremali u slučaju neudovoljenja, da stupe u štrajk. Ja sam bio radnikom u radionama u Budimpešti, a sada sam već ovdje oko 6 godina, pa sam znao, da se to ne može samo tako stupiti u štrajk, pa sam odgovarao radnike, da se toga kane, naročito pak, jer sam držao da će u tom slučaju cijela radiona potpasti pod vojnu disciplinu, što ne bi bilo u našem interesu. Prošli utorak spremali su se radnici, da stupe u štrajk, naročito pak, jer su čuli, da takav vlada u Budimpešti, no ja sam ih opet odgovarao, da toga ne čine, jer ja ću otići u Budimpeštu, pa ću se interesirati o stvari. Tako sam jučer ondje bio, gdje mi je dr. Langler rekao, neka se nikako ne stupi u štrajk jer je naša stvar u najboljem stanju, te me je pitao, da li ću ja moći sam to radnicima u Zagrebu razjasniti. Ja sam mu rekao, da bi bolje bilo, da bi koji od njih došao, jer bi više vjerovali, pa se sa mnom uputio Janos Kertesz.

Ja sam htio sa Kerteszom danas poslije podne potražiti u stanovima privatnima pojedine radnike od različitih partija pa im stvar rastumačiti, te je danas na večer Kertesz imao natrag otputovati. Ukoliko ne bi bio ovaj danas popoldnašnji razgovor dovoljan, to bi ja sam sutra u radionici sa radnicima razgovorao. Od ostalih uhapšenika ne poznajem nikoga.«

Nakon konfrontiranja sa Janosom Kerteszom ispravlja, da se sjeća, da je dr. Langler rekao, neka svakako prije razgovaraju sa Homonayem, kojega i onako osobno poznaje, i Kertesz priznaje, da je htio danas popodne posjetiti glavne radnike, te ih primiriti, a ukoliko to ne bi mu pošlo za rukom, sutra bi otišao do Homonaya, a zatim u radionicu. Danas smo htjeli posjetiti radnike Hütter Karoly, Matis Josefa, Nagy Menyhirta i nekog Tadjana i neke druge kojima ne znam imena

Jakab Kertesz je prema tamošnjem brzojavu otpraćen naslovu i ondje predan, dočim je brzojavom doknadnog bataljuna kr. ug. 1. domobranske pješ. pukovnije u Budimpešti broj 42489/1917. sgt ustanovljeno, da Jakab Kertesz sa strane doknadnog bataljuna nije oprošten.

(Ovaj izvještaj dostavilo je redarstveno povjereništvo i IV. B. odsjeku Unutarnjeg odjela Zemaljske vlade u Zagrebu poprativši sljedećim tekstom:)

»Na znanje uz izvješće, da su radnici ovdašnje strojarnice kr. ug. državne željeznice dne 29. svibnja t. g. radi poboljšanja nadnice stupili u štrajk, koji i danas traje. Nužne redarstvene mjere poduzete su, te će se daljnji razvoj izvjestiti.

DAZgb

UOZV IV. B, br. 3845-res-1917.

Zagreb, 5. VI. 1917.

Predstavnici Socijal-demokratske stranke Hrvatske i Slavonije podnose Saboru peticiju, kojom traže: opće izborno pravo, slobodu udruživanja, zborovanja i štampe, porotu i ukidanje smrtne kazne, te samoupravno uređenje općina.

VISOKI SABORE!

Radnička klasa i socijalno-demokratska stranka Hrvatske i Slavonije najteže su pogođene iznimnim ratnim stanjem. Sve su radničke organizacije i svi radnički listovi bez iznimke obustavljeni, a pravo sastajanja je dokinuto. Tako danas nema cijelo radništvo načina ni mogućnosti, da o dnevnim političkim pitanjima iznese svoje mišljenje i da brani svoje interese.

Ratne prilike svom težinom pritiskuju osobito gradski proletarijat. Ta, ekonomski najslabija klasa gradjanskoga društva, izvrgnuta je najvećim bijedama i nevoljama. Zalosne aprovizacije prilike, koje imaju svoj uzrok više u neorganizaciji dovoza i razdiobe živeža, nego li u pomanjkanju živžnih sredstava, najteže se osjećaju u radničkim redovima i radjaju pravim očajem radi nepodnosivog stanja. Strašna skupoća, što donosi sobom nedovoljno hranjenje, odjevanje i loše stanovanje, povlači sobom i stalno bolovanje i privrednu nesposobnost, pa konačno ekonomsku propast i pad u zločinstvo i prostituciju. Radništvo nije u stanju poradići na popravku svoga stanja legalnim sredstvima, jer su mu ta sva sredstva oduzeta. Ono mora zadovoljiti se s tako niskim nadnicama, koje niti za polovicu neodgovaraju potrebama hranjenja, a o odjelu, stanu i drugim potrebama, da i ne govorimo. Strašne ove prilike postaju sve nepodnosivijima. U radničkim krugovima stalno raste ogorčenje i očajanje, nema puta ni načina, da svoje mišljenje izjavi da svoje interese brani. Javni politički život, — organizacije, — sastajanje, — štampa su mu oduzeti i zabranjeni, a u ustavnim tijelima nema svojih zastupnika, kojima bi spadalo u dužnost, da tegobe radnika iznesu pred upravne i zakonodavne forume, čiji bi zadatak bio, da se odstranjuju i suzbijaju socijalne nevolje, ili da bar takovo djelovanje ne ometaju i ne ugušuju.

VISOKI SABORE!

U ovim teškim časovima obraćaju se dolepotpisani, opunovlašteni od zagrebačkih socijalno-demokratskih radnika, a pozivom ne samo na ovo gore rečeno, već i pozivom na opće političke prilike u Austro Ugarskoj Monarhiji, pozivom na novi duh, koji prožima ovo doba i daje mu pravac, na duh demokratizacije, dokidanje bespravlja i političkog pritiska i konačno pozivom na dugogodišnju borbu i političku slobodu našeg naroda, a koju su borbu vodili radnici i socijalno-demokratska stranka, kojoj potpisani pripadaju, u zajednici sa ogromnom većinom stranaka i grupa što danas sačinjavaju Hrvatski Sabor, obraćamo se molbom, da Visoki Sabor podigne svoj glas u obranu i one šture ustavne slobode, što je kod nas do prije rata vladala, a koja je s početkom rata posvema obustavljena. Obraćamo se molbom da Visoki Sabor, vodeći računa o današnjim istorijskim časovima i o duhu vremena, stvori zakone, kojima će se svima građanima Hrvatske i Slavonije zajamčiti potpu-

na lična i građanska sloboda, ravnopravnost i zaštita od bilo čijeg preziranja i samovolje. Hrvatska je danas skoro jedina zemlja u Monarkiji, u kojoj premda je od njenih granica ratna pozornica prilično udaljena, nije slobodno držati niti jedne skupštine političkog značaja, — u kojoj je radništvu onemogućeno čak i ono djelovanje, koje je inače slobodno i na užem ratnom području: u Sarajevu, Trstu, Rijeci, Ljubljani i t. d. — Hrvatski radnici osuđeni su da skrštenih ruku gledaju, kako im se nadnice realno smanjuju, kako im žene i djecu polagano ali sigurno davi tuberkuloza i druge bolesti, a da su uz to sniženi na položaj nijeme životinje, koja samo ima šutjeti tegliti — i u danom času umrijeti.

Radi svega toga molimo dolepotpisani, da

VISOKI SABOR:

I. pozove Kr. zemaljsku vladu, da dokine naredbe, kojima je stegnuta sloboda sastajanja, govora, štampe i udruživanja, jer ograničenja u ovim zakonima postavljena, samo su po sebi dovoljna, da oblasti mogu spriječiti eventualno zloporabu i onako šturih i ograničenih ustavnih prava našeg naroda.

II. da Visoki Sabor stvori zakone, kojima se kod nas uvađa:

1) Opće, jednako, izravno i tajno izborne pravo, sa zastupstvom manjina (proporcija) i glasanjem po općinama za sva ustavna tijela t. j. za Sabor, županijske skupštine i općinska zastupstva. — Pravo glasa imalo bi biti zajamčeno svima državljanima bez razlike spola, vjere i narodnosti, sa navršenom 20. godinom života.

2) Potpuna sloboda udruživanja, jer je Hrvatska danas jedina zemlja u Monarkiji, u kojoj postoji Bachov apsolutistički patent o društvima, pa je tako u čitavoj Monarkiji — Hrvatska jedina zemlja, u kojoj se ne može osnovati ni jedno jedino političko društvo.

3) Sloboda govora, sastajanja i štampe s odgovarajućom reformom postojećih tiskovnih i kaznenih zakona.

4) Zakon o iznimnim mjerama za slučaj rata, kojim se ima onemogućiti svaka zloporaba od strane izvršne vlasti, a naročito pravo samovoljnog ograničenja lične slobode, ograničenje djelokruga iznimnih sudova, zajamčenje redovitog sudbenog postupka za sve osumnjičene i optužene.

5) Uvedenje porote za sve delikte, koji su kažnjivi s većom kaznom od jedne godine gubitka slobode, a uvedenje prisežnih sudova za sve manje delikte, ukinuće smrtnih kazne.

6) Izgradnja upravnog aparata na temelju samouprave. Samouprava općina. Kotari i županije neka postanu organizacije slobodnih građana, a da se dokine nesnosno tutorstvo birokracije, nedostojno jednog slobodnog naroda.

VISOKI SABORE!

Podižući ove zahtjeve u ime socijalno-demokratskog radništva uvjereni smo, da uvjerenje o potrebi i nuždi ostvarenja njihovog dijeli s nama skoro čitav sabor i narod. Ne nalazimo zato nužnim i potrebnim, da svaki pojedin

zahtjev posebno obrazložimo i njihovu potrebu potanko dokazujemo. Hvata-
mo samo ovu zgodu, da prigodom nastavka saborskog rada u ime socijalno-
demokratskog radništva, koje u vrhovnom našem ustavnom tijelu ne samo
radi političkih i zakonodavnih ograničenja, već i radi samovolje izvršne vla-
sti u izbornoj borbi, nema svojeg zastupnika, manifestiramo našu želju za
oslobodenjem, ujedinjenjem i demokratskom organizacijom našeg naroda.

U ime socijalističkog radništva:

Vitomir Korać, Josip Cimermančić, Gejza Brudnjak,

Stjepan Batt, Stjepan Turković, Slavko Kaurić.

DAZgb

UOZV IV. B, 6712-res-1917.

Napomena:

Na 164. sjednici Sabora (5. VI. 1917.) odlučeno je, da se peticija uputi na rješavanje
Odboru za peticije i pritužbe, koji je na 188. sjednici (29. IX. 1917.) predložio Saboru,
a ovaj je to i prihvatio, da se molba ustupi na rješenje Zemaljskoj vladi »uz toplu
preporuku«. Zemaljska vlada riješila je peticiju 2. XI. 1918.: »bespredmetno! Ad acta!«

Zagreb, 6. VI. 1917.

*Okružnica UOZV velikim županima, vladinim povjerenicima, oružnič-
kom zapovjedništvu i redarstvenom povjereništvu u Zagrebu, o Liebknech-
tovom proglasu za mir, te naređuje suzbijanje širenja tog proglasa kao i svih
ostalih revolucionarnih pokušaja.*

Strogo povjerljivo! Na vlastite ruke.

Grupa međunarodnih socialista što slijedi Karla Liebknechta i Mac Leana
izdala je revolucionarni poziv koji u hrvatskom prevodu prileži pod naslo-
vom: »Naši mirovni uvjeti« i pokušala ga je iz Švicarske raširiti u njemačkom,
francuskom, talijanskom i ruskom jeziku.

Nije isključeno, da će se taj ili slični poziv i kod nas pokušati raširiti.

Dio poziva koji se odnosi na opći štrajk koji se ima 1. svibnja obdržavati
sada je već bezpredmetan, a nije vjerojatno ni to, da bi taj poziv po svom
sadržaju bio podesan da kod ovdašnjeg stanovništva proizvede revolucionar-
ni duh, ili takve pokrete i nastojanje, koji bi ugrožavali javni red i javni mir
ili čak sigurnost države, te povukli sa sobom oblasni postupak, ipak je nužno,
da se pažnja oblasti svrati na taj revolucio(na)rni poziv, jer antantne vlasti
izrabljujuć pomanjkanje živežnih namirnica kod nas i u Njemačkoj, navodno
namjeravaju upotrijebiti milijune u tu svrhu, da u državama središnjih vla-
sti proizvedu revolucio(na)rni pokret.

Pokušaji tog smjera mogu se očekivati preko Švicarske i Njemačke.

Od osobite je važnosti, da se svaki takav pokušaj koji ide za poticanjem
revolucio(na)rnog pokreta već u klici obezuspješi, pa se stoga određuje, da
sve upravne i redarstvene oblasti kao i oružništva stalno budnom pažnjom
prate raspoloženje stanovništva u opće, a napose obzirom na pribavu život-
nih namirnica, da u svakom takvom opažanju iz kojih bi se moglo zaklju-

čiti da se simptomi mogu svesti na kakav revolucio(na)rni poziv ili na poticanje. Antante, ovamo bezodvlačno izvjesti i da shodna odrede glede uzapćenja možda nađenih revolucionarnih poziva, letaka ili drugih tiskopisa.

Odredbe koje su uslijed ove naredbe nužne kao i upute imaju se u najpovjerljivijem obliku dalje dati, jer se brižno mora izbjegavati svaka takva odredba, koja bi pučanstvo uznemirila ili eventualno služila raširivanju uzbuđujućih vijesti.

DAZgb.

UOZV IV. B, 3621-res-1917.

Koncept

Napomena:

Ugarski ministar unutrašnjih poslova dostavio je tekst proglasa (što slijedi) dopisom od 23. V. 1917. kao i sadržaj okružnice dostavljene područnim organima. Ministar moli bana, da i on jednom okružnicom nižim organima ove upozori na širenje proglasa. Ban je to učinio gornjim raspisom, koji je skoro doslovno jednak raspisu ministra unutrašnjih poslova.

(Zagreb, 6. VI. 1917.)

8a

Proglas K. Liebkechta i Mac Leana, kojim se pozivlju radnici evropskih država na revoluciju kao jedini način za ostvarenje demokratskog i stalnog mira, te za oslobođenje kolonija, radi kojih se vodi rat. Poziva se radništvo na opći štrajk 1. maja 1917.

NAŠI MIROVNI UVJETI.

Svi narodi žude za mirom, mrze rat i sve više se uvjeravaju o tome, da se doista demokratski i stalni mir bez revolucije ne može polučiti. Kapitalisti i vlade uviđaju to i nastoje hinjenim obećanjima mase naroda umiriti i od revolucionarne misli odvratiti.

Nije li od Njemačke himba, da govori o miru, a istodobno Belgiju, Srbiju i Rumunjsku kao kolonije pridržaje kao zalog, da se sklope povoljni trgovački ugovori i t. d.?

Nije li glumljenje, kad Engleska, Francuska, Italija i Rusija govore o miru, a njemačke kolonije, Armeniju, jedan dio Mezopotamije, jedan dio Albanije i Grčke drže zaposjednute i spremaju se na to, da Njemačku, Austro-Ugarsku i napose Tursku popljene.

Narodi od dana do dana bolje uviđaju, da ih kapitalisti i vlade varaju. Rat se s obje strane nastavlja radi grabeža kolonija i radi ugnjetavanja slabih naroda. Kapitalisti se ratom nevjerovatnim načinom obogaćuju. Oni socijalisti, sindikalisti i anarhisti, koji u ratu svoje vlade podupiru, jednako su neprijatelji radničkom stališu. Jednako su nepodesni zastupnici radničkih interesa oni socijalisti, koji samo slatkim riječima radnicima deklamiraju o miru, kako to čine Longuet-i u Francuskoj, Kautsky-i u Njemačkoj i Turati-jevi ljudi u Italiji. Ovi junaci sami sebe i radničke mase zaludežu omamom mira, propovijedaju djevičanstvo u bordelima i zastiru onu elementarnu istinu, da je potpuno nemoguće polučiti jedan polovično demokratski i stalni mir, dok se ne sruše sadanje vlade i građanska klasa.

Svjetojemo svakom proletarcu, svakom radniku muškom i ženskom, da pazi na naše mirovne uvjete.

1) Recite narodu istinu t. j. bićujte svoje vlade i građanske klase i njihovu politiku grabeža, njihove lopovštine prije i za vrijeme rata, razotkrijte tajne ugovora vaših vlada i t. d. To će tisuću puta više doprinijeti polućenju mira, nego li slatke deklamacije o jednom »dobrom« miru.

2.) *Samo revolucijom može se polučiti jedan u istinu demokratski mir.* Neka socialisti to rasvijetle radničkim masama.

Neka vojnici svih zaraćenih naroda slijede savjet Karla Liebknechta: »skinite vaše oružje i okrenite ga protiv vlastitih vlada« pa makar — kao Karl Liebknecht — i u tamnicu dospjeli.

Naoružane radničke mase treba da vojničko-birokratsku državnu mašineriju razruše, treba da sruše vlastite svoje vlade i da preuzmu građansku i vojničku vlast. Naoružano radništvo treba da preuzme vladu, kakva je g. 1871. bila pariska »Commune« i g. 1905. u nekim gradovima Rusije »Vijeća radničkih zastupnika.«

Radničke vlade treba da expropriiraju sve banke i velike poslove, treba da narodno gospodarstvo u interesu radećih i izrabljivanih upravo takvom energijom organiziraju, kakvom građanske vlade udjelotvoruju dužnosti građanske službe i drugo slično u interesu kapitalista.

3. Oslobođenje svih kolonija, radi nove razdiobe, kojih je sada u tečaju rat. Oslobođenje svakog malog i slabog naroda. Očekivati njegovo oslobođenje od građanskih klasa i njihovih vlada znači toliko, koliko zavaravati narode. Pobjedonosno radništvo bilo bi sposobno to pitanje za nekoliko sati riješiti.

Nepodnošljiva skupoća, izgladnjenje narodnih masa u svim državama, rastuće spoznavanje sadašnjeg otimačkog rata, do stotine milijarda narasli teret ratnih poreza, — sve je to pripravlilo tlo za naše mirovne uvjete. Zar nisu radnici svih naroda naučili baratati oružjem, ne približuju li se u streljačkim jarcima u dobrom i zlom udesu radnici i seljaci ne govori li se o smrti od gladi, kojom umiru oni, što su kod kuće ostali?

Možda će nam se odgovoriti, da su takvi mirovni uvjeti neprovodivi, jer je među vojnicima međusobno zaraćenih država nemoguć sporazum. No takva riječ bila bi razumljiva samo od privrženika građanske klase ili od onih, koje je rat toliko potištiio, da su izgubili svaki ljudski osjećaj.

Karl Liebknecht nije imao posebnog pregovaranja s engleskim socijalistom Mac Leanom ili s francuskim socijalistom Cuotentom ili sa švedskim socijalistom Hoglundom ili s ruskim socijalistom Petrowskym, a ipak su se svi kolici borili protiv vlastitih vlada i hiljade njihovih sumišljenika radilo revolucionarno protiv rata pa je radi tih svojih zločinstava po svojim vladama bilo bačeno u tamnicu.

Revolucionarna propaganda protiv vlastite vlade jedino je iskreno i pravo sredstvo za postignuće mira. Živi primjer takve propagande sili na saradnju sviju država sigurnije, nego li kakvegod »konferencije«. Kad su već iz seljačkog stališa potičući srpski i bugarski vojnici tečajem balkanskoga rata g. 1912. bili sposobni, da streljanjem vlastitih časnika požure mir, to su sigurno za to još više sposobni veći stupanj samosvijesti posjedujući i na rat spremniji francu-

ski, engleski i njemački radnici u interesu oslobođenja čovječanstva od iga
glavnice i rata.

Da svoju propagandu u interesu svojih mirovnih uvjeta učinimo jedin-
stvenom i da ju olakšamo, preporučamo kao praktično sredstvo organiziranje
općega štrajka u svim državama za 1. svibnja 1917.

Značenje posljedka takovog štrajka bilo bi za postignuće mira veće,
nego li stotine i stotine deklamacija i svakovrsne »mirovne note« vlada gra-
đanske klase.

Sumišljenici i sumišljenice sviju država!

Pomožite ostvariti naše mirovne uvjete!

U tu svrhu organizirajte — napose od žena i vojnika čete!

Agitirajte za manifestirajući štrajk 1. svibnja 1917!

Karl Liebknecht, Mac Lean i njemačko-francuska grupa drugih jednako
radećih. —

DA Zgb

UOZV IV. B, 3621-res-1917.

NAPOMENA: Prevod sa mađarskog izvršila je prevodna pisarna Zemaljske vlade.

Datum na početku dokumenta odnosi se na zagrebački tekst, koji je dostavljen od
strane UO ZV. Original, s obzirom na tekst, nastao je prije 1. V. 1917.

Za vrijeme širenja ovog proglasa Karl Liebknecht nalazio se u zatvoru, suđen je
1916. na 4 godine zatvora, iz kojeg je izašao u oktobru 1918. Stoga se čini umjesan navod
u dopisu ministra unutrašnjih poslova u Budimpešti, kao i u banovom raspisu nižim
organima, da je to proglas »grupe međunarodnih socijalista, što slijedi Karla Liebknechta
i Mac Leana«, te je teško vjerovati, da bi Liebknechtu uspjelo da taj proglas uputi iz za-
tvora i da ga potpiše.

Zagreb, 12. VI. 1917.

*Redarstveno povjereništvo izvješćuje Odjel za unutarnje poslove Ze-
maljske vlade o toku i neuspjelom završetku štrajka zagrebačkih željezničara.*

Savezno sa ovostranim podneskom od 2. o. mj. broj 22957 izvješćuje se
slijedeće:

Kao odjek pokreta željezničkih radnika u Ugarskoj, naročito u Budape-
šti, stupili su radnici ovdašnje kr. ug. državne željezničke radione dne 19.
svibnja t. g. u štrajk, zahtjevajući poboljšanje nadnice, čemu uprava državnih
željeznica nije mogla udovoljiti. Dne 30. svibnja t. g. s odjelom redara osiguralo
je ovo redarstvo nesmetani polazak na rad onim radnicima, koji su bili voljni
raditi, dočim je samu radionu i njezinu unutarnjost osigurala vojska. Toga je
dana od ukupnih 400 radnika radilo 80. Ostali su se radnici sakupili pred radi-
onom, no na poziv su se mirno razišli. Dne 31. svibnja t. g. u 6 sati u jutro isto
se je opetovalo. U 2 sata poslije podne imala je biti isplata radnika, no na tabli
pred radionom bilo je oglašeno, da će se štrajkajućim radnicima isplaćivati
dne 2. o. mj. u 2 sata popodne u zgradi magjarske škole i to samo onima, koji
povrate željezničke legitimacije i karte za brašno i šećer iz konzumne udruge
željezničara. U prosvjed tome htjeli su radnici otići pred prometnog uprave-
lja, u čemu su po ovom redarstvu spriječeni.

Istog dana popodne javljeno je, da radnici drže skupštinu u Maksimiru. Onamo je bio odmah odaslan ovamo na službovanje dodijeljeni kr. vladin pe-rovođa Dr. Vragović s odjelom redara, koji ih je uskoro u šumi iza trećeg je-zera pronašao. Preslušani izjavili su, da su se sastali radi dogovora na nastup radnje, te su se na poziv smjesta razišli veleći, da će sutra nastupiti posao.

Dne 1. o. mj. nastupili su svi radnici određen im posao, čime je štrajk bio dovršen, a da radnici u svojim zahtjevima nisu uspjeli.

DA Zgb

UOZV IV. B, br. 3995-res-1917. (K. br. 3845-res-1917.)

NAPOMENA:

Datum početka štrajka omaškom pisara označen je sa 19. V., dok se iz dopisa od 2. VI. 1917. razabire, da je štrajk započeo 29. V. 1917.

10

Beč, 14. VI. 1917.

Obavještajno odjeljenje Vrhovne komande brzojavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu o navodnoj namjeri ruskih zaroblje-nika da 15. VI. dignu ustanak.

Mannschaft Schützenregiments 8. erzählt, dass in der Pilsnener Gegend Gerüchte verlauten — wonach russische Kriegsgefangene 15-en Juni Aufstand planen. Ausdehnung auf ganze Monarchie nicht ausgeschlossen.

Gleichlautend an Stelle 3-43 und 7287 dann K. M, Na. AOK. Evb. 9881 vom 14. Juni.

AIRP

SDDS, 2401-1917.

Dešifrirani telegram.

NAPOMENA:

13. VI. 1917. dostavilo je isto odjeljenje sljedeći telegram:

»Königlich preussischer Kriegsminister berichtet: Nach einer vertraulichen Mit-teilung planen sämtliche Kriegsgefangene für Mitte Juni einen allgemeinen Fluchtver-such. Der Tag steht noch nicht fest.«

(AIRP — SDDS, 2359-1917., K. 2401-1917.)

Ove vijesti dostavljene su Zemaljskoj vladi u Zagrebu, jer u Hrvatskoj bijaše ne-koliko zarobljeničkih logora; najpoznatiji logor nalazio se u Koprivnici.

11

Beč, 6. VII. 1917.

Vrhovna komanda dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu raspis, kojim javlja da se u Švicarskoj u socijalističkim krugovima vrši sakupljanje novca za potrebe propagande za mir.

Laut einer dem Min. d. Aeuss. aus verlässlicher Quelle zugekommenen Nachricht macht sich in den sozialistischen Kreisen in der Schweiz eine Be-wegung bemerkbar, die den Zweck verfolgt, in der Schweiz Geldbeträge zu

sammeln und den Sozialisten in den kriegführenden Ländern behufs Einleitung einer stärkeren Agitation zu gunsten der Freiheit des Proletariats und behufs schleuniger Herbeiführung des Friedens zur Verfügung zu stellen.

Es ist nicht ausgeschlossen, dass Versuche unternommen werden, diese Propaganda auf das Inland auszudehnen und für diesen Zweck Gelder aus dem Auslande zu übermitteln.

Ergeht in verschiedener Fassung an: QuA., Vertreter des Min. d. Aeuss. KM., M. f. LV., I. u. LVMer., MilAtt. Bern, Zensurst. Wien, Budapest, Feldkirch, Z. St. Wien, VHK. Bdpost, Sdds Zagreb.

AIRP

SDDS 2661-1917.

(Evv. Nr. 10.639-res)

12

Zagreb, 17. VII. 1917.

Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade dozvoljava nastavak djelovanja radničkih organizacija u Zagrebu i o tom obaviješćuje gradsko redarstvo.

Na molbu »radničkih strukovnih saveza u Zagrebu«, predloženu izvješćem od 9. svibnja 1917. br. 19.613 dopušta se po paragrafu 3. naredbe bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 27. srpnja 1914. br. 4.232 Pr. »o ograničenju ustrojenja i djelovanja društava«, a u sporazumu s c. i kr. vojnim zapovjedništvom u Zagrebu (dopis od 13. srpnja 1917. Na Nr. 2562):

- 1) Savezu drvodjelskih radnika u Zagrebu,
 - 2) Savezu kovinarskih radnika u Zagrebu,
 - 3) Savezu obućarskih radnika u Zagrebu,
 - 4) Savezu odjevne industrije u Zagrebu,
 - 5) Savezu radnika živežnih namirnica,
 - 6) Savezu građevnih radnika u Zagrebu
 - 7) Savezu soboslikara i ličilaca u Zagrebu,
 - 8) Savezu brijačkih i vlasuljarskih radnika,
 - 9) Općem radničkom savezu,
 - 10) Radničkom pjevačkom društvu »Jednakost«,
- nastavak djelovanja u granicama odobrenih pravila. —

Izvorna pravila vraćaju se na daljnje uređivanje.

DAZgb

UOZV IV. B, 4735 res. 1917, K. 3133 res 1917.

Koncept

13

Zagreb, 19. VII. 1917.

Zemaljska vlada dostavlja podređenim organima okružnicu Obavještajnog odjeljenja Vrhovne vojne komande o radničkom pokretu u rudnicima u Moravskoj.

Nachrichtenabteilung c. i kr. vrhovnog zapovjedništva vojske javlja:
Die Erhebungen nach den Ursachen der sich wiederholenden Ausstands-

brwegungen im Mährisch—Ostrau—Karwiner Kohlenreviere führen zu der Vermutung, dass die Arbeiterschaft nicht in letzter Reihe durch eine von Schacht zu Schacht übergreifende vielleicht auch die Urlauber von der Front wird und dass sich an derselben vielleicht auch die Urlauber von der Front bzw. die im Felde stehenden Angehörigen der Arbeiter beteiligen, indem sie mündlich und schriftlich den Arbeitern nahelegen, durch einen allgemeinen Ausstand den Frieden zu erzwingen.

Um die Gefahr einer solchen, auf die Lockerung der Disziplin hinarbeitenden Propaganda, welche mit Rücksicht auf die jetzige politische Lage in Russland umsomehr zu befürchten ist, zu beseitigen, ist Veranlassung zu treffen, dass die Zensuren im dortigen Bereiche verschärft werden und den vorgeschilderten Erscheinungen ein besonderes Augenmerk zugewendet werde.

Što se znanja i ravnanja radi odpisuje.

DAZgb.

UOV IV. B 4717-res.-1917.

14

Baden, 17. X. 1917.

Vrhovna komanda, šef generalštaba ministru vojske, da se poduzmu mjere, kako bi se cenzurirale vijesti o miru, koje štetno djeluju na disciplinu i raspoloženje trupa.

Nicht mit Unrecht wird seitens der Front auf den schädlichen Einfluss jener Zeitungsartikel hingewiesen, die jede Gelegenheit benützen, um den Frieden in nahe Aussicht zu stellen. Gewiss ist die allgemeine Friedenssehnsucht bei der Bevölkerung begreiflich und ihr könnte auch nicht entgegengetreten werden. Aber geradezu schädlich auf die Stimmung und Disziplin der Truppen wirken sensationelle Zeitungsnachrichten, die ohne hinreichenden Grund jeden Augenblick den Frieden als nahe bevorstehend bezeichnen. Das Ausbleiben solcher Vorhersagen drückt natürlich die Dienstesfreudigkeit und Opferwilligkeit eines Teiles der Mannschaft herab, vermindert ihre moralische Widerstandskraft und ist mitbestimmend, wenn die Versuchung an den Mann herantritt den beschwerlichen Kriegsdienst mit dem Lose des Kriegsgefangenen zu vertauschen, das ihn durch entstellte Nachrichten verlockend geschildert wird.

Das AOK. ersucht daher in geeigneter Weise auf die Presse einzuwirken. Erhalten das KM. kk. MfLV. k. u. LVM. und K. Pr. Quart.

DAZgb.

UOV IV. B 7216-res.-1917.

NAPOMENA:

Dopis je dostavljen Zemaljskoj vladi od ugarskog ministra obrane 24. X. 1917.

15

Feldkirch, 23. X. 1917.

Zensurstelle u Feldkirchu dostavlja. Ministarstvu rata u Beču osnovu i nacrt rada mirovne konferencije u Bernu.

Für die Berner Studienkonferenz der Z. O. f. d. F. 1) welche ursprünglich für den 15. Oktober geplant war und wegen Pass — und Durchreiseschwierigkeiten verschoben werden musste, zeigte sich in der Monarchie lebhaftes Interesse, namentlich der pazifistischen und sozialistischen Kreise, und es laufen ständig Anfragen, anmeldungen etc. durch die hiesigen Stelle, 2) aus denen das folgende, von verschiedenen Mitteilungen in der Presse teilweise abweichende Bild gewonnen wurde.

Der grosse Fragenkomplex, welcher sich bei dem Versuch einer friedlichen Entwicklung der internationalen Beziehungen aufrollte, wurde von der Zentralorganisation dem Studium von 9 internationalen Kommissionen überwiesen, in welcher Angehörige aller kriegführenden und neutralen Staaten vertreten sind. Die Referente der einzelnen Kommissionen sind Angehörige der 6 neutralen Staaten. Die Aufteilung der Arbeiten geschah nach folgenden Schema:

1. Prinzip der Nichtannexion: Plebiscit. — Referent: Baron Th. Adelswaerd, Stockholm.
2. Nationalitätenproblem. — Ref: Prof. Dr. H. Koht, Christiania.
3. Handelsfreiheit, Prinzip der »offenen Türen«. Ref. Prof. Dr. L. v. Birck, Kopenhagen.
4. Die Haager Konferenz. Ref.: Chr. L. Lagge, Christiania.
5. Schiedsgericht; internationaler Rat für Enqueten und Versöhnung. — Ref. Dr. B. C. Loder, Haag.
6. Internationale Sanktion. Ref. Prof. Dr. André Mercier, Lausanne.
7. Einschränkung der Rüstungen. Prof. Rafael Altamira, Madrid.
8. Freiheit der Meere. Ref. Dr. Th. Heemskerk, Haag.
9. Parlamentarische Kontrolle der auswärtigen Politik. Ref. J. Scherrer-Füllerman, St. Gallen.

Um die Referate der Einzelnen Kommissionen, welche bereits in 4 Bänden zusammengefasst vorliegen, der Beurteilung einer internationalen Körperschaft zu unterwerfen und die Gründung eines Bundes der Nationen zu erwägen, wird nun *definitiv für den 12. November und die folgenden Tage der Studienkonferenz* nach Bern einberufen. Zusammenkunft: 12. November 1917. 3 Uhr Nachm. in Casino in Bern.

Es wurde ausdrücklich betont, dass die Mitglieder der Kommissionen zu der allg. Konferenz als *Privatleute eingeladen* werden und dass *die Bedingungen des künftigen Friedens was territoriale und finanzielle Fragen betrifft, nicht im geringsten berührt werden.*

Das Verzeichnis der Teilnehmer aus den verschiedenen Staten ist folgendes (die Angaben in Klamern sind *durchgelaufenen Korrespondenzen entnommen*)

Österreich: Hofrat Dr. H. Lammarsch, Salzburg (wurde einigemale dringend eingeladen und ist in der Teilnehmerliste bereits eingetragen).

Abg. Prof. Redlich, Wien (hat seine Teilnahme angemeldet).

Kom. Rat. Julius Meindl, Wien (hat sich angemeldet).

Dr. A. H. Fried, Bern (scheint der Haupturheber des Gedankes der Konferenz zu sein).

Prof. Dr. v. Laun, Wissenschaftliches Komite 10 (K) hat sich angemeldet),
Dr. R. Goldscheid, Wien (ist in der Teilnehmerliste eingetragen),
 Abg. *Karl Renner*, Wien (ist in der Teilnehmerliste eingetragen),
Albert Flexer, Wien (angemeldet als Vertreter des Vereines »Para Pacem«, Wien),
Sen. Präs. Dr. Elsner, Wien (hat sich angemeldet),
Dr. Leopold Blasel, Bezirksvorsteher Wien II (bittet um Einladung).
Dr. Max Braun, Wien (bittet um Einladung)
Bez. Rat Günther, Wien, bitten um Einladung.
Martha Weissweiler, Wien, hat sich angemeldet.
Dr. Metzger, Graz (als Vertreter der Volksheilzentrale angemeldet),
Prof. Dr. Ehrlich, Wien (in der Liste eingetragen),
R. Charmatz, Wien (ersucht um Einladung).

Ungarn:

Graf Mich. Károlyi, Budapest (wurde dringend eingeladen),
Präl. Dr. A. Geisswein, Budapest (hat sich angemeldet),
Anna Zipernowsky, Budapest (hat sich angemeldet),
Dr. E. Makai, Budapest (ist eingetragen),
Dr. Oskar Jaszi (ist eingemeldet),
E. Fischer Halászi (eingetragen),
K. Huszár (eingetragen),
Prof. Dr. Budai Dezsö, Keckemét (angemeldet),
Ernst Goth, vom »Pester Lloyd« (angemeldet).
Malvi Fuchs, Budapest (für eine ungarische Zeitschrift angemeldet).

Deutschland:

Dr. Ed. Bernstein,
Dr. Ed. Davis,
Dr. B. Dernburg,
Abg. Erzberger,
Red. v. Gerlach,
W. Heine,
Prinz A. Hohenlohe,
Prof. Dr. Liemeier,
Prof. Piloti,
Prof. D. Quidde,
Abg. Scheidemann,
Prof. Dr. W. Schücking,
Dr. Wehberg.

Bulgarien:

J. Krestanoff u. s.
Dr. S. Daneff (wurde abgelehnt).

Schweiz:

Prof. Dr. A. Broda,
Prof. Dr. A. Forel,
E. Garbani,
Nat. Rat. Locher,
Prof. Dr. A. de Mercier,
G. de Montenach,

Prof. Paul Moriaud,
Prof. Müller. Hess,
H. Scherrer-Füllermann,
Dr. Studer, etc.

Holland:

19 Personen, darunter:
Dr. John Beck (Generalsekretär der Zentralorganisation der Frieden).
Dr. H. E. Dressel-huya, (Präsident),
General W. de Meester,
Dr. Löwen,
Dr. W. Rutgers etc.

Schweden:

Baron T. Adelswaerd, Ex. Minister,
Dr. K. Hilderbrandt, Abg.

Norwegen:

Karl Bonevi,
Chr. Lagge,
Dr. M. Lie,
Prof. Dr. H. Koht,

Dänemark:

Dr. O. Jersild.

Finnland:

Prof. Dr. R. Erich

China:

Dr. S. Tscheu-Wey.

England:

Dr. R. L. Dickinson,

Russland:

• Bar. de Wrangel.

Italien:

Dr. Umani,
Prof. Gisleri,
Prof. Dr. Michels.

Frankreich:

Rom. Holland.

Ergeht in je 2 Exemplaren an das k. u. k. AOK. Na. Abt., MK. im k. u. k. KM. und in einem Exemplar an die k. u. k. M. — Stelle Feldkirch.

AIRP

SDDS, 3833-1917.

Napomena:

1. Der Zentralorganisation für dauernden Frieden.
2. K. u. k. Zensurstelle Feldkirch.

Dubrovnik, 29. X. 1917.

Oglas Kotarskog poglavarstva, kojim se zabranjuju demonstracije (učestale zbog teških prehrambenih prilika).

O G L A S

Usred teških vremena ovog rata, u kojem ne samo vojnik na fronti sa opasnosti života štiti svoju domovinu nego u kojem je također i svaki građanin dužan kod svoga doma doprinositi toj obrani time, da mirno i strpljivo podnosi teške životne prilike, koje su nam nametnute od naših neprijatelja.

U ovim vanredno ozbiljnim prilikama vladalo se je ovdašnje pučanstvo — usprkos velikog pomanjkanja i tegoba rata — do sada uzorno, te je samo ovim uzornim i mirnim držanjem građanstva zahvaliti, da su javni faktori, pozvani da se brinu za opskrbu naroda, bili u stanju razviti mirnu djelatnost, koja je usprkos velikih poteškoća u dovozu hrane ipak imala uspjeh, da narod u gradu i okolici nije nikad ni prolazno, kao što se je dogodilo u mnogim drugim mjestima, ostao lišen od najpotrebitijega, osobito od krušne hrane.

Nažalost je ovo kotarsko poglavarstvo u zadnje doba opazilo, da u gradu postoje njeke bezsavjesne osobe, koje uznastoje opetovanim demonstracijama, da prisile vlasti izdavati veće količine životnih namirnica, nego što je to zakonom predviđeno i po opstojecim zalihama dozvoljeno.

Ove osobe bune narod, a osobito ženski svijet, premda dobro znaju, da su ove demonstracije bez svrhe i zabranjene.

U sadašnjem ratnom stanju su takove demonstracije za sudionike vrlo opasne, jer se, sa strane odgovornih vlasti ne smije nipošto, u ovim kritičnim prilikama trpjeti organizovano poremećenje javnog reda i mira.

Do sada je ovo kotarsko poglavarstvo trpjelo njeke takove demonstrativne izjave, jer su mu dobro poznate teške prilike manje imućnih krugova pučanstva. Ali pošto ovaj protuzakoniti pokret obuhvaća sve većeg maha, poglavarstvo je usiljeno, ovom učiniti najenergičniji kraj.

Upozoruje se s toga pučanstvo, da danas vlada ratno stanje, te da živimo u užem ratnom području, u kojem se svaka demonstracija lako pretvara u bunu, proti kojoj se mora bezobzirno, eventualno oružanom silom postupati,

Pučanstvo grada i cijelog kotara može biti uvjereno, da je ovo poglavarstvo u dogovoru sa svim načelnicima i sa mjesnom opskrbnom poslovnicom, preuzelo sve mjere, da se u granicama mogućnosti osigura što obilacija opskrba i što pravednija razdioba raspoloživog živeža, odnosno da se osujeti svaki nered, koji bi se kosio, na štetu javne opskrbe, sa postojećim propisima.

Upozoruje se konačno pučanstvo, da je svaki građanin ovlašten, a u interesu opće stvari i dužan, da nadležnu vlast mirno i ozbiljno obavijesti, ako dozna kakove konkretne činjenice, koje bi mogle prouzrokovati nepodobštine u pogledu javne prehrane.

Nijedna stranka, koja takove činjenice ozbiljno i pošteno donese do znanja nadležne vlasti, ne će zaludu raditi, a na ovaj način polučiti će se mnogo sigurnije kakovi uspjeh, nego sa nepromišljenim izgredima.

Od c. k. Kotarskog Poglavarstva

DAD

Br. 2043/Bewa

Napomena:

Plakat štampan u Dubrovačkoj hrvatskoj tiskari.

17

Beč, 13. XI. 1917.

Ministarstvo rata Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu o revolucionarnim gibanjima među ratnim zarobljenicima Rusima, izazvanim događajima u Rusiji.

Die politischen Vorgänge in Russland haben auch unter den, in unserer Gewalt befindlichen kgf. russ. Offz. und Mannschaften *vielfach revolutionäre Empfindungen* ausgelöst, denen gegenüber das das KM. sich auf die Dauer nicht gleichgiltig verhalten kann.

Wenngleich es verständlich ist, dass bei Beginn der russ. Revolution sowohl von den Lagerkommandos und dem Lagerpersonale die Bildung politischer, gegen die Ordnung in Russland gerichtete Vereinigung nicht behindert wurde, so muss das KM. es jedoch den Kgf. Lagerkommandos im gegenwärtigen Zeitpunkt zur Pflicht machen, das Entfalten solcher revolutionärer Strömungen *in keiner Weise zu fördern, sonder eher nach Möglichkeit einzudämmen.*

Hiebei ist zu bedenken, dass solche Iden in den Köpfen unreifer und wenig intelligenter Menschen Verwirrung und Unheil zu stiften vermögen und dass ein Übergreifen solcher Strömungen auch auf einen Teil des Bewachungs- und Lagerpersonales, sowie unserer Bevölkerung, die mit den auf Arbeit befindlichen Kgf. häufig in Kontakt steht, nicht als ausgeschlossen erscheint.

AIRP

SDDS, 3677-1917.

Napomena:

Zemaljska vlada dostavila je ovaj raspis, koji je inače namijenjen komandantima zarobljeničkih logora, svim velikim županima, vladinim povjerenicima i predstojniku redarstva u Zagrebu (1. XII. 1917.) s napomenom da odmah izvjesti o eventualnim navedenim pojavama.

18

Beč, 12. I. 1918.

Ministarstvo rata namjesniku u Zadru. o navodnoj namjeri, da se boljševički letaci prokrijumčare u Austro-Ugarsku u danskoj izvoznjoj robi.

Verlässlichen Informationen zufolge wurde teils aus der Schweiz über Frankreich, teils aus Russland grosse Mengen bolschewikischer Flugschriften nach Jütland gesendet, um von dort nach Deutschland und um die Monarchie eingeschmuggelt zu werden, und zwar entweder unter anderen Zeitungen versteckt auf dem Postwege, oder als Verpackung bei dänischen Exportwaren angeblich auch in Konservenbüchsen eingeschlossen.

Es soll sich um dieselben Flugschriften handeln, welche in deutschen, ungarischen, tschechischen und slovenischen Ausgaben unter unseren Kriegsgefangenen in Russland massenhaft verteilt werden.

Gegen die Einschmuggelung der Flugblätter wurden die entsprechenden Vorkehrungen veranlasst. Die Statthalterei wird ungeachtet dessen ersucht, der allfälligen Verbreitung dieser Propagandaschriften die schärfste Aufmerksamkeit zuzuwenden, ihr mit allen Mitteln entgegenzutreten und über etwaige Wahrnehmungen sogleich anher zu berichten.

Ergeht an alle politischen Landesbehörden, in Abschrift an das k. k. Ministerium des Innern: in veränderter Fassung an das k. k. Finanzministerium und die k. u. k. Zensurstellen Wien, Budapest und Feldkirch.

DAD

KPD, RO, 993-red-1918.

19

Zagreb, 12. I. 1918.

Hrvatsko-slavonsko oružničko zapovjedništvo — Zemaljskoj vladi, da je u 1917. uhapšeno oko 20.000 vojnih bjegunaca, te da žandari sve teže ureduju protiv dezertera, kojima pomaže i stanovništvo, te da se proglasi pučanstvu da će se to strogo kažnjavati.

Na tamošnji odpis broj IV-B 7955 res. od 4. o. mj.

Javna sigurnost u zemlji je uslijed ratnih prilika i njenih posljedica dosta narušena. Glavni narušitelji su vojni bjegunci, koji — s malom iznimkom — počinjavaju svoja nedjela i nasilja, gdje se pojave.

Broj vojnih i sličnih bjegunaca ovostranog područja je osobito velik, no topogledne prilike su, kako iz ovamo prispjelih službenih komada razabirem, u cijeloj monarhiji skoro jednake.

Djelatnost ovozemnih oružničkih postaja je u potrazi i uhićenju vojnih bjegunaca hvalevrična, a najbolji dokaz tomu je broj po oružništvu uhićenih i nadležnim vojnim oblastima predanih vojnih bjegunaca, koji iznaša za godinu 1917. skoro 20.000.

Vrlo naporna služba oružništva u potrazi i uhićenju vojnih bjegunaca je međutim vrlo otežana time, što po oružničkoj obhodnji uhićeni i nadležnoj vojnoj oblasti predani vojni bjegunac, ma bio isti i najopasniji zločinac, često opetovno odmah nakon uslijedile predaje ili već u najkraćem roku pobjegne, te čini revno i višednevno naporno službovanje sa nadležnim dužnostima i onako preopterećene, te fizički izrabljene momčadi ništetnim.

Da se tom za javnu sigurnost osobito štetonosnom pojavu na put stane, shodno sam opetovno posredovao kod nadležnih vojničkih oblasti, no čini se da ove nisu bile — obzirom na njihov nepouzdan materijal — u stanju do sada poprimiti uspješne protumjere, dočim se ponovna bjegstva po oružništvu opetovno predanih vojnih bjegunaca događaju i nadalje, što svakako u veliko ozlovoljuje našu revnu oružničku momčad.

Da se vojnim bjeguncima i njihovom zulumu uspješno na put stane, su u danim slučajevima u područjima, u kojima su se narušavanja javne sigurnosti po istima u većoj mjeri zbili, interesovane oružničke postaje odgovarajuć pojačane, već prema pokretnosti postajnog područja, te je brzim, prema potrebi

i trajnim oružničkim četovanjem ugroženog područja, do sada polučen željeni uspjeh i javna sigurnost opet uzpostavljena.

U pograničnom području provada se predistaknuto četovanje vazda sporazumno sa susjednima ces. i kr., odnosno kr. ug. oružništvom.

Do sada je ovom oružničkom zapovjedništvu na raspolaganje stojeći stališ oružničke i za pojačanje postaja pridijeljene pučko ustaške momčadi . . dostatan bio za uspješno svladanje, za vrijeme rata ogromno naraslih dužnosti i mnogostраних zahtjeva građanskih i vojničkih oblasti. No budu li zahtjevi prekoračili dosadanju mjeru, neće ovozemno oružništvo moći sa sadašnjim raspoloživim stališem naći izlaska te nadalje uspješno obezbijediti javni mir i sigurnost, već će se morati stališ pojedinih interesovanih postaja pojačati i prema tome odgovarajuća vojnička pripomoć tražiti.

Nastupi li ta potreba, to će ovo oružničko zapovjedništvo pravodobno staviti odgovarajući predlog kr. zemaljskoj vladi.

U pogledu u zadnje vrijeme vrlo učestalih bjegstva vojničkih osoba primjećujem konačno, da je opaženo, da pučanstvo pobjegle vojnike općenito podpomaže koli hranom i davanjem konačišta, toli pravodobnim aviziranjem o u potrazi nalazećoj i pojavivšoj se oružničkoj obhodnji.

Proti krivcima građanskog stališa su postaje dakako redovito uredovale, kadgod im se krivnja pripomoći davanja zločincu mogla dokazati.

Pučanstvo je međutim jednodušno u uvjerenju, da ne počinjava time nikakovo kažnjivo djelo, ako uskočivše vojnike potpomaže, već mal ne svatko — bio on sa dotičnim vojnikom u srodnoj i prijateljskoj vezi ili ne, — ide ovima redovito na ruku. Ovaj nazor selskog pučanstva uvriježio se jamačno zato, jer ovo vidi — kako već uvodno spomenuto — da oni vojnici, koji su po oružnicima uhićeni i odpraćeni, obično za kratko vrijeme dolaze opet svojim kućama, nekoji dapače i sa propisanim dopustnjicama, drugi opet javno pripovjedaју, kako su po podčastnicima kod čete im za dobar novac ili za živežne namirnice pušteni kući.

Dakle pučanstvo ima razloga sumnjati, da oružništvo zakonito ne postupa, uhićujući pobjegle vojnike, dočim se proti po oružničkoj ophodi predanim vojnicima ekzemplarno i odrešito ne postupa kod njihovih četa.

Da se sličnom shvaćanju, te predopisanom štetnom pojavu radikalno na put stane, stavljam predlog, da se pučanstvu po upravnim oblastima ponovno i po više puta proglašuje, da se čine krivcima čina po kaznenom zakonu ako pobjegle vojnike podupiru, a ujedno da se odredba izdaje, da se prijavljeni krivci takovih čina po nadležnim sudovima što oštrije i što brže kazne.

Nadalje smatram bezuvjetno potrebnim, da se po građanskim i vojničkim oblastima proglasi i to, da će u smislu vojničkih i oružničkih propisa na svakom onom muškarcu biti po oružničkim obhodnjama izvedena upotreba oružja, tko uzprkos prijetećega doziva neće da stane, a sumnjiv je, da je pobjegli vojnik.

Najradikalnije i najuspješnije sredstvo proti vojnim bjeguncima svakako bilo bi: proglašenje prijekog suda za bjegunstva i samovoljna udaljenja od četa, bar za one, koji su opetovno pobjegli.

DAZgb

UOZV IV. B, 1026 res-1918., K. 827-res-1918.

Napomena:

U Hrvatskoj je za vrijeme Austro-Ugarske postojala vojna institucija nazvana »pučki ustanak«, koji je proglašavan samo u vrijeme rata za podupiranje zajedničke vojske, bojnog pomorstva i domobranstva i to samo unutar granica Hrvatske. Za njegovu upotrebu izvan Hrvatske trebalo je pristanak Sabora. Takve ustanove postojale su i u Austriji i Ugarskoj. Svaki pučki ustanak imao je komandu na nacionalnom jeziku, a imao je samo dva roda: pješadiju i konjicu. Pripadnik ove vojne formacije nazivan je »pučkim ustašom« ili »pučko-ustaškim obveznikom«, no taj naziv u to vrijeme nije bio odiozan, kao što je to danas, kad je još živo sjećanje na nedjela i zvjerstva počinjena u toku II. svjetskog rata od ustaša, koji sa onim prvim osim naziva nemaju nikakve veze.

20

Budimpešta, 15. I. 1918.

Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja banu naredbu o suzbijanju širenja revolucionarnih ideja po bivšim zarobljenicima u Rusiji.

Povjerljivo!

NAREDBA

Prema vijestima ruskih listova vodi se tamo među našim zarobljenicima velika propaganda u interesu revolucionarne ideje. Naši zarobljenici obdržavaju navodno u Rusiji javne sastanke i skupštine, u Petrogradu su navodno zarobljenici Schtiel i Rudnjanski(?) na magjarskom i njemačkom jeziku pozvali naše zarobljenike, da nakon svoga povratka i kod nas šire revolucionarnu ideju. Ruski su se časnici navodno izjavili, da su naši zarobljenici prožeti revolucionarnim idejama, što ćemo nakon njihova povratka i mi iskusiti.

Vjerojatno je, da će broj naših — iz Rusije natrag pobjeglih zarobljenika — skoro znatno porasti te nije isključeno ni to, da će povratak ovakvih revolucionarnih zarobljenika sa ruske strane podupirati tim više, jer mi se ovi čine zgodnim za tjeranje revolucionarnih ideja.

Premda ovi natrag pobjegli zarobljenici stoje za vrijeme mobilizacije pod zapovjedništvom vojništva te su u svrhu dostatnog nadzora nad njima već učinjeni shodni koraci, ipak nije isključeno, da će se ovakvim na dopust stavljenim ili invalidima proglašenim zarobljenicima pružiti mogućnost, da među pučanstvom šire revolucionarne ideje.

Da se ovo zapriječi, određujem, da redarstvene oblasti i organi budno paze na svako ovakvo nastojanje te da u sumnjivim slučajevima bezodvlačno podnesu meni izvješće te da i do moje odredbe učine sve moguće, da se spriječi širenje revolucionarnih ideja.

Naredba ova šalje se istodobno svim Velikim županima, Guverneru Rijeke, svim pogr. red. satništvima, drž. red. nadsatništvima u B. pešti i na Riječi te svim kr. ug. oružničkim zapovjedništvima.

AIRP

SDDS 244-1918.

Napomena

Prevod s madjarskog izvršila je Prevodna pisarna Zemaljske Vlade.

Budimpešta, 15. I. 1918.

Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja svim pograničnim redarstvenim satništvima okružnicu o navodnoj namjeri da se proturaju boljševički pamfleti u danskoj izveznoj robi (novinama, konzervama).

Povjerljivo!

Svim kr. ug. pograničnim redarstvenim satništvima i nadkapitanu kr. ug. državnog redarstva u Fiumi.

Prema povjerljivoj obavjesti namjeravaju djelomično iz Švicarske, djelomično iz Rusije kradomice unijeti u zemlju veliku količinu boljševičkih pamfleta. Ovi bi se pamfleti imali otpremati sakriveni u novinama ili umotani među dansku izveznu robu (sakriveno u konzervnim kutijama) u njemačkom, mađarskom, češkom i slovačkom izdanju.

Pozivam, da raspačavanje gornjeg pamfleta pratite budnom pozornošću, te u koliko bi unos tih u zemlju opazili, neka dalnju otpremu spreče i ovamo s mjesta brzojavno izvješće podnesu.

AIRP

SDDS, 250-1918.

Zagreb, 31. I. 1918.

Središnji ured za dojavnu defenzivnu službu dostavlja vel. županima, redarstvenim povjereništva i oružničkom zapovjedništvu tekst letka širenog u Aradu i Tövvisu.

Prema saopćenju vojnog zapovjedništva u Temesvaru nadjeni su na željezničkoj stanici u Aradu i u mjestu Tövvis naokolo razbacani letci u mađarskom jeziku sa ovim sadržajem:

»Kad bi moji vojnici počeli misliti, nijedan ne bi u (redovima vojnika) ostao vojnik. Fridrik II.«

Opažanja o sličnom raširivanju letaka u ovdašnjem području imaju se bezodvlačno ovamo izvijestiti i istovremeno izravno saopćiti generalno - stožernom odjelu (Generalstabsabteilung) c. i kr. vojnog zapovjedništva u Zagrebu, pozivno na broj Na. 235 od 26. siječnja 1918.

AIRP

SDDS, 146-1918.

Koncept

Zagreb, (5.) II. 1918.

Socijalistički akcioni odbor u Zagrebu podnosi Saboru (drugu) peticiju za slobodu udruživanja, sastajanja i slobodu štampe, te liberalizaciju političkog života.

VISOKI SABORE!

Potpisani socijalistički akcioni odbor u ime sveukupnog organizovanog

socijalističkog radništva Hrvatske i Slavonije, pošto na prošlu predstavku kr. zemaljska vlada nije učinila ništa u pogledu prava sastajanja, ponovo se obraća na narodno predstavništvo, da mu iznese i predoči svoje tegobe i traži lijeka i načina, kako da se njegovim nevoljama doskoči. Radništvo je u Hrvatskoj i Slavoniji usuprot velikih parola o samoodređenju naroda i demokratizaciji države, koje se danas u svijet bacaju sa svih vladinih stolica u Austro-Ugarskoj, faktično stavljeno izvan zakona, bez ikakvih političkih prava i mogućnosti, da traži putem političke reprezentacije obranu svojih interesa.

Dugotrajni rat navalio je na pleća proletarijata upravo preogromne terete, koji se osobito teško očituju u silnom porastu cijena životnih namirnica. Plaće radničke ne dostaju niti za pokriće najnužnijih potreba. Odjelo i obuću je upravo nemoguće nabaviti. Čitava radnička plaća ne dostaje za jedan jedini par cipela. Za jedno obično i loše odijelo treba dati zaradu i tri do četiri mjeseca. I to sve u času, kad ta zarada ne dostaje niti za najnužniju oskudnu potrebu i mršavu prehranu jedne radničke obitelji, za redovito nezdravi i prenapunjeni stan.

Radništvu je ova bijeda došla do grla i ne može ju više snašati. U radničkim redovima raste uzrujanost i očajanje. I to tim više, što slično raspoloženje vlada u Ugarskoj i u Austriji.

Pa ipak ima jedna razlika. U Ugarskoj, u susjednoj Kranjskoj, pa čak i u Bosni i Hercegovini može radništvo obdržavati svoje skupštine, može presresati javno i slobodno razna politička pitanja, može raspravljati o miru i o mirovnim ciljevima. Samo je Hrvatska i Slavonija jedina iznimka u čitavoj monarhiji. Jedino narodu ove zemlje je nataknuta brnjica na usta još od prvih dana rata, i u čitavoj zemlji se ne može držati jedna jedina politička skupština. Tako je narod u Hrvatskoj i Slavoniji jedini u čitavoj Evropi, koji mora da snaša ovakovo sramotno bespravlje u isti čas, kada diplomacija Austro-Ugarske govori o nekakvom ustavu, te ustavnosti i samoodređenju naroda.

Ovakovo stanje više ne može i ne smije da bude. U ime organizovanog radništva, koje nestrpljivo gleda u Visoki sabor podižemo svoj glas i prosvjedujemo protiv ovog ropskog položaja u kojem se nalazi čitav naš narod, pa tražimo, da se jednom dokine nesnosno skrbništvo nad narodnim masama.

Obraćamo se stoga na Visoki sabor sa molbom, da pozove vladu, da doka naredbu, kojom je u Hrvatskoj i Slavoniji suspendirano pravo sastajanja i slobode političke koalicije. U dobu, kad se kod nas toliko govori o demokratizaciji države, u času kad široke pučke mase moraju da neizrecivo trpe i stradaju radi posljedica rata, dužnost je sabora, koji je prihvatio opće pravo glasa jednodušno i jednoglasno, da isto tako jednodušno i jednoglasno podigne svoj prosvjed protiv ove samovoljne i nepotrebne političke represalije kojom se ogorčenje samo još povećava i zatvaraju svi ventili, kojima bi se moglo snašati ovo neizrecivo i tužno stradanje i umiranje.

Gospodo zastupnici! Sjetite se, da su vani izvan sabora i vladinih palača nezadovoljne, gladne, gole i bose narodne mase!

U Zagrebu, veljače 1918.

Gejza Brudnjak

Sima Kotur

Antolić Rudolf, v. r.
Brudnjak Geza, v. r.
Javornik Vilim, v. r.
Korać Vitomir, v. r.

Batt Stjepan, v. r.
Cimermanić Josip, v. r.
Kaurić Slavko, v. r.
Kotur Simo, v. r.

Turković Stjepan, v. r.

DAZgb

UOZV IV. B, 2255-res-1918.

Napomena:

Sabor je iz 210 sjednice (5. II. 1918.) dostavio peticiju na raspravu svom Odboru za peticije i pritužbe, ovaj pak 15. V. Zemaljskoj vladi, koja je tek 2. XI. 1918. riješila: bespredmetno! Ad acta!

24

Zagreb, 6. II. 1918.

Redarstveno povjerenstvo dostavlja IV. B odsjeku Unutrašnjeg odjela Zemaljske vlade »Pjesmu slavenskih revolucionara u Austriji«, koja je stajala na oglasnom stupu na Zrinjevcu.

Kr. vladin tajnik Ivo pl. Mošinaky predao je ovdje rukom pisanu »Pjesmu slovenskih revolucionara«, koju je 13. siječnja 1918. našao na oglasnom stupu na Zrinjevcu.

Prepis te pjesme podnaša se ovime naslovu.

Pjesma slavenskih revolucionera u Austriji.

1. Sa istoka i zapada
Slavene sloboda budi,
Drhću tirani Beča i Berlina
Pred svijetom, što ih sudi.
Ne bojimo se, Vilime, vješala,
Ni janjičara, Karlo Tvojih!
Ne bojimo se više njih!
Milijun je već pao nas,
Milijun pao za vas;
Još jedan milijun past će nas,
Al ne bogovi, ne za vas.
Da skršimo Vašu silu!
Oh, doć će taj čas!
Sva četiri će cara past
(Tri ljuta Nijemca i Osmanlija)
Svi će Slaveni slobodni bit,
Rusijo naša hrabro se drži!
2. Varšavu našu Nijemac ima,
Zlatni Prag, Zagreb, Beograd,
I Sofiju i Carigrad.
Sad Vilim na svetu Moskvu hrže,
Kornjilove, ti li ga vidje?
Kornjilove naša diko?!
Skočite Česi od Tarnopola,
Gdje su Vam Poljaci, legije?

Hrvati, hrdje, braću koljete,
Rusijo naša hrabro se drži!

3. Dolje renegati, do neba visoki
Svete mitre i maršalski štapi,
Stadler i Borojević izdajice, dolje!
Dolje podle izdajice, dolje!
Slava onima, što na užetu
Za domovinu život dadoše
I za slobodu dječice svoje!
Slava ženama, što u Aradu,
U živinskom zgинуše štalama,
Slava bezbroj mladim Rusima,
Što po Poljskoj i po Karpatima
Od bratske ruke jadni padoše,
Slobodu noseći braći svojoj!
Dolje prokleti izdajice, dolje!

4. Živio svaki progranik
I svaki Bečki izdajica!
Živio Trumbić i Supilo.
Živio Tresić i Vojnović,
Živio Pašić i Korošec,
Živio Kerenski i Masaryk
Živila jedna velika
Sveslavenska republika!!!

DAZgb

UOZV IV. B, br. 615-res-1918., K. 370-res-1918.

Napomena:

Zemaljska vlada naredila je istragu, no izvidi su ostali bez uspjeha i počinitelj nije otkriven (izvještaj grad. redarstva od 21. II. 1918.)

25

Zagreb, 7. II. 1918.

Predsjedništvo Zemaljske vlade upućuje Državnom nadodvjetništvu na zahtjev Ratnog nadzornog povjerenstva u Budimpešti popis vijesti, koje treba cenzura da zaustavi.

Ratno nadzorno vijeće u Budapešti telefonira, neka u novinama ne pro-puste slijedeće vijesti:

- 1) Angriffe des Abgeordneten Reger auf Erzeherzog Friedrich in der Sitzung vom 6. Februar;
- 2) Entsendung des Inf. Regiment 94. nach Ungarn und Heimkehr der čehischen Gefangenen aus Russland, welche die revolutionären Ideen im Lande propagieren.
- 3) Rede des ung. Abgeordneten Fényes László vom 6. Februar nur in der Ausgabe des ung. korr. Bureau.
- 4) Sammelinterpellationen und Anfragen des Abgeordneten Korošec beinhaltend die von den Truppen verübten Greuelthaten, und ferner die Verfolgungen einzelner Personen durch die Behörden, wodurch die Südslaven das Vertrauen zum Staat verloren haben.
- 5) Die Interpellation des Abgeordneten Gregorčič betreffend die drohende Hungersnot im Isonzo Gebiet.
- 6) Interpellation des Abgeordneten Korošec vom 6. Februar wegen vorsätzlicher Fälschung der Wahrheit über die Friedensverhandlungen in Brest-Litovsk nur in der offiziellen Fassung gestattet.
- 7) Interpellation des Abgeordneten Korošec vom 6. Februar wegen Beschlagnahme des Manifestes des jugoslavischen Klubs an die Friedensdelegierten in Brest-Litovsk.
- 8) Anfrage der Abgeordneten Vukotić, Rybar und Genossen betreffend die Berichterstattung über die Friedensverhandlungen.

Što se saopćuje shodnog uredovanja radi.

AGZ

DNo Zgb, br. 147-1918., R-2-1914./278

26

Beč, 7. II. 1918.

Ministarstvo unutrašnjih poslova namjesniku u Zadru o boljševičkoj agitaciji među socijal-demokratima u Austriji.

Vertraulich!

Wie die k. u. k. Gesandtschaft in Kopenhagen auf Grund einer vertraulichen Mitteilung ihr von relativ zuverlässiger gut informierter

Seite zugekommen ist, dem Ministerium des Äussern berichtet, sollen russischerseits 2 Millionen Rubel nach Stockholm überwiesen worden sein, die zu Propagandazwecken unter den Sozialisten der Zentralmächte verteilt werden sollen.

Der ungarische Sozialist Jakob Weltner soll diese Summe in Stockholm übernehmen und den Gegenwert in deutscher beziehungsweise österreichisch-ungarischer Währung über die Grenze bringen und verteilen.

Ich beehre mich hievon Euere Exzellenz in Verfolgen des hierortigen Erlasses vom 15. Jänner 1918. Z. 1052 M. I. mit dem Ersuchen in Kenntniss zu setzen, eine etwa im dortigen Verwaltungsgebiete auftretende bolschewikische Propaganda mit allen Mitteln rücksichtslos zu unterdrücken.

DAD

KPD, RO, 1036-red-1918.

Napomena:

Namjesnik u Zadru dostavio je taj tekst područnim organima »na znanje i ravnaje«.

27

Beč, 7. II. 1918.

Ministarsvo unutrašnjih poslova namjesniku u Zadru o navodnoj pripremami generalnog štrajka u Evropi i Americi.

Laut einer Mitteilung des Ministeriums des Äussern ist der österreichisch-ungarischen Gesandtschaft in Bern aus verlässlicher Quelle die Nachricht zugekommen, dass demnächst ein Generalstreik in allen europäischen Staaten sowie möglicherweise auch in Amerika geplant sein soll.

Die sozialistischen Arbeiter in der Schweiz sollen nach dieser Information als die ersten die Arbeit einstellen und dadurch ihren Genossen in anderen Ländern das Signal zum Ausstand geben.

Die Gewerkschaften Widersetzen sich angeblich dem in Aussicht genommenen Generalstreik.

Ich beehre mich hievon Euere Exzellenz mit den Ersuchen in Kenntnis zu setzen, der Arbeiterbewegung nach wie vor die volle Aufmerksamkeit zuwenden und jeder auf einen Generalstreik abzielenden Propaganda mit aller Energie rücksichtslos entgegentreten zu wollen.

DAD

KPD, RO, 1033-red-1918.

Napomena:

Namjesništvo u Zadru dostavilo je ovaj raspis svim područnim kotarskim poglavstvima.

Povjerljivo!

28

Zagreb, 19. II. 1918.

Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se cenzuriraju vijesti o proglasu Namjesničkog vijeća u Varšavi i o generalnom štrajku poljskih željezničara.

Ratno nadzorno povjerenstvo u Budapešti telefonira slijedeće:

1) Aufruf des polnischen Regentschaftsrates in Warschau, sowie Resolution der polnischen Mitglieder des Herrenhauses vom 16. Februar können nunmehr in den Zeitungen gebracht werden. Dagegen die Resolution der polnischen Mitglieder des Abgeordnetenhauses und Aufruf Polenklubs an die Polen Oesterreichs unzulässig.

2) O općenitom željezničarskom štrajku u Poljskoj neka se ništa ne donša.

Što se kr. državnim nadodvjetničtvu znanja i daljnjeg uredovanja radi priopćuje.

AGZ

DNo, br. 191-1918., R-2-1914./283

29

Zagreb, 7. III. 1918.

Opći radnički savez pritužuje se ZV, da karlovačko redarstvo zabranjuje sastanke članova podružnice ORS-a u Karlovcu.

Riješenjem Visoke kr. zem. vlade dozvoljeno je djelovanje »Općeg radničkog saveza« za Hrvatsku i Slavoniju sa sjedištem u Zagrebu.

Prema gornjem riješenju Visokog naslova počeo je potpisani savez da djeluje u Zagrebu i u čitavoj Hrvatskoj i Slavoniji.

Pošto su ovih dana t. j. 2. i 3. o. mj. sazvali članovi potpisanog saveza sastanak u Karlovcu, sa dnevnim redom: važnost staleških organizacija, a karlovačko redarstveno povjereništvo isti zabranilo, smatra potpisani savez obratiti se na Visoki naslov sa molbom, da izvoli shodnom okružnicom na sve za to zvane oblasti narediti, da u buduće rad ovoga saveza ne sprečavaju t. j. da se na prijave podružnica ovoga saveza za održavanje sastanaka ili pravovremeno izdavaju dozvole ili da se prijave te jednostavno kod odnosnih oblasti uzimaju na znanje i ne spriječava tako najavljenih sastanaka provedbu.

U vjeri, da će Visoki naslov ovoj zamolbi blagohotno udovoljiti, bilježimo se

Opći Radnički Savez za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu

Predsjednik:

Tajnik:

Gejza Brudniak

Stjepan Turković

DAZgb

UOZV IV. B 1288 res 1918. K. 3133. res 1917.

Napomena:

Još 2. III. 1918. obratili su se radnici Karlovca Zemaljskoj vladi slijedećim telegramom:

»Za danas i sutra sazvani radnički sastanak zabranjen. Molimo da se isti dozvoli.

Radnička organizacija«

—
(UOZV IV. B, 1053-res-1918.)

Oba dopisa stavljena su ad acta.

Zagreb, 12. III. 1918.

Predsjedništvo Zemaljske vlade Državnom nadodvjetništvu u Zagrebu, da se cenzuriraju novinske vijesti o položaju zarobljenika i situaciji u Rusiji kao i izjave povratnika iz Rusije.

Zadnjih dana učestale su u novinama monarhije u napadnoj množini vijesti, koje čine predmetom obće diskusije pitanja o ratnim zarobljenicima u odnosu sa najnovijim političkim događajima.

Pojmljivo je, da stanje ratnih zarobljenika, koje je za više stotina hiljada od zamašnog interesa, zaposluje također publicistiku. No nikako nije uputan u nekim vijestima skrajnji pesimizam, a u drugim izraziti optimizam, koji faktično ne odgovara faktičnom stanju stvari.

Osobito osobe, koje se vraćaju iz Rusije, čute se pozvanima, da ne samo ispričaju svoje doživljaje, već povlače odatle i konkluzije, koje nikako ne stoje, te objelodanjenje kojih samo zavađa javnost. Ovi u posljednje vrijeme nastali pojavi zahtijevaju nužno promjenu i uređenje cenzuriranja gornjih pitanja — osobito pogledno na provincijalnu štampu.

Poziva se stoga kr. državno odvjetništvo, da shodno odredi, da se kod cenzuriranja novina i to osobito obzirom na provincijalne novine te kod pregledavanja manuskripta, koji se odnose na pitanja o ratnim zarobljenicima, postupa u smislu niže navedenih točaka, koje ratno nadzorno povjerenstvo izdalo na zamolbu vrhovnog zapovjedništva vojske.

1) Savjeti za pripomoć ratnim zarobljenicima su škodljivi; ako je uopće moguća kakova pripomoć, to je ista već dana i učinjena po nadležnim faktorima. To u javnost iznijeti također je štetno, jer vojna uprava za zaštitu ratnih zarobljenika u Rusiji mnogo takovih sredstava upotrebljava, koja nisu prikladna da budu predmetom javne diskusije.

2) Optimističko crtanje stanja naših ratnih zarobljenika pod novim ruskim režimom, dalo bi potpuno krivu sliku o radu i moći bolševika, a crtanje njihovog postupka kao koristolnog, humanog i valjanog — neda se opravdati sa praktičnim razlozima — a ni našim političkim interesima.

Nema dvojbe, da po Trockiju i drugovima određeni raspusti logora ratnih zarobljenika, nisu ništa drugo, već s jedne strane reklama, a s druge strane svaljivanje svake odgovornosti za bijedno stanje naših ratnih zarobljenika.

3) Ne treba posebno napomenuti, da se ne smije propuštati bezpotrebno uznemirivanje publike pesimističkim crtanjem položaja naših ratnih zarobljenika, i to u interesu najviših državnih interesa. Publika se imade i onako sa toliko poteškoća boriti, pak je bar donekle u ravnotežju uzdržano duševno stanje iste, za daljnji razvitak unutarnje i vanjske situacije u budućim mjesecima od upravo odlučnog znamenovanja.

4) Napominje se još, da mnoga saopćenja potiču od ratnih zarobljenika o situaciji u Rusiji sadržavaju material, koji je od velike koristi za naše neprijatelje na zapadu. Mnoga saopćenja bijega naših ratnih zarobljenika uvijek su štetna, jer množina i sadržaj istih, daje našim neprijateljima priliku, da među ostalim bijegu austro-ugarskih ratnih zarobljenika što veće i uspješnije zaprijeke stave.

AGZ

DNo, br. 262-1918., R-2-1914./293

Standort, 25. III. 1918.

Obavještajno odjelenje Vrhovne komande Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu Zemaljske vlade u Zagrebu, o učestalim veleizdajničkim pozivima bežičnim putem i o suzbijanju te propagande.

Streng geheim!

In letzter Zeit ist der feindliche Propagandadienst bestrebt, hochverräterische Aufrufe auf drahtlosem Wege abzuspielen.

Zwecks Verhinderung einer geheimen Aufnahme solcher Funksprüche und einer daran schliessenden Weiterverbreitung ihres Inhaltes wird ersucht, die Aufmerksamkeit aller Überwachungsorgane des dortigen Bereiches auf das eventuelle Bestehen von geheimen Empfangsstationen (an Blitzableiter, Fabriksschornsteine etc. angeschlossen) zu lenken.

Beziehung von Fachleuten (versierten Telgoffz, Kmdt. von Radiostationen etc.) in Fällen, wo begründeter Verdacht besteht, dass geheime Radioempfangsstationen existieren, wird von grossen Vorteil sein und ist anzustreben.

Wahrnehmungen solcher Art sind dem AOK (NA) bekanntzugeben

... (Slijede adrese destinatora, kojima se upućuje ova okružnica).

AIRP

SDDS, 643-1918.

Haag, 7. IV. 1918.

Austrijski vojni ataše dostavlja Komandi za ratnu štampu u Beču izvještaj o navodnom organiziranju socijalističke revolucionarne aktivnosti i propagande u Haagu, Bernu, Stokholmu i Londonu među Nijemcima u inozemstvu.

Aus der hiesigen amerikanischen Gesandtschaft.

Die »Northcliffe« Propaganda soll sich, soweit bisher festgestellt, auf folgenden Feldern bewegen:

1) Weitgehenden finanzielle Unterstützung der unabhängigen Sozialisten (und ähnlicher) der Centralmächte. Insbesondere auf den Gebiete des Pressewesens. Hiefür sind vorläufig 2 Millionen Mark bestimmt.

Die unauffällige Flüssigmachung dieser Gelder soll durch deutsche (öst.?) Bankiers erfolgen, die Guthaben in England bezw. Amerika haben, wofür ihnen die seinerzeitige Rückzahlung ihrer ausländischen Guthaben garantiert wird.

Angeblich soll bereits mit einigen solchen Bankiers die Fühlung hergestellt sein.

2) Zusammenschluss der radikal-socialistischen Jugend um den nationalen Jugendorganisationen ein Gegengewicht zu bieten.

3) Demoralisierung des Beamten-Körpers, insbesondere der Eisenbahn-Beamten, Hauptschlagwort »Grösseres Coalitions-recht.«

4) Schaffung eines Presseconzerns als Gegengewicht gegen die alldeutsche

und industrielle Presse. Anzustreben ist ein wirtsch. Annoncen und Nachrichten-Boycott der Zeitungen der eben erwähnten Richtungen.

5) Gründung eines Bundes *freiheitlicher Deutscher* im Auslande. Als Gegengewicht gegen den bereits bestehenden loyalen Bund »Ausländischer Deutscher«.

Diese Vereinigung soll unter dem Scheine einer prodeutschen demokratischen Richtung arbeiten und soll nebenbei auch zur weitgehendsten Nachrichtenvermittlung verwendet werden.

Die Leitung der gesamten Arbeit soll aus dem Haag, aus Bern und Stockholm, mit der Centrale in London erfolgen.

AIRP

SDDS, — 851 — 1918.

33

Virovitica, 8. IV. 1918.

Kotarska oblast velikom županu Virovitičke županije o pripremanju štrajka paropilanskih radnika za 1. maj.

Predstojništvu ove oblasti došlo je do znanja, da se radništvo ovomjesnih paropila pripravlja za dan 1. svibnja 1918., da izvede štrajk, koji bi se imao pretvoriti u izgrede.

Imale bi se napasti sve trgovine u mjestu radi sniženja cijene robi, ako vlasnik trgovine pristane, imala bi se trgovina opljačkati.

Obzirom na okolnost, da broj radnika ovih pilana iznaša do 3000, to je neznatni broj ovdašnjih redara i oružnika nedovoljan spriječiti eventualni izgred.

Pogibelj izgreda uvečava još i ta okolnost, da se na dne 1. svibnja održaje u Virovitici veliki robeni sajam.

Umoljavam Presvjetlost Vašu, da putem okružnog domobranskog zapovjedništva u Zagrebu izvoli isposlovati, da se ovomjesno domobransko postajno zapovjedništvo glede poduzeća shodnih mjera stavi u sporazum sa predstojništvom ove oblasti.

DAZgb

UO ZV IV. B, 1713-res-1918.

34

Zagreb (prije) 9. IV. 1918.

Letak »Živila Jugoslavija«, kojim se bodri na podnošenje ratnih teškoća i kojim se izražava odlučnost za ujedinjenje i stvaranje Jugoslavije.

Ne očajavaj! Jer boli sinova Domovine naše, nevino prolivena njihova krv vapi nebu za osvetu. A nebo ne bi bilo nebo kad ne bi poslušalo opravdani vapaj bjedne djece svoje, ili zar bi ove patnje mogle ostat nenagrađene?! Samo velike žrtve velike plodove nose, pa se nadajmo braćo moja da ćemo blagoslovat trpljenja ova. Pomolit će se na iztoku zora, koja će nam donjet dan slobode i ujedinjenja. I kao što je božanstvo jedno u trojstvu tako je jedna duša i jedan osjećaj u troimenom narodu kojemu pripada po božjem i prirodnom zakonu

jedno ime koje isti u srcu nosi koje je zazorno neprijateljima roda našeg »Jugoslaveni«. Izbacit ćemo lance u koje nas ti ratovnici naše sreće sapeše, riješit ćemo negve sa nogu naših, oslobodit ćemo dušu svake predsude, nek nam je pred očima uzvišena ideja koja je ukorjenjena u srcu nam u duši. Jedni hoćemo da smo oti izpod svakog upliva tuđinskog — jedni —, slobodni, — i svoji, — na svome Amen.

U to ime »Živila Jugoslavija« a Ti da si zdravo prijatelju!

AIRP

SDDS sv. 1918., (letak »Živila Jugoslavija!«)

Prepis

Napomena:

Nedostaje matični spis, pa nije moguće utvrditi točniji datum, kao niti mjesto gdje je letak nastao ili gdje je širen. Gornji datum je datum ovjere prepisa.

35

Zagreb, 17. IV. 1918.

Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade moli VI. okružno domobransko zapovjedništvo u Zagrebu, da naredi mjesnoj Komandi u Virovitici, da u sporazumu s građanskim vlastima spriječi eventualne izgrede za 1. maj.

Glasom izvješća vel. župana županije virovitičke od 10. IV. 1918. broj 1253. v. ž. saznalo je predstojništvo kr. kot. oblasti u Virovitici, da se radništvo tamošnjih parnih pilana sprema na dan 1. svibnja o. g. na štrajk, koji bi se imao pretvoriti u izgrede. Imali bi se najme pozvati vlasnici trgovina, da snize cijene robi, pa ukoliko se ne bi tome odazvali, imale bi se trgovine opljačkati. Obzirom na to, što broj radnika pomenutih pilana iznosi oko 3000, to ne bi bio razmjerno maleni broj tamošnjih redarstvenih organa i oružnika dostatan, da takove eventualne izgrede zapriječi.

Čast je stoga zamoliti, da slavni naslov izvoli odrediti, da se mjesno domobransko postajno zapovjedništvo u Virovitici za vremena stavi u sporazum sa predstojništvom tamošnje Kr. kot. oblasti glede shodnih mjera, koje bi se imalo poduzeti da se ovakovi izgredi zapriječe.

DAZgb.

UOZV IV. B, 1713-res-1918.

Koncept.

36

Zagreb, 17. IV. 1918.

Zapisnik o saslušanju domobrana Franje Kolareka. o socijalističkoj agitaciji domobrana Pavla Kerteša.

ZAPISNIK od 17. IV. 1918.

Spisan u pisarni doknad. satnije za stražarsku službu u Zagrebu.

P. P.

Dolazi pozvan puč. ust. n. Kolarek Franjo, rođ. 1897. unovač. 1916. nadležan u općini Ivanec i kotar Ivanec, te nakon što bje upozoren na izkaz istine izjavljuje sljedeće:

1) Poznajete li Vi puč. ust. nov. Kertes Pavla?
Ad 1) Poznajem.

2) Je li vama poznato što je radio i čime se je bavio izvan službe?
Ad 2) Ja sam vidio, da je čitao socijalističke novine i knjižice.

3) Kako znadete, da su to bile socijalističke knjižice i novine?

Ad 3) Ja to znam po tome jer sam ga pitao da što to čita, pak mi je kazao on sam da čita socijalističke knjige i novine.

4) Što je iz toga pripovijedao i tumačio?

Ad 4) Meni nije drugo pripovijedao, već samo da je on proti popovima, gospodi i katoličkoj vjeri.

5) Je li Vam poznato zašto je on bio i govorio proti popovima, gospodi i vjeri?

Ad 5) Ja to ne znam, jer ga pravo niti razumio nisam, a pošto to odobravao nisam, nisam ga htio ni slušati.

6) Imate još što za kazati?

Ad 6) Nemam drugo ništa za kazati.

Zaključeno i potpisano.

DAZgb

DDS, a-III, br. O. K. 2373/18-1

36a

Pjesma »Vjera« pronađena kod domobrana Pavla Kerteša, optuženog zbog socijalističke aktivnosti.

V J E R A

Ne vjerujemo mi u tamne mase
Nit božanski zavjet svet
Vjerujmo to što je naše
Na našem radu živi svijet
Dočekasmo vas punih ruku
U to vjeruje od nas svak
A vi tajite našu muku
Uz to hvatamo prazan zrak

DAZgb

DDS, a-III, br. O. K. 2373/18, prilog

36b

Pjesma »Glas slobode« pronađena kod domobrana Pavla Kertes a optuženog radi socijalističke agitacije među vojnicima.

GLAS SLOBODE

Ustajmo braćo zora nam sviće
Borbe je naše svanuo čas
Ne ćemo biti ko mrtvo biće
Sunašće s istoka poziva nas
Zašto dižemo mi oči k nebu
Krila nemamo što će nam to
Za svaku svoju nužnu potrebu
Misliš u nadi dat će mi bog
Vjera u boga spasila je njih

A nas zaslužnjila njihova ruka
 Mi ne živimo od djela vaših
 Već nam dajte djela naših ruka
 Bog koji skovao verige naše
 Sunce nam oblak crn sakrio
 Osvojio nam plodove muke naše
 A ipak je ljudima blag i mio
 Uklonite nam taj crni oblak
 To bezsvjesno carstvo laži
 Nek vidi sunce od nas svak
 Istinu nam ded pokaži
 Sve što j' na zemlji stvorismo mi
 A vi to sakriste u tami
 Zato nas svaki bjedno živi
 I u jarmu robstva čami

DAZgb

DDS, III-a, br. 2373/18, prilog
 Sisak, 24. IV. 1918.

37

Josip Čupak, predsjednik obrtničko-radničkog društva »Sloga«, moli Zemaljsku vladu, da odobri obnovu djelovanja »Sloge« u Sisku.

Početkom rata obustavljeno je djelovanje ovdašnjeg »Obrtno-radničkog« društva »Sloga« u Sisku, a uprava imovine predana je meni kao tadašnjem predsjedniku.

Svrha ovog društva je podupiranje bolesnih članova gotovinom, lijekovima i liječničkom pripomoći, te prosvjetna, koja se sastoji priredbami poučnih predavanja, stručnim tečajevi, pjevačkom školom, uporabom društvene knjižnice i čitaonice i t. d. — bez svake stranačke ili vjerske primjese — s jedne strane, — dočim uviđam opet s druge strane, da je sve to obćenite nužde za novi — u vrijeme rata — izučeni obrtni podmladak koji je napušten, bez svakog daljnijeg uzgoja za budući život, pa stoga molim visoki naslov, da ovome društvu blagoizvoli dozvoliti dalnje djelovanje.

DAZgb

UOZV, IV. B, K 1969-res-1918., 2357-res-1918

Napomena:

ZV je 31. V. 1918. odobrila djelovanje »Sloge«

38

Zagreb, 29. IV. 1918.

Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu u Zagrebu, da se cenzuriraju vijesti o vojnim pobunama u St. Pöltenu, Krakowu, Bielitzu, Brnu i Nagy-Varádu.

Ratno nadzorno povjerenstvo u Budapešti priopćuje telefonski slijedeće:
 1. Novinske vijesti o vojničkim nemirima i upaljenju tvornice torpeda u St. Pöltenu ne smiju se propustiti.

2. Nadalje vijesti o događajima u kasarnama u Krakowu, Bielitzu, Brnu i Nagy-Varádu imaju se u novinama inhibirati.

Što se kr. državnom nadodvjetništvu znanja i pospješnog daljnog ure-
dovanja radi odpisuje.

AGZ

DNo, br. 499-1918., R-2-1914.

39

Zagreb, 24. V. 1918.

ORS se pritužuje Zemaljskoj vladi, da oblasti zabranjuju podružnicama
ORS-a djelovanje i to u Belišću, Gjurgenovcu i Beočinu.

Potpisani u zastupanju Općega radničkoga saveza za Hrvatsku i Slavo-
niju podnosimo ovim slavnom naslovu slijedeću

PRITUŽBU:

U zadnje vrijeme učestale su u nekim mjestima zabrane obdržavanja
radničkih sastanaka.

Osobito nam se naši članovi podružnice u Belišću tuže, da kr. kotarska
oblast u Osijeku ni na jednu do sada predanu prijavu za održanje sastanka
nije izdala dozvolu. Isto ovo vrijedi i za kr. kotarsku oblast u Našicama, koja
našoj podružnici u Gjurgenovcu ne dozvoljava obdržavanje sastanaka, na ko-
jima bi se imalo riješavati staleška pitanja radništva.

Napose ističemo još ovo:

Kr. kotarska oblast u Iloku ne samo da ne dozvoljava obdržavanje sastana-
ka, već radnicima podružnice našeg saveza u Beočinu zabranjuje i priredbu
zabava sa glazbom, kao što je to učinila na 1. svibnja u prkos obećanju kr.
zem. vlade, da oblasti ne će smetati prvomajsku proslavu, dajući po oružnicima
na zabavi sakupljeno radništvo rastjerati, ako prem je bila prijavljena.

Pošto se ovakove tužbe sa svih strana sve više množe, to se radništvu na
ovaj način onemogućuje da u granicama postojećih propisa mogu svoja stališka
pitanja rješavati, molimo ovime kr. zem. vladu, da shodnim načinom odredi
prvomolbenim kao redarstvenim povjereništima tako i kr. kotarskim obla-
stima, da u buduće imaju bezuvjetno radništvu dozvoliti obdržavanje sasta-
naka, na kojima se imade raspravljati o općenitim ili staleškim, kao i unutar-
njim pitanjima našega saveza.

Opći Radnički Savez za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu

Predsjednik:

Gejza Brudnjak

DAZgb

UOZV. IV. B, 2439-res-1918., K. 3133-res-1917.

Tajnik:

Stjepan Turković

40

Zagreb, 6. VI. 1918.

Predsjedništvo Zemaljske vlade Državnom nadodvjetništvu, da se ne pro-
puste vijesti o pobuni češke regimente u Debrecinu i o postupku u Marma-
rosszigetu protiv poljskih legionera prebjeglih u Rusiju.

Ratno nadzorno vijeće u Budimpešti (Dr. Pavlić) telefonira:

1) O revoltiranju jedne češke regimente u Debrecinu i o posljedicama ne-
ka se ništa ne piše;

2) O postupku sa poljskim legionarima, koji su u Rusiju pobjegli, a proti
kojima se sada provodi postupak u Mármrosszigetu, neka se ne piše.

AGZ

DNo, br. 531-1918., R-2-1914.

41

Djurdjevac, 8. VI. 1918.

Predsjednik Kotarske oblasti javlja velikom županu Bjelovarsko-križevačke županije, da je narod uzbuđen predstojećom rekvizicijom, a to iskorišćuje »zeleni kader«. Predlaže četovanje protiv »zelenog kadra«.

Akoprem do sada nije u nikojem pravcu u ovom kotaru mir i poredak narušen-smatram nužnim, da Presvjetlost Vašu izvijestim o nekim pojavama, koje iziskuju veću pažnju i oprez u pogledu preduzeća nužnih preventivnih mjera za uzdržavanje mira i poredka u ovom kotaru.

Rekvizicije blaga drže ovopodručno pučanstvo u prilično napetom stanju, akoprem su dosadanje dvije rekvizicije prošle u najboljem redu, to ova treća rekvizicija, koja se sada obavlja i predaja ima biti 9., 10., 11. o. mj. jeste pučanstvo prilično ozlovoljila i donekle uzrujala, pa su povodom toga razne glasinastale, preko kojih se ipak jednostavno preći ne može.

Tako mi je iz općine Molve juče došlo do znanja, da je tamo bio jedan virovac (imena mu neznaju) koji je izrekao »da su se virjanci dogovorili, da će dne 11. ov. mj., kad bude predaja blaga za Virje, izvesti neku revoluciju u Virju, bombardirati ponajprije oružničku postaju a onda barake (Pferdespital) te da bombe imadu pripravljene«.

Sa druge strane opet iz pouzdana izvora saznao sam, da je u Gjurgjevačkim vinogradima bio jedan vojni bjegunac gjurgjevčanin potpuno bojno opremljen i oboružan i u društvu sa nekim seljacima u vinogradu pijuć vino rekao:

»Ima nas do pet stotina bjegunaca vojnih od Bjelovara do Gjurgjevca po šumama raštrkanih te nam je glavna svrha da dodjemo sa seljacima pogotovo u Podravini u doticaj, da ih pobunimo i tako s njima izvedemo ustanak prevrat, jer nam je taj rat svima dozlogrdio, mi vojnici gladujemo, a kod kuća naših nam se sve oduzimlje i rekvirira«.

I zaista tu i tamo, po vinogradima, u šumama, na konacima, prema Dravi te u šumama napram bjelovarskom kotaru, — vidjevaju ljudi, koji na obradbu polja idu, dapače u skupinama po 5 do 10 vojnika, bjegunaca potpuno bojno opremljenih i oboružanih a to da su većinom domaći ljudi iz ovoga i bjelovarskoga kotara, koji su iz bojnih satnija pobjegli i sada se kao bjegunci po šumama i bregovima zadržavaju.

Sve te pojave iziskuju oprez i nužne preventivne mjere, jer takovi vojnici mogu među ovim narodom, donekle uzrujanim i ozlovoljenim radi rekvizicije specijalno marve, izvesti svoj eventualni naum odnosno dogovorno sa pučanstvom izazvati nemire.

U povodu napred navedenih glasina osobno sam obašao Molve i Virje, ispitao oružnike i ove na sve upozorio, a nenapadnim načinom, jednom rječju, ustanovio, akoprem da za sada nema razloga kakovoj bojazni da je narod prilično miran i običnim poslovima zabavljen, ipak sam nužne preventivne mjere radi uzdržavanja mira i poredka kod predaje blaga a specijalno na 11. ov. mj. u Virju odredio i osigurao 16 do 18 oružnika, koji će kod predaje blaga u blizini biti te mir i poredak uzdržati.

Dalnje preventivne mjere u pogledu brachiuma odnosno asistencije voj-

ske momentano nesmatram nužnim, jer i sa oružnicima za eventualni slučaj mogu mir i poredak uzdržati.

Nu da se tima i tolikima vojnim bjeguncima na put stane i njihovo obilaženje bar u skupinama rastepe neophodno je nužno što prije provesti energično četovanje po oružnicima u GJURGJEVAČKOM i bjelovarskom kotaru, jer baš ovi vojni bjegunci, a specijalno oni, koji su se iz ruskog zarobljeništva vratili u bojne satnije bili uvršteni i pobjegli, nose u sebi razvratnih ideja, koje bi mogli među i onako radi rekvizicije blaga ozlovoljenim pukom posijati i izvesti čine za državne interese teške i nedogledne.—

Za provedbu toga podesni su im naravno imućniji krajevi a specijalno Podravina, gdje je seljak inače dobar, ali u sferi svojih interesa vrlo osjetljiv i opravdanim dokazima podnašanja daljnjih ratnih tegoba podavanjem i marve teže pristupačan.

Sve nekako ovdašnji seljak podnaša podavanje u krvi, u novcu, u žitku ali podavanje blaga to je njegova najosjetljivija strana, to je za njega rak-rana, koja bi ga mogla eventualno od vojnih bjegunaca nahuškan baciti iz njegove kolotečine mirna i radna gospodara.—

Kako sam naveo, smatram nužnim da Vašoj Presvjetlosti to do znanja stavim a podjedno predložim, da se proti vojnim bjeguncima najenergičnije mjere poduzmu, dočim ću glede daljnje rekvizicije blaga poslije 11. ov. mj. osobno do Presvjetlosti Vaše doći i na temelju dosadanjih opažanja i prikupljenih podataka daljnje predloge staviti.—

DAZgb

UOZV IV. B, 2788-res-1918., K. 827-res-1918.

Zagreb, 15. VI. 1918.

»Opći radnički savez« traži od Zemaljske vlade, da se radništvu bezuvjetno prizna pravo udruživanja, te se pritužuje na postupak prema organiziranim radnicima u Đurđenovcu.

Potpisani predstavnici općeg radničkog saveza za Hrvatsku i Slavoniju obratili smo se dne 24. V. o. g. sl. naslovu s molbom, u kojoj smo tražili da vlada shodnim načinom uputi kr. kot. oblasti, da ne spriječavaju obdržavanje radničkih sastanaka u pokrajini.

Naročito su pritužbe proti kr. kot. oblastima u Našicah, Osijeku i Beočinu, gdje radnici do sada ni jednog sastanka nisu mogli obdržavati.

Sada nam je priposlana pritužba naših članova iz Gjurgjenovca, da se radništvo uposlano u pilani i tvornici tanina tvrdke Neuschlos u Gjurgjenovcu u zadnje vrijeme sistematski šikanira i progoni a jedino zato, što su kao članovi pristupili Općem radničkom savezu. Oružnici po nalogu kot. oblasti u Našicah obavljaju kod pojedinaca premetačine, i gdje se dvojica trojica sastanu, odmah progone i njihovo kretanje nadziru. Radnici se ne smiju nigdje sastajati, pa ni u bližnjem selu Sušinama, gdje je krčmarici pod prijetnjom globe od 200 kruna naloženo, da ima smjesta javiti oružnicima, ako se par tvorničkih radnika tamo sastane.

Pošto su pravila Općeg radničkog saveza po vladi potvrđena te članom istog može biti svaki radnik i namještenik, postaje ovakvim postupkom za

radništvo Hrvatske i Slavonije pravo udruživanja sasma iluzorno, jer se šnjime u svrhu promicanja svojih staleških pitanja ne može, i ne smije služiti.

Ovo stanje izazvalo je u redovima radništva opravdano ogorčenje, te ne bude li mu omogućeno, da se u okviru postojećih propisa služi zakonom za- jamčnim pravima, bit će prisiljeno, da si to pravo u cijeloj zemlji pribavi.

Iznašajući ove pritužbe, tražimo da sl. naslov odredi:

Da se radništvu u cijeloj zemlji bezuvjetno prizna pravo udruživanja, te da oblasti svaku podnešenu prijavu za obdržavanje radničkih sastanaka, zabava ili izleta, imadu primiti do znanja, i za obdržavanje istih izdati dozvolu.

Podnašajući ovaj zahtjev sl. naslovu, nadamo se, da će isti u interesu nesmetanog kulturnog rada, koji obavljaju radničke organizacije ovo neodrživo stanje shodnom naredbom ukinuti, i radništvu pravo na organizaciju i slobodno kretanje priznati.

Opći radnički savez za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu

Gejza Brudnjak, predsjednik

Stjepan Turković, tajnik

M. P.

DAZgb

UOZV IV. B, 3318-res-1918., K. 313-res-1917.

Napomena:

Spisu je priložena bilješka, iz koje se razabire, da je Sima Kotur, opančarski radnik, izaslanik »Općeg radničkog saveza« (iz Zemuna), prijavljen kod Predsjedništva Zemaljske vlade, te dalje stoji:

»Prilaže odluku kr. kotar. oblasti u Osijeku od 20. VIII. 1918. br. 13893. Vlada je izdala okružnicu, da se dozvoljavaju strukovni sastanci radničkog saveza, a unatoč tome kotarska oblast zabranila je takav sastanak u Belišću. Na izvještaj županijskoj oblasti Osijek. Odmah!«

43

Zagreb, 15. VI. 1918.

Okružnica Zemaljske vlade, da je dozvoljeno djelovanje ne samo »Općem radničkom savezu«, nego i njegovim podružnicama.

Odpisom svojim od 17. srpnja 1917. broj 4735 res. 1917. dozvolila je ova kr. zemaljska vlada u smislu paragrafa 3. banske naredbe od 27. srpnja 1914. broj 232 Pr. o ograničenju ustrojenja i djelovanja društva »općem radničkom savezu« za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu nastavak djelovanja.

Poziva se p. t., da upozori nadležne podređene redarstvene oblasti, da je prema tome i podružnicama rečenog saveza dozvoljen nastavak djelovanja u granicama odobrenih pravila.

DAZgb

NOZV IV. B, 2439-res-1918., K. 3133-res-1917.

44

Zagreb, 15. VI. 1918.

Vojna komanda u Zagrebu dostavlja raznim vojnim komandama, a 6. VII. i Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, letak grupe socijalista ruskih zarobljenika u Austro-Ugarskoj namijenjen ostalim ruskim zarobljenicima u monarhiji, koje se poziva na povratak u domovinu.

Zur Kenntnis.

Bei Kgf. etwa vorgefundene Exemplare dieses Aufrufes sind zu konfiszieren .

Jede Bewegung unter den Kgf. im Sinne des Aufrufes vorzugehen, ist zuversichtlich im Keime zu ersticken.

Uebersetzung aus dem Russischen:

(Ein russischer Flugzettel)

Zu unseren Kameraden!

den russischen Kriegsgefangenen in Oestereich-Ungarn.

Proletarier aller Länder vereinigt euch!

Im Kampfe... unser Recht!

Kameraden!

Est ist die Zeit unserer Erlösung gekommen, — der Friede ist abgeschlossen. Wir sind nicht mehr Kriegsgefangene, sondern freie Bürger von Russland und wir brauchen nicht zu erlauben, uns als billige Arbeitskraft für die österreichischen Kapitalisten und für militärische Zwecke auszunützen. Wir werden unsere Proteste erheben, — wir entsagen der Arbeit und verlangen sofortige Absendung in unsere Heimat! Laut und deutlich und weit durchdringende unser befreiender Ruf (Stimme): Genug! — Länger wollen wir nicht die Erniedrigung ertragen. Wir... (unleserlich) — schicket uns in unsere Heimat. Wir haben genug gelitten und kennen den wert eurer Versprechungen, — sie können uns nicht befriedigen.

Kameraden — Wisset was das ist, den Kampf um die Befreiung aus der Gefangenschaft aufzunehmen? Das ist eine Schuld und eine heilige Pflicht eines jeden russischen Bürgers! Die Solidarität und die vereinigte Beharrlichkeit (Ausdauer) ist unsere beste Waffe in diesem Kampfe und keine Drohungen, — nicht Bajonette —, noch Maschinengewehre der Oesterreicher sollen uns gefürchtet sein. An manchen Orten hat der Kampf für die Befreiung aus der Gefangenschaft angefangen. Ganze Lagers sind bereits ohne Arbeit. Folgen auch Ihr ihrem Beispiele! Vereinigt euch, — organisiert euch, — und alle vereinigt wirkt gemeinschaftlich (kameradschaftlich) — von uns allen hängt es ab, bald nach Hause zu kommen oder unsere Knochen hier zu lassen, wie es schon viele und viele zurückgelassen haben.

Kameraden! Uns erwartet unsere Heimat, — unsere freies Russland! Es warten auf uns unsere Verwandten und jeder überflüssige Tag bringt ihnen von neuen Kummer und Sorgen. — Auf dieses hin, Kameraden, — schliesst euch eng aneinander an, — erhebt euer Haupt über den Oesterreichischen Boden, — und die fürchterlichen Werkische (Arbeitstische) — Selbst und beharrlich verlangt euere Forderungen: Sofortige Absendung in die Heimat!

Kameraden — Bürger!! Euch erwartet die Heimat, euere Verwandten! Werfet hier euere Arbeit nieder und eilet in die freie Heimat!!

Es lebe hoch das freie Russland!!

Es lebe hoch die russische föderative, demokratische Republik!!

Die sozialistische Gruppe der russischen Kriegsgefangenen in Oesterreich-Ungarn.

AIRP

SDDS, br. 1481-1918.

45

Zemun, 18. VI. 1918.

Upravitelj pograničnog redarstvenog satništva javlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, da Kosta Kokotović iz Bežanije, povratnik iz ruskog zarobljeništva, pripovijeda da se povratnici ne će boriti na frontovima, te da će se Rusima javljati određenim »parolama«.

Povjerljivo doznalo se je, da je povraćeni iz ruskog ratnog zarobljeništva Kosta Kokotović iz sela Bežanije, nalazeć se sad na 20 dnevnom dopustu, u povjerljivim razgovorima sa svojim suseljanima izjavio i to, da je njemu vrlo dobro poznato, da svi, koji su se iz ruskog ratnog zarobljeništva povratili, ne će niti jedan boriti se na fronti, pa makar to bilo kojem frontu. Ako bi isti bili ipak prisiljeni, da idu na frontu, to će se držati svaki onoga, što se je u Rusiji zavjerilo i zaključilo t. j., da se svi odupru polasku na frontu, a ako bi to ipak moralo uslijediti, to da su svi dobili znak (Parolu) kakovu treba dati protivniku, a Rusija će svim neprijateljima Austro-Ugarske ovu »parolu« na znanje staviti, te će neprijatelj na onom mjestu, gdje takovu »parolu« zapazi, vatru obustaviti i bez ikakvih poteškoća naprijed poći, jer da zavjerenici ne će na njih vatru davati.

Ovi bivši ratni zarobljenici, da se također stavljaju u najtjesniju vezu sa vojnicima dolazećim na dopust i sa vojnim bjeguncima, koji ove podhvate i nazore raširuju kod momčadi svojih četnih tjelesina.

Lozinka je ovog pothvata donešena iz Rusije radi toga, da se okonča rat, jer da se na drugi način ne može doći do mira.

AIRP

SDDS, 1374 (Kor. 623-1918.)

Napomena:

Prednji tekst popraćen je dopisom da su »poduzete sve mjere sigurnosti i daljnjeg nadzora«.

Obavještajno odjeljenje Vrhovne Komande je na osnovu prednjih vijesti izdalo okružnicu, koja se nalazi pod istom signaturom kod prvog spisa (2134 — sdds — 1918., 15. VII. 1918.).

46

Zemun, 18. VI. 1918.

Kotarska oblast. Oružničkom krilnom zapovjedništvu u Mitrovici i vladinom povjereniku u Vukovaru, o akcijama »zelenog kadra« (odreda Mike Ostojića iz Kupinova).

Kr. ovoj kotarskoj oblasti stigle su dve prijave glede zuluma, što ga rade vojni bjegunci a naročito zloglasni Ostojić iz Kupinova.

Dne 12. o. mj. oko 11 sati prije podne došao je u opć. ured u Obreži jedan vojni bjegunac. Čim je stigao u uredsku sobu bilježnika pozdravio je riječima: »Sluga pokoran, ja sam vojni bjegunac, poslao me je vojni bjegunac Mika Ostoić iz Kupinova, da mu dadete patrona za vojničku pušku.« Kad mu je rečeno, da patrona neima, udaljio se je iz ureda. Ovaj bjegunac bio je podpunoma u vojničko odjelo obučen, vojničku pušku i bod nosi. Prije dolaska u

ured bio je u birtiji kod Komljenovića i tamo hvalio se je, da se sabiru u šumi i dok se sakupi četa od 100 osoba, da će javno u mjesta dolaziti.

U ovdašnjim okolišnim šumama opaženo je mnogo bjegunaca, jer da su navodno iz planina od Fruške gore ovamo tabor na srpsku granicu premjestili. U šumi između »Spomenik-Obrež« opaženo je nedavno u skupini 18, sa vojničkim i civilnim puškama oboružani. Dne 16. o. mj. pako došao posle podne zloglasni taj Ostojić iz Kupinova sa još tri strana bjegunca u Pećince. Jedan od tih navodno je Koić iz Dolj. Tovarnika, drugi Pejčić iz Grabovaca a četvrti nepoznat navodno iz Obreži a zovu ga »Švaba«. Svi su bili naoružani sa vojničkim puškama i neki civilnim. A Ostojić ima posebno i revolver, te imaju i veću zalihu i municije. U selo su došli odmah popodne iz Petrovaca (susjedno mjesto) a dovezao ih je bivši selski starešina iz Petrovaca Fark, koga su na oto kod njegove kuće prisilili. U Pećinci su pili u krčmama sve do 6^{1/2} sati pred večer a zatim otišli pravcem prema Šibaču. Za vreme njihovo, dok su bili u selu, pucali su prigodom prolaza pored stana bilježnika 3 hitca, a dotičnik je bio u to vrijeme odsutan u Šimanovci. Kod tamošnjeg žitelja Franje Puhla bio je poslat jedan od njih k' njemu kući i naložio mu, da spremi kola i da ih u Subotište vozi. Pošto su se osvjedočili, da mu konji nisu bili kod kuće, a niti sluga, da bi ih mogao voziti, te su ispalili par hitaca iz puške u dvorištu, a nekoliko opet na ulici. Po izkazu Puhla izgleda, da je dotičnik bio Nijemac, jer ne govori čisto hrvatski, u koliko se nije pretvarao. Ruskog zarobljenika kod Puhla napali su na putu i pretili se, da će doći kući po noći i njemu i gazdi mu odseći glavu, ako kod njega (Švabe) bude ostao u službi. Iz krčme Grozde Petković ispalili su do 10 hitaca iz vojničkih pušaka a naročito su svi hitce izbacili odmah, čim su doznali, da je jedna oružnička patrola prošla selom iz Subotišta u Dobrinca a da dotična još nije niti na kraj sela bila udaljena. Dotični bjegunci pretili su se u krčmi oružnicima dobrinačkim pred narodom, da će ih ubiti a naročito narednika Jaguna, koga su dne 14. o. mj. u Kraljevci tražili, da ga ubiju. Isti dan provalili su dotični u Kraljevački opć. ured oslobodili uhićena 2 vojna bjegunca razlupali prozore i vrata od općine, te ladne opć. činovnika od stolova i uzeli nešto novaca. Prije 8 dana ubijen je u Dolj. Tovarniku opć. Ogar selski starješina od bjegunaca u svojoj kući.

Bjegunac Ostojić dolazi često u kotar opć. Pećinci, te se zadržava dan dva, gdje peče janjce, guske i t. d., a naročito od kako su hajke pored Save obdržavane, jer se boji, da ga kod kuće nebi uhvatili. U polju ukrade oračima slatinu iz torbe, a prolaznike u polju uznemiruje i za nekim puca. Za vrijeme dok je u krčmi bio, posjetili su ga mnogi ovdašnji bjegunci, te su mu mnogi nakloni a naročito siromasi (nadničari) pak je vrlo lako moguće, da mu se još po nekoji i ovdašnji ne priključi. *Priopćujući to molim, da se u interesu javne sigurnosti i predstojeće rekvizicije za mjesto Obrež ustanovi stalna oružnička patrola i da se Ostojić što prvo uhvati kao da se i ovo područne postaje pojačaju.* Pred koji dan prođe u Pećincima neki strani vojni bjegunac pored bilježnika sa puškom na ramenu te ga zapita: »Jesi li ti notaroš«, našto mu odvratio »Jesam« a on mu opet odvrati »Dal si video braću komite« (misleć time vojne bjegunce) te ne budi... kao i neki drugi notaroši jer ćemo te ubiti, ako budeš sa rekvizicijom gnjavio«. Zatim je još rekao: mi ćemo pobiti oružnike Dobrinici osim siromašnih vojnika, koji su tamo na postaji dodijeljeni, a prvo narednika Jaguna, čim budemo dobili veću družinu, pak ćemo potražiti i gospodu kotarsku i. .. supa-

rošku Ljevakovića (misleć svakako oficijala Leakovića)...« Zatim odmah pođe prema Sibaču rekavši bilježniku »pazi, nikom ne govori, jer ćeš stradati, — pomrčina će te pojesti«. Te hodeć pjevao je tiho komitsku pjesmu »Jel te žalba za stara majka komite bre, Stojane« i t. d. Svakako mnogo je krivo, da su se ti bjegunci tolko umožili okolnost, da se nekažnjuju strogo i propisno pa je došlo već do toga, da danas već najmirniji i najpouzdaniji vojnici, koji sa fronte dolaze na dopust, neće natrag da idu veleć, kada su neki već 8—10 mjeseci kod kuće, pak im vojna oblast neće ništa, ako prem su već 4—5 puta uhićeni po oružnicima i predani, da i oni neće da idu, jer će samo disciplinarno kažnjeni biti.

DAZgb

UOZV IV. B, 2994-res-1918., K. 827-res-1918

Prepis

Zagreb, 24. VI. 1918.

Predsjedništvo Zemaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se ne propuste vijesti o štrajkaškom pokretu u Ugarskoj.

Ratno nadzorno povjerenstvo u Budapešti telefonira:

Alle Nachrichten über Streickbewegungen in Ungarn und damit zusammenhängende Ereignisse wie z. B. Begräbnis der Opfer unbedingt unterdrücken.

Što se kr. državnom nadodvjetništvu znanja i daljnjeg uredovanja radi priočuje.

AGZ

DNo, br. 587-1918., R-2-1914.

Beč, 24. VI. 1918.

Direkcija policije izvješćuje Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beču o poduzetim mjerama povodom prijetećeg pisma, koje je prispjelo u carsku kancelariju, te dostavlja sadržaj tog pisma.

Der Generaladjutant S. Majestät des Kaisers und Königs hat mit dem streng geheim Schreiben vom 17. Juni 1918. Nr. 1/7-G. A. res., eine seiner Kanzlei zugekommene »Denkschrift« hochverräterischen Inhaltes anhergeleitet.

Eine Kopie dieser Denkschrift wird im Anschlusse vorgelegt. Von Vorstehenden beehrt sich die Polizei-Direktion mit dem Beifügen den Bericht zu erstatten, dass die Recherchen nach den auf dieser Denkschrift unterfertigten Personen, deren Namen offenbar willkürlich gewählte sind, bisher erfolglos blieben.

Die entsprechenden Vorkehrungen im Wiener Polizeirayone wurden getroffen. Auch wurde der am Allerhöchsten Hoflager exponierte k. k. Polizei-Oberkommissär Dr. Steidi im Gegenstande informiert.

Die Recherchen werden fortgesetzt, über eine positives Resultat wird berichtet werden.

Dieser Bericht ergeht gleichlautend an das k. k. Ministerratspräsidium, Präsidium des k. k. Ministeriums des Innern und an das k. k. ö. Statthaltereipräsidium in Wien.

(Slijedi prepis prijetećeg pisma)

In der Front Mort und Brand, Raub und Aushungern im Hinterland hat Wilhelm und Karl beschlossen. Drei Minister und der Verbrecher Weiskircher sind dazu bestellt. Nur jüdisches Grosskapital, Staatsbeamte soll es geben, der Mittelstand soll vernichtet werden, der Nachwuchs Knechte der Raubritter Wilhelm und Karl.

Was ist Wilhelm? Rauber!

Was ist Karl? Hausknecht des Wilhelm, Kindermacher und Spazierfahrer und Verschacherer Oesterreichs an Preussen.

!!! Ihr habt euch geirrt!!!

Völker auf, die Verschwörung ist da!!

Beschluss der Verschwörung:

Am 20. Juli ist es 4 Jahre an diesem Gedenktag wird alles vollbracht sein.

I.

Bis 30. Juli Karl abgedankt haben oder sterben.

II.

Die drei Aushungerungsminister sind nichtmehr am Leben am 31. Juli.

III.

Nieder mit den Grossjudenkapital und der Festangestellten Versorgung.

Hoch die Freiheit, hoch!!

Keine Bomben, keine Revolver brauchen wir heute. Russland hat uns ein Mittel gegeben, wo sich die Volksmörder selbst den schleichenden Tod geben ohne es zu ahnen, ohne ihren Schicksal entgehen zu können. Alles das bis 31. Juli 1918. Wir erfüllen eine vor Gott und der Welt gerechte Menschenpflicht. Hoch die Verschwörung.

Komizka, Obmann m. p.

Franz Hornayer m. p.

Langhammer m. p.

Bichler Carl, m. p.

Merofsky m. p.

A. Antratzisky m. p.

DAD

KPD, Ro, 4816-red-1918.

Napomena:

Dalmatinsko namjesništvo u Zadru dostavilo je gornji akt svim područnim kotarskim poglavarstvima »na pouzdano znanje sa pozivom, da u predmetu koliko za istraživanje toliko za nadzor shodno raspolaži«.

49

Beč, 27. VI. 1918.

Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja Namjesništvu u Zadru letak revolucionarnog vojničkog komiteta, koji se navodno širi na istočnoj fronti.

Laut einem Berichte des Herrn Statthalters in Wien soll vertraulichen Mitteilungen zufolge an der Ostfront das in Abschrift beiliegende revolutionäre Flugblatt verbreitet werden. Die Flugschrift ist auf minderwertigen Papier in der Grösse von 14×21 cm mit lateinischen Buchstaben gedruckt.

Ich beehre mich Euere Exzellenz zu ersuchen, der Verbreitung dieser Flugschrift mit allen Mitteln entgegenzutreten und über positiven Wahrnehmungen berichten zu Wollen.

WAFFENBRÜDER!

Es kommen Zeiten wo auch wir, Soldaten, den Kopf erheben müssen, um zu erkennen, was um uns herum geschieht, was die nächste Zeit bringen wird!

Wehe uns, wenn wir das nicht sehen! Unser Blut der Tod von Millionen unserer Brüder, unsere Wunden, die Tränen unserer Mütter und Frauen, unser endloses Mühsal, unser Hunger und Erniedrigung wäre umsonst.

Höret Brüder! Es kommt die Zeit, wo aus der Kriegsnot, aus unserem Weh eine neue Welt für uns und unsere Kinder entstehen kann.

Brüder! Eine Macht ist noch in Europa geblieben, die mit Waffen fremde Völker unterjogen will, die immer noch nach Blut dürstet, schöne Worte im Munde führt, aber durch Gewalt das eigene Volk und fremde Völker unterdrückt, uns Soldaten ohne Ende zum Kampfe treibt, Hunger im Lande verbreitet, den Krieg verlängert.

Diese Macht ist die deutsche Regierung, die Regierung der grossen Herren, Fabrikanten, Kriegsausbeuter und Kriegshetzer! Wenn diese Macht, die einzige reaktionäre Macht, die in Europa geblieben ist, fällt, so steht nichts mehr im Wege, dass die Völker Europas ihr Los selbst in die Hand nehmen und nach ihrem Willen ein neues, freies Europa der freien Völker schaffen. Noch sind wir Werkzeuge der volksfeindlichen Mächte! Aber die Zeit kommt, sie kommt schneller, als es manchen scheint, der keine Augen hat, um zu sehen! Sie kommt durch Blut und Hunger, Sie kommt durch Ereignisse, die jedem, dem Volke und der Armee die Augen öffnen, dass wir nicht für die Sache der Völker bluten, sondern für die Kapitalisten, Junker, Kriegshetzer und Kriegsausbeuter!

Brüder! Wir geben Euch Nachricht, dass in ganz Mitteleuropa eine revolutionäre Bewegung verbreiten wird im Frieden und Volksherrschaft der freien und gleichen Nationen einzuführen!

Seit bereit!

Seit bereit, damit ihr, wenn der Augenblick kommt, keine Henker der eigenen Sache, der Sache der Völker werdet!

Fort mit den Spionen aus unseren Reihen!

Es lebe die revolutionäre Militärorganisation!

Es leben die freien Völker aller Nationen!

Fort mit dem Kriege!

Fort mit den Henkern unserer und fremder Völker!

Es lebe die Revolution!

Revolutionäres Soldaten Komitee.

DAD

KPD, RO 4657-red-1918.

50

Standort (položaj), 27. VI. 1918.

Šef generalštaba Vrhovne komande javlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu, da će se vojni bjegunci pokušati uvući među povratnike, te da postoji vjerovatnost, da će propagirati boljševizam.

Streng geheim!

K. u. K. Nachrichtenstelle Kolozsvár meldete unter Na. Nr. 4565 von 13. Juni 1918.: Laut einer vertraulichen Meldung sollen sich zufolge des verhängten Standrechtes wegen des Verbrechens der Desertion viele Mannschafspersonen, die sich längere Zeit hindurch ihrer Dienstpflicht entzogen, auf Schleichwegen in Heimkehrslagern untergebracht haben, um auf diesem Wege als legitimierte Heimkehrer zu ihren Ersatzkörpern einzurücken.

Diese eingeschlichenen Deserteure verstehen es durch Erscheinen in defekten und exotischen Uniformen und durch die aus den Zeitungen entnommenen Berichte bei den zuständigen Behörden Glaubwürdigkeit für ihre Aussagen zu erwecken.

Auch sollen sich in die Heimkehrlager Elemente einschleichen, um dort den Bolschewismus zu propagieren. Hiezu sollen sich besonders die sozialistischen Parteien betätigen.

Ergeht laut Verteiler Evb. Nr. 5005/18 an die Stellen 2, 3, 5—9, 12, 15—33, 36, 67—71, 82—85. Ausserdem an: Mil. Kanzlei Sr. Maj., AOK. Op. Abt., Bev. des AOK. bei der ukrain. Regierung Kiew, Mil. Bev. Konstantinopel, Mil. Bev. Sofia, Mil. Attaché Bern, Haag und Stockholm, KM. Abt. 5, K. u. K. Heimkehrleitung in Wilna (Obst. Mihalotzy) und Mil. Pass stelle Kiew.

AIRP

SDDS 1535 — 1918.

Napomena:

Kod većine dokumenata generalštaba Vrhovne Komande ne navodi se mjesto sjedišta nego su označena »Standort« (položaj).

51

Beč, 27. VI. 1918.

Evidenzbureau generalštaba dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu, raspis o znacima raspoznavanja navodne urotničke revolucionarne organizacije među vojnicima.

Streng geheim!

Laut Meldung der N. Stelle des k. u. k. Mil. Kmdos Graz wurde ein revolutionär gesinnter Offiziersdiener verhaftet, der selbst angab, zu den »Verschwörern« zu gehören.

Der oberste Kappenknopf der Feldkappe war mit rotem Stoff überzogen und auf der Bajonettasche befanden sich ein fünfzackiger Stern und unterhalb eine in der Mitte rot gefärbte Kokarde.

Diese Abzeichen (Zeichnung liegt bei) sind möglicherweise Kennzeichen einer revolutionären Organisation.

Da dieser Offiziersdiener gemeinsam mit den Offiziersdienern seiner Unterabteilung bequartiert war, erscheint es nicht ausgeschlossen, dass er diese zu überreden versuchte oder versuchen wollte, bei Ausbruch einer Meuterei Hand an die Offiziere zu legen. Auch eine andere Meldung besagte, dass Teile der Mannschaft gegen die Offiziere gerichtete Aktionen besprechen, die darin gipfeln, im Falle von Revolten sich in erster Linie der Offiziere zu entledigen, um diese auszuschalten.

Sämtliche Stellen werden aufgefordert, diesem Umstande ein besonderes Augenmerk zuzuwenden.

Gleichlautend laut Verteiler Evb. Nr. 5005/1918 an Stelle 1-9, 15-17, 19-21, 23-33, 36, 78, 82-85 und zur Kenntnis an 32-36.

AIRP

SDDS, 1479-1918.

Napomena:

Crtež navedenih oznaka priložen je originalnom dopisu, no iz tehničkih razloga nije moguće donijeti reprodukciju.

Drugim raspisom, od 26. VII. 1918., javlja Evidenzbureau: »Die mit Evb Nr. 17017 v. 27. VI. 1918. als Abzeichen einer revolutionären Organisation bezeichneten roten Kappenknöpfe haben sich laut eingelangten Meldungen als Abzeichen der Sturmtruppe einzelner Formationen im Felde deklariert.

Hienach wolle von weiteren Verfolgungen der Träger solcher Abzeichen abgesehen werden.

(AIRP — SDDS, 1857-1918. K. 1479-1918.)

52

Sušine-Đurđenovac, 27. VI. 1918.

Prijava podružnice ORS-a kotarskoj oblasti u Našicama o sastanku podružnice 29. VI. 1918. u Sušinama.

Podpisani prijavljujemo, da će ovdašnja podružnica općeg radničkog Saveza za Hrvatsku i Slavoniju u subotu 29. VI. 1918. u deset sati prije podne obdržavati sastanak u gostionici G. Ferjanić u Sušinama.

Predlozi

- I. Važnost radničke organizacije,
- II. Godišnja skupština općeg radničkog saveza u Zagrebu,
- III. Pravilnik za upravu saveza i podružnica,
- IV. Razno.

Molimo slavni naslov, da za obdržavanje ovog sastanka, na kojem će se raspravljati o stališkim pitanjima radništva, izda dozvolu.

DAZgb.

UOVZ IV. B. 3345-res-1918., K. 3133-res-1917.

Napomena:

Kotarska oblast u Našicama (28. VI. 1918.) tražila je obavijest od županijske oblasti u Osijeku, a ova (12. VII. 1918.) od IV. B. odsjeka UO ZV, da li smiju dopuštati takve sastanke. Kod ZV riješeno je 2. X. 1918. »bespredmetno — ad acta!«

53

Zagreb, 26. VII. 1918.

Vojna komanda u Zagrebu dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu raspis o značkama, koje šire socijal-demokrati među vojnim osobama u Ugarskoj.

In Ungarn wurde bei Militärpersonen vielfach ein Abzeichen wahrgenommen, welches ca 2 cm. hoch ist und einen nackten Bergwerker mit gespreizten Füßen der (mit)1 einen Hammer schwingt darstellt Zwischen den Füßen ist das Wort »JOGOT« (sinngemäss übersetzt: wir fordern Rechte) zu lesen.

Erhebungen haben ergeben, dass dieses Abzeichen, welches teils unter den militärischen Dekorationen, teils als Kappenembleme oder sonst an anfälliger Stelle getragen wird, von der Redaktion der »Nepszava« an alle soz.-dem. Organisationen und grössere Industriebetriebe Ungarns ausgegeben wurde.

Es gilt als Zeichen der Zugehörigkeit zur soz.-dem. Partei und wird von den Arbeitern meist anlässlich von Demonstrationen angelegt.

Etwaige bei der Mannschaft vorhandene derartige Abzeichen sind abzunehmen und der Vernichtung zuzuführen.

Aus diesem Anlasse wird auf die allgemeine Unzulässigkeit des Tragens von Parteiabzeichen irgend welcher politischen Richtung durch Angehörige der Wehrmacht verwiesen.

Ergeht zur streng reservierten Verlautbarung an alle Erskörper des Militär-Bereiches sowie zur Kenntnis an das Honv. Distr. Kmdo., 38., 40. H. D. Kmdo, Landesgenkmdo und kgl. Landesregierung.

AIRP

SDDS 1750-1918.

1. Riječ ispala prilikom umnožavanja raspisa, vjerojatno »mit«.

54

Neštin, 4. VIII. 1918.

Oružnička postaja prijavljuje Kotarskoj oblasti u Iloku o napadaju vojnih bjegunaca na lugara čerevičkog vlastelinstva Franju Smolka.

Ophodja stražmeštar I. razreda Josip Bukovac, pučko ustaški desetnik Imbro Bogdanić i Franjo Honkol, izvidila je dne 4. kolovoza t. g. da je dne 31. srpnja 1918. oko 10 h. popodne, Franjo Smolko lugar vlastelinstva čerevičkog Rudolfa grofa Chotek, prolazeći šumom zvanom »Crkvina«, vlasništvo pomenutog vlastelinstva, a spadajući u područje općine Neštin, kotara Ilok, po 4 nepoznata čovjeka, navodno vojni bjegunci, napadnut tako, da su isti od njega silom jednu pušku opetovku Mansxerova sustava sa 5 naboja nabitu vrijednu 400 K., jedan dalekozor vr. 50 Kr. i jednu polovnu crnu bez rukava kabanicu vr. 50 K. oti i netragom u šumu udaljili se.

Od istih bio je jedan u našem vojničkom odijelu a jedan u rusko vojničko odijelo obučen, treći je imao veliki crni šešir na glavi također u rusko vojničko odijelo obučen, dočim je četvrti nepoznatog opisa.

Od istih imali su trojica vojničke puške.

PotANJI opis istih manjka. Povedena potraga za počiniteljima ostala je bez uspjeha.

Kr. kot. sudu u Iloku prijavljeno je.

DAZgb

UOZV, IV. B, br. 3840-res-1918.

Prepis.

55

Ruma, 22. VIII. 1918.

Kotarska oblast predlaže vladinom povjereniku za Srijemsku županiju, da se formiraju zaštitne čete od pouzdanih elemenata, kako bi se suzbio »zeleni kader«, koji u najvećoj mjeri ugrožava sigurnost, a u nekim selima preuzeo je i upravu.

Na početku ovog svjetskog rata osnovane su odredbom k. u. k. 5 Armee-Etappen Kommande u sporazumu sa kr. vladinim povjerenikom u području ratnom južne vojske t. zv. zaštitne čete. Inicijativa za osnivanje tih zaštitnih četa došla je odozgo, jer se je tada radilo o višim državnim interesima. Vrijeme je pokazalo, da je osnivanje tih zaštitnih četa bilo izlišno, jer je sav naš narod bez razlike imena ozbiljno shvatio svoju dužnost i rado i oduševljeno pohrlio u boj za kralja i domovinu i na svim europskim i izvan europskim ratištima dokazao svugdje priznatu vjernost kralju i domu svom.

Dugogodišnje ratovanje djelovalo je različito na pojedine individue tako, da se uz najplemenitija svojstva razvile u najgornije strasti, koje, kao svako zlo, počelo je ugrožavati sve ono, što je dobro i plemenito.

Jedno od najvećih i najgornijih zala — ostavljanje vojnih svojih zastava (vojno bjegunstvo) — preotelo je u zadnje vrijeme maha tako, da vojni bjegunci ugroziše već u najvećem stepenu sigurnost osobe i imetka pojedinca, a po tom i sigurnost opću-državnu.

Njihova moć bolje drzovitost, ide već tako daleko, da su oni u pojedinim selima upravu preuzeli u svoje ruke, te je time nastala u mnogim od ovopodručnih sela sa strane vojnih bjegunaca prava strahovlada.

Pošteno žiteljstvo je prema njima upravo nemoćno, jer su bjegunci vojnički oboružani, a oni upravo goloruki.

Bjegunci su udarili upravo namet na vilajet. Oni otimlju i kolju blago, pojedincima nameću ogromne svote u ime otkupnine, ubijaju ljude, oskvrnjuju žene i djevojke. Općinski činovnici ne smiju uredovati, a pogotovo rekvizicije žitarica provađati, jer im bjegunci prijete smrću, ustavljaju na putu prigodom službenog putovanja i oduzimaju im poštenu riječ, da neće proti njima (bjeguncima) ništa poduzimati.

Ti zulumi vojnih bjegunaca dostigli su vrhunac, pa se iz svih sela javlja sve, što je bolje i poštenije i traži dozvolu, da se proti ovomu zlu organiziraju na samoobranu.

Velim, sve što je bolje i poštenije, a moram reći i imućnije, jer se u vojnom bjegstvu, koji pljačkaju i haraju, nalaze sami ljudi bezkućnici, nadničari, cigani i t. d., a k ovima se pridružuje mnogi iz kaznionice pobjegli zločinci.

Pošteniji i imućniji ljudi, koji svoj obraz ne će da oblate, ili su na fronti, ili su temeljem zakonskih i naredbenih propisa na dopustu i oprošteni, da svoja polja obrađuju.

Ovdje je dakle borba materijalnih propalica proti svakomu, koji ma šta posjeduje. To je borba, koja neima nikakove političke boje, a koja je zasada na štetu poštenih i imućnih elemenata, jer su ovi držec se zakonskih propisa, goloruki, a sankiloti oboružani su vojnički upravo do zubi.

Ne samo dužnost pravno uređene države, da obezbjedi sigurnost osobe i imetka svakog svoga državljanina, nego i u vlastitom interesu mora da se sa državne strane poduzmu sva najenergičnija sredstva, da se ovoj anarhiji na put stane.

Dosad poduzete mjere ostale su bez ikakova uspjeha, jer oružništvo je preslabo, a sa vojskom se ne može tomu predusresti, ako se hajke na bjegunce ne budu obavljale sa mnogo većom silom i energijom.

Ugroženim poštenim žiteljima u ovom kraju ostaje samo jedino sredstvo:

samoobrana. I ta bi bila dovoljna, jer protivnici su u Srijemu u znatnoj manjini, samo bi trebalo prvim dati zakonita sredstva obrane u ruke.

I sada dolazi do izražaja ona zamisao o ustrojenju zaštitnih četa, koja bi sada bolje odgovarala svojoj svrsi, nego u početku rata.

Organizacija tih zaštitnih četa ne bi bila posve identična sa onim prijašnjim, jer ne bi imala doslovce istu svrhu, nu morala bi biti uređena poput javnih selskih straža, pod nadzorom kot. oblasti i oružništva, a žitelji bi tu službu dragovoljno besplatno vršili.

Po danu bi stanoviti broj ovih stražara vršio službu u selu, a noću bi se taj broj povećao.

Oboružani bi bili vojničkim Werndl puškama, koje bi se imale preko vojnih oblasti nabaviti.

Razumjeva se samo po sebi, da bi se u ove straže uzimali i puškama nadjelili samo osobito pouzdani ljudi, a moralo bi se osobito na to paziti, da nepouzdati elementi nikako do oružja ne dođu.

Ove straže mogle bi izdašno pripomagati i kod četovanja na zlikovce, jer bi poznale ljude, mjesne prilike i okolicu. Molim stoga Velemožnost Vašu, da sa svoje strane izvoli predlog staviti preuzvišenom gospodinu banu, da bi u sporazumu sa vojnim oblastima izdao naredbu za ustrojenje i oboružavanje ovakvih seoskih straža bar u ugroženim selima.

DAZgb

UOZV, IV. B, — 4092-res-1918., K. 4323-res-1918.

56

Zemun, 27. VIII. 1918.

Kotarski upravitelj javlja vladinom povjereniku za Srijemsku županiju o javnoj nesigurnosti od vojnih bjegunaca, te da ovo stanje slično onom u Rusiji, »kad se je počela drmati državna vlast«.

Javna sigurnost osobe i imetka u ovom kotaru jest skroz uzdrmana uslijed raznih zuluma i nedjela, što ih vojni *bjegunci hajduci* dnevice izvađaju, o čem se Velemožnost Vaša svakiput posebice izvješćuje. Osobito nesigurna i ugrožena su mjesta: Karlovčić, Deč, Ašanja, Obrež, Boljevci, Progar, Kupinovo. Žiteljstvo dolazi ovamo dnevice tražeći zaštite. Činovništvo boji se uredovati. Prijeti pogibelj, da će se sve, što će samo moći, povući u grad Zemun. Rekvizicija je skroz ugrožena, jer prvo: ovi hajduci otimlju hranu žiteljstvu a preti pogibelj, da će opljačkati magazine, stoga ne usuđujem se faktično veće kvantitete magazinirati, jer ne mogu nositi odgovornost.

Ističem ovdje, da je u Deču ugrožen c. i kr. vojni odjel za prešanje slame i sijena. Zamolio sam jur pa sada ponovno molim, da se odmah ustroje oružničke ispostave u Ašanji, Deču, Karlovčiću i Obreži, kao i da se već jednom provede sistematsko hvatanje tih vojnih bjegunaca hajduka po vojski. Ističem uvijek bjegunac hajduk, jer ima bjegunaca i takovih, koji su kod kuće, te mirno pospremaju svoje poslove, pa se opet ma i kasno i prekoračenjem dopusta vraćaju svojim četama; ti nisu opasni, ali oni, koji robe, ubijaju i pljačkaju i koji žalibože redovno uteknu, kad je uhvate, ti se moraju pohvatati, i to što prvo, jer inače preti veliko zlo.

Govorio sam sa ljudima, koji su se vratili iz ruskog zarobljeništva. Po

njihovom pričanju o tamošnjim prilikama, čini se, da sadašnje naše stanje sliči malo na tamošnje onog doba, kad se je počela drmati državna vlast.

DAZgb

UOZV, IV. B, prilog br. 4122-res-1918.

57

Ruma, 2. IX. 1918.

Kotarski upravitelj izvješćuje vladinog povjerenika za Srijemsku županiju o akcijama »zelenog kadra« i nemogućnosti provođenja rekvizicije žitarica.

Smatram si dužnošću Vašu velemožnost izvijestiti, da je ovdje nastanjeni bataljun 22. kr. ug. honvedske pukovnije sa još 50 oružnika i pučkih ustaša kroz tri dana: 29, 30, i 31. pr. mjeseca provadao četovanje na vojne bjegunce u okolicu sela Hrtkovci, Klenak, Platičevo, Nikinci, Grabovci, Subotište, Brestać, Ogar, Tovarnik i Obrež.

Uspjeh četovanja je nikakov. Uхватili su doduše oko 56 bjegunaca, no nijednog od onih banda, koje su doista u bježanju i koji prave javna nasilja i razne zločine, nego beziznimno one ljude, koji su mirno kod kuća svojih radili i samo se pred oružnicima skrivali.

Kad bi bili oružnici sami četovali, više bi uspjeha bilo nego sa vojskom. Ovako su samo čitavu stvar pokvarili.

Primjera radi budi spomenuto slijedeće: Kad su došli na rub šume, otvorili bi vatru iz dvije strojne puške i pucali kao u bubnjarskoj vatri. Nakon toga su šumu prolazili, gdje dakako nikoga nisu našli, a dvojim, da se i divljač sva nije razbježala, dočim je bjeguncima jasno time objavljeno, odakle pogibelj dolazi.

Dok su u Posavlju ovako četovali, dotle je u neposrednoj blizini Rume, u Vognju u noći od 31. pr. mjeseca opet jedna banda u kuće provalila i razbojstva počinjala.

Jučer opet je vođa najglasovitije bande, vojni bjegunac Gruja Kojić iz Dol. Tovarnika sa nekim Savom iz Ugrinovaca i još osmoricom drugih bjegunaca u selu Subotištu cijeli dan pijančevao, pucao po selu i u sobama u krčmama, otimali novce ljudima, posjetili općinske činovnike i prijetili im tražeći od njih novaca i durbine (dalekozore). U osam sati uvečer došli na trojim kolima na salaš Ševića kod Subotišta, provalili unutra, odnijeli puške i naboje, vlasnik ih morao pogostiti i pri odlasku im dati paradnu kočiju i konje, na kojoj su se opet vratili u selo Subotište, gdje su do zore uz gajdaša se zabavljali, a onda odvezli se u Karlovčić.

Isti javno govore, da su oni vlada i da se nikoga ne boje, što im narod i vjeruje, jer vidi, da pomoći od nikuda neima.

Žitelji narodnosti njemačke, mađarske i hrvatske (općenito nesrbi, sele se već iz dolnjih krajeva, jer ih bjegunci napadaju i poručuju im, da u Srijemu za njih mjesta neima.

Na jučer ovdje obdržavanoj konferenciji općinskih bilježnika izjavili su ovi, da će se svi do jednoga zahvaliti rađe na službi, nego rekviziciju provodjati uz ovakve desperatne sigurnosne prilike.

Ova anarhija dobro dolazi krijumčarima žitarica, te kriomčarenje ovdje upravo cvate, a da mu ne mogu na put stati, jer neimam s kim. Općinsko činov-

ništvo je zatajilo, a drugi svi su iz pohlepe za obogaćenjem proti oblasti i vladinim odredbama se urotili.

Ne mogu, a da Vašoj velemožnosti ne stavim do znanja doduše još ne potvrđene glasine, nu koje su mi i općinski činovnici priopćili, da se naime među vojnim našim bjeguncima nalazi i srbijanskih vojnih bjegunaca i da bi ovaj pokret mogao imati veza preko Save.

O nedjelima bjegunaca obavijestim svaki puta i oružničko krilno zapovjedništvo u Mitrovici, s kojim svaki put određujemo protumjere, nu svaki put bez uspjeha, jer su te mjere pogledom na mali broj oružnika, veliki broj vojnih bjegunaca i njihovih pomoćnih sredstava upravo sićušne.

Ne samo u interesu sigurnosti osobe i imetka pojedinca, te u interesu općem državnom, nego i u interesu našem narodnom jest od prijeko nužde, da se što brže i energičnije ovom pokretu na put stane, jer će reakcija, ako i kasno doći, a onda će uz krivca najviše nedužni stradati, pa bi mogao Srijem opet garištem postati, a ovakov drugi udarac teško bi i Srijem podnio.

DAZgb

UOZV, IV. B, prilog br. 4304-res-1918.

58

Sušak, 5. IX. 1918.

Pogranično redarstveno satništvo dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu u Zagrebu letak bačen navodno iz aviona nad Zagrebom.

Podnaša se jedan letak, pronađen u području ispostave Novi a kupljen po nekom primorc u Zagrebu — prigodom bacanja istih po neprijateljskim avia-
tičarima u Zagrebu — na izvoljno uredovanje.

Prilog:

I.

Bitka na zapadnom frontu!

Na Zapadnom frontu vlada zatišje. Zahvaljujući jedinstvu i moći Saveznika, Nijemci do danas, i pored užasnih gubitaka od 600.000 ljudi, ne mogu postignuti nikakav strategijski rezultat. Amerikanske trupe već zauzimlju jedan važan sektor. Svakoga mjeseca stiže oko 100.000 Amerikanaca, dok je Njemačka u nemogućnosti da popuni ogromne gubitke. Vjera u pobjedu jača je nego ikad dosad.

II.

Potopljen austriski drednot.

16. ov. mj, jedna mala grupa italijanskih mornara pod vodstvom kape-
tana Mario Pellegrini-a, uspjela je da prodre u zaliv Pole i potopi jedan od četiri drednota Austro-Ugarske, tipa »Viribus Unitis«.

III.

Sumarenski rat!

Njemački submareni dovršili su svoju misiju 1-oga Maja. Tehnika Engleske pobijedila je tehniku Njemačke. Sva mora zatvorena su Njemačkim lađa-
ma. Osiguravajuća društva Amerike snizili su cijenu osiguranja od 6% na 2%.

IV.

Jugoslovenske trupe na solunskom frontu!

Službeni komunikati francuski i srpski od 5-oga i 7-oga Maja, javljaju o prvim herojskim borbama Jugoslavenskih trupa na solunskom frontu.

V.

Dr. Dinko Trinajstić, član Jugoslavenskog Odbora, posjetio je naše zarobljenike u Italiji i povratio se u Rim donesavši najbolje utiske o fizičkom i moralnom stanju njihovom. Svi su zadovoljni i hvale se postupkom italijanskih vojnih vlasti a tako isto i predusretljivošću građana. Dr. Trinajstić izrazio je duboku blagodarnost civilnim i vojnim vlastima Italije.

VI.

Sve naše organizacije u Sjevernoj Americi izjavile su telegrafski svoju solidarnost sa predstavnicima Jugoslovenskog Odbora u pogledu zaključaka donesenih na Kampidoliskom Kongresu. Ovaj akt jednodušnosti našega naroda preko Oceana, proizveo je neobično povoljan utisak u svim političkim krugovima Intese.

VII.

Dr. Ante Trumbić otputovao je 4. o. mj. na Krf. radi važnih dogovora sa Presjednikom Srpske Vlade gospod. Nikolom Pašićem. Presjednik Jugoslovenskog odbora bio je predmet neobično srdačnih manifestacija, kako od strane građanstva, tako i od vojske.

VIII.

Ogroman uspjeh 3-ćeg državnog zajma u Americi. Ukupna suma upisanog 3-ćeg državnog zajma u Americi dostigla je svotu od 20 milijardi i 350 miliona Lira. Ministar financija očekivao je najmanje 3, a najviše 5 milijardi. Prvi zajam dostigao je svotu od 15 milijardi. Drugi: 20 milijardi i 300 miliona Lira.

IX.

Wilson i rat. Francuskom narodu uputio je Wilson sledeću poruku: Nećemo zbog ipokritskih predloga za mir, napustiti put kojim smo pošli, a koji nas pobjedi vodi. Moja je savjest u tom pogledu mirna. Ja sam procijenio vrednost tih predloga, i uvideo sam, da njima neprijatelj hoće jedino da iskoristi pokorene narode istoka.

Mi smo namerni pomoći Rusiji kao i Francuskoj. Mi ne vodimo rat sebičnosti, zato ga ni drugom dozvolit nećemo. Narod Ujedinjenih Američkih Država sretan je, da se nalazi u jednom takom ratu sa narodom Francuskim, u kome svaki čovjek, koji pravdu ljubi, mora se smatrati sretnim, da u njemu učestvuje.

AIRP

SDDS — 2199-1918.

59

Ruma, 6. IX. 1918.

Oružnička postaja, krilnom zapovjedništvu dostavlja letak nađen u Vognja, a namijenjen Jugoslavenima od dr. A. Trumbića.

Obhoda stražmeštar 2. razreda Ljudevit Majetić i podstražmeštar Ivan Gašparović pronašla je dne 6. o. mj. u selu Vognju kod posjednika Maksima Kuzmanovića jedan protudržavni letak, kojega je navodno pred mjesec dana od jednog njemu nepoznatog vojnika dobio.

Maksim Kuzmanović je uhićen i sa prepisom letka kr. kotarskom sudu u Rumi predan, pošto je još uz to i zločin zločincu dane pripomoći počinio.

Prilog:

J u g o s l a v e n i

Draga braćo Srbi, Hrvati i Slovenci!

Jugoslavenski Odbor i sve velike američanske organizacije koje se kupe oko njega, šalju Vam pozdrav i u velike odobravaju jednodušnost našega naroda u svim našim krajevima, u borbi za svoje oslobođenje.

Imao sam prilike razgovarati sa ministrima: Orlandom, Balfurom, Lojd Džordžom, Klemansoom i drugim uvažanim ličnostima. Samo se po sebi razumije, da ne mogu saobštiti podrobnosti, jedino Vam poručujem, naša stvar stoji podpuno dobro. Ako bi se desilo išta, što nebi u prvi mah mogli pravilno shvatiti, imajte podpunu sigurnost, da je naša stvar važno pitanje sviđu naših saveznika. Mi smo sa Italijom sada u najboljim odnosima.

Misao, da se Austrija može reorganizirati i odvojiti od Njemačke, podpuno je napuštena od svih saveznika. Svi su jednodušni u uvjerenju, da Austrija poslje rata ne može postojati. To isto uvjerenje imaju i u Berlinu i zato je car Vilim prinudio Karla na podpunu kapitulaciju i oborio ga na položaj svoga »Bundesfürsta«.

Tim faktom dolazimo još u gori položaj, nego je bio prije rata.

Postupak cara Karla lišava i posljednjeg slabića svake obaveze prema državi i dinastiji, a namiče dužnost krajnje i bezobzirne borbe protiv takog rješanja našega pitanja.

Pozivamo sve na krajnju borbu ne bojeći se žrtava, jer se bez žrtvi ne stiče sloboda. Moramo biti apsolutno jednodušni i nastupati kao muško.

Svaki pojedinu treba da poradi, kako god zna i može sve, da postignemo našu slobodu i ujedinjenje. Čini moraju biti takovi da nas uzmognu poštivati prijatelji Saveznici, a neprijatelji da vide, da imadu posla sa narodom energičnim i svijesnim onoga, što hoće i da ne preza pred žrtvama.

Zahvaljujemo za veliku potporu koju nam daje Vaše patriotsko držanje. Borite se neustrašivo i živo sa svima sredstvima protiv »MITTELEUROPE«. Da uskrsne slobodna »Jugoslavija«.

Dr. Ante Trumbić
Predsjednik Jugoslavenskog odbora

AIRP

SDDS, 2258-1918.

60

Beč, 6. IX. 1918.

Ministarstvo rata banu. o pojavi »zelenog kadra« i mjerama za njegovo suzbijanje.

Zahlreiche Meldungen aus allen Teilen der Monarchie weisen immer wieder auf das Bestehen von »Grünen Kadern«, »Zeleni Kader« etz. hin unter welchen Namen sich angeblich Deserteursbanden vereinigt haben sollen, um als förmliche Organisation, teilweise auch bewaffnet, ihr Unwesen zu treiben.

Die bisherigen Erhebungsergebnisse in dieser Richtung ergaben keinerlei positive Beweise vom tatsächlichen Bestand einer derartigen Organisation, weisen vielmehr darauf hin, dass die Bezeichnung »Grüner (Zeleni) Kader« im Sprachgebrauche der Deserteure für ein freies Leben, Wildddieberei, Herumtreiben in den Wäldern etz. häufig gebraucht wird. Ebenso konnten bisher

keine speziellen Sammelpunkte dieser angeblichen Organisationen festgestellt werden, obwohl naturgemäss Gegenden, welche den Deserteuren günstige Verstecke bilden, von diesen besonders bevorzugt sind.

Auch unter der Zivilbevölkerung ist das Gerücht von den »Grünen Kadern« unter den phantastischsten Übertreibungen sehr verbreitet.

Häufig ziehen auch Mannschaftspersonen Erkundigungen nach den Standorten der »grünen Kadern« ein.

Alle diese Gerüchte bergen die Gefahr in sich, nicht nur ein Ansporn zur Desertion zu sein, sondern dass schliesslich die Bildung solcher Organisationen eventuell zur Wirklichkeit werde. Die Bekämpfung dieser Gerüchte ist daher eine Pflicht aller Kommandanten.

Fortgesetzte Streifungen nach Deserteuren und Urlaubsüberschreitern, deren rücksichtsloseste Verfolgung und Bestrafung verbunden mit fleissiger Standeskontrolle werden verhindern, dass diese, bisher nur dem Gerede nach existierende Organisation Wirklichkeit werde.

Ergeht an alle Militärkommandos und M. G. G. Polen und Serbien und zur gefälligen Kenntnis an k. k. L. V. M., k. u. L. V. M., AOK., k. k. Min. d. Innern, k. u. M. d. Innern, Komd. Gen. BHD., und Banus v. Kroat. u. Slavonien.

DAZgb

UOZV IV. B, K. 827-res-1918., 4249-res-1918.

61

Irig, 6. IX. 1918.

Kotarski upravitelj izvješćuje IV. B odsjek Odjela za unutarne poslove Zemaljske vlade, da su vojni bjegunci u Pavlovcima ubili jednog žandara i oslobodili uhvaćene dezertere.

U predmetu gornjem izvješćuje se slijedeće:

Dana 18. srpnja 1918. rano u jutro došao je oružnički stražmeštar iz Vrdnika Josip Jambrek sa pučkim ustašom Josipom Vrbanić u Pavlovce, te uredujuć u mjestu uhvatili su četiri vojna bjegunca i to: Momira Beljanskog, Jovana Pantelića, Damjana Todorica i Veljka Rakića sve iz Pavlovaca. Doteraвши ih u općinu vezali su ih te tako vezane čuvali u namjeri, da ih vlakom u 3 sata po podne u sjedište postaje t. j. u Vrdnik zaprate.

Oko 1/4 11 sati otišao je stražmeštar Josip Jambrek opet službeno na obližnju pustaru Svetislava Miškovića, potražiti jednoga vojnika, kojega je imao o brzojavnom produljenju dopusta potražiti i obavijestiti, a ostavio je pučkoga ustašu Vrbanića, da svezane vojne bjegunce u redarnici općinskoj čuva.

Iza njegovog odlaska došuljali su se u opć. zgradu nečujno i neopaženo drugi domaći vojni bjegunci i to:

Trivun Beljanski 29 god. star, brat uhićenog Momira Beljanskog, Miša Malešević 33 god. star, Pera Jovičić 20 god., Milan Todorčić 20 god. i Mladen Obradović 18 god. i iznenadno upali u sobu, gdje je spomenuti ustaša vezane bjegunce čuvao, napali na njega, te mu vlastitu pušku oteli i ubili ga, a pove-zane bjegunce odveli i pušku ubijenog ustaše sobom ponijeli.

U to doba u općinskom uredu uredujući bilježnik Milan Jovičić sa učiteljicom Katicom Nikolajević, koja se slučajno u uredu nalazila, čuvši pucanj

— istrčase napolje, no stvar je bila već svršena i ustaša je smrtonosno u prsa ranjen ležao na podu još živ, no za 5 — 10 minuta je izdahnuo.

Ubojice su sa odvedenim povezanim bjeguncima već bili izmakli.

Na to je nadošao čuvši pucanj i stražmeštar Jambrek, koji je sve nužne mjere preduzeo, te je potragu za bjeguncima nastavio, ali se isti nisu mogli pronaći.

Sudbeno liječničko povjerenstvo izašlo je sutradan na lice mjesta, koje je razudbu obavilo i konstatovalo, da je hitac kroz pluća prošao i zadao takav udarac, da je smrt bezuslovno nastupiti morala.

Pokojnik je rodом iz mjesta Sv. Gjuradj, općina Podgajci Podravski, kotar Dolnji Miholjac, star je bio 33 godine, a imade navodno kod kuće oca i jedno dijete, a bio je udovac.

Sahranjen je na ondašnjem groblju tamo, gdje je već od prije nekoliko vojnika sahranjeno bilo.

Iza toga je oružnička postaja opetovano opreznу potragu za ubojicama te je Trivuna Beljanskog i Mladena Obradovića uhvatila i predala divizijskom vojničkom sudu u Temešvaru, dočim za Mišom Maleševićem i dr. još uvijek potragu vodi.

Potrebne javno sigurnosne red. mjere su preduzete, te je oružnička postaja u Vrdniku pojačana time, što je u općini Bešenevo postrojena stalna oružnička ophodja, a u ovoj stvari svojedobno t. j. izvješćem ove oblasti od 29./7. broj 22 Pr. - ex. 1918. izvješćen vladin povjerenik za županiju srijemsku i grad Zemun — na intervenciju kojega je i postrojenje stalne oružničke ophodnje u Bešenovu — gdje se ovo-područni vojni bjegunci najviše sklanjaju u susjednim šumama — uslijedilo.

DAZgb

UOV, IV. B, 4238-res-1918.

62

Daruvar, 10. IX. 1918.

Kotarska oblast brzojavno moli Predsjedništvo Zemaljske vlade, da se pojača žandarmerija i pošalje četa vojnika, jer vojni bjegunci ugrožavaju sigurnost u Velikim Bastajima.

U Velikim Bastajima kroz vojne bjegunce sigurnost imetka života ugrožena, oružništvo nedostatno. Noćas oružnik pučki ustaša Deutsch od bjegunaca umoren. Umoljava se poslati odmah pojačanje oružnika od jednog voda i barem jednu dobro disciplinovanu satniju vojništva.

DAZgb.

UOV, IV. B, br. 4291-res-1918.

63

Zagreb, 12. IX. 1918.

Generalštabni odsjek Vojne komande u Zagrebu dostavlja Središnjem uredu za dojavnu defenzivnu službu dopis Vojne komande u Temišvaru o revolucionarnom natpisu u željezničkom vagonu.

Im Personenzug Nr. 511 von Nagyvarad nach Püspökladany am 31. Juli wurde in der III. Kl. Wagen Nr. 104078 folgende Aufschrift an der Stirnwand eines Waggons gefunden:

»Soldaten werft das Gewehr weg, macht Frieden, denn nur Ihr bringt den

Frieden. Offiziere erschießt Ihr. Der Krieg ist nur für Millionäre. Ein Soldat geschrieben.«

AIRP

SDDS 2204-1918.

64

Zelina, 14. IX. 1918.

Kotarski upravitelj izvješćuje Predsjedništvo Zemaljske vlade o boravku grofa Tisze u Zelinskom kotaru.

Danas u jutro oko 9 sati doputovao je sa automobilom iz Zagreba bivši ug. ministar predsjednik grof Stjepan Tisza zajedno sa podpukovnikom Nadaždijem.

Grof Tisza došao je u ured podpisanog upravitelja kotarske oblasti, ter je prigodom predstavljanja rekao, da putuje po Previšnjem nalogu Njegovog Veličanstva i ujedno umolio podpisanog, da mu dade informacije na nekoja pitanja.

Grof Tisza umolio je podpisanog, da ga uputi o načinu aprovizacije pučanstva, a pošto je to učinjeno informirao se je glede načina ustanovljenja zaliha žitarica i glede rekvizicije.

Nakon što je dobio od podpisanog razjašnjenja i nakon što su mu pokazane i rastumačene tiskanice, koje se upotrebljavaju kod popisa i rekvizicije prešao je Tisza na drugi razgovor i molio da ga se uputi u »Stimmung« pučanstva.

Najprije je molio da ga se uputi kako stoji sa deserterima na koje mu je pitanje dan odgovor, da desertera imade mnogo, no da ne zadavaju političkoj oblasti nikakvih nepravilnosti, jer se drže posvema mirno, a koliko je podpisanomu poznato nije nijedan od desertera oboružan.

Glede političkog mišljenja pučanstva rečeno je grofu Tiszi da široke mase pučanstva uopće neimadu političkih nazora, no neda se tajiti, da pučanstvo željno očekuje svršetak rata i povratak mirnog vremena.

Što se tiče inteligencije cijeloga kotara rečeno je grofu Tiszi, da inteligencija simpatizira sa idejom narodnog jedinstva i sa sjedinjenjem Hrvata, Slovenaca i Srba u jednu skupinu.

Tisza je primjetio da valjda čisto hrvatsko pučanstvo ovoga kotara simpatizuje samo sa Slovincima na što mu je podpisan istinski morao odgovoriti, da prema njegovom mnijenju inteligencija pogotovo u zadnje vrijeme simpatizira također i sa Srbima.

Čim je došao grof Tisza u Sv. Ivan zamolio je, da se također umoli župnik da bi došao k njemu u ured kotarske oblasti, jer da bi želio s njime govoriti.

Grof Tisza primio je mjesnog župnika vicearhidjaka Ignacija Debeljaka, ter nakon što ga je kratko ispitivao glede prehrambenih prilika, koje je Debeljak označio kao dosta povoljne upitao je grof Tisza župnika kako stoji sa deserterima i sa Stimmungom pučanstva uopće.

Župnik je odgovorio, da se slučajevi deserterstva u zadnje vrijeme silno množaju i da vojnici koji dolaze na dopust ne vole vratiti se natrag na frontu, jer im je rata dosta...

Grof Tisza zamolio je župnika da sa propovjedaonice i inače kad god dodje sa narodom u dodir, narod uputi da je zločin ostavljati frontu i da naše Veli-

čanstvo ništa više ne želi nego sklopiti častan mir očuvajući integritet monarhije.

Nakon što je grof Tisza izmjenio sa podpisanim i sa kotarskim pristavom Petrom Javorom nekoliko konvencionalnih rečenica oprostio se je najljubeznije od svih, ter je odputovao sa automobilom prema Novom Marofu.

AIRP

PrZV 6-14, 4295-1918., Kor. 4256-Pr-1918.

65

Donja Stubica, 15. IX. 1918.

Kotarski predstojnik dostavlja velikom županu Zagrebačke županije izvještaj o boravku biv. ugarskog ministra predsjednika Tisze u Stubici.

Jučer dne 14. o. mj. po podne stigao je u Mariju Bistricu vojničkim automobilom preuzvišeni gospodin bivši kr. ug. ministar predsjednik grof Stjepan Tisza u odori pukovnika, a u pratnji podpukovnika Nadazdya, zapovjednika zagrebačkog domobranskog okružja.

U Mariji Bistrici posjetiše župnika i opata prečasnog gospodina Matiju Penića.

Dočuvši oko podne o dolasku te gospode u Mariju Bistricu — krenuo sam po podne onamo, da vidim šta je na stvari. Držao sam da se radi o kakovoj Köppenikiadi. — Međutim — poznavajući od prije osobu preuzvišenog gospodina grofa Tiszu — osvjedočio sam se da je doista on.

Saznavši gospodin grof Tisza od g. župnika Penića da sam u Mariji Bistrici, — dao me je zamoliti, da dodjem na župni dvor, jer da želi sa mnom govoriti, te si tako prištediti put u Stubicu, pošto je kanio iz Marije Bistrice do mene, nu jer je kasno da me moli na dogovor, da može tako bližim putem kroz Laz u Zagreb.

Pozivu sam se odazvao, te je preuzvišeni gospodin samnom na župnom dvoru na samu razgovarao, rekavši mi ponajprije, da putuje po Hrvatskoj po Previšnjem nalogu u svrhe informativne.

Preuzvišeni se je gospodin interesirao za prehranu, političko raspoloženje pučanstva, svećenstva itd.

Ja sam ne imajući viših uputa — rezervirano Njegovoj Preuzvišenosti tražene informacije dao, nu dakako bez da se može opaziti moju suzdržljivost.

Oko pol osam na večer iza večere na župnom dvoru, kojoj sam uz rečenu gospodu, te domaćinu i uz oba domaća kapelana pribivao — otputio se je preuzvišeni gospodin grof Tisza automobilom u Zagreb.

AIRP

Pr ZV 6-14/4293-1918., Kor. 42-Pr-1918.

Napomena:

Veliki župan dostavio je tekst izvještaja banu, koji je dopisom od 23. IX. 1918. vratio izvještaj jer je »odviše općenit«, te da kot. predstojnik »točno izvijesti, što ga je grof Tisza pitao i što je on na te upite odgovorio«.

Kotarski predstojnik izvijestio je (28. IX. 1918.) sljedeće:

»Preuzvišeni gospodin grof Tisza pitao me je najprije glede prehrane.

Rekao sam mu kako se žiteljstvo ovog kotara, jer je pretežno na vrlo ma-

lim zemljišnim posjedima, a kotar sam bregovit i više vinorodan — veoma teško prehranjuje. Nadalje sam mu na odnosni upit odgovorio, da je ovdašnje žiteljstvo skroz i skroz lojalno i patriotično, iskreno odano svome Kralju i domovini, te da protuanarhističkim pojavama u ovom kotaru ni traga ni glasa ne imade. Glede držanja svećenstva mogao sam također odgovoriti, da je isto patriotično i lojalno, te pretežno zagrijano za jugoslavensku misao.

Glede samog »jugoslavenstva« izjavio sam, da je ta ideja kao sama po sebi baš i u nižim slojevima naroda nikla i izbila upravo ovim ratom, jer su ljudi, boreći se primjerice sa Srbima i dolazeći s njima u dodir — uvidjeli, da je jezik jednih i drugih isti, da su im slični običaji i t. d.

U koliko pako se i svestrano prigrbljuje ta ideja, da se ni u kojem slučaju ne misli nipošto nego u granicama svjetle krune i države, ciljeve tih ideja postići.

Nadalje se je popitao preuzvišeni gospodin glede vojnih bjegunaca, a ja sam odgovorio, da ih imade dosta, nu to su ljudi, koji ne bježe iz kukavičluka ili radi izdajstva i nevjere, već zato što da gladuju u vojništvu, ali se nikad ne bave razbojstvom, već mirno i marljivo kod kuće po poljima rade, izbjegavajući jedino uhićenju, da što duže ostanu uz svoje i što više za obitelj prirade i za zimu ih opskrbe.

Ovo je bitna sadržina cijelog razgovora.»

66

Karlovac, 16. IX. 1918.

Kotarski predstojnik izvješćuje velikog župana zagrebačkog o boravku grofa Stjepana Tisze u Karlovcu.

Izvjješćujem Vašoj Presvjetlosti voljnog znanja radi, da je danas u pone-djeljak, oko 1/2 9. u jutro iznenada došao u ured ove kr. kotarske oblasti bivši ug. ministar predsjednik, a sada pukovnik 2-ge honvedsko-husarske pukov-nije Preuzvišeni gospodin Dr. Stjepan grof Tisza, pa se je oko pola sata infor-mirao kod potpisano g o prehrani i držanju pučanstva, ljetošnjem prirodu i uspjehu rekvizicije te drugim narodno-gospodarstvenim i socijalnim prilikama i pitanjima kotara karlovačkoga, a nakon toga konferirao je punih 3/4 sata sa narodnim zastupnikom i prvim podpredsjednikom sabora presvj. gospodinom Dr. Edmundom Lukinićem, odvjetnikom u Karlovcu, te se po tome oko 3/4 10 prije podne sa svojom pratnjom u vojničkom automobilu odvezao preko Slu-nja na Plitvička Jezera.

AIRP

PrZV 6-14/4294. 1918., Kor. 4256-Pr-1918.

Napomena:

Ban je vratio 23. IX. 1918. izvještaj vel. županu, da Kotarski predstojnik točno izvijesti o Tiszinim pitanjima i odgovorima na ta pitanja.

Ovaj je izvijestio (2. X. 1918.):

»Na poziv predsjedništva kr. hr. slav. dalm. zemaljske vlade od 23. IX. tg. br. 4294 Pr. čast mi je izvijestiti, da je preuzv. gosp. pukovnik grof Tisza po meni dočekan na stubama, koje vode u zgradi kotarske oblasti karlovačke iz prizemlja u prvi kat, pa me je preuzv. gosp. grof, nakon predstave upitao njemački: Herr Bezirksvorstand sprechen Sie deutsch? na što sam mu odgo-vorio: »Jawohl Excellenz!«

Došavši u moju uredovnicu ponudio sam preuzv. gosp. grofu fotelj, na što je i on meni ponudio, da sjednem te me je oslovio: »Wollen Sie, Herr Bezirksvorstand die Güte haben mir privatim einige Auskünfte erteilen auf meine Fragen?« na što sam odgovorio: »Sehr gerne, Excellenz! iza čega je uslijedio sljedeći razgovor, u koliko se istoga danas jošte sjećam, dakako sve u njemačkom jeziku, dok ću ga ja napisati hrvatski.

Ponajprije me je preuzv. gosp. grof upitao kakove su bile dosele prehrambene prilike, na što sam mu odgovorio, da je prehrana žiteljstva tekla u glavnom uredno i ako se je bilo boriti sa znatnim poteškoćama, jer karlovački kotar nije produktivan, već se je i u mirno doba moralo uvažati žitka razne vrsti, naročito kukuruza okolo 150 vagona godišnje, osobito pako, da su zadnjih godina po prehranu pučanstva nepovoljno djelovale velike suše a lokalno povodnje i tuče, dok je dovoz žitka radi pomanjkanja vagona i čestog zatvaranje glavne pruge Budimpešta—Rijeka otešćan bio; no da su opć. aprovizacije imale vazda u rezervi zalihe brašna i kukuruza tako, da do gladi nije nigdje došlo, pa su tek posve stari ljudi radi slabog hranjenja u većoj mjeri pomrli, jer im je manjkala otporna snaga.

Da li aprovizacije potpuno odgovaraju svrsi i da li uredno funkcioniraju? odgovorih oboje sa »da« što i istini odgovara.

Nakon toga upitao me je preuzv. gosp. grof kako je ispio ljetošnji prirod žitarica i hoće li dotjeći za prehranu pučanstva u ovoj godini, na što odvratih, da je prirod ječma bio povoljan, no prirod pšenice, raži i zobi da nije odgovarao očekivanju, naročito, da je pšenica, koja je u početku divno stajala uslijed nekog kukca i snijeti te sitnog zrnja iznevjerila i razočarala gospodare i da je dvije najbolje općine (u ravnici) Riječicu i Šišljavić ljetos opet tuča i to hametom potukla, pa da ni u normalno doba nisu žitarice i kukuruz dotjecali za prehranu pučanstva, kako sam to jur prije naglasio.

A kako stoji kukuruz? Rekoh, u onim općinama gdje nije bilo tuče posve dobro, a gdje je bilo tuče vrlo slabo ili nikako.

Nadalje me je upitao preuzv. gosp. grof da li je rekvizicija žitarica jur provedena te me umolio bi li mu mogao pokazati podatke ob uspjehu iste, čemu na žalost udovoljiti nisam mogao, jer se referent kot. predstojnik II. razr. Jovan Banjanin jošte u uredu nalazio nije, pa sam mu odgovorio, da se rekvizicija pod povjereničtvom moga kolege obavlja, no da jošte posve dovršena nije, pa da o kakvoj rekviziciji pravo reći ni govora biti ne može, pošto kotar ne producira ni toliko, koliko bi za prehranu pučanstva trebalo ili bar dostajalo, a individualni višci, kod pojedinih i ako rijetkih gospodara, da se upotrebljavaju u dotičnoj općini za pokriće manjaka, u prvom redu sirotinje, što je preuzv. gosp. grof sa zadovoljstvom uzeo na znanje.

Zatim sam preuzv. gosp. grofu na njegovu želju opisao kotar oro i hidrogrfski te klimatički, a zatim mu razložio potanko, kakove su prilike lova i ribolova u kotaru.

Na upit kako stojimo u kotaru sa blagom i konjima odgovorih, da je knjogojstvo bačeno bar za 25 godina unatrag, a blaga, da već uslijed višekratnih rekvizicija dosta malo imade, jer da je po nedavnom računu kot. veterinara

ustanovljen nedostatak od 44% blaga, za kojeg nadomještenje trebalo bi 16 godina; no da će marvogojstvo postradati, ako se budu rekvizicije nastavile, jer kraj podavanja od 300 kom. blaga na mjesec u kotaru će se karlovačkom stanje blaga na strašan upravo način sniziti, a to će biti vrlo pogibeljno po poljsko gospodarstvo.

Nakon toga upitao me je preuzv. gosp. grof o držanju žiteljstva, napose da li su ljudi isprva rado i oduševljeno u rat polazili, kako su se za vrijeme rata držali i da li je rat ljudima već dodijao?

Odgovorih, da je vazda lojalno žiteljstvo kotara isprva oduševljeno u rat polazilo, još i protiv Talijana i da je za vrijeme rata sve činitbe (ratna podavanja) bez prigovora i mrmljanja izvršavalo, no silni gubitci hrvatskih pukovnija, naročito 96 pješačke i 27 domobranske, koji iznose oko 80% prouzročili su uz razne ine ratne nepogode, da žiteljstvo kotara već dugo želi, da se rat dokonča i opet nastupe normalna vremena mira.

Je li bilo i kod nas dosta dezercija? Odgovorih, da ih je ispočetka jedva bilo, no šta je rat dulje potrajao učestale su deserције; no da u kotaru nema zgodnog terraina za skrivanje vojnih bjegunaca, već ih većinom oružnici sa puč. ustašama kod njihovih domova pohvataju i vojnim oblastima predavaju.

Kako stoji Vaše pučanstvo materijalno i stoji li tvrdnja da je poplatilo sve dugove svoje? Odvratih, da pučanstvo stoji sada materijalno dobro, jer mu se gosp. proizvodi svake vrste sjajno plaćaju te narod imade silu novaca, koji ali na žalost malo vrijedi. Potvrdih ujedno, da je narod svoje dugove (mjenice) kod novčanih zavoda kano i hipotekarne zajmove poplatio, što sam od novčanih zavoda neposredno saznao, jer me je to pitanje kano upravnika vrlo zanimalo.

Imate li mnogo invalida i funkcioniraju li Vaše humanitarne institucije?

Odgovorih, da invalida za sada još mnogo nema, i da će se njihov broj moći ustanoviti tek po završetku rata, jer za sada su još u inozemstvu i bolnicama itd., a da narod sam u prvom redu skrbi za svoje invalide, a međutim, da i sva humanitarna društva skrbe za invalide, tako, da nitko ne strada ni sam, a niti ratna siročad.

Nakon odulje stanke upita me naglo preuzv. gosp. grof Tisza opaža li se u kotaru pokret u prilog »jugoslavenstva?« — na što mu smjesta odgovorih, da u narodu (kotara) nema nikakvog pokreta i da se u tom pogledu ništa ne opaža te je narod posve miran, ali da je prožet željom, da se svi Hrvati, Srbi i Slovenci sjedine te mirno iščekuje legalno riješenje tog pitanja.

U to unidje, pokucavši na vrata presvj. gosp. Dr. Edmund Lukinić u sobu, gdje je sa preuzv. gosp. grofom Tiszom 3/4 sata konferirao na samu.«

AIRP

PrZV 6-14, 4294-1918., Kor. 4256-Pr-1918.

67

Delnice, 16. IX. 1918.

Oružnička postaja prijavljuje Kotarskoj oblasti, o napadaju vojnih bjegunaca na patrolu, koja je pratila uhvaćenog vojnog bjegunca.

Dne 15. rujna t. g. uhićen je po ovopostajnoj obhodnji vojni bjegunac Josip Kezele iz Delnica, kojeg je ophodja puč. ustaša Stjepan Divjak danas

noćnim vlakom imala otpratiti 2. doknadnoj satniji ces. i kr. 53. pješačke pukovnije u Zagrebu.

Kada je ophodja pučki ustaša Stjepan Divjak dne 16. t. mj. u 12 i 30 časaka prije podne pošla na vlak sa uhićenim bjeguncem, dočekalo ju je na cesti pred kućom posjednika Andrije Kajfeša u Delnicama oko 20 sa vojničkim puškama i samokresima oboružanih domaćih vojnih bjegunaca, te u ophodju naperili puške i samokrese, te ju sprijeda i otraga pograbili, oteli momku službenu pušku i nabojnaču, te praćenog bjegunca, pa su mu pušku odnabili, iz nabojnače naboje izvadili i oduzeli, pa kada su se uvjerali, da nije oružnik, dali su mu pušku i praznu nabojnaču, te kazali da ga ne će ubiti kad je ustaša, a da je koji oružnik, da bi ga ubili našto su sa otetim uhićenikom i 30 naboja otišli pucajuć iz pušaka i samokresa kroz selo.

Pučki ustaša Stjepan Divjak ogrebao si je mali prst desne ruke od bode napadača.

DAZgb.

UOZV, IV. B, br. 4426-res-1918.

Prepis

68

Zadar, 21. IX. 1918.

Dalmatinsko namjesništvo dostavlja kotarskim poglavarstvima raspis Ministarstva unutrašnjih poslova o navodnoj pripremi internacionalne socijalističke konferencije u Bernu.

Vertraulich!

Ein Vertrauensmann hat den k. u. k. Armeekommando berichtet, dass in allernächster Zeit eine Versammlung von Socialisten der kriegsführenden Staaten in Bern stattfinden werde. Zu dieser Zusammenkunft hätten die österreichischen Socialisten ihre Zusage erteilt, während die deutschen Socialisten erklärt haben sollen, dass sie an einer solchen Zusammenkunft nicht teilnehmen würden sondern den Herbst abwarten wollten. Der Zweck der Versammlung sei die Revolutionierung der Masse in allen Ländern, um den Friedensschluss zu erzwingen. Die Agitation solle von der Schweiz ausgehen und man hoffe, dass die Revolution von hieraus in die benachbarten Staaten übergreifen werde.

Hievon beehre ich mich Euere Excellenz unter Hienweis auf die mit dem hierortigen Erlasse von 22. März 1918. Z. 3120-M. I. erteilte Weisung zur eigenen Information in Kenntnis zu setzen.

DAD

KPD, Ro, 6133-red-1918.

69

Daruvar, 21. IX. 1918.

Zapovjednik odreda za četovanje protiv vojnih bjegunaca izvješćuje Oružničko zapovjedništvo u Zagrebu o uspjehu četovanja u daruvarskoj okolici.

Javljam, da sam dne 20. o. mj. sa četovanjem nastavio i to ishodištem iz Gjulavesa 8 momaka preko Puklice, Katinac, Korjeničani, Bastaji Veliki, ovdje se pridružili još 10 momaka sa izpostave Bastaji, te zajedno četovali na Vrijesku Malu, Vrijesku Veliku, Vukovije, preko šuma Razvali, Bastaji, Ruina, Stupčanica, Bastaji Veliki.

Izhodištem iz Daruvara 18 momaka na Končanicu, šuma Gaj i natrag. — Druga grupa 8 momaka vozom do Bastaja a tada preko šume na Batinjane, Daruvar.

Osim toga izpostava u Grižini i ona u Bijeloj svoje određene rayone.

Ostatak momčadi vršio je službu u Daruvaru.

Dne 21. rujna 1918.

Ishodištem iz Bastaja Velikih 18 momaka od Bastaja po okolišnim šumama u potjeri za tamo nalazećim se trojicom razbojnika vojnih bjegunaca, koji se u tamošnjim šumama skrivaju.

Ishodištem iz Daruvara 20 momaka preko Daruvara, Gornjeg, Ljudevitselo, Brestovac, preko Lipovac šume, Daruvar.

Ishodištem iz Grižine 6 momaka na Badljevinu preko šuma na Pakrac, a tada preko Grahovljana u Grižinu.

Izpostava Bijela četovala je u svom rayonu.

U ova dva dana uspjelo je četovanjem uhititi 9 vojnih bjegunaca, 2 samovoljna udaljenika, 3 osobe koje svojoj vojnoj dužnosti ne udovoljiše, 1 ratnog zarobljenika, 4 skitajuće osobe, te 3 osobe radi javnog nasilja.

Osim toga uspjelo je četujućem odjelu uhititi 3 osobe vojna bjegunca, koji potječu iz družbe »Zelenog Kadera« koja je družba okolo Daruvara haračila.

Uhićenjem tih osoba ustanovio sam slijedeće:

Družba nazvana »Zeleni Kader« postoji faktično sada razštrkana u daruvarskom, pakračkom i slatinskom kotaru. Polag izkaza vojnog bjegunca desetnika 1. bos. herc. pukovnije Jove Balaban, koji je član te družbe, a uhićen, sastoji se ta družba od 40—50 momaka, samih vojnih bjegunaca i to: od 1., 2., 3. i 4. bosansko herc. pukovnije, 79., 27. i 23. pješačke pukovnije, te 25. i 27. domobranske pješačke pukovnije.

Njih oko 30 provideno je sa vojničkim puškama.

Ova družba haračila je ne samo u okolici Daruvara, već mal ne po cijeloj Austro-Ugarskoj monarhiji — Izvela je sitnih provala kod raznih imućnika, te bankama. Vrijednost ukradjenog dobra, kao i gotovog novca iznaša sigurno preko 1 milijun kruna. — Družba je providjena sa svim mogućim spravama za provale izvadjati. Ista je družba sudjelovala kod umorstva pučko ustaškog vodnika Deutsch u Bastaji, gdje su već uhićeni vojni bjegunci Nagy i Balaban prisutni bili. Družba je izvanredno organizirana, te imade i svojih ortaka. Ugrabljeni pljen su dielili, ali vrlo nejednako. Kolovodje Petar Zdelar, Ibrajim Perković i Franz Löwy su najveći plijen zadržali. Po iskazu uhićenog Balabana treba da Franz Löwy ima svotu preko pol milijuna kruna. Samih dukata do 3 kgr.. Potraga za ovim kolovodjama je u tečaju, ima nade da će biti uhićeni.

Pojedina razbojnička djela ću tada moći javiti, odnosno potragu dokončati.

Franz Löwy je u odori poručnika, osrednje veličine, okrupan, crne kose, smedje oči, brkove striže, inače crne, nad lievim uhom ima zaraslim, od ranjenja u boju u Srbiji, desnom nogom malo zabacuje. Kako su orobili jedan transport od njemačke vojske, domogla se je ova družba raznih štamplja, tiskanica, te im je bilo omogućeno krivotvoriti razne dopustne dozvole, otvorene zapovjedi itd.

Družba ima i posebni ugovor »n. pr. puška-šljaka, naboji-piljci, samokres-čokolada, skladištu naboja-gurta, nabojima od samokresa - bonboni, boda - misirac, kapa - nebo, haljinac - koža, hlače - brene, cipele - papci, bogat - baron, novac - glavica, ruka - nizlice, glava - brene, ušima - rozi, zubima - zračne, oči - navrže, stolac - sljakuvele, kuća- halka, oružnik - drodar, provala - poklanjati, ubiti - čapa ga, pobjeći - dim, kada opasnost prieti: dim magla, kada je pobjegao - je li je izvijati, kada je provala izvedena - koliko je dinara, dosad je iznio - cugo, dielenje novca — kruška svršetak.

Znak za skup je kreketanje poput žabe.

Nastavljam izvide i uhićenje članova družbe.

Dne 20. rujna 1918. Prigodom pratnje uhićenika po obhodu pučko ustaškom desetniku Marijanu Potočanec i pučkom ustaši Miji Mikaonić bila je ova obhoda po seljacima u Končanici napadnuta i razoružana. Potočanec zadobio je lahku ozlijeđu po glavi. Glavni napadači su uhićeni i uz prijavu propisno predani. Slučaj ću izviditi te izvješće podnijeti.

Dne 21. rujna 1918. prigodom četovanja za razbojničkom bandom ustrijeljen je Bogdan Jovanović vojni bjegunac, u kojem je Jovo Balaban ortaka navedene razbojničke čete prepoznao. Slučaj izvidio, izvješće slijedi.

Razbojnička četa ima namjeru Kostu Jovanović i Dobrović iz Daruvara orobiti. Sigurnosne su mjere poprimiti.

Slična prijava krilu Petrinja predložena.

DAZgb.

UOZV IV. B, 4751 na 4864-res-1918., K 827-res-1918.

Prepis

70

Zagreb, 25. IX. 1918.

Predsjedništvo Zamaljske vlade, Državnom nadodvjetništvu, da se cenzuriraju sve vijesti, u kojima se spominje »zeleni kader«.

Ratno nadzorno povjerenstvo u Budapešti telefonira slijedeće:

Alle Nachrichten, welche sich auf die »Grüngarde« oder den »Grünen Kader« beziehen, wollen in der Presse unterdrückt werden.

In den letzten Monaten wurde nämlich die Beobachtung gemacht, dass ein neues Schlagwort in die grossen Massen der Bevölkerung getragen wird und zwar das Wort »Grüner Kader« oder »Grüne Garde« damit sollen diese Wörter jene Leute bezeichnen, welche sich gewaltsam der Kriegsdienstleistung entziehen, insbesondere in den südslavischen Alpenländern und in den Sudetenländern in grossen Mengen in den Berigen und Wäldern versammeln, den Behörden bewaffneten Widerstand leisten und von der Bevölkerung auf das eifrigste unterstützt werden.

AGZ

DNo, br. 921-1918., R-2-1914.

71

Virovitica, 28. IX. 1918.

Kotarski upravitelj javlja Zemaljskoj vladi, Odjelu za unutarnje poslove, da su vojni bjegunci obrali kukuruz na pustari Gačište.

Savezno sa ovooblastnim izvješćem od 27. IX. 1918. broj 12868 izvješćuje se naslovu, da je ovamo stigla prijava, da su vojni bjegunci jučer na pustari Gačište pobrali sebi čitavo jedno jutro kukuruza, te da istih u ovdašnjim velikim kukuruzištima ima sva sila. Pošto se takovi slučajevi danomice množe u ovom području, moli se odrediti žurne obrambene mjere, jer je mjesno oružništvo proti vojnim bjeguncima nemoćno.

DAZgb.

UOZV, IV. B, br. 4648 - res - 1918.

72

Sušak, 29. IX. 1918.

Pogranično redarstveno satništvo dostavlja Unutarnjem odjelu Zemaljske vlade dva letka, koje su izbacili talijanski avioni.

U području ispostave ovog satništva u Karlobagu pronađena su na morskoj obali dva letka, koje su nedvojbeno izbacili neprijateljski zrakoplovci, koji su nedavno kružili nad Pagom i izbacili dvije bombe te time znatno oštetili dvije kuće u Pagu.

Nađeni letci podnašaju se na daljnje uredovanje.

2 priloga.

1

Srbi, Hrvati i Slovenci !

Njemački gjeneral Hoffman dolazi da uzme vodstvo nad četama vašim.

Još kratko vrijeme i vas će na klanicu da izvede čovjek, koji je onako grozno sahranio slobodu Rusije. Karlo Habsburški prodao je *ne samo zemlju nego i savjest svoju njemačkome caru.* Austro-Ugarska više ne postoji. Čak i njezina vojska prelazi u Njemačke ruke. Nastupio je čas kada se može na razvalinama njenim da stvori sloboda naroda našeg. Očevi i majke naše kunu se da ne poznaju odstupanje u borbi sa Njemcem. *Danas je momenat kada i vi to dokazati možete.* Nedažite u ime slobode i ujedinjenja našeg da vas odvratni Nijemac na klanicu vodi. *Jedan može da učini mnogo, a svi možete sve da učinite.*

Vojnici!

Od vas zavisi »biti il nebiti« naše. Od vas zavisi sloboda i ujedinjenje naše. Ne oklevajte, veliki su dani. Vaš narod davno je raspet i od vas čeka uskr-snuće svoje.

Dajte mu ga, da vas ne prokune.

Srbi, Hrvati i Slovenci!

Ljubljanski »Slovenec« od 21-og Novembra pr. god., pod naslovom »Gospodarska važnost Jugoslovenske Deklaracije«, donosi jedan zanimljiv članak, koga vam u izvadku dostavljam.

Taj članak u glavnome glasi ovako:

Zahtjevi Jugoslavenskih poslanika o stvaranju samostalne države na jugu Monarkije sve jače i jače nalaze odziva među slovenskim narodom.

Ta misao ujedinila je sve naše narodne stranke u jednu cjelinu, kojoj je na čelu ljubljanski nadbiskup dr. A. B. Jeglič.

Naša je konservativnost kriva da davno do toga več nije došlo. Mi volimo staro a bojimo se novog i zato se često držimo poslovice: »Pleti konac ko i otac.«

To duševno raspoloženje našega naroda bilo je također uzrokom, da su se mnogi opirali ujedinjenju našem sa rođenom braćom Hrvatima i Srbima, bojeći se zamjeriti Mađaru. Ali, baš ta misao morala bi nas još više zagrejati za ujedinjenje. Mađžari danas, ne samo da politički gospodare nama, nego su nas još više gospodarski zarobili. Njihova gospodarska zajednica sa nama postoji samo na papiru, a inače oni su se sasvim odcjepili od naše državne polovine.

Što mi u Austriji trpimo toliko glad i pomanjkanje svih životnih sredstava, kriva je najviše Ugarska.

Ona ne samo da protiv nas preduzima carinske mjere, ma također zatvorila je sasvim granicu za nas. *Zato naši umiru od gladi.*

Na račun dualizma stradaju najviše staleži naši. Mađžarima mi toliko i ne zamjeramo koliko našoj vladi, koja dozvoljava sve to Mađžarima. Zato je nužno da mi raskinemo i sjednima i s drugima.

I zato zahtjev jugoslavenskih poslanika za ujedinjenje i slobodu naših *nije plod obijesti ili neozbiljne politike naše, nego potreba nesušnoga hljeba*, koji se mora i nama dati. To treba, to mora da upamti svaki, koji hoće da opstoji i da kao čovjek živi. A tako se mora razumjeti i deklaracija poslanika naših.

2

Gospodarska važnost jugoslovanske deklaracije.

(Slovenec, dne 21. Novembra 1917.)

Zahteva jugoslovanskih poslanicev po samostojni državi na jugu monarhije se vedno bolj razširja in utrjuje med slovenskim narodom. Dan na dan se pojavljajo glasovi občin, ki se tudi javno pridružujejo tej zahtevi, ki je pod vodstvom ljubljanskega knezoškofa dr. A. B. Jegliča združila vse politične stranke našega naroda za delo v ta veliki namen.

Smo pa Slovenci veliki konservativci, radi se držimo starega, in če tudi čutimo, da so drugi pred nami, vendar se težko odločimo za napredek. Koliko truda je bilo treba na priliko za gospodarsko probujo našega naroda, koliko sile, preden smo si dokopali pri poljedelstvu do železnega pljuga.

Poleg tega je pa suženska vzgoja naših pradedov tudi ostavila še precej sledi v nas. Zato se pri nas tako radi strašimo vsake odločne besede, nezaupni smo ob novih idejah; zadovoljni smo, da le ne čutimo rožljanja verig na nogah, čutimo, da smo v primer z drugimi narodi majhni iz zato smo tudi zadovoljni z drobtinami.

Tako duševno razpoloženje našega naroda je krivo, da so nekateri rojaki s precejšnjimi dvomi sprejeli misel o samostojni državi na našem jugu. Posebno jih je begala misel, da naša deklaracija misli poleg Hrvatov tudi na avstrijske Srbe, ker se s tem deklaracija dotakne srčenovoga gnezda Ogrske, kjer prebivajo Srbi in del Hrvatov. Toda prav ta misel bi nas morala najbolj bodriti na delo za uresničenje deklaracije. Po našem mnenuju je naš ministrski predsednik Seidler precej osamljen v naši državni polovici s svojo tvrditvijo, da se je v sedanji vojski dualizem zlasti tudi v gospodarskem oziru skazal. Splošno mnenje ne le avstrijskih Slovanov, ampak tudi Nemcev je, da je novi grb monarhije,

ki smo ga po želji Madžarov dobili med vojsko, le na papirju, da so se pa gospodarski Madžari docela dočili od naše državne polovice. Ako v Avstriji ljudje sedaj trpe toliko pomanjkanje, je mnogo kriva Ogrska, ki ni nastavila proti nam carinske meje, ampak nam mejo kar zaprla. Zato moramo zopet zadovoljni biti z najslabošo moko, zato ni dobiti za ljudi ne žita, ne masti in sa žival ne ctrobi in drugih močnih krmil.

Na račun dualizma gre večji del stradanja v naših deželah. Seveda Madžarom z njih stališča tega ne moremo zameriti; krivda je pri naših državnikih, ki ne vzdrže tekme z ogrskimi. Zato je prav, da se ogrom enkrat od vseh strani pove, da niso neomejeni gospodarji v Avstriji.

Zahteva po samostojni jugoslovanski državi torej ni kak ideal, ki se nam bliska le od daleč, ni fantom, di se zanj vnemajo le gorečniki, nepraktični politiki; zahteva naše deklaracije je nujna potreba našega vsakdanjega kruha, ki se mora čim prej za nas ugodno rešiti.

AIRP

SDDS — 2463-1918

73

Sušak, 29. IX. 1918.

Pogranično redarstveno satništvo dostavlja Zemaljskoj vladi letak dr. A. Trumbića naslovljen na generala Borojevića.

Branko Otmar, urar u Crikvenici, dobio je na čitanje od nepoznatog vojnika prilježeći pod ./. letak — glaseći na Preuzvišenog gosp. generala Borojevića, koji se na daljnje uredovanje predlaže.

Kogod nađe ovo pismo neka ga preda:

Njegovoj ekscelenciji maršalu Svetožaru Borojeviću od Bojne

Gospodine gjenerale!

Osećam se ponukanim, da Vam u ovom velikom, kritičnom momentu po razvoj čitavog čovječanstva upravim nekoliko riječi:

Vi ste danas jedini od austriskih gjenerala, koji se je pokazao sa vojničkog gledišta na visini, prema obštem sudu svih saveznika. U vašim se rukama danas nalaze vojnici, sinovi našeg naroda, na osnovu grube vojničke sile. Kuda vodite te dobre i poštene ljude? U čiju korist dopuštate da gine cvijet našega naroda? Ne mogu pomisliti, da Vi, čovjek tako velikog talenta i spremne, ne znate, da naši ljudi boreći se u austriskoj vojsci, ginu u korist Nijemaca.

Planovi njemačkih kolonizacija i denacionalizacije naših krajeva ne mogu Vam biti nepoznati, kao ni to, da njemački planovi zahtijevaju definitivnu propast našeg naroda. Usprkos jasnoj slici naše nacionalne sudbine u slučaju njemačke pobjede, Vi ipak tjerate svoju rođenu krv, da se sama uguši i preda u trajno ropstvo najbrutalnijem elementu kulturnog čovječanstva. Zar niste naučili poznavati pruski moral na osnovu Brest-Litovskog i Bukureštanskog mira! Zar ne vidite, da se borite za principe zastarjele, anahronističke, koji moraju podleći prirodnoj evoluciji čovječanstva!

Čitav civilizovani svijet ustao je protiv Njemačke ne zbog toga, što njemački narod ne bi imao prava na ravnopravnu egzistenciju sa ostalim narodima, nego zbog toga, što je suština njemačke vlasti i njene kulture nesreća po čovječanstvo. Kultura, koja sistematski unosi svima sredstvima nemoral u sve nenjemačke narode; kultura koja razvija najniže instinkte u nenjemačkim masama da ih razdvoji i zavadi među sobom, pa da onda svojom grubom vojničkom rukom podloži sve u svoju službu, eto, to je današnja njemačka kultura, to je slika Mittel-Europe. Nauka, znanost, tehnika, sve je to imalo i ima da služi njemačkom planu, da zavlada svijetom. Treba se sjetiti njemačkih sredstava i metoda u Rusiji i među potlačenim narodima Austro-Ugarske. Širenje alkoholizma, širenje pornografske literature, korupcija, ubijanje obiteljskog morala među narodima, to su metodi i plodovi njemačke kulture. Zar je to ideal, za kojim treba da teži čovječanstvo? Zar Vaš talenat i Vaša sprema da služi ovakovim ciljevima?

Vi, gospodine gjenerale, padate u istu pogrešku, u koju je pao i ban Jelačić. Spasio je Beč, a svome narodu, kojega je duboko volio, nametnuo je grubi apsolutizam. Današnji je momenat kuđ i kamo važniji od 1848. god.; danas se rešava sudbina cjelokupnog naroda našeg. Hiljade i hiljade sinova Njegovih, vezavši sudbinu svoju sa velikim demokratskim savezničkim narodima, bore se danas rame uz rame sa bratskom srpskom vojskom na Solunskom frontu. Američke trupe sastavljaju i sinovi naši, a za kratko vrijeme razvije se zastave naše na ovom frontu. Zar ovo nije dokaz, da naš narod, koji je slobodan, neće nikakve zajednice sa Nijemcem, ni u obliku Austrije, ni u obliku Mittel-Europe. On hoće da bude gospodar u svojoj kući. Toj suverenoj zapovjesti ja se pokoravam i njoj služim, jer ne poznajem drugog suverena nad voljom i interesima svoga naroda. Ceo ovaj narod dobro osjeća i zna, da pobjeda saveznika donosi oslobođenje i ujedinjenje Njemu, troimenom narodu u budućoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca. To je ujedno i pobjeda demokratizma i napretka nad tamnim srednjim vijekom i grubim »Faustrecht-om«.

Vi, gospodine gjenerale, pozivajući u svojim proglasima naš narod, da se bori protiv Italije, pozivate ga u borbu protiv samoga sebe i protiv onih velikih ideja, za koje se naši saveznici bore. Vi gurate narod u ropstvo, Vi se koristite Svojim položajem, da do kraja iznurite naš i suviše napaćeni narod. I u mjesto da budete Oslobođioc svoga naroda, Vi ga gurate u gotovu propast. Ali Italija nije osamljena; nju prate srce i snaga svih saveznika i svih potlačenih naroda Austro-Ugarske. Mlada talijanska vojska ne samo da prkosi najstarijoj vojsci u Evropi, nego je i bije. Italija, koja se preporodjuje i sprema da zauzme dostojno mjesto u kolu velikih demokratskih država, mjesto, koje odgovara njevoj slavnoj prošlosti i faktičnoj realnoj snazi naroda u progresu, omogućila je potlačenim narodima austriskim, da se sastanu na istoriskom Campidogliu, da iznesu pred čitavim svijetom svoje poglede i aspiracije za budućnost. Zaključci stvoreni na Campidogliu provejali su čitavom Italijom. Za to i potlaćeni narodi a među njima i naš prate sadašnju gigantsku borbu sa zebnjom, sa nadom, sa punim uvjerenjem, da će pobjeda biti na strani Italije i da će pobjediti novi moralni pogledi i sloboda nad konservativnim apsolutizmom.

Gospodine gjenerale! Istorija je u svojem sudu neumoljiva. Čine pojedinca i skupina prosuđuje ona strogo i nemilosrdno. Vi ste pošli putem, koji bi Vas

mogao odvesti tamo, da u novim narodnim pjesmama zamjenite Vuka Brankovića. Zar nebi bio ovo užasan sud za Vas!

Rim, 23. Juna 1918.

Dr. Ante Trumbić

Predsjednik Jugoslovenskog odbora u Londonu

AIRP

SDDS — 24-1918.

74

Budimpešta, 30. IX. 1918.

Ugarski ministar trgovine brzojavlja banu, da je između Karlovaca i Zemuna ugrožen željeznički promet uslijed učestalih akcija vojnih bjegunaca, te moli da se poduzmu mjere za održavanje sigurnosti.

51771 poslovna uprava državnih željeznica u Szabadki obratila se je na ravnateljstvo k. Ug. drž. željeznica slijedećom brzojavkom. Naše postaje između Karlovaca i Zemuna javljaju, da na pojedinim usputnim postajama za vrijeme večernjih i noćnih satova oboružani vojnici bjegunci u četama navaljuju na postaje i namještenike zahtijevajući od njih živeža uz opasne pretnje. U Čortanovcima su u službeni prostoriju provalili te iz nje odijela i posteljinu uzeli. U okolici se noću stalna pucnjava čuje. Uplašeno se osoblje ustručava službu vršiti i traži zaštitu. Raspoloživih osam komada revolvera sa nabojima izaslano. Ovdješnje zapovjedništvo pruge obratilo se je na vojničko zapovjedništvo u Zagreb i na Ministarstvo rata tražeći shodne odredbe. Podjedno je molilo od zemunskog 31. doknadnog bataljuna dovoljan broj vojničke straže izaslati za obranu zemunskih salaša. Ratno smo ministarstvo u tom slučaju shodno obavijestiti, pošto jedan dio pruge spada sa gledišta javne sigurnosti pod vlast vaše preuzvišenosti. Molim žurnu odredbu u interesu sigurnosti prometa. O učinjenim odredbama molim obavijest. Ministar trgovine.

DAZgb

UOZV, IV. B, br. 4632 priložen k 4681-res-1918.

75

Zagreb, 30. IX. 1918.

Središnji ured za dojavnu defenzivnu službu dostavlja velikim županima i »glavnim mjestima« okružnicu Vrhovne komande (od 16. IX. 1918.) o krijumčarenju revolucionarnih letaka u kolima za ugljen.

Silno!

Strogo povjerljivo!

C. i kr. vrhovno zapovjedništvo vojske saopćilo je dne 16. rujna 1918. pod brojem Evb. 28060 slijedeće:

Bei einer Mitte August 1918. in Feldkirch vorgenommenen Entladung eines Kohlenwagens der aus Deutschland kam, wurde eine grosse Anzahl von zur Revolution und Arbeitseinstellung aufreizender u. gegen den Krieg un. Kapitalismus gerichteter Flugblätter versteckt aufgefunden. Diese Flugzettel stammen vermutlich aus England oder Frankreich.

Von dieser neuen Art der Einschmuggelung wurden hierseits alle N. Stelle verständigt und zur erhöhten Aufmerksamkeit im Gegenstande angewiesen.

Um Anordnung zweckdienlicher Massregeln im dortigen Wirkungskreise wird ersucht.

Što se pt. znanja i ravnanja radi otpisuje.

AIRP

SDDS, 2460-1918.

76

Zagreb, rujna 1918.

Predsjedništvo Zemaljske vlade Državnom nadodvjetništvu, da se zauzave vijesti o štrajku gradskih namještenika u Trstu.

1) Zeitungsnachrichten über den Streik der städtischen Angestellten in Triest sind zu unterdrücken.

2) Zeitungsnachrichten über beabsichtigte Erlassung eines Verbotes betreffend die Versendung von Drucksorten mit Anoncen in das Ausland sind zu unterdrücken.

Što se kr. državnom nadodvjetništvu znanja i daljnjeg uredovanja radi saobćuje.

AGZ

DNo, br. 892-1918., R-2-1914.

77

Vrtnik, 6. X. 1918.

Uprava ugljenokopa telegrafski izvješćuje Zemaljsku vladu o napadu »Zelenog kadra«, na selo Pavlovce i željezničku stanicu, te mole uspostavu sigurnosti.

Kroz vojničke bjegunce je državni imetak vrdničkog ugljenika ugrožen. Prekjučer noći navalili su 35 naoružana bjegunca na susjedno selo Pavlovci i kraj Vrdnika ležeću željezničku stražarnicu te pljenili. Kod takove okolnosti nemože se za sigurnost državnog imetka kao i prometa jamčiti. Molimo žurno odrediti, da se sigurnost uspostavi. Oružnička postaja Vrdnik nije u stanju radi pomanjkanja momčadi red i sigurnost uzdržati.

DAZgb.

NOZV IV. B, 4714-res-1918., k. 827-res-1918.

78

Slunj, 7. X. 1918.

Kotarski predstojnik dostavlja izvještaj velikom županu modruško-riječkom o boravku grofa Tisze u Slunjskom kotaru.

Izvješćuje se Vašoj Presvjetlosti, da je potpisani na stavljene upite grofa Stjepana Tisze dao slijedeće odgovore:

Na upit, kako stoje ovogodišnji usjevi, te da li će se narod moći opskrbiti ovogodišnjim prirodom, odgovorio je da je urod srednje ruke, žitarice da su u nekim općinama, napose u brdovitim krajevima bolje urodile nego u ravnici: Kukuruz je lijepo ponjela, te je predvidivo, da će se žiteljstvo moći iz vla-

stítog priroda prehraniti do Božića o. g. Popis priroda da obavljaju posebna povjerenstva, sastojeća se iz oblasnog izaslanika i 2—3 člana. Popis žitarica osim prosa da je već obavljen, samo da još za svaku općinu nije sastavljen konačni obračun, već da se sada na njem radi.

Na upit kako stojimo sa aprovizacijom i koliko se žiteljstvu dijeli hrane, odgovoreno mu je, da aprovizacija u redu teče, da se žiteljstvu dijeli hrane, onoliko koliko dolazi, nu poprečno dobiva svaka duša mjesečno po 10 kg. kukuruze u klipu ili brašna 6—7 klgr. Sada se iz aprovizacije dijeli samo najoskudnijem žiteljstvu tj. onom, koje nema svog vlastitog priroda.

Što se tiče ponašanja pučanstva, odgovoreno mu je, da je ponašanje mirno i da se ne opažaju nikakovi znakovi, iz kojih bi se moglo prosuditi, da je pučanstvo sklonio neredima ili nemirima. Isto da je mirno i ponašanje vojnih lica, napose onih koji su se vratili iz ruskog zarobljeništva.

Na upit o vjerskim i narodnosnim odnosima pučanstva odgovoreno mu je, da u ovom kotaru žive Hrvati i Srbi gotovo u jednakom postotku i međusobno pomiješani. Živu mirno i u skladu.

Na upit o vojnim bjeguncima i sigurnosnim prilikama odgovoreno mu je, da nema toliko vojnih bjegunaca, koliko onih, koji su si samovoljno produljili dopust i ostali kod kuće, nu da se javne oblasti brinu, da se takovi po oružnicima uhite i natrag otpreme svojoj četi. Svih tih imade u ovom kotaru oko 300. Sigurnosne prilike u kotaru da su dosta povoljne. Ne događaju se nikakovi veći zločini osim krađe blaga i rublja, što ih počinjaju obično vojni bjegunci.

G. grof Tisza pitao je nadalje, tko je narodnim zastupnikom u kotaru i čije je polit. stranke i koliko ima koja stranka političkih pristaša, na to mu je odgovoreno, da je zastupnikom pop Matija Polić pristaša Frankove stranke. Biral isu ga većinom Hrvati i nekolicina Srba. Protukandidat bio mu je kod posljednjih izbora hrvatsko-srpske koalicije. Pristaše hrvatsko-srpske koalicije, da su uglavnom Srbi i jedan dio Hrvata.

AIRP

Pr ZV, 6-14/4799-1918, Kor. 4256-Pr-1918.

Napomena:

Iz ranijeg izvještaja (od 16. IX. 1918.) vraćenog da se nadopuni, jer je općenit, razabire se, da je grof Tisza boravio u Slunju 16. IX. 1918. i zadržao se svega pola sata. Perma dešifriranom telegramu iz Gospića boravio je Tisza tamo 16. IX., a 17. IX. 1918. otputovao je u Zadar.

(Pr ZV 6-14/4256-1918.).

79

Zagreb, 9. X. 1918.

Predsjedništvo Zemaljske vlade Državnom nadodvjetništvu, da se ne propuste vijesti, da je navodno Burian ovlašten, da prizna osnivanje Čehoslovačke, te zabranjeni stavak rezolucije Radničkog saveza u Budimpešti, kojim se traži zaključenje mira.

Ratno nadzorno povjerenstvo u Budimpešti telefonira:

1) Zeitungsnachrichten über Gerüchte, dass Graf Burián die Berechtigung der Gründung eines Čeho-slovakischen Staates anerkannt hat, sind zu unterdrücken.

2) Am 8. Oktober Vormittag wurde bei der Arbeiterversammlung in Budapest eine Resolution gefasst, aus welcher folgende Stelle verboten ist:

Und noch einmal und zum letztenmale schreien wir ins Ohr der Urheber des Weltgemetzels: »Schliesst Frieden, es soll Friede sein, weil wir nicht weiter können«.

3) Nicht zuzulassen sind die Nachrichten, dass in Sofia ein Čeho-slovakischer — Nationalrat anwesend ist und dass die Entente die Untertanen slavischer Nationalität der österr.-ung. Monarchie nicht ausgewiesen hat.

AGZ

DNo, br. 977-1918., R-2-1914.

80

Nova Gradiška, 10. X. 1918.

Kotarska oblast brzojavlja velikom županu Požeške županije, da vojni bjegunci, prebjegli iz Bosne, ugrožavaju sigurnost u okolici Nove Kapele.

Usljed četovanja u Bosni prebjeglo je ovamo u šumu Radinje i okolicu općine Nov. Kapela preko stotine vojnih bjegunaca, koji robe, najsmjelije provale čine i ugrožavaju život tamošnjeg žiteljstva. Oružništvo je radi malenog staleža nemoćno, molimo najbržu pomoć.

DAZgb

UOZV, 827-res-1918.

81

Varaždin, 21. X. 1918.

Oružnička postaja izvješćuje Vojno-postajno zapovjedništvo u Varaždinu o sukobu sa vojnim bjeguncima u Družbincu.

Savezno sa ovostranom molbom zamjenika vodnog zapovjednika za pripomoć glede vojnih bjegunaca u selu Družbincu, opć. Petrijanec, kotara Varaždin, jest uz određenu pripomoć pod vodstvom potpisanog četovanje u Družbincu obavljeno, te je tom prigodom uhićen vojni bjegunac pješak Mato Ke-reži i Josip Siročić, koji spadaju u stališ ces. i kr. 16. pješačke pukovnije Bjelovar, te topnik Jakob Mihalina, spadajući u stališ kr. ug. 6 dom. topničke pukovnije Zagreb i Petar Rodeš, koji spada u stališ 25 domob. pješ. pukovnije Zagreb, koji se uhićenici predaju time, da će opširna kaznena prijava sa pro-nađenim oružjem strijeljivom i raznim predmetima naknadno uslijediti.

Molim, da se isti zadrže, do obsežnije kaznene prijave.

Kotarskoj oblasti Varaždin 1.

Državnom odvjet. Varaždin 2.

Ces. i kr. vojno postoj. zapov. Varaždin 3.

Ces. i kr. 5 kop. pukov. Varaždin 4

1. i 2.

Dne 18. t. mj. napadnuta je u selu Družbincu obhoda postaje Vinica podstražmeštar Petar Veić i pučki ustaša Mijo Solar, po više vojnih bjegunaca, te je radi ovog napadaja u Družbincu dne 21. t. mj. četovanje obavljeno, kojom

zgodom su 4 vojna bjegunca uhićena i to pješak Mato Kōreži i Josip Siročić spadajući u stališ ces. i kr. 16 pješačke pukovnije Bjelovar te topnik Jakob Mihalina, spadajućeg u stališ kr. ug. 6 domobranske topničke pukovnije Zagreb, i domobran Petar Rodeš, koji spada u stališ 25. domobranske pješačke pukovnije Zagreb, dočim je vojni bjegunac kopljanik 5 kopljaničke pukovnije Tomo Rožmarić po četujućim obhodama hitcem iz puške nastrijeljen.

Uhićena 4 vojna bjegunca predani su ces. i kr. vojno postajnom zapovjedništvu u Varaždinu, o nastrijeljeni Rožmarić u istomjesnu vojničku bolnicu.

3.

KAZNENA PRIJAVA.

Mato Kōreži, rodом iz Družbinca, 20. g. star rimokatolik, neoženjen, poljodjelac, unovačen 1916. ces. i kr. 16 pješačkoj pukovniji Bjelovar, pješak služi od 29. V. 1916., posjeduje Karlov četni krst, svršio 5 razreda pučke škole, čitati i pisati znade, na ratne članke obvezan.

Josip Siročić, rodом iz Družbinca, 20 g. star, rimo-katolik, neoženjen, poljodjelac, unovačen 1916. ces i kr. 16 pješačkoj pukovniji pješak, služi od 29. V. 1916. odlikovanja neima, svršio 3 razreda pučke škole, čitati i pisati znade, na ratne članke obvezan.

Jakob Mihalina, rodом iz Družbinca, 19 godina star, rimo-katolik, neoženjen, poljodjelac, unovačen 1917. kr. ug. 6 domobranskoj topničkoj pukovniji Zagreb, topnik služi od 10. III. 1917. posjeduje Karlov četni krst, svršio 5 razreda pučke škole, čitati i pisati znade, na ratne članke obvezan.

Petar Rodeš, rodом iz Družbinca, 20. g. star, rimo-katolik, neoženjen, poljodjelac, unovačen 1917. kr. ug. 25 domobranskoj pješačkoj pukovniji Zagreb, domobran, služi od 18. IV. 1917. odlikovanja neima, svršio 4 razreda pučke škole, čitati i pisati znade, na ratne članke obvezan.

Dne 18. t. mj. nalazila se je obhoda podstražmeštar Petar Veić i pučki ustaša Mijo Solarić sa oružničke postaje Vinica u službi, te je istog dana oko 10 h popodne u selo Družbinec, opć. Petrijanec, kotar Varaždin prispjela i ondje krađu kukuruza na štetu dobara Grofa Bombelesa izviđavala.

Za vrijeme dok je ova obhoda ženu Jelu Štajerac u njezinoj kući ispitala, skupilo se na ulici u selu oko 20 vojnih bjegunaca i samovoljnih udaljenika, od kojih se nekoji sa raznim vojničkim oružjem a nekoji sa lovačkim puškama naoružani bili, te kada je obhoda na ulicu izišla, zaorili su proti njoj-zi razni povici i netko je od ovih vojnika u trublju zbjeг свirao, zatim je započela pucnjava uz povik »Sve žandare treba poubijati«.

Rečena obhoda vidila je ovu premoćnu naoružanu družbu i iz radoželjnosti zgrnutu svjetinu, proti kojoj rulji nije uređovanje nastavila, nego je sa selskim starešinom Štefanom Siročić u njegovu kuću ušla i zaklonila se od dotične premoćne družbe, koja je za to vrijeme na razne strane preko 50 hitaca iz pušaka opalila, bez da je tko ozleđen.

Oko 11 h po podne razišla se je zgrnuta svjetina i bjegunci, te je obhoda iz sela dalje otišla bez da je poslje po komu napadnuta.

Da se ovi napadači i bjegunci uHITE izaslan je dne 21. t. mj. jedan odjel od 65 oružničkih i četnih momaka, koji je odjel u selu Družbincu pod zapovjed-

ništvom potpisanog četovanje preuzeo, te su tom zgodom u glavi ove prijave navedena 4 vojna bjegunca uhićena, dočim je kopljanik od 5 kopljaničke pukovnije Tomo Rožmarić po nepoznatom momku od četujućeg odjela hitcem iz puške nastrijeljen, te je isti kopljanik u ovdašnju ces. i kr. pričuvenu bolnicu predan.

Kod kopljanika Rožmarića pronađena je trublja, sa kojom je svakako on dne 18. o. mj. zbjeg svirao, što on ne priznaje.

Pronađena trublja predaje se sa drugim oduzetim predmetima, dočim je vrhu kopljanika Rožmarića kaznena prijava posebno njegovom zapovjedništvu otpremljena.

Kada je dne 21. t. mj. oko 4 h 30 prije podne po četujućem odjelu selo Družbinec obkoljeno, opazili su to vojni bjegunci i samovoljni udaljenici, te su htjeli u obližnje šume pobjeći, kojom zgodom su po četujućoj momčadi zaustavljeni, te je bjegunac pješak Mato Kõreži, koji je kod sebe konjaničku karabinku i 21 oštri naboj imao iz iste karabinke udaljeni oko 100 koraka 2 hitca prema momčadi, koja je bježeći 5 bjegunaca zaustavila — opalio, bez da je koga pogodio.

Na ove hitce opalila je vojnička momčad na bjegunce 18 hitaca, i to, topnik od 14 topničke pukovnije Varaždin Štefan Petheö 5 naboja, Franjo Špankajt 1 naboj, Šandor Mari 4 naboja i Štefan Pap 5 naboja, a od 33 topničke pukovnije Varaždin, topnik Jozef Umlauf 1 naboj, Josip Salma, desetenik 1 naboj i Ignac Toth 1 naboj, od kojih hitaca je 1 pogodio kopljanika Rožmarića, koji je kako je već napred navedeno u bolnicu predan, dočim su ostala 4, koji u glavi ove prijave navedeni zaustavljeni i uhićeni, i to: Pješak Mato Kõreži, sa karabinkom te 19 oštih naboja i dvije prazne nabojne ljuške.

Rečeni pješak izjavljuje, da je on dne 15. srpnja 1918. od svojeg odjela koji je njemu neznano kuda iz Bjelovara putovao sa željezničke stanice Djenkeš — pobjegao, te se kod kuće sve do danas sakrivao, za kod njega pronađenu karabinku i naboje izjavljuje, da je sve skupa od vojnog bjegunca iz istog sela Josipa Vinceković, spadajućeg u stališ kr. ug. 6 dom. topničke pukovnije Zagreb, koji se nalazi u bježu pozajmio i to istog jutra, kada je doznao, da se ondje bjegunci potražuju i da je iz ove karabinke zaista 2 hitca opalio bježnake da koga usmrti, nego da je iste opalio u znak njegovim drugovima, kamo bježati imadu. Pješak Josip Siročić izjavljuje, da je on do 20. kolovoza 1918. na dopustu bio i dalje dopust samovoljno prekoračio.

Topnik Jakob Mihalina izjavljuje da je imao dopust do 6 t. mj. i dalje samovoljno kod kuće ostao.

Domobran Petar Rodeš izjavljuje, da je dne 15. srpnja t. g. iz bolnice iz Wienera odpušten i njegovoj četi odpravljen, kojoj da otišao nije, nego se je kući navratio i ondje do danas ostao.

Svi skupa izjavljuju, da su dne 18. t. mj. u društvu sa vojnicima koji se ondje na njima nepoznat način kod kuće nalaze i to topnikom Josipom Vinceković spadajućeg u stališ kr. ug. 6 dom. topničke pukovnije Zagreb, Leopoldom Kovačić, 10 husarske pukovnije Varaždin, Tomom Kovačić, 62 topničke pukovnije Osijek i Pavlom Oreški iste pukovnije, te pješakom Štefanom Siročić spadajućeg u stališ ces. i kr. 16 pješačke pukovnije Bjelovar, Štefanom Rodek, Gjurom i Florijanom Hudaljetnik Lovrom Čehok i Markom Križnjak, kojih svi 5 spada u stališ ces i kr. 16 pješačkoj pukovnijski Bjelovar te Matom

Štajerac spadajućeg u stališ 7 topničke pukovnije Varaždin koji po izjavi uhićeni posjeduje civilnu lovačku pušku i vodnikom Lovrom Požgajec spadajućeg u stališ 5 kopljaničke pukovnije u selu na ulici zadržavali i veselili i tom prilikom da je netko zaista i pucao ali tko je to bio da oni ne znadu.

Isto tako izjavljuju da je njima nepoznati u trublju svirao, ali sve skupa da su provadali u veselju a ne u kakovoj zloj nakani protiv oružnicima koje su ondje iste večeri vidjeli.

Gore navedeni vojnici nisu za sada pronađeni nego je kod njihovih kuća pronađena razna odora i oprema i to: kod topnika Pavla Oreški, 1 boda sa pripasnim remenom, jedan haljinac, 1 hlače, 1 kabanica, kod Mate Štajerca 1 kožnate potkoljenice, kod Stefana Rodek 1 krušna torba i 1 kapa, kod Leopolda i Tome Kovačić 5 komada sukna od kabanice, 1 suknene potkoljenice, 1 haljinac, te kod Lovre Požgajec, 1 boda sa pripasnim remenom, dočim su kod uhićenog Jakoba Mihalina 2 boda pronađena.

Pronađeni predmeti predaju se skupa sa uhićenim vojnicima time, da će se potraga za onima koji su nepronadjeni ostali po postaji Vinica nastaviti i odnosna prijava na njihovo zapovjedništvo podnijeti.

Uhićeni vojnici suglasno izjavljuju, da im je proglašeni prijeki sud za vojničke osobe poznat.

Slučaj koji su izveli dne 18. t. mj. jest prama ustanovljenju na licu mjesta uperen bio protiv obhodi koja je ondje službu vršila, te bi ista životom platila bila, da je i najmanje uredovanje započela.

4

KAZNENA PRIJAVA

Tomo Rožmarić, rodod iz Družbinaca, 28 godina star, rimo-katolik, oženjen, poljodjelac, unovačen 1910. ces. i kr. 5. kopljaničkoj pukovniji, kopljanik, služi od početka rata, posjeduje srebrnu kolajnu 2 razreda, Karlov četni krst, te brončanu kolajnu, svršio 4 razreda pučke škole, čitati i pisati znade, na ratne članke obvezan.

Gore navedeni kopljanik Tomo Rožmarić nalazio se je na dopustu do 11. t. mj. u rodnom mjestu Družbincu, opć. Petrijanec, kotar Varaždin, te je isti do danas dopust nepovlasno prekoračio, a u ovom prekoračenju, jest dne 18. t. mj. u društvu sa više ondašnjih vojni bjegunaca napao u službi bivšu oružničku ophodu podstražmeštra Petra Veić i pučkog ustašu Miju Solar, postaje Vinica tako, da su nekoji vojni bjegunci prama obhodi preko 50 hitaca iz raznog oružja ispalili, kod toga je Rožmarić u jednu trublju zbjeg svirao.

Dne 21. t. mj. potraženi su ovi bjegunci u selu Družbincu, te je Rožmarić u društvu sa još četiri vojna bjegunca na četujući odjel nabjegao, no koji odjel je Rožmarićev drug pješak Mato Kõreži iz vojničke puške 2 hitca opalio, na što je odjel vatru uzvratio, kojom zgodom je Rožmarić sa 1 hitcem u slabinu ispod lijeve strane rebara ozleđen, te je u ces, i kr. pričuvenu bolnicu u Varaždin predan.

Drugovi Rožmarića i to: pješak Mato Kõreži i Josip Siročić spadajući u stališ ces. i kr. 16 pješačke pukovnije Bjelovar, topnika Jakob Mihalina spadajući u stališ kr. ug. 6 domob. topničke pukovnije Zagreb i domobran Petar Rodeš spadajuć u stališ 25. domob. pješačke pukovnije Zagreb, jesu uhićeni i ces. kr. vojno postajnom zapovjedništvu u Varaždinu predani.

Istom zapovjedništvu predana je trublja sa kojom je Rožmarić kod napadaja na rečenu obhodu zbjeg svirao.

Uslijed zadobivene ozlede pao je Rožmarić u nesvijest, te se o njegovom nedjelu i nakani za nepridolaz k četi ispitati mogao nije.

Njegova dopustnica prileži.

DAZgb

SSV I-1089-1920.

Prepis

82

Zagreb, 22. X. 1918.

Poziv lokalnog odbora socijal-demokrata radnicima Zagreba, da dođu na manifestaciju za oslobođenje Jugoslavena.

DRUGOVI! — RADNICI!

Danas je u 10 sati velika manifestacija za oslobođenje Jugoslavena.

Lokalni Odbor soc. demokratskog radništva Vas poziva da u 10 sati prije podne obustavite rad posvema i da dođete pred kazalište.

Očekujemo, da ni gg. poslodavci neće ni u kojem pogledu spriječavati obustavu rada, već će se ovoj manifestaciji pridružiti obustavom svih poslova i zatvorenjem svih lokala.

Zagreb, 22. listopada 1918.

Lokalni odbor — politički i strukovni — soc. dem. radništva.

DAZgb

»Stampata«

Letak

83

Zagreb, 26. X. 1918.

Predsjedništvo financijalnog ravnateljstva izvješćuje bana da je u Crikvenici 23. X 1918., prilikom manifestacija, nasilno skinut natpis carinskog ureda, gdje se nalazio zajednički grb

Savezno sa zamolnicom od 25. listopada t. g. broj 835/Res. čast mi je Preuzvišenosti Vašoj priopćiti, da je glasom izvješća kr. financijalnog ravnateljstva u Ogulinu od 25. listopada 1918. broj 535/Prs. masa svjetine prigodom manifestacionog ophoda dne 23. o. mj. u 4 sata poslije podne nasilnim načinom skinula na uličnoj strani zgrade nad uredom se nalazeću limenu ploču sa zajedničkim grbom i napisom »Kr. ug. hrv. dalm. carinski ured u Crikvenici«.

Ploču je svjetina odnijela te kako je kasnije doznato, zgnječila te u more bacila.

Podjedno mi je čast Preuzvišenost Vašu zamoliti, da izvoli i ovom prigodom primiti izraz moga osobitoga velepočitanja.

AIRP

PrZV 6-14/5148-1918., Kor. 4955-Pr-1918.

Virovitica, 26. X. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća, Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, o izboru odbora, te da grofovi Jankovići odvlače u Mađarsku stoku i strojeve sa svojih imanja, o vojnom pokretu prema Feričancima, te održanoj manifestaciji za ujedinjenje.

1. Virovitički građani su se u smislu Vaše poruke od 23. o. mj. organizirali i izabrali »Odbor Narodnog Vijeća« na sastanku obdržavanom dne 24 o. mj.

Izabrani su: predsjednik: Dr. Oton Gavrančić, odvjetnik, poslovođa: Josip Močan, učitelj više škole, ujedno vođa za narod. zaštitu, blagajnik: Mato Pavelić, trgovac. — Odbornici: Dr. Josip Antoš, odvjetnik, Ivan Bartolović posjednik, vođa selj. stranke, August Bartolović trgovac, Dr. Juraj Borak kot. liječnik, Dr. Juraj Butorac liječnik, Franjo Čagljević obrtnik, Franjo Brazda radnik soc. dem., Ivan Kovačević posjednik, Dimitrije Magarašević profesor, Josip Pleše radnik soc. dem., August Teuber obrtnik soc. dem. i Lujo Zadravić učitelj vis. škole. Odbor ima ovlast isti popuniti i proširiti prema mjesnim potrebama i uputi N. V.

2. Grofovi Janković suhopoljski i netečki otpremaju sa svoga imanja blago (konji, goveda, ovce i svinje) i žito koli iz Suhopolja toli sa puste Nateča u Mađarsku. Molimo da se poduzmu koraci, kako bi se to zabranilo, jer je to na uštrb nar. gospodar. a može biti katastrofalno za ovdašnje prehrambene prilike. Dapače hoće da paromlin u Suhopolju demontira i otpremi. Predlažemo da se za pustu Neteča imenuje od strane oblasti bivši upravitelj Grof Karol (sada bez službe) i nadalje upraviteljem imanja i da pustu dade prisilno obraditi, jer sadanji vlasnik ne će da obrađuje, nego otprema gospodar. strojeve u Mađarsku.

3. Da je predloženi častnik pripravan preuzeti zap. ovdašnje posade (142. top. bit.) i raditi prema uputama N. V. odnosno ovdašnjeg odbora.

Ujedno molimo za uputu; kako bi se imao vladati zapovjednik u slučaju komandiranja momčadi i častnika izvan posade, bilo u okolicu, razne tečajeve i na frontu?

4. Nadalje, da danas prolazi kroz Viroviticu jedan bataljon pješaka, kojima će se ovdje priključiti 2 topa sa nužnom momčadi za podvorbu. Istovarišna posada »Našice«, a zapovjednik pukovnik Vučetić od 10 husarske, koji je bio u ruskom zarobljeništvu. Ujedno se čuje, da je u selu Feričanci tražena nastanba za 100 (sto) častnika. Svrha toga pohoda nam je nepoznata?

5. Danas je ovdje obdržavana manifestaciona skupština. Povorka od 2000 ljudi prošla kličući i pjevajući sa glazbom glavnim ulicama pred opć. vijećnicu. Tu su održani govori uz burno odobravanje i klicanje manifestanata. Prvi je govorio Dr. Oton Gavrančić; razložio svrhu manifestacije i predložio da se izrazi povjerenje N. V., što je primljeno sa velikim odobravanjem. Drugi je govorio Ivan Bartolović vođa selj. stranke, koji je također uz oduševljeno klicanje Jugoslaviji dao izraz povjerenja N. V. Treći je govorio Franjo Brazda od soc. dem. str., koji je također u ime radništva izrazio povjerenje N. V.

Ujedno je opć. zastupstvo održalo svečanu sjednicu pod predsjedanjem načelnika Dr. Otona Gavrančića primilo slijedeći zaključak, koji je brzojavno javljen N. V.

»Narodno Vijeće Zagreb, Sabornica«. Općinsko zastupstvo sabrano u svečanostnoj sjednici pred okupljenim cijelim građanstvom Virovitice pozdravlja »Narodno Vijeće« kao najvišu građansku i vojničku oblast. Prihvaćamo Vaš oktobarski manifest, te se potpuno stavljamo u Vašu službu«.

DAZgb

NVSOA, »Virovitica«

Napomena:

Vijest pod toč. 4. odnosi se na vojne jedinice, koje su vjerojatno upućene u Feričance, da sruše tamošnju »republiku«.

85

Koprivnica, 27. X. 1918.

Zaključci javne narodne skupštine u Koprivnici dostavljeni Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, kojima se među ostalim pozdravlja miroljubivi međunarodni savez, ujedinjenje, te se zahtijevaju mjere za poboljšanje životnih uslova seljaka i radnika.

Građani starodrevnoga hrvatskoga grada Koprivnice zajedno sa okolišnim hrvatskim seljaštvom prihvatili su na javnoj narodnoj skupštini, obdržavanoj u nedelju dne 27. listopada 1918. u gradu Koprivnici, pred gradskom vijećnicom ove:

ZAKLJUČKE

I. Od svega srca pozdravljamo pobjedu međunarodne pravice i mirni međunarodni savez, koji imade osigurati trajni mir i jednako pravo svim narodima na temelju velikih načela francuske i ruske revolucije, engleske slobode i američke demokracije.

II. Od svega srca želimo, te ćemo iz svih sila nastojati, da u taj međunarodni savez naš sveukupni narod imena hrvatskoga, srpskoga i slovenskoga stupi ujedinjen i slobodan tako, da si uredi svoju zajedničku nezavisnu narodnu državu od Trsta do Soluna i od Subotice do Skadra.

III. Zato s iskrenom radošću pozdravljamo Narodno vijeće u Zagrebu kao naše jedino političko vodstvo i predstavništvo, koje imade sve nas Slovence, Hrvate i Srbe na temelju potpunog prava narodnoga samoodređenja zastupati pred svim ostalim narodima i prirediti sve, što treba za saziv ustavotvorne skupštine sveukupnog našeg naroda Slovenaca, Hrvata i Srba.

IV. Pozivamo naše Narodno Vijeće u Zagrebu, da učini sve, što treba, da hrvatsko državni sabor već u sjednici od 29. o. mj. ukine sve ugovore, zakonske članke i nagodbe, što ih je hrvatski sabor sve do danas stvorio, ugovorio ili proglasio na uštrb državne samostalnosti naše države Hrvatske, a time na uštrb i zajedničke države Jugoslavenske.

V. Pozivljemo Narodno Vijeće u Zagrebu, da se najprije i najviše brine

jedno za to, da ogromna većina našega seljačkoga i radničkoga naroda na svakom koraku vidi i osjeti poboljšicu i olakšicu u saobraćaju narodnom i u svom seljačkom i radničkom životu, a drugo za to, da se već sada pripravi za veliku gospodarsku i političku zajednicu s obnovljenim državama česko-slovačkom i poljskom, a u česko-slovačku državu da dobijemo svoj prirodni i naravn put od Medjumurja i Prekomurja na Požun.

VI. Naročito pozivamo Narodno Vijeće, da najodlučnije zatraži i provede bezodvlačni mir na temelju podpune kapitulacije austro-ugarske vojske i da odmah stupi u takav odnošaj sa Amerikom i Antentom, koji će sveukupno naše narodno i državno područje posvema zaštititi od prolaza svačije vojske a tim i sav naš narod bez razlike imena i vjere od svoga opustošenja i osvete.

VII. Pozivljemo sveukupno koprivničko građanstvo i okolišno seljaštvo, da svoju narodnu svijest hrvatsku, jugoslavensku i slavonsku pokaže činom tako, da sve odredbe Narodnoga Vijeća, izdane na opću korist naroda, točno izvrši i da naročito svojom slogom i svojom snagom, te sa starim svojim hrvatskim poštenjem uzdrži podpun mir i red i u gradu Koprivnici i u svim okolišnim selima.

Živio ujedinjeni i oslobođeni naš narod hrvatsko-srpskoga i slovenskoga imena! — Živjelo slavonsko bratinstvo! Živio međunarodni savez! Živio Wilson! Živila Hrvatska!

DAZgb

NVSOA, »Koprivnica« (270-1918.)

86

Varaždinske Toplice, 27. X. 1918.

Gizela Blažaić javlja o manifestacijama socijalista povodom osnivanja »Narodnog vijeća SHS«.

Javlja ju iz Varažd. Toplica — dne 27. list. uza sve moguće zaprieke koje nam njih nekolicina stavljaje uspjelo jest i nama Topličancima da i mi načinismo našu prvu manifestaciju da time javno iskažemo naše veselje »Narodnom vijeću« koje ide za ujedinjenje svih Slovenaca Hrvata Srba.

Manifestaciju jest vodio Josip Drvarić, Franjo Varga i dr. koja jest u najboljem redu i miru i svečanosti prošla, akoprem svijet nije znao radi učinjenih zaprieka za istu to ih jest svejedno u velikom broju došlo na manifestaciju. Najsvečaniji trenutak bjaše kad se ukazao naš zeleni kader okičen zelenilom i crvenim vrpčama gromko zaori klicanje »Živio naš zeleni kader«.

Govor držaše Josip Drvarić Franjo Varga i dr. Lochert Mirko Blažaić a u ime ženskog spola Gizela Blažaić, uz svečani ophod pod jarko crvenim barjaktom radničkim, uz narodne pjesme klicanjem Živila sloboda, jednakopravnost, Živila Jugoslavija, Živio Wilson, Živila Republika, mirno se razišavši kućama svojim.

DAZgb

NVSOA, — »Varaždinske Toplice« (br. 2354)

87

Požega, 28. X. 1918.

Gradski načelnik izvješćuje Narodno vijeće u Zagrebu o manifestacijama i pobuni vojnika.

Dne 22. listopada 1918. u večer čim se saznalo za manifestacije u Zagrebu, pobrinula se akademska omladina za manifestacije u Požegi. U tili čas okitila se Požega zastavama te je velika povorka krenula gradom. Klicalo se samostalnoj nezavisnoj državi S. H. S. i mnogim narodnim vodama. Pred kipom sv. Trojstva na velikom trgu progovorio je g. Dr. Predragović. Iza njega uzeo sam ja riječ da progovorim kao načelnik i narodni poslanik ali ne više strančar, jer smo svi sada jedno, koji se moramo pokoravati odredbama »Narodnog vijeća« u Zagrebu. Moramo bezuvjetno njegove naloge izvršavati, a da ćemo to učiniti to ih pozivljem, da polože prisegu bezuvjetnoga posluha narodnom vijeću. Svi su prisegu sa oduševljenjem položili. Manifestanti krenuše opet gradom; dođoše u pozdrav velikom županu koji im srdačno odzdravi. S nama je. Zatim meni. Ja sam ih opet pozdravio. Hrvatsko srpska koalicija spada jur u historiju i zato mogu da o njoj govorim. U kratko sam orisao njenu politiku. Za vrijeme rata da je morala često uzdahnuti: »Ti da sjaješ gorjeti bje nama. Mi hranismo život tvom korjenu, Našim umom, srcem i suzama. Živi rode živić ćeš na vijeke«. Historija izreći će pravedan sud — a sada svi kao jedni prionimo radu za oživotvorenje narodne države S. H. S.

Drugi dan bijahu manifestacije prije podne. Na zahtjev ak. om. imao sam progovoriti sa gradske vijećnice i razložiti što slavimo i drugo: kako da slavim.

Manifestacije prošle su u najboljem redu.

Treći dan, četvrtak, dan tjednog sajma protekao je mirno i narod je samo pitao, da li ćemo sada odijeliti se od Madjara? Počesmo raditi o osnutku mješnjeg odbora nar. vijeća.

U četvrtak prije podne oko 11 sati saznao sam da se posada na vojarni buni. Kod velikog župana našao majora Perka. Vojnici traže nova odijela. Poderani su — a novih odijela ima na skladištu. Major priznao opravdanost njihovoga zahtjeva, ali da po nalogu ne smije da dade odijela. Napokon je odredio da im se odijela izdavaju po jednom časniku. Za kratak čas dođoše drugi časnici. Vojnici da su provalili u magazin za puške i naboje. Oružavaju se puškama. Odvlače mašinke i municiju. Za kratak čas počelo je pucketanje, koje je sve više i više raslo. Pucalo se u zrak. Poslije podne bijaše pucketanje, neprestano i silno. — Oko tri sata dojašio je na vrancu jedan bjegunac. Kažu da je zapovjednik čete koja je iznuđivala novac od pojedinca u okolici. Pregledavao je sve. Razgovarao sa vojnicima. U večer dovezao se sa svojom četom u grad. Iza njega mnogo kola seljaka. Svjetla nije bilo. Jedna četa zaposjela branu, i istu podigla. Voda je oticala u Orljavu, a ne kanal. Osim toga prerezane žice strujovoda. Poštanski telefon uništen. Užasno puškaranje. Četa diže željezne šalufo dućana. Svjetina prodire u dućane. Najviše žene odnašaju robu. Na prozoru nesme nitko da bude. Čim što na prozorima opaze, pucaju u sobe. I moja kuća dobila dva hitca. Robe najviše židovske dućane i stanove. Nu i tri dućana katolička opljačkaše. Niko se neusudi oprijeti. Jednu kuću zapališe. Nu životom nepostrada niko. U jutro na viku, da dolaze od Pleternice husari razbježala se rulja. Na poticaj akademske omladine preuzeo je major Perko organizaciju obrane grada sa časnicima i jedno 30 momaka. Dovezene su mašinske puške, municija, puške. Građani se oružaju. Akademska omladina prednjači. Neumorno dva dana i dvije noći obavlja ova mala četa službu. Odbijaju napadaje i osiguraše javni mir i poredak. Pljačkanje prešlo u okolicu. Opljačkaše

Trenkovo. Zapališe Kaptol. Marindvor, Alaginci opustošeni su. Govore da će danas plijeniti Valerovac, Cesum i t. d. Danas došla vojska. Dva bataljuna Bačana, Bunjevaca i Mađara. Susretljivi spram naših osjećanja. Došao zatim i g. pukovnik Vučetić u ime nar. vijeća, bana i vojnih oblasti. Zatim izbor mjesnoga odbora nar. vijeća i svečano polaganje prisega posluha Nar. Vijeću u Zagrebu. Organizira se i narodna garda. Ovamo došao i Vaš izaslanik g. Dumuč. Donjeo Vaš proglas. Dali smo ga umnožiti. Na trgu smo ga uz hubanj proglasili. Silno odobravanje. Pristupismo ponovo osnutku odbora. Bilo je uslijed nemira prekinuto. Sudjelovao je naš veliki župan. On se je u govoru, kog je govorio manifestantima u srijedu, izjavio potpunoma solidaran s nama. Bio nam je danas na sjednici od velike koristi. Priopćenje g. pukovnika Vučetića o našoj narodnoj vojsci, zatim o upravi željeznica oglasismo bubnjem. Oglas o tom tišće se. Bit će sutra obnarodovan. Poslati ćemo isti, kao i Vaš proglas u okolicu. Sutra po zaključku privremenog odbora skupština na trgu. Po nalogu imadem ja protumačiti sadašnje prilike u našoj domovini.

O nemirima mislim, da imadu karakter boljševika. Daleko su od narodne ideje. Pobuna vojske potekla je možda od patriota. Nu nijesu znali si osjegurat vlast nad njima. Mislim to zato, jer je većina otišla kući, a ono što je ostalo opilo se i u veselju pucalo i tim nehotice dovabili vojničke razbojнике. Kad je gorjelo kundacima su silili seljakinje i žene da gase. Ovi vojnici nijesu otimali, ali nijesu niti razbojнике potjerali. Oni su dok je svjetina dućane robila — od nekolicine silom iznudili novaca.

Mi smo od petka 6 sati izolirani bili. Nema pošte ni novina. Brzjavna i telefonska veza prekinuta. Od jednog putnika smo saznali, da je sutra saborska sjednica. Zato smo: veliki župan i ja brzojavili. U redovitim prilikama uz kasnu obavijest nebi prispjeli. Uz ove prilike — u okolici jošte uvijek bande pljačkaju i pale — nemogasmo nikako. I tako velika sjednica proći će bez nas. Samo brzo, brzo sve da odahnemo neodvisni i sigurni.

Budite uvjereni, da svi ovdje izvršavati ćemo bez prigovora Vaše naredbe.

Jedno molimo: Neki misle, da činovnici pa ni veliki župan, nebi mogli biti članovi mjesnog odbora nar. vijeća. Ja nemislim. Na vašu odluku čekamo. Ako mogu kooptirat ćemo neke činovnike. Naravno one, koji su našega potpunoga povjerenja. Mislim velikog župana i neke druge.

DAZgb

NVSOA, »Požega«

88

Zagreb, 28. X. 1918.

P R E Š N I P R E D L O G

Stjepana Radića i drugova o vojnicima t. zv. zelenoga kadra i onima, koji su prekoračili svoj dopust, podnešen u saborskoj sjednici 29. listopada 1918.

Hrvatski državni sabor zaključuje: 1. Svi vojnici t. zv. zelenoga kadra na teritoriju banske Hrvatske riešavaju se svoje vojničke prisega te se pozivlju da se prema svojoj čovječjoj i narodnoj dužnosti odmah povrate svojim ku-

ćama ili inače na svoj redoviti posao, da svojim poštenim radom i oni pripomognu urediti najprije našu slobodnu državu Hrvatsku, a zatim zajedničku nezavisnu državu svih Hrvata, Srba i Slovenaca.

Nikakova vojna ni građanska oblast ne smije tih vojnika smetati u njihovu povratku, niti u njihovu mirnu i poštenu radu.

2. Svi vojnici, koji su kod svoje kuće a prekoračili su svoj vojni dopust ili su bez ičije dozvole došli kući, također se riješavaju svoje vojničke prisega i pozivlju, da svoj mirni i poštenu rad nastave i da u svim mjestima, gdje je to moguće, stupe u one čete za narodnu zaštitu, što ih osnivaju pojedini mjesni odbori Narodnog Vijeća. Niti tih vojnika ne smije nijedna vojna ni građanska oblast nikako i ničim smetati ni uznemiravati u njihovu miru, u poštenu životu i radu.

DAZgb

PrNV

Koncept (vjerojatno pisan rukom Stj. Radića)

89

Zagreb, 29. X. 1918.

Izvršni odbor Socijal-demokratske stranke i radničkih organizacija poziva zagrebačke radnike, da 29. X. 1918. dođu pod crvenim zastavama na Markov trg na skupštinu, da se pozdravi ujedinjenje i istaknu zahtjevi i stav proletarijata prema uređenju nove države.

RADNI NARODE!

Nastali su sudbonosni dani od velike povijesne važnosti po cijeli naš narod. Okovi stoljetnog ropstva padaju; rastališe se u vatri ovog četirigodišnjeg rata, punog krvavih žrtava, stradanja, muka, gladovanja i umiranja. Misao narodnog samoodređenja zahvatila je i naš narod, koji se eto oslobodava i pristupa izgradnji svoje vlastite na temeljima jednakog prava i jednakih dužnosti izgrađene samostalne i nezavisne države, koja treba da ujedini narod Slovenaca, Hrvata i Srba.

Radni narod hoće da se ovakova država stvori, ali i hoće, da u njoj i on nađe potpuno pravo i slobodu, kao i svi drugi građani, on hoće da ta nova država ne bude država silnika i gotovana, nego dobro i pametno uređena kuća, u kojoj će i radni narod naći više prava, zadovoljstva i zaštite nego je do sada bivalo

Radnici i radnice! U utorak dne 29. o. mj. sastaje se hrvatski sabor, da i on sudjeluje u rušenju tamnice, u kojoj smo do sada živjeli.

Pozivate se stoga, da u utorak dne 29. o. mj. točno u 1/2 9 sati prije podne ostavite svoje radione, da u redovima odmah krenete na Preradovićev trg, gdje će se svrstati povorka te pod crvenim barjacima proleterske revolucije krenuti kroz Ilicu, Mesničku ulicu na Markov trg, gdje će se održavati skupština.

Povorku uredit će posebni redatelji, jer ova manifestacija treba da bude uredna i dostojanstvena.

Radništvo mora ne samo svim silama pomagati djelo narodnog oslobođe-

nja nego i odmah istaknuti, što su njegove tražbine kod novog uređenja države. Proletariat ima dužnost, da u narodnoj borbi sudjeluje, ali i slobodu, da traži svoja prava spram države i društva.

Na noge radni narode!

Pokaži da si za narodnu slobodu i samoodređenje, da si punim srcem spreman na sve žrtve, koje veliki dani od Tebe traže, ali i svjestan toga, da buduća narodna država i Tebi mora dati čovjeka dostojan život, te ista prava kao i svim drugim državljanima.

Napred za narodnu slobodu i bolji život!

Manifestacija svršava do podne, a po podne neka rad u svim radionama opet započne.

Radnici i radnice! Pokažite nakon tolikih patnja i žalosti, koliko vrijedite za opće narodno i svoje vlastito oslobođenje.

Izvršujući odbor socijalno-demokratske stranke i radničkih organizacija zagrebačkih

DAZgb

»Stampata«

Letak

90

Zagreb, 30. X. 1918.

Telefonske obavijesti primljene kod Vojničkog odsjeka Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu o situaciji u Puli i nemirima u Osijeku.

S u š a k: U šest sati u večer: Načelnik Knez javlja: radio telegrafskim putem javljeno je pomorskom vojnom zapovjedništvu u Rijeci iz Pule ovo: Situacija je veoma kritična. Za jednostavnu predaju ratne mornarice izaslancima Narodnog Vijeća nema još nikakova višeg naloga.

Načelnik Knez javlja sa Sušaka također, da su, talijanaši na Rijeci izdali proglas, kojim traže priključenje Italiji.

O s i j e k: U sedam sati: Prekjučer su bile u gradu velik(e) bune (i užasni dani). Masa je dobila oružje i počela pljačkati.

Uzbunjeni seljaci iz okolišnih sela navalili na grad i vlastelinstvo u okoli. Mrtvih tri i mnogo ranjeni.

Jučer javljeno, da velike mase naroda idu prema Osijeku. U susret se poslalo vojništvo na automobilima sa mašinskim puškama. Pet ubijeno mnogo ranjeni. Kapetan Košak postavljen zapovjednikom 78. pješačke pukovnije i 28. domobranske pukovnije. Za sada u gradu mir i red. Iz Pečuha dolazi vlak mađarskih topnika. Osijek pita, bil taj vlak pustili, da nastavi put. (Vojničko Vijeće odredilo, da se taj vlak imade pustiti do Broda). Ovi Mađari spadaju vojsci generala Keveša i nalaze se na uzmaku.

Oni sigurno nijesu informirani, što se u Zagrebu događa. (Vojničko će vijeće odlučiti, gdje se imade zaustaviti vlak). Kapetan Radoslav stigao u Osijek kao imenovani zapovjednik i vratio se natrag.

Mađari hoće da odvedu 18 lokomotiva. Iz Mađarske ne dolazi ni jedan vlak u Slavoniju, već se zaustavljaju kod Gomboša. (Neka se zaustavi ono 18 lokomotiva).

Osijek: U stanici došao željeznički vlak pun živeža. Neka se zaustavi i javi ministarstvu za promet i prehranu.

Glede Radoslava javljeno iz Zagreba, da je njegovo imenovanje od prijašnje vlade i da ne vrijedi.

DAZgb

PrZV, »Dnevni događaji«

91

Dubrovnik, (?). X. 1918.

Poziv jugoslavenskih socijaldemokrata dubrovačkim radnicima za konferenciju te da se manifestira za ujedinjenje i jugoslavensku republiku

JUGOSLAVENSKI SOCIALNI DEMOKRATE!

Radnici!!

Jugoslavenska socijalna demokracija u Dubrovniku, imajući pred očima važnost časa, u kojem se osniva mlada Republika ujedinjenih Slovenaca, Hrvata i Srba, smatra svojom dužnosti, da sa ostalim masama Jugoslavenske socijalne demokracije podupre javnim istupom svaku akciju u ovom smislu.

Potpisani su vaši drugovi odlučili, da javnim pozivom apeliraju na vašu snagu i uvjerenje sa željom, da istupite kao Jugoslavenski Socijaliste i manifestirate svoju volju za osnivanje jugoslavenske republike na potpuno demokratskom principu po uzoru vlade druga Kerjenskoga. Odazovite se pozivu Narodnog Vijeća i manifestirajte u nedjelju svi kao jedan.

Pristupite megjutim u subotu tačno u 4 sata poslije podne na stranačku predkonferencu u Kneževskom dvoru, da odaberete vodstvo i predstavnike za rečenu manifestaciju.

Živjela Jugoslavenska Socijalistička Republika!

Živjelo Narodno Vijeće! Živjela Konstituenta!

Za vodstvo Jugoslavenske Socijalne Demokracije u Dubrovniku: Niko Radulić, Baldo Mišković, Petar Perić.

Za radničke drugove i gragjane: Uroš Milojević, Jaša Miloslavić, Nikola Uljarević, Jozo Sulić.

Akadska omladina: Stijepo Radulić, Rudjerko Vučetić, Irenej Glunčić.

DAD.

92

Našice, 2. XI. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o nemirima, pobuni vojske i djelovanju zelenoga kadra i napadima na vlastelinstva, trgovine i oblasti.

Dne (26.) listopada o. g. ustrojen je u Našicama prema određenom pravilniku mjesni odbor narodnoga vijeća za trgovište i općinu Našice.

Dok je ovaj mjesni odbor provadao svoju organizaciju i dok se je konstituiralo za svoj budući rad, iznenadila nas je vrlo neugodno nova situacija, kojoj se ni izdaleka nismo nadali.

Dne 27. listopada o. g. javljeno je kotarskoj oblasti u Našicama, da je u mjestu Orahovici, gdje je bila smještena 23. pukovnija, nastala pobuna među vojnicima.

Na upit kotarskog predstojnika od dotičnog zapovjedništva dotične pukovnije javljeno mu je, da se vojnici žele razići i da u samoj Orahovici vlada mir.

Istoga dana poslije podne, kada je zapovjedništvu jednoga odjela iste pukovnije nalazećeg se u Našicama, bilo je javljeno da ovi vojnici iz Orahovice kreću pješice prama Našicama u broju oko 700 ljudi putem puškaraju i zulum proviciraju, nastala je odmah strava u Našicama u bojazni da ovi vojnici ne bi ovdje prouzrokovali kakovih šteta i ugrozili život pučanstva.

Mjesni zapovjednik potpukovnik Rizzeti pozvao je predstojnika oblasti i još neke viđenije civilne ličnosti na dogovor sa njegovim častničkim zborom, što bi se eventualno imalo učiniti, da rečeni vojnici u samim Našicama ne izazovu nemir ili ino kakovo zlo.

U ovom brzom vijeću zaključilo se je da ravnatelj Šipuš i upravitelj suda Sokolić sa civilnom deputacijom dočeka ove vojnike za zamolbom, da poštede mjesto a napose pako da sačuvaju mir kako međusobno tako i među građanstvom. Ujedno je ovim vojnicima zagarantovano sigurno konačište, večera i poseban vlak, koji bi ih imao odvesti prema njihovoj želji prugom prama Prijedoru u Bosni. Vojnici su bili smješteni u barakama stabilne konjske bolnice, gdje im je bila pružena obilna večera i mir kao i garancija od eventualne protunavale i razoružanja po drugoj vojsci.

Među rečenim vojnicima bili su pridruženi mnogi komite zelenog kadera, koji su navodno samo pratili odlazeće vojnike, ne sluteći dakle, da bi te komite iste noći imali izvesti strašan udar za mjesto Našice.

Naše je uvjerenje, da dolazak ove vojske ne bijaše ni najmanje u savezu događajem, koji se je te noći u Našicama zbilo. Naprotiv naše je uvjerenje, da bi se to imalo svakako dogoditi i bez dolaska ove vojske.

S večera, kada se ova vojska spremila na počinak u barakama konjske bolnice, pojavilo se je u Našicama silno komešanje svjetine, kojoj se je pridružio »Zeleni kader« u velikoj množini.

Svjetina je bila većim dijelom žiteljstvo okolice našičke, koje se je u raznoj dobi i spoli posebnom organizacijom u Našicama sakupilo, te je samo čekalo znak, kada će svoje strašno djelo započeti.

Oko 6 sati započela je strašna pucnjava u svim ulicama mjesta, na što je počelo razbijanjem dućana, kod kojih su već čekale pojedine rulje da plijene robe i odnašaju. U nekim dućanima bio je dućanski personal još na okupu, pa se je nastojalo provalnike mirnim načinom zadovoljiti darovima u novcu, robi i piću, što ali sve nije koristilo, jer je rulja odmah počela dućan plijeniti, razbijati i uništavati. Kod svih provala bila je prva zadaća oplijeniti blagajne,

na koje se je navalilo raznim oruđem tako, da su jedni bili oko ovih zabavljeni dok su drugi plijenili i razbijali. Za cijelo vrijeme haranja po dućanima vladao je po ulicama upravo sudnji dan vikom, trkom i pucanjem sa hiljade i hiljade hitaca.

U čije se kuće nije provaljivalo dosta je bilo, da su razlupali prozore i demolirali zidove i ostali kućni namještaj uništavali. Nakon ispražnjenja pojedinih dućana, postali su neki dućani plijenom strašnog požara kao Goldfinger, Kohn, Goldstein, Herzog, dok su pako svi dućani, gostione i kavane sa svim uređajem i namještajem do temelja opustošene i demolirane.

Još u osvitku dana, kada se je mislilo da će ova grozna rulja ovo strašno djelo završiti, počelo je pravo haraćenje kuća privatnika iz kojih se je posoblje, rublje i ina imovina po rulji izbacivala, na kola tovarila i u okolišna sela otpremala.

Napokon je postao plijenom požara i vlastelinski magazin koji se nalazi u centru samoga mjesta te od čijega je požara moglo stradati skoro cijelo mjesto. Požar se nije mogao ugušiti, ma da je bila tu dobra volja naših vatrogasaca, ali pod prijetnjom pušaka moralo se je od ove plemenite namisli odustat. Pljenećoj rulji pridružili su se ovdje nalazeći se Rusi, kojima se pripisuje da su nekoje dućane zapalili, što se doduše u jednom slučaju i dokazalo pošto je jedan Rus u svom nedjelu i životom platio. Rulja je provalila u podrum u kojima je prolila veći dio pića a tek manji dio odnijela, dok se je većina pako u istima do ludila napila.

Osim dućana i nekih privatnih stanova provalila je rulja u zgradu kotarske oblasti, u općinu u vlastelinske urede, gdje je sve skoro uništila osim blagajne u općini i kotaru, dok je pako u vlastelinskoj kancelariji i tu razorila i oplijenila.

Sve vlastelinske štale oplijenjene su tako da nijedna orma nije ostala i većinu konja odveli. Osim toga opustošena je konjska bolnica iz koje je izvedeno oko 195 konja, a sav ostali namještaj koji se nije mogao odnijeti uništen a što se je dalo odnijet, to se je oplijenilo. Već drugi dan počelo je haraćenje po okolici i svim vlastelinskim pustarama, koje su djelomično ispražnjene a djelomično plijenom požara postale. Žiteljstvo okolice odvađa konje, krave, svinje, žito i sve što tamo nalazi, što još sveudilj traje dok se ovo izvješće piše.

Slično se je dogodilo ukoliko je do sada poznato u Podgoraču i Feričancima, gdje je također sve opljačkano a i nešto popaljeno kao i u Našicama.

Da se spriječi ovo zlo poduzeo je mjesni odbor narodnoga vijeća svoje korake da na brzu ruku ustroji narodnu stražu, pomoću koje se je moglo ovo zlo ugušiti. Narodna straža počela je svoje djelovanje odmah, te je u prvom redu štitila same Našice, na koje se je radi plijena bacila cijela okolica.

Stavila se je u ljuti boj sa provalnicima, a naročito sa ciganima u kojoj je borbi jedan član narodne straže poginuo, dok su pak cigani postreljani, neki razoružani i u zatvor spremljeni, a kuće im popaljene.

Odboru narodnoga vijeća pošlo je za rukom uspostaviti djelovanje oblasti, pozvavši kot. oficijala Mašića za upravitelja iste, pošto je kotarski predstojnik, koga su provalnici također do kože oplijenili nepoznato odsutan, a tako i kotarski pristav. Sa općinama još uvijek nemamo veze pošto su telefonske pruge uništene i pošto u nekim općinama nema nijednog činovnika kao Feri-

čancima, Podgoraču i Klokočevcima, pa je narodno vijeće koliko mu je to bilo moguće po svojim odborcima na ovim općinama nastojalo zavesti uredovanje.

Ovo je izvješće sastavito tek na brzu ruku ukoliko držimo da je nužno da se o ovom događaju u Našicama i dalje nešto znade dok će u svoje vrijeme uslijediti posebno iscrpivo izvješće u kojemu će se moći iskazati vrijednost štete kao i broj mrtvih kojih je do sada oko 20.

DAZgb

NVSOA, »Našice« (777-1918.).

Napomena:

Vidi izvještaj velikog župana virovitičkog (Osijek, 14. XI. 1918.)

93

Gradište, 2. XI. 1918.

Zapisnik o izboru mjesnog Narodnog vijeća, o napadaju na trgovine, župnika, općinu i skladište aprovizacije, te o strijeljanju dvojice koji su pri tom sudjelovali.

Na sveopći zahtjev žitelja mjesta Gradište koji se skupiše pred mjesnom općinskom zgradom radi dogovora i sporazuma kako da se stane na put pljačkašima ovoga mjesta koji su samovoljno i nasilno najprije opljačkali mjesne trgovce po danu a po noći aprovizacionalni depo smješten kod G. M. Ribca te oštetili njegovu kuću i opljačkali njegove stvari zatim njegovoga susjeda žitelja Franje Matinac opljačkali cijelu kuću, te i drugih žitelja, a nažalost i veleč. g. župnika Josipa Lovrečić koji je morao u ime otkupnine kako svoj tako i sav crkveni novac uzurpatorima izplatiti u iznosu od 7000 kruna zatim općinske su zgrade prozore i vrata sve polupali blagajnu oštetili jer ju nemogoše otvoriti, službene spise i zapisnike porazbacali da treba dugo vremena da se isti u red stave zatim su izubijali mjesnog redara Andriju Jovanovac, koji je u općinskoj zgradi ostao, te redara Gjuru Stojanović koji je obnarodovao proglas prijekoga suda, a zatim su stali pljačkati konfiscirano oružje oduzeto od žitelja početkom rata.

Uslijed toga aranja i pljačkanja narod je odabrao danas slijedeći pododbor narodnog vijeća kojim na srce stavlja da preuzmu brigu i skrb da se ovom barbarstvu i pljačkanju jednom stane na put te osigura miran život i osigura svoju imovinu.

Zulum je preoteo mah od strane takovi da su narodna straža prisiljena bila upotrebiti oružje i kolovođe kažnjeni smrću, a na zahtjev cijeloga sela i to: Ivana Čipin, Nikola Abramović.

Žitelji su odabrali u odbor slijedeće i to prvo Josipa Jelić, drugo Josipa Didović, treće Antuna Matinac, četvrto Antuna Kadić, peto Božu Nikolić, šesto Antuna Didović, sedmo Jakoba Jovanovac, osmo Ivana Čolakovac, deveto Matu Jovanovac, deseto Ivana Bošnjak, jedanaesto Miju Čolakovac, dvanajsto Marku Stojanović, trinajesto Iliju Živić, četrnaesto Ivana Dretvić, petnaesto Gjuru Dretvić, šesnaesto Ivana Mandić, sedamnaesto Marka Mataković, i osamnaesto Iliju Gjilanović.

Za očuvanje imovine i života žitelja ovoga mjesta narod je izjavio svaku poslušnost da će na zahtjev narodnoga pododbora koji je danas izabran oda-

zvati se njegovom pozivu te istom pružiti noćnu stražu a po potrebi i po danju ako to mjesne prilike budu zahtjevale.

Za podpis ovog zapisnika izabiru se Šimo Varnica i Luka Parašilovac.
Zaključeno i podpisano.

DAZgb

NV SOA »Gradište«

94

Zagreb, 2. XI. 1918.

Telefonska vijest iz Vinkovaca, Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, o ustrojenju »crvene garde« i nemirima u vinkovačkoj okolici.

VINKOVCI: Dr. Mirković javlja: Ovdje vlada mir, jer su ustrojene 4 satnije t. zv. crvene garde, to je i kolodvor u potpunom redu. Vlakovi idu do Gombosa i to po jedna garnitura. U Gombosu se sve prekrca. Iz Brčke je prispjelo 90 Mađjara koji su razoružani, te poslani kući. Zarobljeno im je 40 kola i sto dva konja. Nebo je naokolo crveno od paleža. U Petrijevcu i sad pljačkaju. Neki su zločinci pohvatani. Karakter revolucije je socijalan. Najprije napadaju Židove, a zatim grofove te gospodu uopće.

Masa dok joj se govori odobrava, a kad međutim dođe kakav hušakač (osobito bivši zarobljenik iz Rusije) Simo se pridružuju te pale i robe. Stoga molimo jednog političara govornika (po mogućnosti Srbina) koji bi držao pučke skupštine. Uvjereni smo da bi to mnogo pomoglo.

Ovdje se je zadržalo i nešto vojnika, koji se odboru N. V. stavili na raspolaganje. Isto i 60 Srba. Imamo telefonski spoj sa Mitrovićem i Zemunom. U Mitrovici jedna Keveševa divizija, koja ima da spriječi prolaz Srba preko Save. U gradu Osijeku mir uspostavljen. Četa hrabrih časnika »crvene garde« obilazi u automobilu gradom i uzdržava red.

DAZgb

PrZV, »Dnevni događaji«

95

Sestine, 3. XI. 1918.

Pozdrav Narodnom vijeću SHS u Zagrebu sa pučke skupštine u Šestini, gdje se narod izjasnio za ujedinjenje i republiku a protiv dinastija.

Pučanstvo župe Šestine, na svojoj pučkoj skupštini, održanoj dne 3. (trećega) studena zaključilo je jednoglasno, da pozdravi rad »Narodnog Vijeća« oko sjedinjenja svih Slovenaca, Hrvata i Srba u jedinstvenu, nezavisnu na demokratskim načelima osnovanu državu.

Vjerujemo u iskrenost »Narodnog Vijeća« te molimo, da kako ono imade veliki ugled i vlast, da izjavi, da se čisti demokratizam ne slaže i sa pokušajem, da nas postavi pred gotovu činjenicu koje dinastije. Dinastije se uopće optužuju, da priječe sporazum među narodima, te da su dinastije izazvale i ovaj rat. Kod nas bi bilo pogotovo smutnja pitanje dinastije budući imamo više narodnih dinastija.

Narod se jednoglasno izjavljuje za republiku.

Tom prilikom sakupljeni su dobrovoljni prinosi i darovi naznačeni u priloženom sabirnom aktu, te je ujedno izabran permanentni odbor, koji će u buduće sabirati prinose i darove za narodnu stvar.

DAZgb

NV, ad nr. 2 (»Pozdravi NV«)

96

Gradište, 3. XI. 1918.

Zaključci Mjesnog odbora NV, da se odstrane iz mjesta Rusi (zarobljenici), te o razoružanju sumnjivih lica.

Dolazi pododbor narodnog vijeća i to: Josip Jeli, Antun Kadić, Mijo Čolakovac, Ivan Dretvić, Ivan Madić, Marko Stojanović, Antun Didović, Gjuro Dretvić, Jakob Jovanovac, Mato Jovanovac i Ivan Čolakovac iz Gradišta dočim ostali 7 pododbornika nisu pristupili jer su bili određeni kao straža za dobavu pušaka iz Vinkovci.

Gornji odbor stavio je slijedeće zaključke odnosno odredbe

- 1.) Rusi imadu se iz našeg mjesta u roku od 3 dana otpremiti.
- 2.) Tko se hoće javiti za 2 dana, za dva redara.
- 3.) Kukuružnjaci oko sela imadu se u roku od 24 sata iskrčiti.
- 4.) Koji se naredi na noćnu stražu, imade se tamo nalaziti gdje je određen i nijedan ne smije spavati u službi, te bez dozvole zapovjednika otići, zatim ne smije nijedan u službi biti pijan te da bi uzaludno trošili municiju, jer bi s tim izložili pobunu kod straža a također i kod pučanstva.
- 5.) Što se tiče općinski stvari koje su nepovlasno odnešene, pozivaju se takovi da u roku od 3 dana u općinu donese.

6.) Određuje se razoružanje sumnjivaca i to slijedeći:

- 1.) Topušćanin Abramović, 2.) Gjuro Gjorgjević i sinovi, 3.) Stevo Gjorgjević sin Jozin, 4.) Gjuro Gjorgjević, 5.) Pero Gjorgjević Andrin, 6.) Jerko Raničić, 7.) Antun Djapo, 8.) Pavo Mikinac, 9.) Aleksandar Dijatlov, 10.) Mato Ivanšić, 11.) Luka Mikinac, 12.) Dalmatinci u Ive Andrina kući, 13.) Stevo i Grga Paškalj, 14.) Ivan Bilin, 15.) Antun Zetaković, 16.) Mato Ivanšić Benin, 17.) Jozza Zrinić, 18.) Dalmatinci u Lukićinoj kući

Ovi sumnjivci određeni su da imadu po noći biti kod kuće i na zahtjev straže po noći javiti se.

Za ovjerovljenje ovog zapisnika budu izabrani odbornici Ivan Mandić i Marko Stojanović.

Zaključeno i podpisano.

DAZgb

NVSOA, »Gradište«

97

Garešnica, 5. XI. 1918.

Oružnička stanica prijavljuje Kotarskoj oblasti, da su vojnici i građani navalili na mjesne trgovine i unižatskog svećenika.

Noću od 1 — 2 t. mj. navalili su naoružani vojnici sa vojničkim i civilnim puškama sa mnoštvom svjetine iz Garešnice i okolišnih sela na ovomjestnog trgovca Mavru Kon Dragutina, Janeš Ljudevita, Kastla Rudolfa Diamanta i Ermana Bajera te unijatskog svećenika Iliju Radića u Dišniku i trgovca Leopolda Kona u Popovcu i sve dućane opljačkali a nakon toga kuću Kona i Kastla zapalili.

U svemu šteta iznosi 500.000 Kr.

Radi ovoga protuzakonitog čina uhićeno je do sada sa vojničkom pripomoći 66 osumnjičenika, koji su po vojništvu odmah u Bjelovar otpraćeni.

DAZgb

UOZV, 665-Pr-I-1918.

98

Požega, 6. XI. 1918.

Zapisnik o izboru mjesnog Narodnog vijeća.

Z A P I S N I K

od 6. studenoga 1918. o skupštini za izbor mjesnog odbora Narodnog Vijeća u Požegi.

Pod predsjedavanjem dr. E. Kirschnera sastala se skupština, te je preduzet izbor glasovnicama, te je nakon skrutinija proglašen slijedeći rezultat:

Glasovalo je 294 osoba, od toga je otpalo:

1) Balog Vinko, obrtnik 190, 2) Brkanović Dušan, trgovac 182, 3) Čurčić Nikola, prof. 201, 4) Čmelar Šandor, bravar 212, 5) Dobrosavljević Bogomir, prav. 263, 6) Dvoraček Ivan, krojač 200, 7) Filić Teodor, ljekarnik 291, 8) Franetović Ante, odv. 186, 9) Fabec Đuro, činovnik 202, 10) Grgić Mato, priv. činovnik 292, 11) Ilijašević Stjepan, obrtnik 192, 12) Jakić Tomo, prof. 292, 13) Kovačić Ferdo, prof. 288, 14) Lončarević Ivan, nadofic. 208, 15) Maričić Roko sudac 223, 16) Metzger Antun, satnik 292, 17) Oremović Ivan, dom. nar. 210, 18) Dr. Sokolić Josip, činovnik 224, 19) Messner Ivan, književnik 184, 20) Polašek Josip, mjernik 195, 21) Tajkov Aleksandar, tiskar 290, 22) Dr. Vinković Branko, sudac 292, 23) Vlastelić Bartol, knjižar 208, 24) Wolf Djuro, trgovac 189.

Ovaj izbor je proglašen i predlaže se Narodnom Vijeću u Zagrebu na potvrdu.

DAZgb

NVSOA »Požega«

Napomena:

Još 29. X. 1918. osnovan je privremeni mjesni odbor no bez skupštine, koja nije mogla da se održi radi nemira u mjestu. Zapisnik je pisao Aleksandar Tajkov, kasnije poznati komunista i urednik »Narodne Volje«, koja je izlazila u Požegi, kao glasilo Komunističke partije.

99

Đelekovac, 6. XI. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća dostavlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu rezoluciju, kojom se traži reforma javne uprave i socijalizacija dobara.

Na javnoj skupštini, držanoj u mjestu Đelekovac, biran je »Odbor Nar. Vijeća SHS« za mjesto Gjelekovac, te je ujedno primljena slijedeća rezolucija:

Seljački narod mjesta Gjelekovac održavši javnu skupštinu birao je »Odbor Nar. vijeća« s kojim se stavlja na raspolaganje »Narodnom Vijeću SHS« u Zagrebu. Sav ovdješnji narod oduševljeno pozdravlja Narodno Vijeće, očekujući ujedno od njega što skoriju povoljnu *reformu na polju javne uprave i socijalizaciju svih prirodnih dobara* (t. j. rešenje agrarnog pitanja)

Odbor Narodnog Vijeća SHS za mjesto Gjelekovac:
predsjednik: Tomo Mikulandik, poslovođa: Tomo Podlek.

Odbor:

1. Ivan Čoklica, 2. Pavao Cmrk, 3. Josip Palčić, 4. Mirko Tomašić, 5. Andro Palčić, 6. Stjepan Vuljak, 7. Mijo Pavlek.

DAZgb

NVSOA, »Gjelekovac«

100

Varaždin, 6. XI. 1918.

Mirko Vajda i drugovi podnose Gradskom poglavarstvu zahtjeve radnika, da se racioniraju količine i cijene masti i ogrjeva za radnike.

Na radničkoj skupštini obdržanoj dne 27. listopada tg. u gostioni k Vujčeku, zaključilo je isto jednoglasno obratiti se predstavkom na slavni naslov, da mu pozivom na naredbu Bana od 24. rujna tg. broj X-48. 713-1918. tom naredbom dopitanu povišicu tangente živežnih namirnica, kao što su brašno, mast i ine potrepštine, od dana proglašenja iste, čim prije u tečaj staviti izvoli, jer za nas vrijede isti uvjeti kao i za ostale radnike u Zagrebu i pokrajini, — buduć svaki od nas obavlja teški tjelesni i naporni rad, opisan u toj naredbi, a ipak tu blagodat jošte uvijek ne uživamo.

Podjedno je zaključilo, najenergičnije zahtijevati, da se pretičak masti, odnosno slanine, koja je u mast pretvorena a nije prodana u gradskoj aprovizaciji, već je spremljena kod trgovca Hinka Mosesa u Optujskoj ulici a možda i na drugom mjestu, uz maksimalnu, do sada ustanovljenu cijenu, metne na tržište, ali tako, da će ista pravedno i prema broju obiteljskih članova na glave obitelji jednako razdijeljena biti, jer radništvo i ostalo siromašno pučanstvo nije u stanju platiti za mast onakove horendne cijene, kako ih ostali slani-nari i mesari zahtijevaju, da se razdioba masti pod najstrožom kontrolom preda u prodaju ovomjesnim trgovcima uz iste modalitete, kao što i ostale živežne namirnice: brašno, šećer, kava i t. d., za da se uštedi skroz nepotrebno nati-skivanje načekivanje i gubitak skupocjenog radnog vremena i zarada radničkih slojeva i ostalog pučanstva, te se najenergičnije protivi tome, da se ova mast razdijeli među onakove ljude, koji i onako svoju mast u kući svojoj imaju ili koji su u stanju platiti onakovu cijenu, kako ju ostali slanimari mesari za svoju mast zahtijevaju, jer će inače biti prisiljeno povući iz toga nužne konsekvence.

Isto tako molimo, da nam gradska općina goriva drva i ugljen izvoli doznačiti uz onu cijenu, kako ju je gradsko poglavarstvo u vlastitoj režiji prije gradskom pučanstvu opredijelila, te se već unapred, makar i nehotice moramo

ograditi protiv toga, da nam ta drva uz skuplju cijenu i iz treće ruke, a naročito iz ruke preprodavača Harry-a prodana i izručena budu, jer mi tu cijenu kraj naših vanredno oskudnih novčanih sredstava ne bi platiti mogli, a ipak bez istih u očigled predstojeće zime biti ne možemo, za koju okolnost molimo, da gradsko poglavarstvo svakako uvažiti izvoli.

U Varaždinu, dne 6. studena 1918.

Za cjelokupno radništvo: Mirko Vajda, Stjepan Martinić, Stjepan Korpar, Fran S. Lehpamer

AGV I-1

GP br. 11512-1918.

101

Osiijek, 13. XI. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća podnosi Narodnom vijeću SHS u Zagrebu rezoluciju, kojom se traži državna uprava veleposjedima i tvornicama.

Potpisani mjesni odbor zaključio je u današnjoj svojoj sjednici i odredio svog člana i predlagача g. Slavka Henča da osobno preda i obrazloži slijedeći zaključak:

I.

Da se svi veleposjedi u objamu od preko 400 jutara stave pod državnu upravu do konačnog riješenja agrarnog pitanja po zakonodavstvu. Gdje se bude pokazalo podesnijim ili gdje to narod bude zahtijevao, neka se zemlje izdadu u jeftin zakup i to prema potrebi i mogućnosti obradbe.

II.

Da se sve tvornice stave u pogon pod nadzorom državne uprave. Da se pako radnicima omogući život i produkcionim troškovima svedu na prihvatljivu mjeru, ima se u svakoj tvornici urediti vlastita aprovizacija, iz koje će radnici veći dio zarade primati u naravi.

OBRAZLOŽENJE

Kraj sadanje anarhije postoji opasnost, da će zemlje ostati neobrađene. Prijeti nam otuda, ako već ne glad to potpuno pomanjkanje poljskih produkata za trgovinu i izmjenu. Dosadanje vlasnike i upravitelje valja stoga pozvati, da zauzmu svoja upravna mjesta, a prema potrebi može ih se i izmijeniti. Svi oni predbježno su namještenici države.

Ako se to narodu oglasi i time dokaže, da se pitanje veleposjeda hoće i mora zakonitim putem riješiti, ne će on smetati obradbu tih polja, nego će i sam prionuti.

Tvorničari ne kane povećati i onako vrlo smanjenu produkciju, nego vegetirati dalje do riješenja pitanja rentabiliteta, koji je sada stavljen u dvojbu. Mnoštvo radnika ostati će tako bez posla. Otuda prijeti opasnost, a povrh toga miruje produkcija prem bi i ti produkti naročito naša drvena roba mogla dobro doći za izmjenu dobara. Ovdje treba da poslovni riziko preuzme država, prem smo uvjereni da riziko ne predstoji. Manjkajući materijal neka tvorničari prijave, da se putem izmjene nabavi, jer za naše živežne namirnice možemo dobiti svega.

Potpisani odbor vjeruje u skoro zakonodavno rješenje tih gorućih pitanja, naročito agrarnog, ali je ponukan neprestanim nemirima u cijeloj županiji, da ga na ovaj način ne samo pospješi, nego odmah i djelomice ostvari. Time se nada, ne samo umirujući djelovati, nego i predusresti gospodarskom zastoju, možda i katastrofi, te za provedbu u virovitičkoj županiji moli ovim ovlast.

Napominje se, da je predlog jednoglasno usvojen, tek jedan glas traži promjenu cenzusa od 400 na 1000 jutara.

DAZgb

NV, f. 10

102

Pregrada, 14. XI. 1918.

Predsjednik Mjesnog odbora Narodnog vijeća javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu o napadu na trgovine i Kotarsku oblast, te se pritužuje da je izabran novi odbor NV u Pregradi, koji je protiv gospode.

Potpisani predsjednik odbora Narodnog Vijeća u Pregradi — Dr. Vlodoj Koščica — podnosi izvještaj na broj 35/1918:

Dana 31. listopada t. g. bijaše držan sastanak u vijećnici općine Pregrada te je ova skupština izabrala agitacioni odbor, koji je biran jednoglasno i to predsjednikom: Dr. Vlodoj Koščica, odvjetnik i jav. bilježnik

odbornicima: Glojnarčić Janko, šted. blagajnik i predsjednik pecare u Pregradi, Iveković Tomislav, kapelan u Pregradi, Kaučić Dušan, ekonom kod Pregrade, Kocbek Dragan, rav. učitelj u Kostelu, Kranjčić Pavao, kapelan u Pregradi, Leskovar Ivan, ratar u Bušinu, Leskovar Janko, um. školski nadzornik u Valentinovom, Petek Rudolf, pekarski obrtnik u Pregradi, Pšeničnik Franjo, trgovac u Pregradi, Vdović Franjo, ratar u Benkovom.

Ovaj odbor sastao se je odmah po obavljenom izboru u sjednicu, spisao o svemu zapisnik, koji je predsjednik osobno na 2. studena t. g. uručio Narodnome Vijeću SHS u Zagrebu. Budući da je bila za 3. studena t. g. za 9 sati prije podne sazvana pučka skupština, to si je ovaj odbor uzeo za prvu zadaću, da govornike postavi, da odredi teme govora, slijed istih te ravnanje skupštinom. Predsjednik stavio se je odmah u dodir sa kotarskim sudom, kotarskom oblašću i mjestnim poglavarstvom.

Na 2. studena t. g. brzojavio je veliki župan u Varaždinu na kotarsku oblast u Pregradi, da se bezodvlačno nastoji urediti sigurnosnu stražu, jer da je Borojevićeva fronta po Talijanima probijena, a vojništvo da u masama bjega, pak da postoji pogibelj, da bi se vojnici Magjari vraćali kućama svojim preko Zagorja, gdje bi prolazeći pljačkali. U povodu toga bijaše od preke nužde osnovati stražu, za koju je bilo u prvome redu potrebno pribaviti oružje. U tu svrhu odputio se je predsjednik u Zagreb po oružje i u toj stvari bivao je kod Narodnog Vijeća, kod vojnog zapovjedništva i kod operativnog odjela I. bojnog odsjeka, no polučio nije ništa, jer nije bilo potrebno oružje i municija na raspolaganju, a bio je upućen, za koji dan da opet dogje, da će se oružje prirediti. Pošto je predsjednik u toj stvari na 2. i 3. studena t. g. prebivao u Zagrebu, to nije bio mogao prisustvovati na 3. studena sazvanoj pučkoj skupštini. Sama skupština bijaše odregjenim redom obdržavana sa velikim brojem pučanstva, te je mirno protekla, a i manifestiralo se je nakon nje po mjestu.

Opazilo se je, da je ipak na skupštini bilo od strane puka ismijavanja i bodrenja protiv gospode, a da se je i rogoborilo protiv dan prije proglašenoga prekoga suda, koji da su gospoda izmislila u strahu za svoju kožu i proglasili ga lih protiv seljaka! Iza skupštine i manifestacije krenuo je narod u crkvu k velikoj misi, koja je završila nešto poslije 12 sati. Narod je izašao iz crkve, došao na trg pred kuću trgovca i posjednika Josipa Tomboska, a kako je narod predvodilo neki desetak vojnika, to su vojnici započeli kamenjem razbijati prozore na kući, iza toga provalili u kuću, Tombosku porazbijali sve pokućstvo i do najmanje sitnice raznijeli, provalili u pivnicu, otvorili bačve, pili i razlijali sve vino, a onda su navalili u istoj kući nalazeću se kotarsku štedionu, u njoj sve porazbijali, sve knjige uništili i na trgu iskurili, provalili blagajne, iznjeli ih van i razbijali. A zatim su provalili u trgovinu Franje Peterkovića, i u njegovome dućanu i stanu sve poharačili i raznijeli. Odatle su uhvatili susjeda Antuna Škreblina, oveli mu duhan i novac i izbili, te dalje pošli na kotarsku oblast, na kojoj su porazbijali prozore, i odavle krenuli na trgovinu Stjepana Celca njegove udove. Pljačkanje i uništavanje trajalo je potpunih pet sati i bilo bi se nastavilo po čitavome mjestu, da nije u to pošlo za rukom složiti i oboružati na brzu ruku od 10 ljudi, koji su zajedno sa oružnicima izašli i na pljačkaše izbacili jednu salvu, te je palo tri mrtva vojnika, a mnogo ranjenih. Ovo je na pljačkaše tako djelovalo, da su se razbjegli.

Ovaj žalosni događaj sprečio je odbor, da radi na mirnom polju, pa je bila skrajna nužda da se sakupi i oboruža narodna straža. Oko toga je predsjednik ulagao veliki trud. Dan iza toga u sporazumu sa sudom i oblašću odredio je obustavu obavljanja raspravnih ročišta do nastupa mira i sigurnosti, kako bi se sprečilo, da se ljudi u mjestu ne sakupljaju i da u masama ne uzmognu pljačkanje nastaviti. Došao je glas, da se jednako zbilo i u Klanjcu, da i u Desiniću plačkaju, bijaše sve uzbugjeno i zabrinuto, što će doći. U blizini Pregrade upališe klijet um. nadzornika Janka Leskovara, valjda iz osvete, što je član odbora. Nekoliko dana iza toga upališe kod Pregrade klijet Franje Halamića, kojega je sin u narodnoj straži, također iz osvete. Narod je pako govorio, da je morati svu gospodu uništiti, a nakon toga da će on stvoriti republiku po svom čefu. Na mnoga naša moljakanja kod Narodnoga Vijeća, kod oružničkoga zapovjedništva u Varaždinu i u Zagrebu stiglo je ipak na 5. i 6. vojništvo. Bijaše potrebno skrbiti za njihovo opskrbljenje, nastanjenje, a isto tako za sigurnost i rad stigloga državnoga odvjetnika, koji je u ime prekoga suda uređivao i dao hvatati prepoznate krivce i pljačkaše. Pošto naša straža nije dovoljno bila oboružana, to je na 12. o. mj. pošao predsjednik ope- ta u Zagreb sa 8 momaka po oružje i municiju, gdje je jedva jedvice dobio 8 pušaka sa municijom, pa je krenuo na 13. o. mj. kući. Pošto bi bila mjesna straža donekle oboružana, to je predsjednik naumio stražu zapriseći. Spominje se, da je predsjednik koji dan prije bio na narodno vijeće zaprisegnut po kotarskome predsjedniku.

Ovo je djelovanje odbora i njegovoga predsjednika, koji odbor jest potvrgjen po narodnome vijeću glasom dopisa od 8. studena 1918. broj 35 (sekcija za organizaciju i agitaciju). Naravski da bi se bilo pristupilo i daljnjem radu oko pouke naroda, da bi se bilo zalazilo i u pojedina mjesta, da se dogje u dodir sa narodom, kada bi nastupila osobna i imovinska sigurnost.

No sada se je ali slučajilo nešto neočekivanoga, da su iz samoga izabranoga

odbora neki, poput Janka Glojnarica i Franje Pšeničnika, započeli protiv predsjednika intrigirati težeći u ruke dobiti vlast odbora. U tu svrhu složiše se sa načelnikom Ivanom Macanom, te je ovaj dogovorno upotrebivši odsuće predsjednika, koji je u narodnoj stvari boravio u Zagrebu, pa je dao sazvati pozivnicom od 12. studena 1918. broj 6653 pod ./. u općinu skupštinu, kamo su dovukli nekoga g. Cerovskoga iz Zagreba, kojega su na 13. studenoga t. g. skupljenima predstavili kao izaslanika Narodnoga Vijeća, koji da imade ovlast izabrani odbor i potvrgjeni odbor skinuti i novi izabrati. Taj gospodin govorio je harangirajući, među inima da će se sve dobro vlastele i gospode dijeliti među narod itd. Taj sastanak izabrao je novi odbor, a na čelo mu je stavio Janka Glojnarica, inicijatora toga sastanka, koji je sve to udesio kao općinski odbornik. Tako sada imademo odbor protiv odbora! Narodno Vijeće valjda će uvidjeti, da ovaj način svrgavanja predsjednika i potvrgjenoga po Narodnome Vijeću odbora, ne može izvesti dobar utisak pred narodom, i da nas pred istim diskreditira i zamrazuje. Kada je ta vajna skupština obavila posao zaželen po Janko Glojnaricu, vratio se je predsjednik iz Zagreba, i saopćilo mu se je, što se je megjuto u njegovom izbivanju udesilo i zbilo. Danas je pošao predsjednik na telefon i zvao Narodno Vijeće da se informira, da li je istina, da je isto odaslalo svoga izaslanika sa ovlašću, da izradi skinuće odbora i izbor novoga odbora. Telefonski spoj je dobio, ali na telefon nije mogao dobiti nijednoga od gospode u Sekciji za organizaciju i agitaciju, te je jošte i sada u nejasnosti, koji odbor stoji krepostan. Dakako da je u povodu toga nastala zbrka pojmova i orijentacije u mjestu, kod straže kod oružništva i kod uredskih vlasti. Pripominje se, da se je za ovu drugu skupštinu sazivalo tako, da su mimoigjena sva gospoda činovnici od suda i oblasti, i to po nalogu samoga Janka Glojnarica, pa da stoga na toj skupštini ne mogahu djelovati inteligentni činovnici. Toj skupštini nije niti mogao sudjelovati vrli rodoljub kapelan Tomislav Iveković, koji se je kroz ova dva dana nalazio zajedno sa predsjednikom u Zagrebu.

Na toj drugoj skupštini navodilo se je protiv predsjednika, da je nesposoban, da je nepouzdan i ocrnjivalo se ga je lih sa namjerom, da se ga izbaci a izabere za takovoga Janka Glojnarica, koji gramzi za tom čašću, neimajući ni pojma o zadaći Narodnoga Vijeća, o odboru N. Vijeća i o dužnosti toga, i ne svačajući zamašaja današnjeg vremena po narodnu stvar, po udes naše domovine i po ostvarenje naše države.

Pita se dakle, da li će Narodno Vijeće to odobriti, i da li će dopustiti, da se narod tako zlim primjerom jošte većma kviri i buni i harangira?

Umoljava se stoga što hitnije odgovoriti: koji odbor imade djelovati? da li jur aprobovani ili sada intrigom izabrani a Narodnome vijeću jošte ne predloženi? Odgovor je hitno nuždan ma i telefonskim putem, jer se u ovoj zbrki može slučiti zlo, za koje predsjednik i odobreni odbor nikako ne može odgovarati.

DAZgb

NVSOA, Pregrada (231-1918.)

Osijek, 14. XI. 1918.

Veliki župan Virovitičke županije izvješćuje Predstojništvo za unutrašnje

poslove Zemaljske vlade o događajima u županiji: pobuna vojnika u Orahovici i Našicama, pad »republika« u Petrijevcima i Donjem Miholjcu, te razne akcije »zelenog kadra«.

U županiji virovitičkoj buknuła je buna dne 26. listopada u vojničkim barakama u Orahovici i to poimence u kantini, gdje je došlo do svađe između vojnika čeških i dalmatinskih pukovnija te kantinera. Ovdje je odmah došlo do krvave tučnjave te je više vojnika ranjeno.

Nakon ove pobune vojništvo se orahovačko razišlo a jedan oveći odio dalmatinaca krenuo je dne 27. listopada 1918. vlakom u Našice.

U Orahovici zaostali vojnici kojima se je priključila fukara, cigani i zeleni kader opljačkali su taborište pa su isto i konačno spalili. Istodobno opljačkane su i razorene u mjestu se nalazeće uredske zgrade baruna Gutmana.

Odio dalmatinskih vojnika dočekan je u Našicama po mj. odboru N. V. Kotarski sudac Sokolić pozdravio je vojnike te nakon što su se umirili smješteni su u barake bivše konjske bolnice, gdje bijahu i obskrbljeni. Pod veće ali pobunili su se ovi vojnici ponovo te su započeli sistematskim pljačkanjem židovskih dućana. Osobito velika šteta nanešena je trgovcu Fischeru i Goldfingeru, kojeg potonjeg su i zapalili. Dok je pao mrak priključise se dalmatinskim vojnicima zeleni kader okolice, mjestna i okolišna fukara, cigani pojednako muško i žensko. Sada je započelo općenito pljačkanje i robljenje. Ostalo je više mrtvih. Oko pola deset sati na večer navalili su pljačkaši na kotarsku oblast, gdje su sve porazbacali i porazbijali a nakon toga na stan kotarskog predstojnika Zlatka Oblaka, kome su ama sve pokrali i uništili te je sam sa obitelji tek teškom mukom izneo živu glavu i pobjegao u Osijek sa mnogim drugim našičkim građanima. Isti je materijalno potpuno uništen te je pretrpio štetu od kojih sto hiljada kruna.

Našičkom ljekarniku Košćecu uspjelo je u ovom užasnom darmaru na brzu ruku malu građansku gardu, koja je ali tek mjestimice mogla, da spriječi veći zulum, dok su u glavnom bili nemoćni naprama pijanoj i razdraženoj masi pljačkara i naoružanih vojnika. Građanstvo bježalo je hrpimice iz Našica te su a i pješice lutajuć po dva do tri dana dospjeli u Osijek ili prebježali u Ugarsku.

Usporedno sa događajima u Orahovici i Našicama ponestala je i posljedna disciplina kod doknadnih četnih tijela u Osijeku, napose kod 28. domobr. doknadnog batalijona.

Da se spasi Osijek od pljačkanja i većih izgreda sa strane vojničke momčadi odlučilo je vojno postajno zapovjedništvo u Osijeku dne 26. listopada staviti momčad na dopust te je pozvalo isto da se otputi kući. Ovom se ali pozivu momčad nije odazvala već je prije svega uporno tražila izručenje oružja i municije.

Kako se je situacija sve više pogoršavala to je konačno dne 28. listopada i ovom zahtjevu momčadi udovoljeno u nadi da će se isto mirno otputiti kući. Nu ovo se je predmišljavanje tek djelomično ispunilo. Veći dio momčadi dobivši oružje, provalilo je u vojna spremišta, doskora se istoj pridružila fukara, djeca, žene, seljaci iz okolišnih općina, koji su ujedinjenim silama ukratko opljačkali vojna spremišta i skladišta, te je tek nešto spašeno po mjesnom odboru N. V. kome se smjesta staviše na raspoložbu časnici, ostatak disciplinirane

momčadi doknadnog bataliona 78. pješ. pukovnije i gradjanstvo organizirajući se u narodnu stražu.

28. i 29. listopada bijahu u Osijeku dani revolucije. Po ulicama je palo na hiljade i hiljade hitaca te je tek teškom mukom pošlo za rukom spasiti grad od općenitog pljačkanja. Iz okolice pako redom su stizavale prve glasine o vrlo ozbiljnim događajima o nemirima, robljenju, paležu i pljačkanju, dok je konačno u noći od 29. na 30. listopada buna zahvatila cijelo području županije virovitičke, prešavši djelomično sa područja županije požeške gdje su se već dan dva prije odigrali vrlo ozbiljni revolucionarni događaji.

Odavle unaprijed nije moguće kronološki predočiti razvitak bune jer pojedini kotari bijahu više dana potpuno odsječeni od sjedišta županije, pa se u nazočnom izvještaju tek približno bez kronološkog reda mogu dogodjaji opisati držeći glavnom zadaćom po mogućnosti točno ocrtati današnje stanje ovo županijskog područja.

Dne 30. listopada bijaše za grad Osijek najkritičniji. Pučanstvo vanjskih općina zavedeno, da se u Osijeku u vojnim skladištima i spremištima badava djele odijela obuća i hrana nahrupilo je sa stotinu i stotinu kola u Osijek popudprto oružanom silom zelenog kadera te otpuštene vojničke momčadi.

Narodnoj straži te malom discipliniranom odijeljenju 78. dok. bataliona uspelo je ovu rulju do podneva istisnuti iz grada a u samom gradu uspostaviti primjeren red i mir.

Satnik 78. dokn. bataliona g. Košak osobite si je zasluge stekao oko uspostave reda u gradu i obrane grada.

U okolici Osijeka kano i u vanjskim kotarima ne bijaše ali nikakove pozdane oružane sile pa je tako čitava županija pala žrtvom nahuckane mase seljačtva, zelenog kadera, fukare, cigana itd.

Svi veleposjednici posvema su ili djelomično opljačkani, trgovci napose židovi imućniji gradjani, gazde orobljeni su i zapaljeni. Već u koliko je i dosele poznato nanešene su štete vrlo velike te se poimence ovako mogu ocrtati.

1. kotar Osijek

Patrijarško vlastelinstvo sa svim pustarama posvema je opljačkano. Odvedeno je oko četiri sto trideset komada rogata marve, dvije sto pedeset komada svinja sto dvadeset komada konja. Ukradjeno je i prolito oko šest sto hkt. vina. Nadalje raznešeno je sedamdeset vagona žita, ječma i zobi oko sto vagona kukuruza dvor, kancelarije, stan upravitelja opljačkan je posvema. Šteta iznaša kojih 5,000.000 K.

Potpuno je u Dalju nadalje opljačkan posjednik Joco Nikolić. Isti je pretrpio štetu od kojih četiri sto hiljada kruna. Nadalje veletržac žestom i vinom Julije Veiss ml. Njegova šteta dosiže visinu od 800' hiljada kruna.

Isto tako opljačkan je umirovljen opć. bilježnik Milan Hajdenek kome je medju inim raznešeno oko 300 hkt. vina.

Trgovac Kraus potpuno je opljačkan i njegova šteta iznaša nekoliko stotina hiljada kruna.

Djelomično opljačkan je u daljskoj planini vinograd i posjed doktora Dr. Milana pl. Maksimovića.

Kako ne bijaše na raspoložbu brahijuma to je u Dalju uspostavljen red —

naravno djelomično — tek dne 13. studena po srpskoj četi sastavljenoj od srbijanskih zarobljenika pod vodstvom natporučnika Vlade Muačevića, koji si je oko uspostave reda u okolici Osijeka osobitih zasluga stekao.

Ured opć. poglavarstva u Dalju nije oštećen.

U Dalju uapšeno je oko šesdeset i dva pljačkara među ostalim glavni kolovodje otac i sin Vesnić te neki Miladinović. Isti su predani prijemkom sudu.

U općini Aljmaš opljačkani su posjednici i trgovci Becker, Berger te umirovljeni profesor Schaurek. Njihova šteta iznaša ukupno oko 500 hiljada kruna.

U Erdutu posvema je opljačkano vlastelinstvo gospodje udove pl. Cseh. Šteta iznaša cirka 3 milijuna kruna. Jednako su opljačkani bivši vlastelinski upravitelj Schein sadašnji upravitelj Mihelić i Katona. Posve je opljačkan opć. bilježnik Vručina jedan osobito sposoban činovnik koji se je za žitelje općine Erdut u vrijeme rata mnogo zasluga stekao. Opljačkan je nadalje posvema posjednik i poštari Bartok a i mnogi ugledniji seljaci i građani. Šteta ovdje navedenih iznaša mnogo preko pol. milijuna kruna.

Užasno velike štete nanese su vlastelinstvima u općini Bijelo Brdo, Tenje, Čepin, Hraština i Ernestinovo.

Zakup g. Kronića opljačkan je posve. Ovdje je djelomično i paljeno pa i same su zgrade djelomično raznešene.

Pustara Seleš g. Konrada pl. Pfeifera i pustara Bezenica g. baruna Pfeifera posvema je opljačkana. Prvi imade štetu od 4. a potonji od 3 milijuna kruna.

Pustare Orlovinjak g. Ferdinanda Speisera Betinin dvor g. Josipa Speisera Bara g. Ferdinanda Speisera ml. posvema su opljačkane. Nanešena šteta iznaša mnogo milijuna kruna.

Pustare gospode F. K. Schmidt i R. K. Schmidta ako i nisu posvema opljačkane pretrpjele su užasno veliku štetu.

Šteta počinjena na pustari Vrbik g. Adama pl. Reisnera dosiže visinu od milijun kruna, a šteta počinjena na pustari g. Reineru visinu od pol milijuna kruna.

Pustara g. pl. Bartolovića u opć. Tenje opljačkana je do kraja.

Pustara gos. Vamoši i Sauerborn Amalijino polje nije samo posvema opljačkana već i djelomično spaljena i razorena.

G. Gartelgruber na pustari Branjevina u opć. Čepin pretrpio je štetu od preko 2 milijuna kruna.

Pustara Lušćić g. Otona pl. Knobocha opljačkana je posvema isto tako i dvor njegov u Čepinu.

Pustare do Djakovačke granice poimence braće Speiser u Vladislavcima g. Korskića Hraštovac g. pl. Knoblocha Branjevina g. Reisa Lipovac sve su posvema opljačkane. Šteta iznaša kod svakog pojedinog do pol milijuna kruna. Posvema je opljačkana i krasna pustara g. J. Blaua Pomoćin, kano i pustara Ovčara kraj Čepina, djelomično.

U mjestu Tenje i Čepin opljačkani su svi trgovci i obrtnici. Poimence: Bichler i Kohn u Čepinu, Kapp i Elbinger u Tenji. Pojedinci su i zapaljeni.

U Čepinu opljačkan je posvema i rimoktl. župnik Žerdin i to tako njegov stan kano i župni ured. Nisu ostale pošteđena ni crkvena ruha ni knjige nu matice su srećom spašene. Sam župnik svaljen je po buntovnicima u blato te tek da je iznio živu glavu.

Vlastelinstvo Bizovačko tako rekuć posvema je uništeno. Nanešenu štetu danas u opće nije moguće procijeniti. Dvorac Jelengrad opljačkan je posvema — nije ostalo u njemu ništa pa ni prozora ni vrata. U zverinjaku poubijano je oko sto komada jelena jelenka i teladi a šta je još ostalo to se razbježalo jer je ograda na bezbroj mjesta srušena.

Uostalom, općina Petrijevcu proglasila se je republikom te su tamo jedno desetak dana vladali najveći zlikovci.

Danas dne 14. studena izašlo je onamo jedno odjeljenje u Osijek stigle srbijanske vojske te je operetna republika pala, a glavni su pljačkaši uhićeni.

Petrijevački vlastelinski nadšumar g. Getverdt također je opljačkan a sam je tek teškom mukom sakrivajuć se pet dana spasio život.

Pustare bizovačkog vlastelinstva Selce, i Samatovci potpunoma su opljačkane djelomično spaljene i pretvorene u potpuno pustošinu.

Ravnatelj vlastelinstva g. Kraus posvema je opljačkan, što nije ukradeno u njegovom stanu to je razoreno i polupano. Djelomično opljačkan je i šumarski nadzornik vlastelinstva g. Göderer.

Bolji posjednici, trgovci i obrtnici u Petrijevcima opljačkani su, petrijevački župnik Charvat opljačkan je djelomično dok onaj u Brodjancima g. Gombarević opljačkan je posvema. Ovdje je i župni ured posvema uništen a i matice se nisu mogle spasiti.

Šumarnik vlastelinstva bizovačkog u Martincima g. Dvoržak tek je teškom mukom mogao spasiti život dok mu je kuća posvema orobljena.

U Valpovštini tek su se mjestimice dogodila pljačkanja. U samom Valpovu nanešena djelomična šteta nekim trgovcima i posjednicima.

Opljačkane su mnoge gospodarske zgrade vlastelinstva Valpovačkog. Podrumi su otvoreni vino raznešeno i razlito.

Pustara Krtinjača vlastelinstva valpovačkog te pustara Jedinac posvema su opljačkane.

Sam grad u Valpovu nije stradao.

Tvornica u Belišću dioničkog društva S. H. Gutman ostala je neoštećena. Ovu je spasilo jedno malo odjeljenje vojnika izaslanih iz Osijeka sa jednom strojnom puškom te radništvo i namještenici tvornice.

Do većeg izgreda došlo je u mjestu Ladimirevcu opć. Bizovac gdje su opljačkani tako rekuć svi bogatiji seljaci napose njemačke narodnosti i gdje i nekoliko ubijeno.

Momentano se javna sigurnost u Osiječkom kotaru donekle poboljšava nu žalibože u glavnom iz razloga jer je već sve opljačkano.

Prem je prijeku sud u Kotaru osiječkom već dne 30. i 31. listopada proglašen to ipak pljačkanja ne samo da nisu prestala već su tek nakon toga svom žestinom započela i to naravno iz razloga jer ne bijaše brahijuma kojim se je mogao ovaj zulum spriječiti.

U okolici Osijeka seljaštvo djelomično već vraća oteto tudje vlasništvo, ro-

gatu marvu, svinje itd. pa ima nade da će se znatni dio počinjene štete moći u naravi nadoknaditi čim vojska uspostavi javnu sigurnost i ugled oblasti te oblastnih odredaba.

Općinska poglavarstva već su lagano započela sa uređivanjem osim u dvije—tri općine gdje ali nije moguće dok ne stigne dovoljno vojske.

Kako su se pojedini opć. činovnici provadjanjem ratnih odredaba napose rekvizicijom zamjerili pučanstvu to je odlučeno iste do konačnog uređenja pitanja opć. činovništva porazmještati poimence zamjenom što je općinsko činovništvo samo ovdje zamolilo.

2. kotar D. Miholjac

Vlastelinstvo g. L. grofa Mailatha posvema je opljačkano.

Sam dvor u Miholjcu orobljen je posvema a šteta počinjena u dvoru ni približno se danas ne da procijeniti.

Najveći pljačkaši u D. Miholjcu stupili su u Narodnu stražu nasilno odstranili su sve ugledne građane koji su najvećom požrtvovnošću radili oko uspostave mira i reda, proglasili su D. Miholjac republikom, odstranili su iz opć. poglavarstva cjelokupno činovništvo, zarobili su upravitelja kotarske oblasti, koga su imenovali seljakom i namjestili kano narodnog pisara. Uveli su cenzuru tako poštansku kano brzojavnu i telefonsku, tako da se iz Dol. Miholjca autentične vijesti nijesu mogle dobiti.

Doznalo se ali, od bjegunaca, da su sva vlastelinstva u kotaru posvema opljačkana.

U Ilinom dvoru zapaljena je tvornica žeste.

Svi trgovci u Viljevu, Čadjavici, Moslavini, Dol. Miholjcu orobljeni su posvema.

U Viljevu opljačkan je posvema župnik Gado.

U Dolj. Miholjcu posvema je opljačkan župnik Erdelji.

Gutmanov posjed u Crncu posve opljačkan.

U Dol. Miholjcu samom, republika čini sve pripreme za razdiobu vlastelinstva te je već djelomično sa razdiobom i započeto.

3. kotar Djakovo

U mjestu Djakovo opljačkane su sve židovske trgovine, kano i stanovi istih. Napose velike štete pretrpjeli su trgovci, Epstein i Kertner, koji su zapaljeni, nadalje Keršner, Bruck, zlatar Halas, Grünbaum, i Lošitz.

Opljačkan je mlin na valjke, odnešeno oko 6 vagona brašna i ukradjena je ovdje gotovina od 60.000 K.

Pustare biskupskog vlastelinstva tako rekuć sve su opljačkane poimence pustara Gaj, Štrosmayerovac, i ona kraj Semeljaca. U ovoj potonjoj porušene su i djelomično gospodarske zgrade. Pustara Lenija kraj Vuke potpuno je demolirana, sve žitarice naravno i rekvirirane raznešene su.

U općini Bračevci demoliran je potpuno općinski ured, opć. blagajna razbita je, a sadržaj K. 29.981 ukraden. Isto tako orobljen je i stan opć. bilježnika. Ovdje je opljačkan veleposjednik Blumenstock i gostioničar Kordoš, kojemu je odnešeno sve.

U općini Drenje demolirana je opć. zgrada sav uređaj razbačen i uništen, opć. blagajna provaljena, ukradjeno je ovdje 19.580 K.

U Mandičevcu opljačkani su svi vinogradi, sva inštrukcija je raznešena kano i vino, što je većim dijelom prolito.

Poimence opljačkani su u općini Drenje umirovljeni podžupan Kršnjavi, vlast. šumar Marušić, umirov. opć. bilježnik Sekulić, kojemu su sve demolerali, te današnje činovništvo opć. poglavarstva.

U opć. Lev. Varoš, ostala je općina neoštećena, ali je bilježnik Vukelić opljačkan do kraja, nadalje su ovdje orobljeni svi trgovci, napose židovi bolji građani i posjednici, posve je pako opljačkan i vlastelinski šumar Ignjatović.

Najgrozniji događaji odigrali su se u općini Trnava.

Ovdje je općinsko poglavarstvo posve demolirano iz blagajne ukradjen je iznos od 34.000 K. Orobljeni su posvema svi posjednici, bolji građani i trgovci. Vlastelinski vinograd posve je uništen, kano i tamo se nalazeći stari dvor, osobito teško je stradao župnik Tomašić. Ni sama crkva nije pošteđena već posve orobljena i demolirana. Buna ovdje traje i dalje, robi se kod svakoga, ko što ima, bolje rekuć jedan od drugoga krađe, a mrtvih imade svaki dan.

U drugim općinama kotara djakovačkog bilo je došlo do djelomičnih pljačkanja, napose u trgovinama nu općeniti položaj bijaše mnogo povoljniji, nego u gore navedenim općinama.

Rad je već djelomično uspostavljen. Sva općinska poglavarstva, osim Bračevci, Lev. Varoš i Trnava ureduju. U Drenju je također već djelomično započeto sa uređivanjem.

U pojedinim mjestima ljudi vraćaju ukradjeno dobro, a gdje god još se i dalje pljačka. Za uspostavu mira i reda treba bezuvjetno snažne vojničke sile, jer pljačkanje može svaki čas još snažnije započeti. Nešto vojske je već u kotar otposlato.

4. kotar Virovitica

U mjestu Virovitica opljačkani su bez iznimke svi dućani svi stanovi trgovaca. Orobljeni su svi podrumi vino je pokradeno i većim dijelom ispušteno. Opljačkan je nadalje u Virovitici opć. bilježnik Mozolovsky i kotarski veterinar. Ukupna šteta iznaša pet i pol milijuna kruna. Na području kotara opljačkana su ukratko sva vlastelinstva. Iscrpiv izvještaj predbježno ne predleži nu počinjena šteta procjena je od prilike na 20 milijuna kruna.

U općini Suhopolje opljačkan je tek jedan dućan. Tamo organizirana narodna straža priječila je daljnji zulum.

U općini Lukač razoreno je općinsko poglavarstvo, opć. bilježnik Jelić opljačkan je do kraja kano i župnik. Matice su spašene. Ovdje je nadalje spaljen i mlin Adolfa Pajtaša.

U drugim općinama opljačkani su djelomično trgovci nu veće zlo nije se desilo.

U Virovitici uspostavljen je red po jednom odjeljenju vojske poslate iz Bjelovara. Prije dva dana stiglo je u Viroviticu jedno odjeljenje Srbijanske vojske.

V. kotar Našice

U kotaru opljačkani su svi trgovci posjednici, bolji gradjani općinski činovnici itd.

Točni podaci još predbježno fale.

U okolici Našica opljačkane su potpunoma pustare Granice i Magluševac koje su postale i pljenom požara.

Djelomično opljačkana je i pustara Lipovac.

U Našicama spaljeno je više kuća i orobljeno više blagajna.

Velike štete pretrpili su trgovci Golšajn, Kohn, Hercog, Silberger i Segner.

Veliki magazin povjerbenog vlastelinstva koji se nalazi u sred Našica spaljen je.

U Feričancima je opljačkan opć. bilježnik Peterlić koji je pretrpio štetu od kojih 300 hiljada kruna.

Vlastelinstvo u Orahovici uništeno je posvema i dvor je spaljen.

U Našicama stvorena je narodna straža, koja se je ali pokazala nepouzdanom te koja je i sama pljačkala.

Vlastelinstvo Podgorač opljačkano je posvema i svi vlastelinski namještenici. Dvor u Podgoraču tako rekuć uništen je posvema a gospodarske se zgrade ruše. Šteta je ovdje ogromna. Među inim teško je stradala i pustara Čokadin-
ci Preuzvišenoga gospodina bana.

Prije tjedan dana izašlo je jedno odeljenje vojske pod vodstvom satnika Krala u Našicama kojem je uspjelo u samom mjestu i u okolišnim selima uspostaviti priličan red.

Kako je kotarski predstojnik Oblak u Našicama posvema opljačkan a i život je tek teškom mukom spasio, te kako je isti usljed posvemašnje materijalne propasti teško duševno deprimiran to je uprava kotara povjerena privremeno kotarskom pristavu Radotiću iz Doljnjeg Miholjca, koji je ovu već i preuzeo.

Isti je pozvan da o stanju kotara našičkog podnese iscrpiv izvještaj.

VI. kotar Slatina

U mjestu Slatina opljačkani su svi dućani i stanovi židovskih vlasnika. Velike štete pretrpili su trgovci Mandl, Deutsch, Fuchs, Bröder, Straus, Dreisiger, cipelar Müller, kožar Schmutzer, mesar Kohn, trgovac Izidor Kohn i dr. Ukupna šteta iznaša kojih 1,300.000 K.

Provalili su kotarsku oblast izvukli su tamo sakupljeno oružje a u sobi kaznenog referenta razbacali su spise.

Uništili su stan vlastelinskog upravitelja Horaka koji je pretrpio štetu od kojih 80 hiljada kruna. Opljačkali su nadalje šumarnika Justa konjotršca Baura i Rabinat.

Ugledni građanin Franjo Vavra orobljen je i ubijen. Slatinska pustara grofa Drašković tek je djelomično opljačkana.

U Voćinu spaljen je dvor baruna Gutmana. Šteta nadmašuje visinu od 300 hiljada kruna. Svi činovnici vlastelinski opljačkani su te su pretrpili štetu od preko milijun kruna. Uništena je u Voćinu ljekarna g. Šošarića. Nadalje o-

pljačkane su sve trgovine. Provaljeno je u općinski ured gdje je sve razbačano.

U općini Sopje opljačkane su sve pustare veleposjednika Sorgera koji je pretrpio štetu od 2 milijuna kruna. Na pustari Kapinci g. G. Freitag sve je razvučeno. Opljačkana je pustara Ritska Ada i Rakit. Šteta na obim pustarama iznaša 1,400.000 K. Provaljeno je u općinu Gornji Miholjac gdje je sve razbačano.

Od pravoslavnog paroha Tubića iznudjeno je 4 hiljade kruna. Sve pustare grofa Draškovića poimence Višnjica, Zidina, Senkovci, opljačkani su. U Cenkovcima spaljena je tvornica žeste. Grof Drašković pretrpio je štetu od kojih 7,500.000 kruna.

U općini Bukovica Nova, uništena je pustara Hrvatske poljodjelske banke Adolfovac i Mikleuš a opljačkani su i svi namještenici, šteta dostiže visinu od 1,500.000 K.

Opljačkani su u toj općini sve pustare baruna Gutmana a ukupna šteta dostiže visinu od 1,800.000 K.

U mjestu Bukovica Nova orobljen je trgovac Spitzer koji je pretrpio štetu od 50.000 K.

Općinski ured u Drenovcu posve je demoliran, provaljena je općinska blagajna a ukradjeno je 40.000 K.

Općinski činovnici svi su opljačkani.

Opljačkan je stan Presvj. gospode Bele pl. Adamovicha a ista opće poznata dobročiniteljica ubijena je.

Uništena je pustara Hrv. poljodjelske banke Balinci, šteta iznaša 800.000 K. Nadšumar baruna Gutmana Nagy opljačkan je i ubijen.

Opljačkan je i nadalje u Goleniku barun Ožegović a pustara mu je djelomično spaljena. Pretrpio je štetu od 300.000 K.

Prije dva dana stiglo je u Slatinu jedno odjeljenje srbijanske vojske pa je djelomično u mjestu red uspostavljen.

Stignućem daljnje vojske nastojat će se u kotaru čim prije red uspostaviti.

DAZgb

Povjerenik UOZV 666-I-Pr-1918.

104

Varaždin, 16. XI. 1918.

Oružničko postajno zapovjedništvo podnosi kaznenu prijavu protiv 27 seljaka iz općine Klanjec, što su razoružali financijsku stražu i opustošili dvor vlastelina Brucknera u Novim Dvorima, te napali žandarsku kasarnu u Klanjcu.

Svi gore od 1 — 27 navedeni okrivljuju se, da su:

a) da su se nakon predhodnog dogovora skupili i dana 1. studenoga 1918 oko 7 sati u večer sa više žitelja iz okolišnih sela došli u Nove Dvore (opć. i kot. Klanjec), provalili u zgradu ondašnje financijske straže, razoružali čitavu stražu te odnijeli 11 pušaka sa bodovima, i nabojnačama, jednu torbu stre-

ljiva, jedan haljinac, 2 kabanice, jedan sat i 4 komada odjevnih predmeta, a zatim se

b) iste noći nakon obavljene provale pod a) zaputili prema dvoru vlastelina Zenka Brucknera u Novim Dvorima, provalili u sam dvor, pljačkali po gospodarskim zgradama i čitavom stanu Brucknerovom, koji se je sa obitelji u Zagrebu nalazio. Osim što su veći dio sobnog namještaja poništili, raznjeli su 60 komada blaga, 4 konja, 30 komada svinja i dosele neustanovljenu količinu vina. Da si omoguće pristup u odnosne prostorije, razbiše vrata i prozore. Osim toga odnesoše gotovinu od 40.000 kruna iz blagajne, koju odnesoše u dvorište i razbiše. Pljačkanje trajalo je kroz cijelu noć od 1. na 2. 11. 1918., a nastavilo se još prije podne na 2. studenoga 1918 po nadošlom pučanstvu iz susjednih sela;

c) da su se nakon predhodnog dogovora dne 2. studenoga 1918 oko 10 sati u noći sa dosele nepoznatim žiteljima iz okolišnih sela sakupili u Novim Dvorima, te nakon što im je Vilim Golubić ovdje u govoru obrazložio svrhu dolazka, naime da će poći u Klanjec, ondje razoružati oružničku postaju, odnosno poubijati ju, te onda opljačkati ondješnje trgovce, kao Dragutina Broza, zaputili se neki (nepoznati) oboružani vojničkim puškama, neki puškama otetim u noći 1. 11. 1918. financijskoj straži u Novih Dvorih, a neki običnim puškama u Klanjec, zaustavili se pred oružničkom vojarnom, gdje je jedan od njih pograbio za kvaku na vratima od vojarne zahtjevajući da im se ista otvori. Dotični po podstražmeštru Stanku Gušiću opomenut, da se odstrani poviče prema rulji: »Hura«, na što bi iz rulje prema vojarni izpaljena tri hitca, od kojih je jedan pogodio u vrata vojarne, a jedan u prozor sobe određene za pisarnu, treći pako u zid.

U vojarni na obranu pripravna momčad uzvratila je vatru, pri čemu su dvojica napadača: Josip Trajbar i Franjo Šimunčić ostali mrtvi, a više njih ranjeno. Ostali se na to razbježaše. Osim štete nanešene vojarni oštećenjem vratiju i prozora, navedene sa 150 K, nije od oružničkog osoblja nitko nastradao.

DAZgb

SSV, O-1806-1918.

105

Vojka, 16. XI. 1918.

Zorka Janković podnosi Narodnom vijeću u Zagrebu zahtjev da i žene budu članovi zakonodavnih tijela, te da imaju aktivno i pasivno pravo glasa.

Svetlo oružje hrabre srpske vojske donelo je jugoslavenskim narodima slobodu. Na temelju te slobode osniva se danas nova država. Nalazim da veliki politički i socijalni prevrat u našoj zemlji ne trpi da itko tu ostane u stranu potisnut. Uverena da taj sjajni preporod sa slobodom nosi i jednakost, kako svim plemenima, tako i svakom čoveku, bez razlike spola, ne razumem zašto se kod stvaranja naše nove države ne traži sudelovanje žene.

Zar tu sme, zar može još stajati polovina čovečanstva izvan bilo koje dužnosti državlanske, te bez svih prava?

Protestujem proti tomu što žene nisu pozvane na rad oko izgradnje nove slobodne države Srba, Hrvata, Slovenaca.

Zahtevam da žene postanu članovi zakonodavnog tela, da uđu u Narodna veća, te da im se podeli aktivno i pasivno pravo glasa.

Zorka Janković — Velikovečka

DAZgb.

PRNV, 761-1918. (fasc. 8)

106

Ivankovo, 17. XI. 1918.

Mjesni odbor Narodnoga vijeća, javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu o napadaju na Ivankovo, te da je u Starim Mikanovcima općina dospjela u ruke »pljačkaša«.

Dne 1. XI. navalila pljačkaška družba iz St. Mikanovaca njih 9 u Ivankovo da pljačka, nu garda ih je dočekala 5 ranila te se svi razbježaše. U St. Mikanovcima uzeli općinu u svoje ruke, ali ih je major Bušnić pohvatao a kolovođe na mjestu ubio i tak je i tamo sad u redu.

DAZgb

NVSOA, »Ivankovo« (225-1918.)

107

Petrijevci, 18. XI. 1918.

Zapisnik o izboru Mjesnog odbora Narodnog vijeća (nakon pada republike 14. XI.) u Petrijevcima, dostavljen Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, sekciji za organizaciju i agitaciju.

Zapisnik od 18. studena 1918.

sastavljen u skupštini općinara općine Petrijevi u predmetu osnutka mjesnog odbora narodnog vijeća S. H. S. u Petrijevcima. Prisutni pouzdanici narodnog vijeća u Zagrebu sekcije za organizaciju i agitaciju Dr. Gjuro Kuntarić i Stjepan Barić te perovođa Andrija Djaković i oko 160 općinara petrijevačkih.

Nakon što je prvi pouzdanik razložio prisutnima sve, o narodnom ujedinjenju, narodno vijeće S. H. S., o pljačkanjima te o posljedicama istoga te nakon što je razložio, što je mjesno narodno vijeće i njegov djelokrug bude izabran slijedeći odbor: Andrišić Stjepan, Gjuro Furlić, Stevo Suchy, Josip Andrišić, Mato Vizler, Adam Plügl, Stevo Starčević, Mato Šalovardić, Antun Matković, Antun Bračevac, Josip Jung i Stjepan Bračevac.

Potom je razložio drugi pouzdanik značenje ovoga prvoga slobodnog jednoglasnog izbora te pozvao sve skupštinare, da dadu svoje povjerenje izabranom odboru.

Oduševljeno pjevanje narodne himne završilo je ovu skupštinu.

Dovršeno!

DAZgb

NVSOA, »Petrijevi« (292-1918.)

Napomena:

U dokumentu pod red. br. 107 govori veliki župan o situaciji u Osiječkom kotaru te kaže, da je 14. XI. 1918. pala republika u Petrijevcima. Zbog toga je i tako kasno osnovano Narodno vijeće u Petrijevcima. Prema izvještaju pod red. br. 121 vidljivo je, da se situacija nije smirila usprkos osnivanju Narodnog vijeća.

Suhopolje, 18. XI. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o izboru mjesnog odbora, i o pobuni u selu Pčelić.

Prema Vašem pozivu od 23/10., sazvan je sastanak mjesta Suhopolja i cijele općine, najme Borove, Pčelića, Rezovca i Kapana u Suhopolje u svrhu izbora mjesnog odbora za dne 27/X., na kojem je sastanku izabran odbor i konačno, kad su se prilike nešto sredile, ponovno sazvanom javnom skupštinom cijele općine kako slijedi izabrao. Za mjesto Suhopolje: Matija Štefanić, Martin Kasumović, Gjuro Stipić, Josip Magenheimer, Žiga Zlatar, Stjepan Winter, Josip Kvatik, Stjepan Cindrić, Ignat Kurtešan, Gustav Koller, Florijan Štabek, Ivan Winter, Leo Drašković i Zdravko Malek.

Za mjesto Borovu: Luka Kukić, Stevo Trifunović, Stevo Vojnović, Ivan Vinković, Viktor Grabar i Adolf Kralj,

Za mjesto Pčelić: Nikola Marković, Mijo Vračarić, Dragutin Kratofof, Mijo Elijaš, Kojo Trbojević, Ilija Solar, Antun Fabijanac i Nikola Plavšić.

Za mjesto Rezovac: Jozo Trepša, Tomo Topolović, Luka Domač i Savo Lončar.

Za mjesto Kapan: Franjo Honig, Antun Barčić, Stjepan Palm i Mijo Reich.

Odbor se konstituisao tako izabравši: za predsjednika Matiju Štefanić poštara u Suhopolju za poslovođu Martina Kasumović posjednika i obrtnika a za blagajnika Josipa Magenheimer posjednika i gostioničara u Suhopolju.

Javljam Vam to s molbom, da to primite na znanje i odobrenje, te Vas molimo, da se na nas izvolite u buduće obraćati s informacijama i uputama Narodnog Vijeća.

Pošto je kod nas od 27/X. do 15/XI. poštanski promet sasma obustavljen bio to smo slobodni Vas o događajima i mjerama koje smo za to vrijeme poduzeli izvijestiti.

U Suhopolju je raskršće željeznica prema Slatini, Virovitici, Barcsu-Bjelovaru i prema Daruvaru, prama istima pravcima i ceste te još ona prama Magjarskoj.

Dne 28. X. pronio se glas Suhopoljem da su se u Orahovici pobunili vojnici te da su u Našicama i Slatini sa ostalom svjetinom opljačkali dućane i pojedine druge zgrade te razne paleže prouzročili. Na to se je smjesta sastao odbor i ustrojio Narodnu stražu, poslavši po puške i municiju u Viroviticu. Kotarska je oblast doznačila 170 pušaka i tri sanduka municije u topničkoj vojarni, dok je naš izaslanik polovicu doznačenih pušaka natovario, pobunila se je momčad topničke vojarnje, jedna kola (naša) sa 100 pušaka su pobjegla dočim ostale puške i municiju su vojnici oduzeli, izaslanika iščuškali posjedali na kola i zapovjedili neka ih vozi do Suhopolja. Izim tih kola uzeli su još dvojica kola i prispjeli su u Suhopolje potpuno oboružani oko 9 sati na večer. Medjutim su već od Slatine također prispjivali vojnici sa oduzetim kolima i pitali za vlastelinski podrum. Odbor sa predsjednikom na čelu je vojnike od toga odvrćao, jer da ne idu vlakovi, a oni imaju svoje domove i obitelji pak ne će moći tako lahko kući doći ako se budu opijali. Pošto vlakovi nisu općili, to je odbor sve

podvoze skupio i kako su vojnici prispjivali dao ih je do susjednih općina voziti. Nadalje uređena je bila odmah kuhinja, gdje se je neprestano za nekoliko stotina osoba kuhalo. Isti vojnici iz Orahovice su također u Suhopolju došli, tu ih je naš odbor sa virovitičkim dočekao pod zastavama, nahranio i mirno su prošli u Viroviticu ispalivši više stotina hitaca u zrak. Tako je odbor sa svojom kuhinjom i razboritim dočekom i govorima od svakog nasilja od strane vojnika bio pošteđen i dajući predprege dobrovoljno sve su se predprege u redu povraćale. Desilo se je ali drugo zlo i neprilike, na koje odbor nije računao niti se nadao, a to zlo se nije žalibože ni sada još podpuno odstranilo. Evo što se zbilo.

Poštari Matija Štefanović i paroh iz Borove Aleksa Marković sazvali su još prije podne dne 28. X. skupštine u selima Pčeliću, Borovi, Kapanu i Rezovcu i isti dan odbržali ih, uputivši sela da se organiziraju izabrali izaslanike u Suhopoljski mjesni odbor. Od prispjelih 100 pušaka također u ta sela bilo je razdijeljeno po 7 komada. Svi seljaci su oduševljeno pristali na razlaganja i značenje odbora i straže. Bilo im je rečeno, neka svako selo vrši stražu, pak ako bi kakvi zlikovci došli ili tko kakovu bunu pravio neka ga umire ili predadu odboru. Međutim je u susjednoj Virovitici bilo 28. pljačkanje, a već 29. su se seljaci u Borovi i Pčeliću spremali da na Suhopolje navale. Straže su se priključile pljačkašima. Suhopoljska straža bila je dobro organizirana i vjerna, te je sa oružničkom postajom podjelila municije, a nešto smo i kupili od momčadi koja je prolazila, tako da je po momku bilo po 5 naboja, vrlo malo, ali je više sloga i oduševljenje činilo hrabre naše narodne vojnike nego municija. Pošto su sve susjedne pustare dućani i vlastelinstva bili popaljeni opljačkani i razrušeni a Suhopolje bilo još netaknuto to su htjeli i Suhopolje opljačkati i popaliti. Selo Borova i Rezovac su razgrabili blago i žito iz Čemernice kraj Suhopolja (u Borovi pojedinci) a daljnja sela u bregovima Jasenaš, Djakovac i t. d. počeli su opet od njih otimati, to je selo Borovo brzo došlo sebi ustrojiti svoju stražu, tražiti od nas pomoć i smirilo se prilično. No selo Pčelić — gdje su se okupili oboružani seljaci i vojnici iz okolišnih sela — a municije su imali oni vojnici, koji su se oboružani od svojih kadera povratili — prijetilo je da će u Suhopolje doći. I došli su 1. o. mj. te su sa stražom kojoj smo mi puške dali, da selo čuvaju razgrabili i djelili vlastelinsku marvu, konje, kola i sve ostalo. Pošto je naša straža imala malo municije, pomoć nismo mogli od nikud dobiti, to nije naša straža sa oružjem to spriječiti htjela, već je poštari Štefanić otišao među seljake i razložio im ponovno, da se to ne može tako razdijeliti, jer da nema svako selo vlastelina niti dućana, pak ako oni nam to razvuku, navaliti će ostala sela na njih (poput slučaja u Borovi) i nastati će krvoproliće.

Nadalje da je prijeki su proglašen, pak će biti kažnjeni ako ne danas a to sutra (onda nam još nije bilo poznato, da je prijeki sud). Seljaci su to poslušali i isti dan su svu marvu opet povratili. No drugi dan 2/XI. opet su se počeli sa seljacima ostalih sela kupiti i na cijelo Suhopolje udariti. Poštari Štefanić otišao je drugog u jutro u Viroviticu i molio pomoć kod kotara i odbora Narodnog vijeća makar 15 do 20 ljudi s kojima bi selo Pčelić razoružali a onda bi se prestali i iz ostalih sela tamo kupiti i tražio je municije. U Virovitici gdje također nije bila sva straža pouzdana, nisu mogli odmah pomoć dati, već su obećali za popodne.

Predsjednik Štefanić dao je telefonski naručiti dvojica kola za tu pomoć i vratio se oko 2 sata popodne u Suhopolje. Stigavši u Suhopolje saopćio mu je bilježnik Antun Karajkov, da je ovdašnji oruž. postajevođnik stražmeštar Brkić svu našu stražu razoružao, svu municiju i veći dio pušaka odnio u drž. vojarnu, a njemu samom rekao neka ide šnjim (Brkićem) pa neka si odnesu što iz trgovina, jer da će i onako danas biti opljačkane. Na to se je odmah predsjednik uputio k Narodnoj straži, no već putem mu je momčad straže isto rekla da je nas stražmeštar Brkić izdao i rekli su Predsjedniku neka ne ide k oružnicima da će ga oni ubiti. Predsjednik ali odmah potražio Brkića, dozvao ga u općinski ured i pitao ga zašto je municiju oduzeo. (Sa Brkićem su bila dva seljaka iz Pčelića) koje nije dao Brkić iz sobe na zahtjev predsjednika odstraniti. Tada je predsjednik također dvojicu od straže unutra pozvao. Brkić mu reče da imade više hiljada svijeta pred Suhopoljem, koje će pljačkati, pak neka dozvolimo dobrovoljno pljačkanje. Predsjednik mu je saopćio što je u Virovitici izradio, te da mi ne smijemo dobrovoljno dozvoliti pljačkanje jer je prijeki sud pak ćemo biti odgovorni. A on (Brkić) imade 11 momaka u vojarni a naša straža za onda oko 50 pak ćemo izaći van, i svjetina će se razići, no Brkić reče, da on svoju momčad treba, municije ne da, te da ide van izvan mjesta službu praviti.

Na to je predsjednik na telefonu zvao kot. predstojnika Benaka i Dr. Ota Gavrančića neka djeluju na stražmeštra neka red uzdrži i municiju povrati. No nije koristilo. Tad mu je predsjednik predložio, da će skoro biti mrak, pak neka odvratiti napadače neka ne počmu sa pljačkanjem sad pred večer, nego neka po danu dodju. Na to je pristao Brkić i davši smo si svih 6 prisutnih ruke, da ne će taj dan nego u jutro pljačkaši doći. Pljačkašima, koji su čekali na znak Brkića i povratak predsjednika iz Virovitice, poručio je nješto Brkić a predsjednik je otišao na poštu i odande još jednoć pravo stanje kot. oblasti u Virovitici saopćio. Predsjednik Benak je saopćio, da šalje municiju sa posebnom lokomotivom a pomoć da će poslati dok skupi. U to je već Brkić poslao po predsjednika i na pijaci gdje je bila naša straža bez oružja, jedini je predsjednik imao pušku ponovno rekao da bi bilo bolje neka se odmah podieli. Predsjednik Štefanić je sakupljenim iz Pčelića i stražmeštru ponovno stavio na srce neka se okane razbojstva, na to reče Brkić, dobro, dakle jeste svi za to da se borimo, u taj čas su već iza crkve koracali oboružani seljaci i vojnici iz sela Pčelić došavši do pred sakupljene bacili puške vikavši, neka se nitko ne makne, sad će se robiti i paliti. Brkić i seljak (bivši izabran i u odbor u Pčeliću) Toma Čović — otišli su medju okrug vojnika i seljaka s puškama i nješto im govorili. Na to je Brkić pozvao u taj okrug poštara i predsjednika Štefanića, koji je medju njih takodjer došao, i prem su imali uperene puške htio ih od nakane odvratiti. Brkić sada zapita predsjednika da li je za to da se daje dobrovoljno pljačkati. Predsjednik odgovori, da nije za to, a oni neka rade što hoće — a bolje bi bilo da su njega slušali. U to je vođa napadača Toma Čović rekao predsjedniku, da mu kao prijatelj savjetuje neka se odatle udalji i neka ide kući. Tad je predsjednik dao još kroz prozor vrtni odneti i sakriti njeko 10 pušaka (prazni) u vatrogasni toranj i preko vrtova otišao kući — tako ga je vođa pljačkaša uputio, da ne ide cestom. — Na to su počeli dolaziti ostali seljaci, žene i djeca i svih sela Pčelića, Cabune, Pivnice, Klise itd. sa kolima i pješke dućane su počeli razbijati i robu odnašati — a predsjednik još pri odlasku molio vodju

iz Pčelića neka ne pale ništa da ne nastrada mjesto. Predsjednik je došao kući, no već mu je obitelj u susjedstvo pobjegla jer su tražili predsjednika sa porukom, da će ga ubiti, međutim su došli k poštanskom uredu oboružani seljaci pošto se u susjedstvu pošte nalazi jedan dućan — a ostale su već bili opljačkali — i pitali su samo a gdje je taj poštari, a poštari je to slušao iz svoje sobe — a pred kućom je stajao jedan odbornik i rekao im — pa šta će vam poštari znate da je on najveći Jugoslaven i sa narodom dobar. Na to rekoše, mi njemu ništa niti ne ćemo, samo neka dade donijeti neku vojničku kabanicu — za koju da im je oduzeta pred par dana po straži što uopće ne stoji — i tad pošto je već bio mrak udaljili su se prema pijaci. Nakon 3—4 časa čuo je predsjednik žešće puškanje i nakon tog svjetina iz Suhopolja koja je vani iz znatiteljnosti pljačkanje promatrala kući bježala vičući, došla je vojska iz Virovitice

Predsjednik je kasnije za par časaka van izašao i saznao, da kad su pljačkaši koji su 3 dućana ovdje opljačkali već na kraj mjesta bili u polasku kući a nekog još iz dućana robu nosili, došao je iz Virovitice jedan nadporučnik sa 4 momka i otvorio na pljačkaše vatru, koju su mu od vlastelinskog dvorca pljačkaši uzvratili, ali su odmah počeli bježati misleći, da je bog zna koliko vojske došlo i za čas je bilo cijelo mjesto prazno. Odio vojnika nije pratio pljačkaše pošto je bio preslab. Od pljačkaša bilo ih je po odjelu vojnika iz Virovitice 5 osoba ranjeno, od kojih su dvoje umrli, a jedna (stražmeštar Brkić) bio je na mjestu usmrćen. Nakon smrti Brkića pretražena je vojarna i u njegovom privatnom stanu nadjeno je pola vreće municije. Na to je prisutna 3 oružnika nadporučnik zaprisegao a ostale vojnike dodijeljene oruž. postaji sobom u Viroviticu odveo. Drugi dan je naša suhopoljska straža i svi do 40 godina koji su bili vojnici njih sve skupa 88 zaprisegnuto Narodnom vijeću.

Oboružani vojnici i seljaci su se međutim opet spremali na Suhopolje i po okolici su opljačkali. Dne 7. došla je istom žudjena pomoć, jedan odio 16. Bjelovarske pukovnije sa jednom strojnom puškom i sa našom stražom od 30 momaka, uputili su se u Pčelić, da seljake razoružaju. Kad su došli pred selo bili su od razbojnika dočekani vatrom iz pušaka, na sreću su previsoko pucali i nisu našima naškodili. Na to je zapovjednik nadporučnik Durbešić dao iz mašinske puške vatru otvoriti i tada su razbojnici pobjegli veći dio u bližnju šumu nad selom a neki su pod slamom u štaglju ili gdje drugdje pohvatani i u Viroviticu otpremljeni. Vodja sela Pčelić, došao je noćom bilježniku Karajkovu i poručio po predsjednika sa izjavom, da se je došao sam prijaviti i tad je bio uapšen.

U brdovitim selima, koja su većim dijelom u šumama a kotara su Grubišnopolje, poimence *Jasenaš* i *Djakovac* našli su si utočište pobjegli seljaci iz Pčelića i drugih mjesta. Ima ih po doušnicima našim oko 100 oružanih. Nije se moglo još ništa poduzeti i to što u Viroviticu prispjeli odjeli 16. pukovnije nisu još u virovitičkom kotaru red uspostavili a naše su straže u Suhopolju i Borovi preslabe i ne raspolažu sa dovoljno municije, da ta razbojnička gnijezda razoružaju, a s tih razloga moramo našu stražu kao i onu u Borovi pod oružjem držati dok se sigurnost ne uspostavi.

Pljačkaši i razbojnici rane se tamo sa blagom što su iz Borove i pustara otjerali (oko 300 kom. goveda, ovaca i svinja).

Stog bi molili Narodno vijeće, da se o tom selima daje informirati i što brže shodno odrediti, da se prijetecu pogibelj odstrani.

Konačno izvješćujemo, da je u našoj općini Suhopolje vlastelinstvu grofa Andrije Janković nanešena šteta, paležem, otjeranom marvom i svinjama te odveženim žitom oko 700.000 K trgovcima Tompak i Heinrich, D. Mandl i J. Strassberger oko 120.000 K.

DAZgb

NVSOA, »Suhopolje« (242-1918.)

109

Budimpešta, 21. XI. 1918.

Izaslanik Narodnog vijeća SHS u Budimpešti izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o političkoj situaciji u Mađarskoj i nastojanjima mađarske vlade da se sačuva integritet zemalja biv. Ugarske.

O općem političkom položaju javljam:

Nedvornomno ustanovljujem, da u Pešti kod srednjega staleža posvemašnja vlada nezainteresiranost za politiku, a kod onih, koji su događajima dospjeli u lošiji položaj, apatija, kao posljedica poraženosti. Radničke mase isto tako ne interesuje opći politički položaj zemlje, nego se sve izrazitiše i kraj vanjskih znakova zagrijevaju za boljševički komunizam. Radnici Wolfnerove tvornice obustaviše posao, zahtijevajući, da se među njima proporcionalno podijeli ratna dobit tvornice za cijelo vrijeme rata. To je samo jedan slučaj, za koji sam doznao, ali bit će ih zacijelo više, samo što je novinama zabranjeno pisati. Tako je u Pešti, a tako je i u provinciji, izuzevši one krajeve, u kojima se u opće političko raspoloženje upliće novi momenat: pokreti u znaku samoodređenja naroda i zaposjednuće teritorija po antantskim četama.

Vlada mađarske pučke republike — kako se ona sama naziva — ma da ima u svom kabinetu nekoliko socijalista, ima karakter jedne čisto stare gradjanske vlade. To se najbolje vidi iz apela Karolyijevog na sve narode, u kojemu se kaže, da mađarski narod hoće, da u Ugarskoj ostalim narodima stere topao krevet. Dakle, mađarski narod opet isključivo ostaje subjekt države. Isto se vidi i iz agitacije ministra za »nationalitete« Jaszi-a, koji u interesu teritorijalnoga integriteta Ugarske napušta svoje dosadašnje učenjačko stanovište. Kao takva mađarska se je vlada postavila na princip integriteta stare teritorialne Ugarske, napustivši momentalno ideju supremacije mađarskog naroda i nauku o jedinom državotvornom elementu — mađarskom narodu. Da postigne ove ciljeve, mađarska se vlada mora da bori na tri strane:

za vlastito samoodržanje s jedne strane prema reakciji, što joj je lakša zadaća, a s druge strane prema daljnjem razvoju revolucije u anarhističkom pravcu. Karolyijeva vlada vrlo dobro znade, da bi time momentom, kada bi morala ustupiti svoje mjesto jednoj socijalističkoj vladi bila ona ma najblaze forme, za uvijek bila pokopana ideja uskrisivanja historijske teritorijalne Ugarske tako, da se u tom pitanju više ne bi ni raspravljalo na mirovnoj konferenciji. Da se dakle održi, Karolyijeva vlada bogatom rukom ugadja masama: dala je stvoriti pučki zaključak o proglašenju mađarske pučke republi-

ke ne čekajući konstituante, invalidske mirovine povisuje na 733%, a novine su pune sugerisanih članaka o sekularizaciji crkvenih dobara, o dokinuću latifundija itd. Moje je mišljenje, da će vladi, ako to bude samo o unutarnjim prilikama ovisilo, uspjeti održati se. Uz nju je ogromni broj inteligentnih, agilnih i ambicioznih židova, koji su doduše jedini napravili revoluciju, ali koji više naginju buržoaziji nego proletarijatu. Proletarijatom su se poslužili, da u povoljnom momentu rasula zbacе stari ekskluzivistički režim, koji im je, gdje god je mogao, priječio put k javnim službama i pozicijama. Sada su po svim ministarstvima i uredima razasuti ti ljudi, koji su se velikom spremom i praktičnim duhom dali na posao, da revoluciju zadrže u toj fazi razvoja. Novinstvo odiše istim duhom, pa je karakteristično, da je socijalistički list »Népszava« bezžični poziv ruske boljševičke vlade narodima monarhije, da se odluče za vladavinu radnika, seljaka i vojnika, popratio jednim rezervisanim komentarom, u kojem kaže, da državu u sadašnjoj situaciji i kraj sadanjeg smještaja sila može da spasi samo vlada, u čije je ruke ekzekutivnu vlast položilo radništvo.

Na drugoj se strani mađarska vlada mora da bori s narodima historijske Ugarske, koji na temelju načela samoopredijeljenja naroda ne priznaju više kompetencije mađarske vlade, nego se priključuju uz svoje suplemenike. Glavno joj je sredstvo borbe pregovori taktične naravi. Vlada dobro znade, da u razumijevanju Wilsonovog načela samoopredijeljenja između mađarske vlade i tih naroda postoji jedan nepremostiv jaz. Zato svojim obećanjima tokom pregovora i ne pripisuje definitivnoga karaktera, nego nastoji, da u pregovaranju dobije vremena i konačno odcjepljenje tih naroda zadrži, kako bi teritorijalna Ugarska u vrijeme mirovnih pregovora kako tako još postojala. Da postigne taj cilj, kuša ondje, gdje toga taktičnim pregovaranjem ne može da postigne, oduprijeti se silom. Pošto nema na raspolaganju vojske, a ne može ih ni da sabere kraj svakoga huckanja nacionalističke štampe, pomaže si tako, da od regularne vojske čini plaćenike. Tako na pr. vojnici, koje od vremena do vremena šalje protiv Čehoslovaka, dobivaju 100 kruna dnevne.

Treće sredstvo borbe, od kojega jedinoga očekuje pravi uspjeh, jesu agitacije ad captandam benevolentiam entente. Zadržavao sam se jedno čitavo prijedopodne u mađarskom ministarstvu izvanjih dijela i vidio sam, odnosno čuo, kako se ni o čemu drugome ne radi, nego o neprestanom šiljanju misija u inostranstvo, koje će, informirajući javnost o bezuvjetnoj i besprekidnoj simpatiji mađarske nacije prema narodima i vlastima entente, steći blagonaklonost naroda i političara entente i za uzdarje dobiti svoj teritorijalni integritet na štetu ostalih naroda Ugarske. Istim načinom žele, da se prikažu davnim prijateljima ententskih naroda i pisanjem svoje domaće štampe. Jedan bulevarski list donosi čak svoj uvodni članak u mađarskom i pored njega i u engleskom jeziku. Francuske i engleske časnike, koji su stigli, da urede ukonačenje svojih četa, salijeću s intervjuima, pa donose i takve izvještaje tih časnika, kojih ovi nisu rekli i radi toga su prisiljeni drugi dan da donesu demanti. Vlada osim toga po starom sistemu naručuje zaključke navodno narodnih vijeća Rusina, Rumunja, Srba i Bunjevaca u Somboru, da žele ostati u zajednici s Mađarima. U javnost se lansiraju moguće i nemoguće vijesti, da se napravi raspoloženje za historijsku Ugarsku. Ove se agitacije provode s velikim aparatom i zacijelo i s mnogo kapitala, a veze s inostranskim krugovima uspo-

stavljaju slobodni zidari, koji su već u vrijeme staroga režima podržavali saobraćaj sa sumišljenicima u ententi.

Po svemu sudim, da je u našem interesu što skorašnji konkurs Karolyijeve vlade, jer je iza nje moguća samo jedna socijalistička vlada, koja bi napustila misao integriteta Ugarske, te in ultima racione supremaciju Mađžara. Njenom padu bi mogli pridonijeti oštri konflikti s kompetentima na stanovite dijelove stare Ugarske, koji bi konflikti od nje iziskivali vojničke mjere, a ove bi bile uzrokom nezadovoljstva radničkih masa. »Népszava« kao što sam to juče već telefonski saopćio, — zacijelo bez inauguracije — i onako već protestuje protiv ratnog tona mađžarske štampe i upozorava, da su Mađžari s ostalima državama Centralnih sila zajedno poraženi, pa neka iz toga povuku konsekvence. A sve, ako se ne bi mogao s naše strane prouzročiti pad Karolyijeve vlade, potrebno je, da osujetimo cilj mađžarske vlade, kako bi Ugarska do početka mirovne konferencije po mogućnosti zadržala svoj integritet. To se daje postići što skorašnjim zaposjednućem etnografski naših krajeva, ako naravno toga ne bi priječio naš odnos prema ententi. Držim, da bi se to moglo dogoditi bez većih žrtava u času, kad ententske čete zaposjedaju važnije strateške tačke i uslijed toga su u stanju, da spriječe eventualne vojničke protumjere vlade.

DAZgb

PRNV, br. 352-pres-1918.

110

Lepoglava, 22. XI. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o svom formiranju i djelovanju, te o napadu na kaznioničko dobro u Čretu i puštanju kažnjenika, što su izveli povratnici iz ruskog zarobljeništva.

O radu ovomjesnog odbora narodnog vijeća SHS izvješćuje se slijedeće:

U nedjelju dne 27. listopada 1918. sazvao je poslije mise ravnatelj kaznionice Dr. Josip Šaban sve ozbiljnije i trijezne muševce župe lepoglavske, te im protumačio slom Austrougarske monarhije, te osnivanje Jugoslavenske države. Pri tom je osobito nastojao protumačiti pojam slobode i upućivao narod, da je za sada glavno, da bude uzdržan red i mir.

Pri tom je izabran mjesni odbor N. V., koji je izrazio povjerenje N. V. u Zagrebu i obrekao krepku pripomoć istomu. Predsjednikom izabran je Dr. Josip Šaban, koji je izabrane odbornike upozorio na velike dužnosti, koje ih sada spram oslobođene domovine terete, a poimence ih je upozorio, da svaki u svom selu budno pazi na red i mir, te ih poučio kako treba da tumače svojim suseljanim zbičvše se događaje i da sve sposobnjake nasnube za narodnu vojsku odnosno stražu.

Dne 30. listopada javio je telefonom dr. Rogulja u ime N. V., da će toga dana najkasnije dođuće noći uslijediti napadaj zelenog kadera na kaznionu, da ispusti kažnjenike.

Na poziv ravnatelja kaznionice došli su odmah svi odbornici i lijep broj vojnika narodne straže, no do akcije nije došlo, jer je izostao napadaj avisi-

ranog zelenog kadra, koji se je slijedeći dan u večer kroz 2 svoja izaslanika najavio u posrednom odjelu u Čretu. Na Ivančici je bila konstatirana grupa od 30 oboružanih stranih vojnika.

Iz Varaždina je bilo izaslano 40 vojnika i jedna strojopuška, koji su ova-mo stigli 30. listopada u večer, te su se drugi dan o podne vratili u Varaždin. Do 2. studenoga ostala je ovdje jedna strojopuška.

Dne 1. studenoga sastao se je u 3 sata poslije podne cijeli narod župe le-poglavske, da čuje radosnu vijest o oslobođenju svoje domovine.

Skupštinu je otvorio predsjednik odbora dr. Josip Šaban ocrtavši narodu zbivše se događaje i protumačio mu kako ima proglašenu slobodu da shvati, te ga upućivao kako je sada glavno, da se usčuva mir. Zatim je pozvao po-slovođu učitelja Franju Peršea, koji je prošlih dana u Zagrebu boravio, da obavijesti narod što se sve, osobito na 29. listopada 1918. u Zagrebu dogodilo.

Iza toga govorio je izaslanik narodne vojske nadporučnik Radovan Ku-kuljević-Sakcinski, koji je u ime narodne vojske zanosno pozdravio slobodni hrvatski narod, te proglasio, da su svi deserteri pomilovani, te pozvao sve ispod 40 godina stare bivše vojnike, da se dobrovoljno jave svojim kaderima u svrhu nastupa službe u narodnoj vojsci, a sve iznad 40 godina, da se prija-ve u narodnu stražu, koja će uzdržavati mir i poredak kod kuće.

Iza govora mjesnog župnika Ivana Rakuše, koji je pozvao narod da u ne-delju što brojnije dodje k misi u svrhu svečanog položenja prisega N. V. SHS. pozvao je predsjednik narod, da se svrsta u povorku, te da pod cvi-jećem okićenom hrvatskom zastavom podje na kolodvor i tamo izvjesi hrvat-ski barjak, da tako dađe oduška svojoj sreći i dobije zadovoljštinu za sve brutalne čine bahatih Madjara baš na onom mjestu, gdje ga se je toliko puta vriedalo u njegovim najsvetijim čuvstvima.

Iza ove velebne manifestacije pozvao je predsjednik narod da se mirno razidje svojim kućama, a oni koji hoće stupiti u narodnu gardu, da podju u školu pozvavši cijeli narod, a napose odbornike da što marljivije sakupljaju dobrovoljni narodni porez. Dne 2. t. mj. poslao je bilježnik općine Bednja prijavu kotarskoj oblasti u Ivancu, da se za 3. t. mj. u Bednji sprema opći ustanak, da su nakanili ubiti njega, župnika Krokepa, upravitelja dobara grofa Draškovića itd. Pošto je kazniona kroz cijelo vrijeme rata opskrblji-vala narod općine Bednja, jer su se tamošnji općinski činovnici pokazali ab-solutno nesposobnima i indolentnima, pohitio je ravnatelj kaznion dr. Ša-ban u nedjelju dne 3. o. mj. medju narod u Bednji, te mu je poslije mise pro-tumačio zbivše se događaje i upućivao ga na mir i poredak.

Izaslanik narodne vojske nadporučnik Kukuljević pozvao je narod da se prijavi u narodnu vojsku odnosno u narodnu gardu.

Međutim je u općini Ivanec djelovanjem šumarskog nadzornika Gaše Va-ca i drugih elemenata nastalo komešanje i prigovori protiv osnutka drugih kojih odbora izim onog u Ivancu.

Vijest N. V. iz Zagreba da će doći zeleni kader i razoriti kaznionu poro-dila je, osobito medju mladim vojnicima, koji su se iz ruskog zarobljeništva vratili, misao, da bi se time njihova davna želja ostvariti mogla t. j. razore-njem kaznion postalo bi slobodno do 900 jutara kaznioničkog zemljišta, koje

su oni prije uživali, pa nahuškani pokvarenim elementima odlučili su sami ono izvesti, što je zeleni kader propustio učiniti.

Dne 6. t. mj. uslijedio je napadaj rulje od 30 oboružanih mlađih vojnika na zavodsko posredovanje u Čretu, gdje su razoružali 2 stražara otevši im puške, te istjerali kažnjenike iz sobe i naložili im da smjesta odu kućama svojim, jer da je sada sloboda i da stari zakoni po kojima su sudjeni ne vrijede više.

Htjeli su oteći i zavodsko blago, svinje i perad, ter žito, ali se nisu mogli složiti radi razdiobe, pa su odlučili doći po to drugi dan.

Da tu nepodobštinu u klici uguši dao je potpisani predsjednik pomoću kaznioničke straže još iste noći pohvatati one napadače, koje je stražar prigodom napadaja u Čretu prepoznao, te je njih petorica zorom slijedećeg dana otpremljeno u uze sudbenog stola u Varaždinu, gdje se sada protiv njih vodi postupak.

Saznavši i utvrdivši, da je intelektualni začetnik te pobune krčmar Andro Hutten, dao je i njega otpremiti u Varaždin.

Videći seljaci taj energičan nastup smirili su se i sada vlada potpuni red i mir.

U nedjelju dne 10. o. mj. poslije mise predočio je potpisani predsjednik cjelokupnom narodu pogubnost i besmislenost takovih čina, koje samo sramote narod pred našim osloboditeljima i vode ga ne k slobodi, već u tamnicu. DAZgb

NVSOA, »Lepoglava« (372-1918.)

111

Djakovo, 23. XI. 1918.

Mjesno Narodno vijeće izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o hapšenju i streljanju zelenokaderaša, o agitaciji protiv odlaženja u vojssku, te o revoltu seljaka protiv općinskih činovnika.

U smislu okružnice od 18. ov. mj. molimo ponajprije, službenu potvrdu za naš mjesni odbor sa pravom djelovanja u pravcu okružnice.

U Djakovu i kotaru je za sada priličan mir i red. Dne 17. ov. mj. zapriježnuta je svečano Jugoslavenska satnija, koja vrši službu u cijelom kotaru. Jaka je 220 momaka bivših vojnika, dakako nakon izlučenja onih godišta koja moraju pridoći.

Kako neima kod nas nikakove druge vojske a naročito neima srpske, to je ovoj satniji pogravitna dužnost, da uspostavi konačno mir i red, da razoruža sve one, koji neimaju pravo posjedovati oružje, da od pljačkaša oduzme ukradene stvari, a naročito da sakupi sve vojničke predmete i stvari od onih koji su došli neovlašteno u posjed istih.

Ovu dužnost vrši jugoslavenska satnija u Djakovu i u kotaru, a uz pomoć narodnih selskih straža strogo i savjesno, do sada sa vrlo povoljnim uspjehom. Do sada je uhićeno od zlikovaca i pljačkaša u cijelome kotaru 132, i ti su svi otpraćeni u uze sudbenog stola u Osijeku. Ustrijeljeno je svega skupa 14, a to su renitentni zlikovci, kolovodje, te opće poznati pogibeljni ljudi,

zatečeni pri zločinima, koji se sa nikakovom poukom nijesu dali odvratiti od zločina, te koji su na zločine zavadjali neuki seljački svijet. Strijeljanjem ovih odlanulo je cijelome kotaru.

Naredbu povjerenika za zemaljsku obranu o pridolasku godišta 1899—1895. uzeo je ovaj odbor za jednu od svojih najozbiljnijih zadaća, te je smjesti obavijestio sve mjesne odbore i narodne straže našega kotara, da navedena godišta izluče iz straže i upute doknadnom tijelu u Osijek. Mirne duše sasma iskreno moramo ustvrditi i sa pohvalom istaći, da su se navedena godišta skoro sva odazvala pozivu te navedenoga dana uputili se svojim doknadnim tijelima u Osijek.

Nažalost ali opet moramo utvrditi žalosnu činjenicu, da je skoro 2/3 od tih vratilo se natrag, te se prijavilo ovom mjesnom odboru, da ih u Osijeku ne primaju, da su ih već putem u Osijek, a naročito iz kolodvora osječkog do zapovjedništva upućivali nepoznati ljudi i časnici i vojnici, da se neka povrate kući, jer da ili taj poziv ne vrijedi, ili da će trpiti u Osijeku i u toj novoj vojsci nevolju, a najviše glad!

Šta više dogodilo se prema kazivanju istih, da su ih sami časnici u pisarni doknadnih tijela otpućivali kući sa motivacijom, da ih sada ne trebaju.

Ovaj mjesni odbor upitao se je smjesti telefonski u Osijek kod vojnog zapovjedništva za razlog i dobio je odgovor, da to čine kojekakovi ljudi, te da su već izdali stroge odredbe i na kolodvoru u Osijeku i putem od Osijeka do samih zapovjedništva, da se pridošla momčad pod pratnjom vojničkom predvede, da tako bude odcijepljena od raznih zločinačkih i protunarodnih upliva.

Razumije se samo po sebi, da smo ovu momčad, koja se je vratila nazad uputili, da imade odmah opet odputiti se u Osijek, pod prijetnjom najstrožijih posljedica.

Veliko nezadovoljstvo kako drugdje, tako i kod nas nastalo je u seljačkim redovima naročito protiv općinskih činovnika. Općinski činovnici ovoga kotara uz rijetke iznimke bili su tijekom ovoga rata najveći kajišari, koji su znali samo seljaka iscrpljivati i sebe cbogaćivati, te koji su upravo demoralizirali narod. Valjda neima gorega općinskog činovništva, nego što je baš bilo ovo u kotaru djakovačkome. I uza sve pritužbe protiv njihovih protuzakonitosti i protunarodnih postupaka bili su moramo iskreno priznati zaštićivani kod oblasti županijske, koja je znala sve te pritužbe zabaciti, ako se je našao koji seljak da se pritužio kod same kotarske oblasti u Djakovu. Nije dakle nikakovo čudo, da su seljaci u pojedinim općinama na svojim sastancima jednodušno zahtjevali, da se ovi općinski činovnici maknu iz njihove općine, pa je tako mjesni odbor u Djakovu, samo da uzdrži red i mir savjetovao kot. oblasti, da dotične činovnike ispremješta ili pako da ih predloži na suspenziju, jerbo drugo i nisu za svoja nedjela i zaslužili.

Moram jošte dodati, da se pojedini općinski činovnici nijesu više ni usudili vraćati na svoja mjesta, te su sami kod oblasti zatražili ili premještenje ili mirovine. O svemu tome izvjestila je kotarska oblast nadležnu svoju županijsku oblast.

Inače nijesu se događali slučajevi, da bi seljaci ustali jednodušno protiv ostalih svojih činovnika, naročito ne protiv onih, koji s njima u selu zajedno

žive, a to su učitelji, izim jednog slučaja u općini Budrovci, gdje je narod zahtijevao, da im se njihov učitelj Vjekoslav Janda, koji je pobjegao iz Budrovaca, ne smije više natrag povratiti. O ovom slučaju posebno je obaviještena županijska oblast u Osijeku a i mjesni će odbor posebno obavijestiti povjerenika za nastavu.

Pritužbe seljaka iz sviju općina prima ovaj mjesni odbor savjesno i točno, te nastoji, da ih putem nadležnih oblasti povoljno po seljake riješi u koliko je to moguće u granicama zakona. Gdje zakon ne dozvoljava rješenje onakovo, kako to tužitelj hoće, bit će primoran ove pritužbe i predstavke podastrijeti Narodnom Vijeću u Zagrebu.

Prema okružnici Narodnog vjeća poduzima ovaj mjesni odbor sve, da bude u čim većem kontaktu sa seljacima, pa tako držimo dnevno velike sastanke i škole sa našim seljacima, a ovoga će tjedna narodni zastupnik dr. Ivo Ribar poduzeti putovanje po cijelom kotaru i obdržati javne skupštine u svakome selu.

DAZgb

NVSOA, »Djakovo« (br. 468-1918.)

112

Tomašica, 24. XI. 1918.

Rezolucija stanovnika Tomašice (kod Garešnice), kojom se traži: ukidanje limitnih cijena gospodarskih proizvoda, uklanjanje nepoćudnih činovnika, izbori za ustavotvornu skupštinu i republikansko uređenje države.

Sazvan pouzdani sastanak sela Tomašice za dan 24. XI. 1918. jednoglasno usvaja ovu rezoluciju.

I. Sastanak jednoglasno zaključuje da se maksimalne cijene smjesta uklone na našim gospodarskim proizvodima i da se dozvoli slobodna trgovina jer su razlozi mnogostruki.

II Da se svi činovnici narodu nepoćudni koji su ovdje na izaziv narodu i na poremećenju mira i reda smjesta odstrane.

III. Opće narodno mišljenje da samo ljudi izabrani pravom narodnom voljom mogu odlučivati o njegovoj budućoj sudbini.

IV. Opće narodno mišljenje jest da se buduća naša država urediti u Republiku po uzoru američkomu.

Zaključeno i potpisano.

(Slijedi 74 potpisa)

DAZgb

NVSOA, f. 6 (br. 421-1918.)

113

Ljubešćica, 24. XI. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vjeća dostavlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu zapisnik sjednice, na kojoj bijaše rješavana pritužba rudara u Ivanovom — poiju radi niskih nadnica i otpuštanja sa posla.

Odboru stigli su slijedeći podnesci:

IV. Ovom Odboru stigla je pritužba sa strane radnika u Rudniku Ivanovo — polje u Ljubešćici pritužba glasi: Poslije plaćevnog uređenja rudarskih radnika gdje se ustanovljuje po Nar. Vijeću plaća rudničkom kopaču 20 kruna te vozaču 10 kruna *otkazala je uprava posao svojim radnicima* i pre-stala primati nove radnike te je pogibelj da će uopće poduzeće propasti, a uslijed čega bi štetovala mjesna industrija. Na upit Nar. Vjeća stoji Odbor na raspolaganje. Uprava plaća radnike (6—12) 7—12,5 kruna kopača te vozača (3—6) 4,50—7,50 kruna.

Sa crvenim potkrižano Odbor konstatirao i pronašao neistinitim. Te polag Isplatne listine ustanovljena plaća prema ispravci.

Zaključeno i potpisano.

DAZgb

NVSOA, »Ljubešćica« (545-1918.)

Napomena:

Podertano odnosi se na napomenu danu na kraju teksta. Međutim je ispravak nadnica proveden dva puta te je najprije navedeno: za radnike 4—8 kruna za kopače 3—4 krune; prvi puti ispravljeno: za radnike 6—12 kruna, za kopača 3—6 kruna, a drugiput: za radnika 7—12,50 kruna, za kopače 4,50—7,50 kruna.

114

Sušak, 24. XI. 1918.

Upravitelj pograničnog redarstva izvješćuje povjerenika za unutrašnje poslove Zemaljske vlade o događajima u Grobniku, gdje su mještani opljačkali aprovizaciju i četiri torpiljarke.

Izvješćuje se da je tokom ove nedjelje po vlastitim žiteljima općine Grob-nik opljačkana općinska aprovizacija iz koje je sve odnešeno.

Pljačkaši naveli su uzrokom pljačkanja bojazan pljačkanja po talijanskoj vojsci koja je drugi dan Grobnikom prolazila.

U Kraljevici opljačkane su po vlastitim žiteljima tamo usidrene četiri na-še torpiljarke iz kojih su ugljen i ostale predmete odnijeli. Naveli su, da su to za to učinili, jer da su se bojali da to talijansoj vojsci nepadne u ruke. Pre-duzete su potrebite redarstvene mjere te je mir i red posvuda uspostavljen.

DAZgb

UOZV 604-Pr-1918.

115

Zagreb, 24. XI. 1918.

Akcioní odbor zagrebačkog radničkog vijeća poziva radnike Zagreba na javnu skupštinu, da se objasni stav »proletarijata u savremenoj revoluciji«.

RADNICI I RADNICE!

U nedjelju 24. studenoga 1918. u pol deset sati prije podne obdržavati će se u »Helios-Kinu«

JAVNA SKUPŠTINA

na kojoj će govornici srpskog, hrvatskog i slovenskog socijalističkog radništva razložiti događaje posljednjih dana i stanovište proletarijata u savremenoj revoluciji.

Akcioni odbor
zagrebačkog radničkog vijeća

DAZgb

»Stampata«

Letak

116

Zagreb, 25. XI. 1918.

Vaso Stajić, Ignjatu Pavlasu u Novom Sadu brzojavlja, da se izabere zemaljska vlada za Banat, Bačku i Baranju i da se istupi protiv ekskluzivizma.

Moje stanovište, koje u moje ime možete zastupati: Uzeti na znanje odluku S. H. S. prihvatiti je na skupštini i prema njenim odredbama izabrati zemaljsku vladu Baranje, Bačke i Banata, stupiti energično protiv ekskluzivizma. Pozdrav socijalistima Kikindjanima, Pančevcima u duhu s Vama

Vaso Stajić

DAZgb

NV, f. 10, br. 81-1918.

117

Varaždin, 25. XI. 1918.

Predstavnici Radničkog vijeća, prema zaključku socijaldemokratske skupštine, izražavaju nepovjerenje gradskom zastupstvu.

SLAVNO GRADSKO ZASTUPSTVO!

Teški dani grada Varaždina, što ih je proživio u ove četiri i pol godine, iznijeli su na vidjelo trulež, što vlada u gradskoj upravi.

Nepravda, protekcije, korupcija, cinizam prema sirotinji, to su imena onih čina i djelovanja, što su se ovo ratno doba osjećala u našem gradu.

Doba, koje je svanulo, traži da se odstrane iz javnoga našega života sva ta imena, dakle, da se maknu elementi, koji su ih podržavali!

Gradsko zastupstvo bilo je zvano u prvom redu da spriječi te čine naše uprave u ovome gradu za vrijeme rata.

Gradsko zastupstvo to nije učinilo. — Gradsko zastupstvo pokazalo je kašniju indolenciju prema činima gradskih činovnika, a naročito gradonačelnika!

Ta je indolencija razumljiva, jer je to gradsko zastupstvo birano na nezdravom temelju, na temelju stranog i nepravednog izbornog reda. — Zlo radja zlo! pa tako i stari izborni red mogao je da donese samo nesposobno i indolentno zastupstvo.

Jučerašnja skupština socijalno demokratske stranke, sazvana po radničkom vijeću u Varaždinu, zaključila je izraziti nepovjerenje gradskom zastupstvu grada Varaždina i pozvati ga, da kao nesavremeno i nesposobno odstupi sa svojeg mjesta.

U Varaždinu, dne 25. studena 1918.

Za Radničko vijeće:

Predsjednik:
Fran S. Lehpamer

Tajnik:
Mirko Vajda

Trojica delegata: Fran S. Lehpamer, M. Majda, I. Tišljar

AGV I — 1

GP br. 12013 — 1918.

118

Garešnica, 25. XI. 1918.

Kotarska oblast javlja velikom županu Bjelovarsko - križevačke županije, o organiziranju narodnih straža, te da je garešnička narodna straža zaražena boljševizmom.

Izvješćuje se, da su u ovome kotaru organizirane samo tri narodne straže i to: u Garešnici, Hercegovcu i u Velikim Zdencima. Ona u Garešnici imala je 30 momaka, koja se juče dne 24. o. mj. raspala i ne vrši više službovanje. Hercegovačka ima 20 momaka i ta je vrlo dobro organizirana, te sa tamošnjom oružničkom postajom vrši svoju službu nadasve savjesno i požrtvovno, dočim ona u Vel. Zdencima ima tek oko 12 momaka.

I ova narodna straža vrši svoju službu savjesno i požrtvovno.

Garešnička narodna straža zatajila je, jer po mnijenju ove oblasti zaražena je boljševizmom, pak su mnogi od nje sudjelovali u posljednjim pljačkama u mjestu Garešnici.

Ova oblast predlaže, da bi se čim manje osnivalo narodnih straža u ovom kotaru (izim one u Hercegovcu i Vel. Zdencima gdje većinu sačinjavaju Česi) jer je ovdašnje pučanstvo zaraženo boljševizmom pak se moli, da se ostavi u sjedištu kotara izaslani lovački odjel, koga bi još trebalo pojačati.

DAZgb

NVSOA, »Bjelovar«

119

Varaždin, 27. XI. 1918.

Redarstveni odsjek izvješćuje gradskoga načelnika o socijalističkoj skupštini varaždinskih radnika, koji su izrazili nepovjerenje gradskom zastupstvu.

Prema Vašoj usmenoj odredbi od 26. studenoga 1918. izvješćujem Vas o toku socijalističke skupštine obdržavane dne 24. studenoga 1918. u 10 sati do podne u kazališnoj restauraciji.

Na skupštinu je došlo preko 800 osoba, što radništva, obrtnika, građana, činovništva i seljaštva iz okolice Varaždina. Skupštinu je otvorio i pozdravio Franjo S. Lehpamer.

Predavanje je održao Lavoslav Kovačić, krojački obrtnik o ideji socijalizma, o organizaciji, o radničkom osjeganju poput činovnika — nada-
lje protiv kapitalizma, klerikalizma i militarizma, protiv loše uprave grad-
ske aprovizacije (tu su padali glasovi, dolje Magdić, on je varao kao židov —
punio si džepove i td). — protiv činovnika, koji su zlorabili svoju vlast —
protiv veleposjeda, fideikomisa, koji se imade među narod razdijeliti — o ra-
stavi crkve i države, a na koncu je spomenuo, da se socijaldemokrati podpu-
noma povrgavaju narodnom vijeću, a kao kontrola da se u Zagrebu ustano-
vilo radničko vijeće, zato se ovdje u Varaždinu predlaže na prihvati odbor
radničkog vijeća, komu neka bude predsjednikom Franjo S. Lehpamer.

Stjepan Martinić, krojački pomoćnik, govorio je o aprovizaciji,
koja da je prema radništvu nepravedna bila, jer su se pravile protekcije. Pi-
ta, što je sa konfisciranim živežnim sredstvima, — kamo je novac (glasovi
to će nam reć gradski kapetan — neka gradski kapetan govori). Da umirim
općinstvo, rekao sam im, da se konfiscirana živežna sredstva prema odredbi
vlade davala Franji Pustu, a kasnije Arturu Deusch (abzug židov) dok se
novac slao u gradsku blagajnu (glasovi, Vi ste krali zajedno sa Magdićem).
Predsjednik Franjo S. Lehpamer ukorio je vikača i pozvao da mirno saslu-
šaju. Na koncu sam zatražio, da izašalju nekoliko osoba k meni u ured, gdje
će se moći osvjedočiti kako se točno vodi evidencija glede konfisciranih pred-
meta (glas živio).

Ivan Tišler, privatni činovnik, kritizira postupak načelnikov glede
aprovizacije, te veli, da je on u času, kada se imao sprovesti popis živežnih
namirnica i to radništvo i redarstvo izdao nalog, da se popis obustavi (okre-
nuo se prema meni: jeli tako — odgovorih, tako je) dok je prije o tom oba-
vjestio trgovca, da mogu laglje živež posakrivati (abzug Magdić). Na koncu
je predložio, da se izrazi gradonačelniku i zastupstvu nepovjerenja, što je
skupština prihvatila.

Na koncu prihvaćen je odbor radničkog vijeća i rezolucija u smislu go-
vora Lavoslava Kovačić.

Predsjedatelj Franjo S. Lehpamer zaključio je skupštinu i pozvao pri-
sutne, da se mirno razidu — što su i poslušali. — Dodajem, da je slušateljstvo
kod svakoje riječi o upravi gradske aprovizacije silno vikalo protiv grado-
načelnika, a vrhunac zaglušne vike je postignut, kada im je saopćeno bilo,
da je popis životnih namirnica kod trgovaca obustavljen.

Kako je dvorana bila dupkom puna kao i gostiona, jer su prisutni jedan
tik drugoga stajali, nisam mogao saznati niti opaziti osobe koje su uvredljive
poklike dobacivali, — a isto tako radi velike uzrujanosti općinstva, držao sam
za shodnije ne opominjati vikače, da se time ne bi još veća uzrujanost pro-
uzrokovala, jer su se na koncu, nakon što su se dobro izvikali, ipak mirno
kući razišli.

AGV I-4

GP br. 59-Pr.-1918.

Ogulin, 27. XI, 1918.

Seljaci i građani podnose zahtjev Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, da se

izmijeni sađanji Mjesni odbor, jer ga sačinjavaju kapitalisti i ljudi, koji su uvijek bili protiv narodne volje i koji su protiv sebe izazvali »zeleni kader«.

Iz čitanja raznih novina razabrali smo da su naši narodni zastupnici pred kratko doba zaključili, da prekidaju svaki odnošaj i vezu s dosadanjim našim saveznikom — bolje rekuć tlačiteljem narodne misli i slobode — pa su stvorili — »Narodno Vijeće« — za sve Jugoslavenske zemlje i pozvali sve Jugoslavenske zemlje i narode da se tome pridruže što su ovi objeručke prihvatili.

Taj vrlo veliki korak za dobrobit naroda i slobodu pozdravio je cjelokupni narod sa oduševljenim srcem tim više što nam je najveći čovjek demokracije zajamčio slobodu i narodni razvitak onako, kako si ga mi sami učiniti namjeravamo.

Tog radosnog i za nas vrlo važnog preokreta smo i mi u Ogulinu dionici nu kod nas još seljački narod i manje imućno građanstvo zatim niže klase činovništvo i službeno osoblje nema nikakvog pravca, kako se ima taj preokret smatrati, što taj preokret znači.

U svakom većem mjestu ima nekakav red, ima nekakav sklad i put između činovništva, građanstva niži staliža činovništva i službeništva a najviše seljaštva, dočim u Ogulinu toga ne vidimo.

U času kada na svjetskom glasu stojeći čovjek Wilson daje poruku da se mali narodi slože da se jedan s drugime zbliži i da se ne pravi razlika između kapitalista i visokih činovnika i između nižih klasa a naročito između seljaštva.

U Ogulinu kako smo mogli iz pogovaranja doznati, preuzeli su da izvršavaju i predstavljaju narodu volju nekolicina ljudi, koji su si podijelili s a mi bez ikakvog pitanja naroda, časti, i počeli diktaturu po aristokratskom načinu.

Narod pita, kakovu smo mi slobodu i demokratski život kada u tom odboru nije zastupana narodna volja, već kako smo rekli, podijelili su si aristokrati razne uloge, dapače smo čuli, da u tom odboru vode glavnu riječ ljudi, koje narod pobliže ne pozna, niti znade tko su i što su, a ima ih i takovih, koje kada bi došlo do biranja na skupštini, ne bi bili birani, da dođu u blizinu odbora, a kamoli, da vode odlučnu riječ u tom odboru.

Naša bi želja bila, da se sazove jedna glavna javna skupština, na kojoj bi nam se imalo protumačiti sve, što se tiče preokreta, dati nam upute i savjete za buduće držanje, naročito nam pružiti priliku da i narod — seljaštvo — dođe do riječi, a isto tako, da dođu do riječi niži staleži, a da se opet neuvađa aristokratski duh u narodu.

NEKA NAS SE ZLO NE SHVATI

Mi ne želimo dobroj stvari škoditi i stavljati zaprieke razviku dobre stvari, ali kada se radi o narodnoj volji, da se ta narodna volja i poštiva i da narod sebi bira u odbor ljude iz svoje sredine i ljude u koje imademo potpuno povjerenje, a ne da nam se nameće volja onih ljudi, koji su uvijek radili do sada protiv volje naroda i kojima je do sada narod bio krava muzara u sebične ruke njihove, a kada se je dogodio preokret u državi, onda će ti ljudi voditi bez volje naroda opet glavnu riječ. —

Mi ne trebamo, da se za nas bore kapitalisti i oni ljudi koji su uvijek sta-

jali protiv narodne volje, i koji su proti sebi izazvali »zeleni kader«. — A među kojima imade i ljudi u kojima mi nemamo povjerenja, već mi želimo birati ljude, za koje imademo znanja i jamstva, da im se može od strane naroda povjerenje dati, a onda će iza tih ljudi i narod u cijelosti stajati. —

Narod se sastaje i ljubopitljivo se interesira kamo on spada sada. — Gospoda se separiraju i ne pitaju narod ništa, već samo zapovjedaju. — Svaki kaže da to je isti nasilni režim kao i kad smo bili sa Mađarima, dosad smo bili robovi mađarstva, a sada smo robovi baš onih, koji su narod tlačili gore nego Mađari.

Danas se nas seljaka od strane kapitalista i označene birokracije niti ne gleda, jer si ta gospoda misle, ovo su nam sluge i fukare, a mi ćemo opet zapovjedati. —

Zašto ne bi u tom odboru imali mjesta i manji ljudi, a ne samo kapitaliste i velika gospoda.

Narod mjesta i okolice Ogulina jest posve miran, ali je ujedno nezadovoljan i ima pravo biti nezadovoljan, kada u najozbiljnijim i najtežim časovima nema nikakove riječi, omalovažuje se njegova volja i njegov položaj.

Te sve stvari dovode nas do toga, da se obratimo na naše Narodno Vijeće, pa da ga zamolimo, da odredi jedne nedjelje javnu skupštinu u prisustvu povjerenika toga vijeća, pa da se onda na toj skupštini izaberu ljudi kojima će narod općenito svoje povjerenje izraziti, a onda će i nastupiti zadovoljstvo među svim slojevima naroda.

U tom očekivanju, bilježimo se:

Građanstvo, Franjo (Mišić ?), Jovo (Pomilić ?), Franjo Hrenj, Franjo Salopek, Ivan Salopek, Vid Salopek starešina, Jure Kostelić starešina, Mate Sušan, Mijat Sušan, Josip Marković, Marko Badanjak, Mate Cindrić, Franjo Stiglič. Seljaštvo, Ivica Domitrović starešina, Mate Stošić, Tomo Vukelja, Miko Kostelić, Joso Domitrović, Ivan Marković, Joso Marković, Anton Marković, Franjo Bulat, Benc Galetić, Marko Domitrović, Tomo Piškur starešina, Jandre Županić, Joso Vukelja, starešina, Ivan Poljak, Luka Poljak, Joso Poljak, Vukelja Polde, Gjoko Milanović, starešina, Rade Milanović, Mate Domitrović, Miko Grdešić, Marko Grdešić, Jose Grdešić, Grga Galetić, Luka Brozović, starešina, Marko Brozović, Mijo Brozović, Iso Ivošević, Miko Magdić, Franjo Domitrović, Jovo Matijašić, Mate Gnjatović, Mijo Stošić, Toma Domitrović, Joso Katarić, Franjo Lipošćak.

DAZgb

NVSOA, »Ogulin« (br. 478—1918.)

121

Osijek, 28. XI. 1918.

Veliki župan izvješćuje UO ZV o nemirima u kotarima: Donji Miholjac (republika), Slatina, Našice (republika u Feričancima), Osijek (republika u Petrijevcima), Đakovo i Virovitica.

U nastavku i u nadopunjenju ovdješnjeg izvještaja od 16. tek. mjeseca

broj gornji o javnoj sigurnosti u županiji virovitičkoj izvješćuje se kako slijedi:

1) Kotar Dol. Miholjac.

Dne 21., 30. i 31. listopada tek godine započeo je zeleni kader, poduprt domaćim civilnim žiteljstvom, plaćkanjem i haraćenjem u svim područnim općinama.

U kotarskoj oblasti samoj učinjena je blagajna neuporabivom, nu novac je osiguran. Na zgradi razbiti su svi prozori, a u uredu samom sa stola upravitelja razvučeno je i potrgano sila spisa.

Sve u uredu pohranjene puške i municija odvučena je kano i nekoliko stolaca i inventarnih predmeta manje vrijednosti.

Isto tako razbijeni su prozori na zgradi opć. poglavarstva u Dol. Miholjcu, gdje su i nekoji spisi uništeni. Blagajna i blagajničke knjige ostale su neoštećene.

Vlastelinski je grad, kako jur izvješteno, posve opljačkan a predmeti razneseni su po svim selima, pošto su kod haraćenja u Dol. Miholjcu sudjelovali ljudi gotovo iz svih okolnih sela.

Vlastelinsko blago, konji, svinje, kola, gosp. oruđe, žito i t. d. sve je razgrabljeno, koli u samom Dol. Miholjcu, toli na svim vlastelinskim pustarama. Šumarija u Jasenovači kraj Kućanaca zapaljena je. Vlastelinski činovnici, koji su svi do jednog posvema ili djelomično opljačkani, razbježali su se kojekuda.

U Dol. Miholjcu opljačkani su trgovci Emil Reich, Lang, Kerschner, Freundlich i Erlich, kuća i magazin Reicha spaljeni su. Iz Reichova paromlina odveženo je nekoliko desetaka vreća brašna, dok je oko 20 vagona pšenice preuzeo odbor Narodnog Vijeća (vidi 1. izvještaj, republikanska vlada) za aprovizaciju Dol. Miholjac.

Od privatnika nastradao je djelomično općinski načelnik Majstorović. Općinski bilježnik Killer, kojega narod mrzi, izgubio je sve. Nadalje je nekoj deseterici obrtnika i žitelja odneseno novaca i raznih predmeta.

Kako je jur izvješteno, opljačkan je župnik Erdelyi posvema, nu većina predmeta osim rublja i cipela povraćeno mu je.

Kotarskom upravitelju, javnom bilježniku i drugom činovništvu razlupani su svi prozori.

U općini Podgajci razlupani su u općinskoj zgradi svi prozori i mnogi predmeti su tamo uništeni. Iz blagajne odnesena je gotovina od 14 hiljada kruna, a obveznice i vrijednosni papiri u ukupnoj nominali od 68 hiljada kruna uništeni su. Nadalje uništeni su ovdje mnogi spisi, blagajnički dnevници sa priložima i t. d.

Opljačkan je općinski načelnik Petelka te dobro stojeći gazda Jandrić u Sv. Gjurgju. Nekolicini žitelja iznuđeno je novaca i pokrađeno marve. —

U općini Marjanci provališe u općinski ured, razbiše blagajnu i odnesoše sav novac. Navodno je veći dio toga novca u sačuvanju kod samih žitelja.

Općinskom načelniku Kovaču zatim na pustari Suvar sve su uništili i razvukli. Općinskom blagajniku Tomljenoviću upalili su štagalj i uništili sav ovo-

godišnji prirod. Župniku Martinkoviću i krčmaru Fischeru razvukli su cijelo žito. I mnogim inim žiteljima oteto je raznih predmeta.

U općini Šljivoševci porazbijeno je u općinskom uredu mnogo predmeta. Blagajna je silom otvorena te je iz nje ukradeno oko 1300 K. te namire u vrijednosti od 3766 K. Tresor je ostao netaknut.

Općinskom načelniku Kohlenbergeru razbijeni su prozori i odneseno je mnogo rublja i odijela. Isto kod krčmara Mayera i Jesenkovića.

Sve je razvučeno veleposjednicima Fekete i Benger, a i mnogim inim žiteljima jest štogod pokradeno.

Iz mlina Fekete u Beničancima odneseno je cijelo žito.

U općini Viljevo postala je općinska blagajna uslijed provale neuporabiva isto tako kano i blagajna tamošnje vjeresijske udruge. Novac i vrijednosni papir nisu odneseni, sav namještaj poglavarstva općine jest uništen, svi spisi, blagajnički prilozi, rastrgani su, blagajničke knjige ostale su čitave.

Demolirani su stanovi župnika, vlastelinskog nadšumara Kriškovića, trgovca Rosenthala i opančara Martina Djanića, a sve pokretnine istih ukradene su.

Općinsko poglavarstvo u Moslavini stradalo je nu tek djelomično. Blagajna ostala je čitava, nu mnogi spisi su rastrgani.

Demoliran je stan šumara Stegera, koji je do kraja opljačkan.

Isto tako sve je razvučeno načelniku Baliću, blagajniku Thenu i trgovcu Spitzeru.

U Crncu uništeno je sve trgovcu Spitzeru, a vlastelinski činovnici opljačkani su do kraja.

Na pustari Breštanovci razvučeno je sve što je uopće bilo moguće.

U cijelom kotaru ni jedan općinski ured do pred kratko nije funkcionirao, jer su žitelji osnovali Narodna Vijeća, potjerali su sve općinske činovnike te su držali, da su samo oni kompetentni riješavati općinske agende. Naravno, da su u tim mjestnim odborima sjedili najveći pljačkaši, zlikovci, vojnici zelenih kadera, koji su upravljali i krojili pravdu na svoj način. —

Sve ove grozote počinili su osim nekoliko članova zelenoga kadera sami žitelji kotara i to tako, da je jedno selo navalilo na drugo, a stranim pljačkašima pridružilo se smjesta i domaće pučanstvo.

Osnovane narodne straže bili su privilegirani pljačkaši, koji su najveće vandalizme proizvađali.

Kako u Osijeku ne bijaše raspoložive vojne sile, to u prvi čas apsolutno nije bilo moguće stati na put zulumu u kotaru miholjačkom.

Konačno 20. o. mj. otposlato je u Dol. Miholjac jedno vojničko odijeljenje od 80 momaka sa strojnim puškama, koji su nakon kratkog puškaranja pohvalili pljačkaše raspustili tamošnju republiku i uspostavili primjeran red. —

80 pljačkaša otpremljeno je u uze sudbenoga stola u Osijek.

U Dol. Miholjcu samom pokupila je ova pomoćnica preko 300 vojničkih pušaka i jednu vreću municije.

Jedna pomoćnica od 40 momaka sa 3 časnika otposlata je u Viljevo, gdje je također primjeran red uspostavljen

U Viljevu i u Šljivoševci sakupljeno je oko 70 pušaka.

Čim je narod osjetio vojničku silu i čim su pljačkaši uhapšeni, počelo se lagano vraćati ukradeno, tako je primjerice već nešto pokušava i inih predmeta vraćeno u dvor grofa Majlatha.

Ravnatelj vlastelinstva povratio se je u Dolnji Miholjac te je započeo radom oko uspostave reda na vlastelinstvu.

U okolici Dolnji Miholjac povraćeno je vlastelinstvu 50% rogate marve, nešto žita, dok su svinje najvećim dijelom po pljačkašima zaklane.

Skupocjeno srebro, zlatna roba, rublje i t. d. jedva se vraća te je najveći dio po pljačkašima u okolici Dol. Miholjac zakopan. —

Osim poglavarstva općine u Dolnjem Miholjcu sve ine općine još ne funkcioniraju.

Dne 24. o. mj. izaslala je komanda kr. srbijanske vojske iz Šikloša jednu pomoćnicu od 25 konjanika sa jednim časnikom u Dolnji Miholjac.

Prema telefonskom izvještaju upravitelja kotarske oblasti pozvani su za sutra dne 26 studena u Dol. Miholjac svi općinski činovnici područnih općina, mjestni knezi, te će tamo u sporazumu sa srbijanskom pomoćnicom biti stvoren točan program, kako će se postepeno uspostaviti javni mir i poredak u kotaru te započeti redovitim uredovanjem oblasti.

2) Kotar Slatina.

U mjesto Slatina stigla je oko 8. o. mj. jedna pomoćnica kr. srbijanske vojske u jakosti oko 170 vojnika. Ista je u mjestu Slatina i u neposrednoj okolini uspostavila primjeran red, koji će se ali u smislu telefonskog izvještaja upravitelja kotara moći samo onda uzdržati, ako vojska dulje vremena ostane u mjestu te postepeno razoružava Slatinu i okolicu.

Do danas je pokupljeno u Slatini 142 vojničkih pušaka, nadalje 38 Werndl pušaka, dalje 58 dvocjevka i 56 jednostavnih jednocijevka. Sakupljeno je još i 25 revolvera, kojih 50 bajoneta, 15 sabalja do 1000 komada municije i jedna ručna bomba.

Općina u Slatini započela je redovitim uredovanjem, nu sve vanjske općine još uvijek ne funkcioniraju, te je javna sigurnost u području kotara napose u zapadnom dijelu (općina Voćin) još uvijek vrlo loša.

Očiti napredak polučen je u sjevernom dijelu kotara, poimence u općini Bukovica Nova, gdje narod već većim dijelom vraća ukradeno. Tako je primjerice u selu Medinci već sve povraćeno, i na pustari Penkovci gosp. Ratkovića vraćeno je već sve do 25 vola.

Jedna ojača pomoćnica izaslata je iz Osijeka na područje općine Sopje poimence i na okolišne pustare gosp. Šandora Sorgera, gdje narod već također vraća pokradenu marvu i gospodarske sprave.

Kr. srbijanska vojska izaslala je jednu jaku patrolu u Drenovac da razoruža tamošnje žiteljstvo. Ista ima nalog krenuti iz Drenovca u Voćin odanle preko u virovitički kotar u Cabunu, te na Dravu u Detkovac te po mogućnosti sve razoružati i predbježno dok jače vojne sile stignu pokušati uspostavu reda.

3) Kotar Našice.

Pomoćnica pod vodstvom gosp. satnika Kralja, uspostavila je u mjestu Našice potpuni red i mir, te je djelomično i u okolici Našica lijep uspjeh postigla.

Najveći nemiri bijahu u zadnjih 10 dana u Jelisavcu, koji se ne htjedoše pokoriti te koji su se očito oprli svakoj vojnoj odredbi. Ovdje je red najvećom energijom uspostavljen. Uređujuća vojska jamačno u dogovoru sa mjestnim žiteljstvom bila je napadnuta od zelenog kadera, razvila se mala bitka u kojoj je palo 6 zelenokaderaša.

U okolici Našica narod vraća ukradeno dobro te je do danas izravno vlasnicima povraćeno stvari u vrijednosti od kojih pet milijuna kruna, dok je u Našicama sakupljeno raznih predmeta, blaga, žita i t. d. predbježno još nepoznatih vlasnika u vrijednosti od kojih tri milijuna kruna.

U Našicama je sakupljeno preko 500 vojničkih pušaka i 20.000 patrona.

Sve općine osim one u Koški funkcioniraju.

Republika Feričanci kapitulirala je.

Primjeran red uspostavljen je i u Podgoraču, gdje uređuje jedna pomoćnica, izaslata iz Našica.

Prama granici osječkog kotara nisu se još pokorila mjesta Harkanovci, Budimci i Poganovci, koji će se ovih dana oružanom silom razoružati i prisiliti na povratak ukradenog dobra.

U Orahovici samoj uspostavljen je prividni red, nu isti je vrlo problematičan.

Prema izvještaju općinskog načelnika sakupljeno je u Orahovici do sada tek nešto oko dvijesto pušaka, a nema sumnje, da u samoj Orahovici imade još preko 1000 komada pušaka i mnogo municije.

Posada sama sastoji od kojih 60 vojnika Dalmatinaca i 30 vojnih dobrovoljaca narodne straže. Ova je ali posada prema izvještaju upravitelja toga kotara skroz nepouzdana jer imade među njima i mnogo takovih, koji su pljačkali i koji su zapravo započeli sa nemirima u županiji virovitičkoj.

Pokradeno se takorekuć u opće ne vraća ni u Orahovici, a niti na okolišnim pustarama, koje su posvema opustošene, te stoje danas bez gospodara i bez radnih sila sa mnogo i mnogo stotina jutara neobranog kukuruza, šećerne repe i t. d. Javna sigurnost jest ovdje tako loša, da se gospodari pustara, trgovci predbježno ne mogu vratiti kući, a bez jake vojne sile, koja će dulje vremena ostati ukonačena u Orahovici i okolici, ne će biti moguće uspostaviti mir i poredak.

4) Kotar Osijek

U Valpovštini vlada potpuni mir i to tako u trgovištu Valpovo kano i u svim selima općine Volpovo vanjsko. Pokradeno s raznih pustara se doduše predbježno ne vraća, i to iz razloga, jer su ove pustare opljačkane ponajviše po žiteljima mjesta Harkanovci, Budimci, Poganovci kotara našičkog, koja mjesta se predbježno još nisu pokorila vojnoj posadi u Našicama.

U općini Bizovac jest primjeren red. Činovnicima vlastelinstva bizovačkog povraćeno je nešto ukradenog dobra.

U selu Habjanovci jest tamošnja narodna straža razoružala pljačkaše i prisilila iste da vraćaju ukradeno žito i blago na pustaru Jedinac. Ista straža

pozvala je i žitelje, da odu na rad u pustaru, kojem pozivu su se ovi i odazvali, te je veći dio kukuruza obran i učardašen.

U Martincima pljačkaši još ništa ne vraćaju te su isti u sporazumu sa zelenim kaderom pograničnih mjesta našičkog kotara, pa će se ovdje red tek onda moći uspostaviti, a ukradeno vlastnicima povratiti dok mjesta Budimci i Poganovci budu razoružana.

U općini Petrijevci nakon što je republika svrgnuta zavladao je prividni mir, nu pomalo se još uvijek pljačka, a narod ništa ne povraća. Za koji dan, dok bude raspoloživa sila, izaslat će se jaka pomoćnica za uspostavu reda u Petrijevci, te na pustare bizovačkog vlastelinstva.

Komanda kr. srpske vojske u Vinkovcima izaslala je jaku pomoćnicu u sela općine Hrastin poimence u Koprivnu, Vladislavce i Dopsin. Pobrato je ovdje 10 vojničkih i 34 civilnih pušaka. Narod sve ukradeno vraća. Tako je primjerice na posve opljačkanu pustaru gosp. Wamosy i Sauerborn Amalijino polje tako rekuć sve povraćeno. I na pustare u Vladislavcima vraćeno je veći dio blaga i žita. Sutra polazi ova pomoćnica dalje prema Čepinu te će na granici čepinskoj postepeno uredovati, dok je jedan drugi dio pomoćnice uzeo pravac prema Kqritni u kotaru đakovačkom.

Velika je nesigurnost još u općini Čepin, gdje imade više stranaka, koji se između sebe svađaju, a mjestni odbor narodnog Vijeća ni izdaleka ne stoji na visini svoje zadaće, — čini se najviše krivnjom tamošnjeg načelnika pl. Mihalovicha. Na opljačkane pustare tako rekuć ništa se ne povraća, pa će zato za koji dan, dok bude raspoložive sile, biti izaslana jaka pomoćnica za uspostavu reda, a proti načelniku pl. Mihalovichu propisno postupati.

Najgorja je općina u kotaru osječkom Tenja, gdje do sada nije bilo moguće uspostaviti mir i poredak, akoprem su tamo već ponovno bile izaslane pomoćnice. Narod se u općini Tenje oružano opire, a ni govora nema, da bi tamo područnim posjednicima povratili ukradeno blago i ine predmete.

Danas je već uglavljena činjenica, da su Tenjani robili i pljačkali ne samo u području vlastite općine, već da su navaljivali i na okolišna mjesta poimence Bijelobrdo i Dalj. Uglavljeno je i to da su oni u istočnom dijelu kotara osječkog bili glavni pokretači zuluma te da su u slozi sa općinarima općine Vera, Bobota, Trpinja u srijemskoj županiji provadali najveća pljačkanja sistematski sve do daljskih planina.

Dne 24. studena izaslana je u Tenje jedna jaka pomoćnica od 100 momaka sa nekoliko strojnih pušaka od vojno-postajnog zapovjedništva u Osijeku. Isti su zaposjeli Tenje uhitili su petnajst glavnih pljačkaša, te su započeli sa razoružavanjem Tenja, što ali žalibože vrlo slabo napreduje. Akoprem u Tenju imade najmanje 800 do 1000 vojničkih pušaka, to za dva dana nije sabrato više od 15. — Nema dvojbe, da će se u Tenju najoštrije i najozbiljnije mjere morati poduzeti, da se red uspostavi te da se ovo leglo pljačkaša očisti. Kako Tenje leži u neposrednoj blizini grada Osijeka, te kako su žitelji ove općine u stalnoj gospodarskoj svezi sa gradom, to sigurnosti grada sve dotle prijeti ozbiljna pogibelj, dok ta općina nije razoružana. I iz ovog razloga postoji prijetka potreba, ne popustiti za koji dan tvrdokornost Tenjana, da se proti toj općini sa iznimno strogim mjerama postupa. — Podpisani uputit će se danas zajedno s upraviteljem ovdjašnje kotarske oblasti u Tenju, da tamo izvidi stanje stvari. —

U općini Bijelo Brdo svadaju se pljačkaši između sebe oko razdiobe plijena, nu kako nema dovoljno vojne sile, to se predbježno tamo uredovati nemože.

U općini Dalj bio je mir i red prividno uspostavljen po srpskoj četi, koja je uhitila i dovela u Osijek kojih 60 pljačkaša. Narodno Vijeće sa predsjednikom parohom Mangulovićem sve je poduzelo, da naod na mirni način skloni, da ukradeno vrati te su se ovom pozivu prvih dana i nekoji odazvali. Nu pljačkaši ne bijahu time zadovoljni te su svrgnuli ovo narodno vijeće izabrali su novo sastojeće se od mnogih pljačkaša. Ovi su izabrali predsjednikom nekog Nikolu Utvića, jednog vođu pljačkaša, koji drži u posjedu pokradjeno tuđe vlasništvo u vrijednosti od kojih 200.000 kruna.

Pod ovim okolnostima, ne samo da se javna sigurnost u Dalju ne popravlja, već je djelomično uspostavljen mir opet narušen, a po uputama novog odbora Narodnog Vijeća narod ne samo da ne vraća ukradjeno, već ponovno pljačka, te raznaša i ono malo, što je narod do sele dobrovoljno vratio.

Isto ovakova nesigurnost vlada i u općinama koje graniče sa Daljem poimence u Erdutu, gdje do sele opljačkanim nije ništa povraćeno i gdje se još uvijek noću raznaša i krađe.

Za uspostavu reda odaslato će biti u Dalj jedno veće odijeljenje kr. srbijanske vojske ukonačene u Osijeku. — I u ova će se mjesta uputiti potpisani ovih dana osobno.

5) Kotar Djakovo

Veće promjene u kotaru nema.

Osim u općinama Trnava i Bračevci prošli tjedan nije nigdje došlo do većeg pljačkanja. Mir je ali prema izvještaju upravitelja kotara tek prividan, jer posvuda tinja te bi bezuvjetno bilo od potrebe, da se u kotar smjesti barem jedna jaka satnija disciplinarne i pouzdane vojske, jer bez brahijuma nema nade, da će narod ukradeno vratiti.

Slabije pomoćnice odaslala je kr. srbijanska vojska iz Vinkovaca prama Koritni, koji tamo uspješno uređuju.

6) Kotar Virovitica.

Kako dosadanja posada ne bijaše dostatna za uspostavu reda, to je dne 24. o. mj. iz Bjelovara otposlata u Viroviticu još jedna satnija u jakosti od 100 momaka.

U samoj Virovitici jest predbježno mirno nu u smislu izvještaja kotara bezuvjetno je potrebno, da brahijum dulje vremena ostane u kotaru, jer čim vojska ode nastati će još veća anarhija.

Narod po malo vraća opljačkanim trgovcima njihovo dobro, nu mnogo je toga uništeno, što se u opće više ne će moći nadoknaditi.

Sve općine u kotaru uređuju.

Vojnička posada u Virovitici izašilja postepeno pomoćnice u jakosti od 25 do 30 momka u okolišna sela i općine, te se je uslijed ove mjere javna sigurnost znatno poboljšala.

Pušaka je ali žalibože do sada tek kojih 70 komada sakupljeno.

I na pustare se po malo vraća ukradeno dobro, tako je primjerice u općini Gradina na pustare gospode Stern već veći dio blaga i žita povraćeno.

Kr. srbijanska vojska u Barcsu izasala je jednu pomoćnicu na pustaru Detkovac, kamo je voć dosta blaga i mrtvog inventara povraćeno.

Na pustaru Okrugljača u općini Šp. Bukovica, povraćeno je tako rekuć već cijelo blago.

U općini Čabuna poboljšala se javna sigurnost te je u dvor grofa Jankovicha vraćeno već dosta pokućstva.

Najnesigurniji odnosi vladaju još na području općine Pivnica, gdje je sve uništeno i oteto i gdje se narod još uvijek opire uspostavi reda. Jučer izaslata je tamo jedna ophodnja od 26 momaka.

I na druge pustare kotara virovitičkoga polagano se vraćaju ukradene stvari, blago, žito, nu to sve ide usljed bojazni od oružane sile, a kako je vrlo mnogo uništeno, sitno blago poklato, to će se naravno tek jedan dio počinjene štete nadoknaditi povratkom.

Nema dvojbe, da se je prošli tjedan javna sigurnost na području cijele županije poboljšala, nu normalni mir i red moći će se tek onda smatrati osjeganim, a sa redovitim gospodarskim radom moći će se tek onda započeti, dok jaka vojna sila uspostavi autoritet oblasti i općinskih poglavarstva.

Posvuda u cijeloj županiji tinja, nije ni najmanje isključeno, da će i u buduću doći do većih nemira, pa je zato prijeka potreba, da se cijelo županijsko područje zaposjedne čim prije jakom i sigurnom oružanom silom.

DAZgb

UOZV, 746-1918.

122

Vrbanja, 29. XI. 1918.

Predsjednik Narodnog vijeća javlja Narodnom vijeću u Zagrebu, da je »narodna garda« raspuštena, jer je počela širiti boljševizam.

Pripošilje Vam se traženi imenik predsjednika, tajnika, blagajnika, vodje narodne zaštite i odbora »Narodnog Vijeća«.

Narodna garda ovdje više ne postoji pošto je ista raspuštena, stoga razloga što je počela širiti boljševizam.

Pušaka posjedujemo 101 komad te puščani naboja 700 komada.

DAZgb

NVSOA, »Vrbanja«

123

Zagreb, 1. XII. 1918.

Sekcija za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, Mjesnom odboru Narodnog vijeća u Ogulinu, da smatra opravdanom pritužbu seljaka i građana na sastav Mjesnog odbora, te da se sazove skupština na kojoj treba kooptirati u odbor nekoliko pripadnika t. zv. »niže klase«.

Primili smo iz Ogulina pritužbu od velikog broja seljaštva i građanstva tako zvane »niže klase«, koji se pritužuju da iz njihovog stališa nema nikoga u Vašem odboru. Tuže se dalje da ih Vaš odbor o ničem ne informira, pa da su o čitavom velikom preokretu sada baš tako slabo upućeni kao i prvi dan.

Ovu pritužbu smatramo — pregledav imenik članova Vašeg odbora, — posve opravdanim, jer vidimo u tom odboru samo mjesnu inteligenciju. Naša je želja, a i narodna je potreba da se u današnjim časovima inteligencija u što većem opsegu smiješa sa seljaštvom, da bude s njime jedno, pa Vas usljed toga pozivamo da što prije sazovete seljački narod iz mjesta i neposredne okoliće na veliku glavnu skupštinu, na kojoj treba bezuvjetno u odbor izabrati nekoliko valjanih seljaka i građana iz tako zvane »niže klase«, da odbor bude zaista pravi narodni odbor.

Očekujemo o tom Vaše daljnje obavijesti.

DAZgb

NVSOA, »Ogulin« (478—1918.)

Napomena:

Koncept bez potpisa. Ne razabire se, da li je dopis bio ekspediran.

124

Kašina, 3. XII. 1918.

Oružnička postaja prijavljuje Kotarskoj oblasti u Zelini o sukobu patrole sa seljacima, koji su pustošili šume zagrebačke nadbiskupije i zemljišne zajednice, tada je ubijen jedan seljak.

1. Ime, prezime, doba, prebivalište, k. broj i zanimanje:

Mato Kovač, 31. godinu, kbr. 57, Grga Kovač, 30 godina kbr. 55, Ivan Kovač 65 godina, Gjurgjekovac, kbr. 46, Ignac Tomorad, 54 godine, Prekvršje kbr. 2, Nikola Dumić 31 godinu kbr. 95., Filip Čvek 31 godinu kbr. 25, Gjuro Rožić, 36 godina, Vugrovec, kbr. 99, Ivan Šebek, 56 godina, kbr. 67 i Štef Bezeredi, 40 godina star, Goranec kbr. 98 poljodjelci.

2. Zavičajna občina:

Kašina.

3. Obiteljsko stanje:

Ivan Kovač udovac ostali oženjeni.

4. Jesu li već bili kažnjeni:

Nije poznato.

Obhoda stražmeštar Martin Majcenić, naslovni desetnik Ivan Golinić, naslovni razvodnik Franjo Štakor pješak, Josip Golinić, Stjepan Horvat, Mijo Rac, Stjepan Podgorski i Stjepan Puzak izaslana je 30. studenoga 1918. da spriječe pustošenje i haranje šume, koju ima dobiti zemljišna zajednica Vugrovec od nadbiskupije zagrebačke, kojom zgodom zaplijenila je po jedna kola drva potičućih iz rečene šume svim gorenavedenim okrivljenicima, te ih predala šumskom odborniku Franji Kovačić iz Gjurgjekovca u pohranu.

Tom zgodom bijahu Ivan Kovač, Grga Kovač, Ignac Tomorad i Ivan Še-

bek, sporazumni da se spriječi haraćenje i uništenje šume pa se nisu zaplijeni drva niti opirali, nego su na poziv obhode drva istovarili i svojim kućama otišli, dočim je Mato Kovačić obhodi i ljudima govorio da im sjeću šume nemože nitko zabraniti i da im zapravo nije nitko gospodar nego narod, ne oblast niti sud ni sudbeni stol, pa niti zagrebačka nadbiskupija, već odbor narodnog vijeća, koji je dozvolio, da se šume sjeku, zatim je stao vikati: »hura dolje šumom« i t. d.

Isto tako ustručavalo se je nekoliko nepoznatih seljaka zapljene drva na križanju ceste vodeće u Vugrovec i Kašinu po obhodnji razvodniku Franji Štakor, Josipu Golinić i Stjepanu Podgorski, te su dvojica sa sjekirama pošli prema pješaku Stjepanu Podgorski, koji je da ih prestraši, da k njemu neidu izpalio jedan hitac iz puške preda se u zemlju, kamo potraše ostala momčad obhode, kojom zgodom je bivši desetnik Marko Gračak iz Gjurgjekovca trčeć preko polja prema obhodi iz daljine 500 do 600 koraka ispalio jedan hitac iz vojničke puške vičući »majku ti božju stani«. Na to su uzvratili vatru sa po jednim hitcem, desetnik Ivan Golinić razvodnik Franjo Štakor, pješaci Mijo Rac, Stjepan Podgorski i Stjepan Puzak, nu sa obe strane bez učinka, dočim je puška Marku Gračak po obhodi oduzeta a nekoliko su kola zato vrijeme svojim kućama odnosno dalje pobjegla.

U 2 sata po podne naiđe obhoda na kola natovarena drvima iz rečene šume gore navedenog seljaka Štefa i brata mu Vinka Bezeredi kbr. 98. iz Goranca, pa krčmom Gjüre Gjulinec, u Novoselu, obojica su se ustručavali zapljene drva prećem je Vinko Bezeredi vikao na obhodju neka se previše neprijeti bodama, da se narod više neboji bodova, osobito ne on koji je bio 4 godine na ratištu, pa mu se bodom ni puškom ništa učiniti ne može, da nije pravedno, da se sada zabrani sjeća šume, kada su oni, koji imadu svoje blago navozili pune dvorove drva, tako da ih prodaju, dočim je sada pošla sirotinja, da si i ona dio uzme, to da nije sloboda za koju je 4 godine ratovao. Na to je po podpisanom pozvan na stranu podalje od sakupljenog naroda i opomenut da ne buni i ne poitiče naroda na neposluh i otpor što on nije htio poslušnuti pa je proglašen uhićenim i svezan u desnu ruku. Bezeredi se strgnuo i stao bježati, podpisani koji ga je vezao odnosno držao za lanac svezane ruke spleo se u noge uhićenog i pao u blato na cesti. Međutim izvukao je Vinko Bezeredi svezanu ruku iz lanca i pobjegao te je razvodnik Franjo Štakor, na njega i pješak Stjepan Puzak ispalio po jedan hitac taneta pogodivši i prosviraše mu desni bok tiela i lijevu bedru noge pa ga smrtonosno ozlediše, tako te je 1. t. mj. u posadnoj bolnici u Zagrebu umro.

Državnom odvjetniku u Zagrebu prijava podnešena.

DAZgb

UOZV 1127-I-PR-1918.

125

Beč, 7. XII. 1918.

Vojaški poverenik SHS u Beču, izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu, o toku repatriacije, te skreće pažnju na boljševizam repatriranih.

Do 6. XII. sakupili smo oko 40.000 ljudi, koje smo ovdje ukonačili, pre-

hranili i u najljepšem redu otpremili u Jugoslaviju. Vojnike i podoficire poučavamo o prilikama u našoj domovini, naglašujemo im također, da su se Narodno vijeće i Narod odlučili za kuću Karagjorgjevića i tad moraju svi da ponove zakletvu na vjernost i poslušnost. Među mnogim ljudima vlada prilično bolješevizam, koji mi već ovdje nastojimo nešto milom, a nešto silom da utupimo, te stoga i Narodnom Vijeću obraćamo pažnju na ovu zlu pojavu. Ali se ipak radujem, da možemo slobodno da kažemo, da i pokraj svega toga vlada u našem sabiralištu najveći vojnički red.

Iz Češke, Poljske, Ukraine i Njemačke najavljeno nam je, da će doći transportima oko 150.000 naših ljudi. Od naših imućnih zemljaka sakupljamo i pripomoći u dobrotvorne svrhe za naše vojnike, te smo tako u posljednje vrijeme dobili oko 5000 kruna.

Isto tako obraćamo pažnju Narodnom Vijeću, da nipošto i ništa ne polaže na zlobne intrige kojekakvih pokvarenih ljudi, kojih je dosta u ovom vremenu i sve što bi oni poduzimali potajno iza leđa, molim, da nas o tome odmah izvijestite. Mislim, da naš dosadašnji, potpuno ispravn rad najbolje svjedoči o našoj časnosti.

DAZgb

PrNV, br. 757-1918. (f. 6)

126

Donja Stubica, 9. XII. 1918.

Upravitelj kotara predlaže velikom županu Zagrebačke županije, da se raspuste »narodne straže« i pojačaju žandarske stanice, jer je narod bez iznimke za republiku.

U rješenju naloga od 31. listopada 1918. broj 5.704 v. ž. izvješćuje se, da je potpisani saznao u razgovoru sa žiteljstvom da narodne straže nisu pouzdane obzirom na sadašnje prilike, pošto je žiteljstvo sve bez časnih iznimaka za republiku.

Obzirom na to molim za dozvolu, da se sve straže u području kotara raspuste, te da se za osiguranje reda dodijele oružničkim postajama u Stubici Donjoj, Mariji Bistrici i Bistri po 10 vojnika ali potpuno pouzdanih, jer bez istih se ne može dati dužno poćitanje izdanim odredbama.

Ujedno se umoljava za ishoćenje odredbe, da se oružnički postajevodnik iz Stubice Donje smjesta makne, jer je skroz nepouzdan.

DAZgb

NVSOA, br. 722-1918., f. 6

Napomena:

Županija je dostavila gornji prijedlog Narodnom Vijeću SHS u Zagrebu, a ovo je 18. XII. 1918. pristalo da se u Stubićkom kotaru raspuste »narodne straže«, ali tek onda, kad bude »pojaćana i pouzdana oružnića i vojnića straža«.

Ilok, 9. XII. 1918.

Predsjednik mjesnog odbora Narodnog Vijeća Fr. Živnustka javlja Narodnom vijeću u Zagrebu, da će se 9. XII. 1918. izabrati novi mjesni odbor.

Povraćam priljezi list, koji pogriješkom stigao u naše ruke.

Zajedno slobodari sam naslovu pripočiti, da se danas obavlja izbor novog odbora narodnog vijeća u Iloku, te držim, da je *neophodno nužno, novom odboru točno pripočiti*, šta je *dužnost* odbora, te šta spada pod kompetenciju istog odbora.

DAZgb

NVSOA, »Ilok« (691-1918.)

Ilok, 9. XII. 1918.

Sima Perić javlja Narodnom Vijeću u Zagrebu da je izabran novi mjesni odbor Narodnog vijeća od 17 članova socijal-demokrata i 7 ostalih.

Danas je kod nas u Iloku obavljen izbor Narodnog Vijeća za Ilok na podlozi socijal-demokratskog programa te je naša socijal-demokratska stranka pobijedila protivničku sa 17 mandata protiv 7 što se izvješćuje slavnim tom upravnom odboru Narodnog Vijeća, odjelu za agitaciju u Zagrebu.

DAZgb

NVSOA, »Ilok« (744-1918.)

Vrbanja, 9. XII. 1918.

Mjesno Narodno Vijeće izvješćuje Narodno Vijeće SHS u Zagrebu, o svom poslovanju od 27. X. do 9. XII. 1918 i o prilikama i događajima u mjestu i okolici.

Potpisani podnašamo, kao historijat cijeloga poslovanja našega odbora Narodnog Vijeća u Vrbanji, slijedeći opis događaja.

Prateći razvijanje prilika pri koncu rata, čekali smo najvećim interesom dan našega narodnog oslobođenja i žarko želili uložiti sve naše skromne sile za slobodu i ujedinjenje sve jugoslavenske braće.

Slijedio je osnutak Narodnog Vijeća SHS i njegovi proglasi na narod, baš kad se je Narodno Vijeće konstituiralo otišao je potpisani Nikoljačić u Zagreb, da se tamo informira, što treba raditi govorio sa poznatom mu gospodom Dr. Šurminom i Dr. Barcem i preko njih stavio se Narodnom Vijeću na službu. Gospoda su ga najspremnije uputili u položaj osobito na zapovjedni zahtjev prilika da se organiziramo za očuvanje reda i mira. Molio je Dr. Barca da mu ishodi od Narodnog Vijeća kakovu legitimaciju, da mu bude u narodu lakše istupiti autoriziran donekle od Narodnog Vijeća. Dr. Barac mu je to obećao ali mu nije pošlo za rukom i na rastanku rekao mu »Idite vi samo kući, organizirajte narod u smislu proglasa Narodnog Vijeća i čuvajte svim sredstvima mir i red.

Dobro i tako. Kod kuće dogovorili se nas dvojica, da ćemo odmah početi raditi. Kako je vrijeme još bilo nesigurno mnogi se bojali ev. posljedica, to smo na dogovor pozvali desetak naših ljudi, koji su u nas imali osobno povjerenje i za koje smo znali da imaju odvažnosti da u interesu slobode prkose i ev. zlim posljedicama. Rastumačili smo im položaj i potrebu organizacije, bilo je i među njima par koji su se bojali i nisu više došli, ostali su ali odlučno ostali pa bilo što bilo.

U nedjelju 27. listopada održali smo javnu pučku skupštinu, razložili položaj, predložili izbor odbora i to ljude koje smo spomenuli, izbor je od naroda jednoglasno prihvaćen, rekli smo na skupštini da ćemo taj odbor proširiti i primiti u njega sve naše i poštene ljude, koji se dobrovoljno jave da će snami odlučno raditi za slobodu domovine i po nalogima Narodnog Vijeća, naše jedine i najviše vlasti, kojoj ćemo zakleti vjernost i poslušnost. Narodnom vijeću poslali smo pozdravni brzojav i preporučeno opis skupštine i izbor odbora.

Slijedeći dan nas dvojica u kola pa u okolna sela. Bili smo u Soljanima, Drenovcima, Gunji, Rajevuselu i Podgajcima, tamo je sve tako rekuć spavalo, potražili smo poznate vidjenije ljude i pozvali ih da u našem gorućem interesu provedu organizaciju i da se stave u službu Narodnog Vijeća, ako smo im mi potrebni da smo voljni svaki dan doći k njima da im pomognemo. U Račinovce koje nam izvan ruke, pisali smo župniku za koga znamo da ima upliva u istom smislu.

Kod kuće počeli organizirati odbor i narodnu stražu u odboru skupili 9.000 kruna a straža skupila među sobom 164 krune, nekoliko odvažnijih prijavilo se u odbor, pa smo ih primili. Zaključili i stražu i odbor na Svisvete svečano u crkvi zakleti Narodnom Vijeću.

U to nas pozovu u Soljane da dodjemo pomoći organizirati, otišao cijeli naš odbor na 6. kola, Soljanci već skupljeni dočekaše nas pred općinom, kad smo im razložili o čem se radi, oduševljeno cijelo selo provede odmah izbor odbora, sve se veseli eto slobode tako dugo čekane. Kad smo bili gotovi u Soljanima zaključimo skupa s njima u Drenovce. Nekih 15. kola sa zastavama u Drenovce, gdje se je narod odmah skupio pred općinu, Drenovčani već u malom krugu samovlastno izabrali odbor između sebe, odmah se na skupljenom narodu vidilo neko nezadovoljstvo, nešto mrko gledaju, na poziv nekih govorili smo narodu, rastumačili mu potrebu ovog velikog vremena, pozvali ih da budu toga svijesni, da prestanu sve osobne parbe i kad su se organizirali da paze na svoje selo, da čuvaju mir i red, ako ih što tišti neka u interesu mira uklone ako je koji činovnik omržen, pa ako bi to smetalo miru nek ga uklone namjeste onoga u koga imaju povjerenje, rekli smo im da nema nikoga drugoga osim njih, jer je kotarska oblast razbjegla se, sad smo upućeni sami na sebe, dok Narodno Vijeće to sve ne primi i neuredi, ali nek postupaju mirno i obzirno, proglasili smo im događaje u Zagrebu, sjednicu sabora, naredbu bana o prijekom sudu uputili smo ih da je mogućnost da preko nas pređu rasute čete bivše Austr. Ugarske vojske, neka ih ne izazivaju, nek im pomognu da čim prije odu svojim kućama, jer još nismo znali, da ćemo ih imati razoružavati i t. d. Sad su došli povici, da oni nisu izabrali odbor nego neki pojedinci, predložili smo neka ponovno izaberu ljude u koje imaju povjerenje, ljude naše i poštene, obavili su novi izbor ali se vidilo da nisu bili pripravnici, da vladaju

među njima razmirice, osobito opazili smo mržnju na župnika, poznatog frankovca.

Još smo im preporučili da taj odbor ako hoće neka prošire, da ne mora biti stalan broj 8 ima mjesta svim našim poštenim ljudima samo nek se slože i nek bude mir.

Kod kuće daljnja organizacija straže, svečana zakletva straže i odbora u crkvi, svijet pomalo dobivao povjerenje, pozvali novu skupštinu i proširili odbor od 12. na 26. lica, uveli stražarenje po selu u ime Narodnog vijeća, preuzeli poštu, bivšu državnu šumariju, željeznicu, skinuli mađarske natpise i na stanici izvjesili našu zastavu postavili stražu na kolodvoru, opća tužba na općinski odbor i na činovnike, sazvali javnu skupštinu, izabrali novo općinsko zastupstvo i nove činovnike, izabrani bilježnik je i onako naš stalni bilježnik koji je bio radi bolesti do travnja 1919. na dopustu a blagajnik nam je domaći čovjek sa ispitom koji se je vratio iz vojničтва, sve teče u miru i dostojnom redu. Seljaci u odboru pokazuju i odvažnosti i volje urediti svoje stvari.

Najteže je bilo da se je u daljnjoj okolici počelo pljačkati i zavladao anarhizam i bezvladje, u Vinkovcima i Osijeku vladaju nemiri, željeznice obustavljene, nikakvih novina, iz Zagreba nema potvrde od Narodnog Vijeća, upute samo telefonom pa su mnogo puta bile vrlo različite, prepušteni smo bili sami sebi, oblasti prestale djelovati, oružnici također, sad nam je bio jedini cilj svima sredstvima očuvati u narodu mir.

Po podne na Svisvete otišli u Rajevo selo i Podgajce da tamo pozvani, organiziramo. Kiša blato. U Rajevo selu našli skupljen narod pred općinom i oni baš taj čas proveli organizaciju, pozvali nas da ipak govorimo narodu. Govorio naš poslovođa, tumačio kao u Drenovcima, jer se i tu opazilo odmah nekakovo nezadovoljstvo, da biraju u odbor ljude u koje imaju povjerenja jer samo tako će biti moguće očuvati mir i red i t. d. Kad je svršio nastala silna vika »Naši su nas prevarili, izabrali kog su oni htjeli, samo popove i stare vijećnike koji se nikada za nas brinuli nisu, za vrijeme rata bavili se samo švercovanjem, kazali smo da ako nisu zadovoljni da biraju kod oni hoćedu, jer samo to je u njihovom interesu. Odmah nahrupili u općinu izabrali novi odbor, maknuli popove i šumare, stare vijećnike a za karakteristiku ostavili svoga učitelja i bilježnika, vox populi...

U Podgajcima dočekao nas skupljeni narod, lijepo saslušao i oduševljen slobodom izabrao odbor, sve samo mlađe ljude, opazili smo mržnju na bilježnika, koji je za par dana i utekao, obratili se na nas pa smo im poslali jednog našeg bivšeg opć. pisara koji ima ispit i koji je kod njih bio pisarom, da im kao maloj općini poslove vodi.

Kod kuće našli poziv majora Bosnića iz Vinkovaca, da idemo u Županju i Bošnjake jer da tamo vladaju nemiri i pljačkanja.

Pozvali Soljance i Drenovčane da idu s nama, Soljanci nisu mogli, jer još nisu bili sasama organizirani a iz Drenovaca došla četiri oružnika i dva privatnika iz Brčke. Petnajest kola sa preko 70 oboružanih momaka naše straže otišli u Bošnjake. Već pred Bošnjacima jer smo poslali izvidnicu, došla pred nas kola sa par Bošnjaka pa nam javili da se je baš sad pljačkalo, ali da su zlikovci čuli za nas i bježe prama šumi, crkvu da su pokrali i oneredili se u njoj, na kraj sela skinuli se s kola pa pješice kroz selo, Bošnjaci nisu znali tko

smo, pa kad su saznali pozdravljali nas kao osloboditelje, žene nas blagoslivale, vođu straže satnika Stelcera, grlili i ljubili dali smo bubnjem dozvati narod pred općinu, gdje je naš poslovođa rastumačio položaj, događaje u zemlji osobito u Zagrebu u saboru, proglasio naredbu bana o prijekom sudu, pozvao ih da se organiziraju da im se takova sramota više ne dogodi, da tako veliko i čisto domaće selo par zlikovaca i cigana natjera u strah, da im crkvu koju oni osobito poštuju okradu i onerede. Narod oduševljeno pozdravio razlaganje odmah izabrali odbor iz svakog sokaka izabirali, ovog hoćemo to je naš čovjek a ovog opet ne ćemo i ovdje su svoga bilježnika izabrali u odbor.

Sad su već cigani počeli voziti ukradene stvari župniku, naša straža uhitila nekoliko zlikovaca za koje su mnogi rekli da su to bili kolovodje, mi smo pozvali izabrani odbor pred cjelim narodom da od najviđeniji i poštenih ljudi sastave sud i kako budu zlikovcima sudili, da ćemo mi odsudu izvesti, pitali našu stražu da li su voljni odsudu izvršiti, a jednoglasno izjaviše da će onoga kojega Bošnjačani odsude kao zlikovca, makar na licu mjesta odmah ustrijeliti. Mi bi ovdje sigurno prekoračili svoj djelokrug, ali vjerujte u onoj situaciji, kad je prietila opasnost cijeloj nam zemlji da njom zavladaju anarhizam i razni zlikovci, nismo mogli pitati za kompetencije jer smo osjećali za pravo, kad nam susjednim bratskim selom harače zlikovci, kad oni izaberu sud priznatih i poštenih domaćih ljudi a ti po svojoj savjesti sude makar na smrt, mi bi odsudu bez premišljanja izveli u najboljoj vjeri da činimo dobro, jer samo čvrstom rukom može se lokalizirati požar bune i pljačkanja inako će nam zahvatiti cijelu zemlju, mi čekajući oblasti i paragrafe, ne ćemo moći požar utušiti.

Bošnjačani su ali zaključili, da za sada svima praštaju, jer smatraju da su bili zavedeni, ali ako se u budućee što dogodi da će suditi najstrože. Opljačkani su bili čifuti i razni ratni gulikože i župnik, pa smo vidili da nije u narodu za tim velika žalba, jedino crkva a tu nisu mogli izlučiti, pa nek se prosti.

Odavde odvezli se u Županju, baš stigli na konstituiranje i zakletvu izabranog odbora, kotarska oblast i općina nisu uredovale, rekli su nam da je predstojnik utekao u slami na jedan stan a kasnije u Retkovce, pristav da je utekao u Vinkovce ili Zagreb.

Odbor Županijski, pozvao nas je u kotarsku oblast u odboru bio je kot. pristav Dr. Dolušić, koji je jedini ostao u mjestu, pitali su nas, što imaju dosada rade i kako mi postupamo, pristav nam veli da si već nedjelju dana tare glavu pa se ne može snaći, razložili smo im da nam je glavna zadaća svim sredstvima očuvati mir, prekinuti sa svim starim omraženim načinom postupanja i uređivanja, raditi sve temeljem volje naroda, jer samo tako je moguće očuvati mir, narod mora da vidi makar i u malom promjenu na bolje, preporučili smo im da u ime i za Narodno vijeće preuzmu sve bivše zajedničko u svoje ruke, da na to u narodnom interesu paze.

Međutim je odio naše straže otišao ciganima i našao tamo krevete do grede. u svakom krevetu leži bolestan ciganin pa zaklinje da ga se ne dira, kad su ih pobacali dolje, sastojao se krevet iz 10.—15. vreća brašna, cijeli tavan, sanduci i ormari sve je to puno bilo brašna sapuna i koje čega što su pokrali iz vagona na kolodvoru, naša straža odmah dala prezat njihove konje u kola, pa vozi sve u općinu bila je čudna povorka od nekih 10.—15. kola punih vreća, a po blatu vodi i vuče konjica ponizan, poderan i desperatan ciganin, plašljivo gleda oda-

kle prijeti opasnost a sažalno na toliko dobro koje vozi, koje smatrao svojim i koje mu se za tako kratko vrijeme izmaklo.

Kako je bilo kasno, pa morali kući preuzela je daljnje skupljanje međutim osnovana nar. straža Županjska.

Kod kuće počeli prolaziti razbijeni dijelovi bivše aust.-ugar. vojske, razoružali smo ih milom i silom, sve stvari spremili u školu i postavili stražu, pošta ne ide iz Zagreba nikakove potvrde, osim telefonskih razgovora sa raznom gospodom od Narodnog Vijeća, koji su nam na upite i različito odgovarali, jedanput nismo mogli dobiti upute od 5. brojeva telefonskih jer nije bilo navodno gospodina Pribičevića, sada je već se u našem odboru osobito među seljacima pokazala bojazan, da li je sve što mi radimo po volji Narodnog vijeća i da nas se možda ne će na koncu pozvati na odgovornost. Uveli noćnu telefonsku službu, pa radili u dogovoru sa Vinkovcima i Brčkom. Uveli telefon kod straže na kolodvoru da bude i po noći vezana sa stražom u općini, vijesti koje smo primili telefonom većinom u noći, pomnožali smo na pisaćem stroju lijepili kod nas na uglove a iz cijele okolice dolazili dnevno k nam po vijesti i upute. Oblasti druge nema pa se sve i u svačem na nas obraćalo, teško je vjerovat u našem malom mjestu u koliko i u kakvim stvarima smo sve morali uredovati, bilo je ali još odlučnosti i volje pa išlo u redu.

Najednó se oko 10. studenoga javila kotarska oblast, pozvala da svi bilježnici i blagajnici dođu u Županju, jer da je kot. oblast po Narodnom Vijeću opet uspostavljena. Naši u odboru počeli se buniti šta hoće ta omražena kot. oblast koja je u najkritičnije vrijeme utekla, sad se našim činovnicima koje smo mi u ime Narodnog Vijeća kao njegova tako rekuć expozitura, postavili, dok je bilo zlo nije njih bilo a sad hoće da nam opet kao i prije sjednu za vrat, mi Kotarsku oblast ne pripoznajemo, mi smo se zakleli Narodnom Vijeću i samo ćemo njega slušat, ono valjda ne će dozvolit da bude kao prije, jedva smo nekako umirili, da oblasti mora biti i u buduće priznali su to ali nikako nisu bili za kotarsku oblast. Da riješimo to nesretno pitanje kompetencija otišli predsjednik i trojica članova u Županju kot. oblasti koji su im najavili, da smo mi u interesu reda i mira maknuli činovnike i da u to kotarskoj oblasti dirati dati ne možemo, zapisnički su naši izaslanici zatražili da kotarska oblast ureduje sa našom općinom u sporazumu sa mjesnim odborom; jer je to nužno u interesu mira inače prijeti opasnost da će se sve raspasti. Kotarska oblast uzela je to na znanje.

Konje i podvoze koje smo oduzeli četama izdali smo siromašnima osobito koji su u ratu stradali i koji imaju zemlje u uporabu, odredili svake nedjelje predvedbu i pregledbu, već kod prve pregledbe opazili smo da se konji zlo hrane i timare, posjednici nisu bili sigurni kako će im dugo konji ostati, pa ih samo izrabljivali a ništa na njih trošili, vidili smo konji će tako stradati, pa se porodila opća želja da se konji uz umjerenu cijenu proda ali ograničeno, da ima pravo kupiti samo onaj, komu odbor to pravo prizna, opet nastalo pitanje kompetencije, iz Zagreba još ništa.

U straži se počeli pokazivati simptomi neposluha, počeli imperativno tražiti, da im se sve životne namirnice koje smo oduzeli četama i na koji oni jedini imaju pravo, odmah izruče, sve više se po noći počelo selom puškarati, puške počeli krasti isto i municiju, na kolodvoru počinila straža u službi cijeli izgred,

časnici svi domaći ne mogu energično da istupe, došlo njih oko 40. u općinu i tražili da im se izda sva municija i sve oružje, inako će uzeti silom, bilo među njima par huškaša, kog ćemo uzeti da proti njima istupe, kad su oni naša straža koja treba da uređuje a jedan ne će proti drugom, vidili smo lako može doći do zla, pa i odbor osamljen, nepotvrđen, bojeć se posljedica i prama gore i prama dole gubi povjerenje i energiju.

U narodu počelo predbacivanje da smo se samo za to upeli, da čuvamo čifute i ratne bogataše, da nije pravo da ih čuvamo jer šta su oni snama i prije rata a osobito za vrijeme rata radili. Da to donekle paraliziramo, zaključili smo oporezovati sve te židove i bogataše i to tako, da ne dadu za Narodno Vijeće, kakov smiješan milodar, nego da plate prama svojim dobitcima u ratu, od nas po najboljem uvjerenju odmjerenu svotu, Vinkovčani nam kažu da su oni isto tako uredili iz Zagreba u novina, poziva se na dobrovoljni porez.

Da sve to po mogućnosti riješimo u skladu sa Narodnim Vijećem odaslasmo u Zagreb poslovođu i zapovjednika straže da tamo informiraju o prilikama zamole za potvrdu i upute. Izaslanici govorili sa Dr. Šurminom, Dr. Barcem, Dr. Pribičevićem, Dr. Pavelićem i Dr. Lorkovićem, zatim sa tajnikom gosp. povjerenika za organizaciju i sa potpukovnikom Kvaternikom, upozorili su ih na opasnost koja prijeti od nar. straže i molili da se čim prije uredi kompetencija mjesnih odbora, dobili su potvrdu mjesnog odbora, istim nam je pod brojem 220. od 15. studena, povjereno ubiranje poreza od imućnih i dane opširne upute za daljnje poslovanje. Kod narodne obrane upućeni sa da konje i podvoze ili dademo u uporabu ili prodamo.

Kad su došli izaslanici kući, zaključili smo, već zaključeno oporezovanje provesti. Kod odmjeranja svota, nije nas vodila nikakova zloba nego samo pravo, da oni koje smo mi zaštitili od sigurnog pljačkanja i za koje znamo da ako dadu svojevoljno, da će dati smiješne svote jer to su tuđinci, tuđinski osjećaju i znamo da mrze i nas i našu novu državu i vladu.

Mi smo pojedince u odboru oporezovanje pretresli, pronašli svote opravdanim i pozvali ih da te svote u roku od 5. dana u blagajnu općine uplate.

Sastali se oporezovani kod gostioničara Mudrovčića koji je kao i oni kad dođe do kakvog plaćanja i zaključili da nam nisu dužni platiti ništa, da je to dragovoljni porez i mi nemamo nikakvoga prava njih oporezovati. Mudrovčić opsovao nam toliko hiljada bogova koliko smo ga oporezovali, jedan od njih obratio se na kotarsku oblast pa je pred nama izjavio da je kot. predstojnik Binički izjavio da oni ne moraju platiti, a ako bi mi pokušali utjerati porez silom da se samo njemu javi, pa će on to pa i brahijalnim sredstvima zapriječiti.

Kako je došao iz Zagreba obolio nam je naš poslovođa od španjolske groznice i ostao preko 14. dana u krevetu.

Kako smo upućeni iz Zagreba, raspisali smo prodaju zapljenjenih konja i podvoza i to kako smo već zaključili da smije samo onaj kupiti komu mi to pravo priznamo. Konji dani u uporabu pravili su nam silne neprilike, bilo vječnih tužba, komu je pravo da se dade a komu nije, onaj koji je konje dobio bio dakako zadovoljan a onaj koji nije, jer za sve nismo imali, tužio se da je njemu pravo a ne onomu komu smo mi dali, bilo i prietnja i svašta.

Kad je određena prodaja, dogovorila se naša straža, koja veće nikoga nije htjela slušati, pa zahtijeva obzirom da su oni to razoružali da je samo njihovo pravo i odlučiti tko i pod koju cijenu ima da kupi, šta naj je preostalo nego prepustiti im uz zahtjev da mora sve ići u miru i redu, moramo priznati da nije bilo većeg nereda i da su priznali pravo kupa skoro svima onima kojima smo i mi priznali, isto su prodane sve stvari zapljene a nepotrebno vojski, ostao nam je samo kompletan »Scheinwerfer« koji stoji kod nas na raspolaganju našoj vojsci. Ovakove prilike u nar. straži potakle su nas, da smo cijelu stražu odmah raspustili, kad smo sve rasprodali i stražu raspustili selo se umirilo a mi organizirali oko 20. ljudi koji su se izjavili pripravnim, u svako doba skočiti u pomoć ako bi se pljačkalo ili došlo do nereda.

Kako oni koje smo oporezovali nisu htjeli platiti, nego kako nam je poznato, sami se među sobom oporezovali, skupili kako smo predmjevali, smiješnu svotu od nekih 6000.— kruna i to poslali podružnici Prve Hrvatske štedionice u Vinkovcima. Pozvali smo ih još jednoć, naš poslovođa, razložio im je svrhu tog oporezovanja i stavio im na srce kako su mogli na puno tisuća davati za ratne zajmove neki pojedinci dali od 20. do 70. tisuća, a sada se ustručavaju, pokazujuć time da im nije stalo do konsolidiranja naše nove države, o čem smo mi zaista i osvjedočeni, osobito im je naglasio da je oporezovanje nama povjereno od Narodnog vijeća i pokazao im dozvolu i upozorio da mi radimo ovdje u ime i kao ispostava Narodnog Vijeća, da oni naše naloge moraju slušati ako je kome krivo pri odmjeri učinjeno, nismo mi najveća oblast, nek se uz dokaz krivice prituže Narodnom Vijeću, pa ako im ono snizi mi nemamo ništa proti tomu, ako neplate da sačuvamo autoritet Narodnog Vijeća, morati ćemo ubrati makar i silom.

Kao da smo stali u gnijezdo osa, počeli grditi našeg poslovođu da on to radi sve iz osobne mržnje i da nema za to nikakova prava niti će se oni na naše zaključke obazirati, Franjo Schwell zaprijetio se našem poslovođu da ako dođe u njegovu kuću po porez da će ga ubiti, židov Grün počeo psovati i prijetiti se.

Kad smo taj uspjeh vidili, odpustili smo ih kući a mi da ćemo sazvati sjednicu odbora da obzirom na nastale prilike zaključiti daljnje.

Prvi naš oporezovnik Bačoka, ima reزارu i dva paromlina, jedan je lane, velik i moderan, napravio u Vinkovcima, poznato je cijelom selu da je Bačoka švercovao brašno na puno vagona, sve skoro radnike kod novog mlina plaćao je u naravi brašnom, mi kako poznamo prilike računamo da je Bačoka u ratu zaslužio oko milijuna i prama tomu smatrali smo se po savjesti pozvani da ga oporezujemo za svotu od 40 tisuća kruna, za kritičnih dana svijet se pretio sa svih strana da će ga zapaliti, nije imao drva da melje, silno žito bilo kod njega — nagomilano, mi da ga zaštitimo, doznali smo mu potrebna drva samo da može mljeti i da ne dođe do bune.

Franjo Schwell, znamo da je švercovao na vagone i kolimi i željeznicom, sam se svuda hvalio da je zaslužio preko 100.000 kruna, oporezovali ga na 7000 kruna, prieti se da će ubiti onoga koji mu po porez dođe. Ostali većinom židovi gostioničari, svi se obogatili. Na početku bilo kod nas puno vojske, pa se pazarivalo na veliko i kasnije za robu tražili sve što su htjeli, bila to roba nova i stara. Naš seljak bio je izložen svim mogućim rekvizicijama i svim rabotama dok je vojska bila kod nas, bogataši i židovi bili od svega pošteđeni, pa taj seljak

sad nerazumije, kako da oni ni sad nemoraju platiti, nego mogu dati dobrovoljno što sami hoće.

Kotarska oblast dignula je iz službe našeg bilježnika Blaževića, koga smo mi po zahtjevu cijeloga naroda uspostavili, šalje nam bivšeg bilježnika u Građištu. Niti kotarska oblast navada razloge zašto ga diže, niti pita da li je to nama i narodu pravo isto kao u prijašnja vremena kad je kotarski predstojnik slao činovnike kud je htio, pojedine općine bile s njim zadovoljne ili nezadovoljne bilo je svejedno, osobito je bio u tomu velik naš bivši predstojnik Markotić, za kritičnih dana vidilo se je da je narod ustao baš proti njegovim mezmicama, da su neki skupa s njim pobjegli, a narod ostavio na svojim mjestima baš one činovnike, za koje je poznato da ih kot. predstojnik nije trpio. Zar da bude opet tako? Da Vam je bilo viditi djelovanje među seljacima našega odbora, još nam je ovo trebalo, sad su izgubili svako povjerenje, da će isto biti bolje, badava naše mirenje i uvjeravanje da ne može biti najednoć, ne koristi »bit će kao i prije možda još i gore«.

U ime Narodnog Vijeća preuzeli su trojica članova našega odbora bivšu državnu šumariju. Došli našem šumarniku pa mu to obznanili, rekli mu buduć njega osobno premda je Mađar poznavaju kao dobroga i pravičnoga činovnika, mole da ostane dalje i upravlja šumarijom, sve ali po nalogima našega Narodnog Vijeća, da prime gotova drva na Spačvi dao im šumarnik lugara, odvezli se na Spačvu, pobrojili sva gotova drva i natovarene vagone, sastavili o svemu zapisnik, sve zaplijenili i naložili da se ne smije ništa upotrebiti niti dalje šiljati bez dozvole Narodnog Vijeća, napravili za to odgovornima šumarnika i lugara, sve proveli dostojno i mirno. Kasnije kad je naš predsjednik govorio telefonom, čudili se kod nadšumarskog ureda, kako da smo mi smjeli drva zaplijeniti da smo time prekoračili djelokrug.

Ovo je naša referada u velikom cijeloga našega poslovanja, manje stvari ne spominjemo, u kritičnim danima nismo ništa radili da stečemo kakovu hvalu, nego samo da poslužimo domovini i svom Narodnom Vijeću, kome smo se sadazakleli, priznaje da je očuvan red i mir i kod nas i u okolici ide ljudima seljacima našega odbora koji su nas podupirali osobito iz početka bilo je lijepih časova, gdje je došlo do izražaja i razumijevanje i patriotizam našega seljaka, sada opažamo na žalost da taj naš seljak gubi povjerenje u svoju novu vlast, govorili smo mu o slobodi gdje će budućnošću svojom on sam odlučivati o slobodi gdje ne će biti kao prije, mi inteligenti, znamo dobro kako je Vami teško, puno teže nego li nama, sa našim malim stvarima, ali ovaj seljak koji je bio u odboru traži, da već nešto vidi od te slobode, on je nestrpljiv i od naravi je već nepovjerljiv a po prijašnjim prilikama i ne može drugačije, vjerujte imali smo oko sebe poštene dapače odlučne ljude, nas petorica i 21 seljak, za kritičnih dana bili su sila u cijeloj okolici, možda smo gdjegod silom prilika prekoračili djelokrug, ali bilo je u najboljoj namjeri, sad je izgubio povjerenje, oblasti nemaju obzira, nitko nas ne priznaje niti sluša, otišao naš cijeli autoritet, za koga nije velika žalba, jer mi ga nismo tražili, ali pati tim silno autoritet Narodnog Vijeća jer svi su nas smatrali a i mi sami Vašom expoziturom i sve radili u Vaše ime, zabrinjuje nas jako taj razvitak da nas, Vaš odbor čak i židovi i bogataši, koji su bili sluge prijašnjeg režima, ne samo ne respektiraju nego dapače ismjeavaju, osjećamo svoju nemoć, dapače smiješnost, kad samo zaključujemo a ne možemo provesti. Bojimo se to će lako opaziti zločesti elementi pa može biti zla. Naše

je mjenje, da sa starim oblastima, ne će biti moguće očuvati mir i red, tamo su ljudi koji su cijeloga života naučili na stari postupak, ti nemogu preko noći preučiti i biti najednom i u shvaćanju i u postupku demokrata, narod čeka da nešto vidi od te slobode, pa vidi ono staro, mi odbori kako znam u cijeloj okolici izgubili smo autoritet jer nemamo pomoći odozgor, oblasti narod mrzi, oblasti i odbori dolaze u konflikte radi kopetencija, nema autoriteta, nema jake ruke koje jedino potrebna da nas izvede iz ovog teškog stanja. Eno bune u Zagrebu, ne znamo točno kako je nastala ali već je grozno da je do nje moglo doći, stotine vojnika vuku i postavljaju mašinske puške na Jelačićevom trgu. Vidimo da kod nas vrije, kriade učestvovala, zli elementi mogu časkom napraviti zlo, istina stoji srbijanska vojska odlučna i svjesna da učini mir, ali bit će silom i poteći će krv, biti sramota.

Trebalo bi nečim to zapriječiti, a to može biti samo po našem mišljenju ako je jakom rukom svuda uspostavi autoritet vlasti, ali take vlasti koja će svojim postupkom pokazati narodu, da su druga vremena, da ih on vidi i razumije kao vremena boljka i slobode.

Poslali smo vam zaključke našega odbora, molimo za prešno rješenje a ovo sve napisali po najboljem znanju i jedinom željom da Vam pomognemo i poslužimo.

P. S.

Baš pri zaključku dobila naša općina od kot. oblasti pod brojem 12.821/918. odluku kojom se nama premješteni bilježnik iz Gradišta uspostavlja na starom mjestu, dočim iz Sikirevaca u Gradište premješteni bilježnik Ergotić, premješta se u Vrbanju. Ergotić je i kod nas poznat kao najomrženiji opć. činovnik. Ide li kot. oblast za tim da i kod nas izazove nemire ili da nam prkosi kao prije. Molimo uredite u interesu mira i u interesu naroda.

DAZgb

NVSOA, »Vrbanja« (pres. br. 787-1918.)

130

Biškupec, 10. XII. 1918.

Poslovođa mjesnog Narodnog vijeća javlja Sekciji za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu o socijalističkoj agitaciji u mjestu i moli jednog govornika za predstojeću skupštinu, da bi se spriječilo donošenje zaključaka protiv kralja i regenta.

Potpisani uložio je sve svoje sile, da se ustrojio u Biškopcu nekadanjoj vrlo jakoj frankovačkoj kuli mjesni odbor i dolazio svakim danom sa župljanima u kontakt, držao svake nedjelje uspjele skupštine, nu u nedjelju našla se jedna šugava ovca, te svojim socijalističko anarhističkim govorom (bio je najme u Rusiji zarobljen i vidio boljševička djela), te prisutni nijesu htjeli ni čuti o kralju Petru, nijesu htjeli uzeti priposlanih nam blokova na sabiranje narodnog poraza, nu ipak je potpisanomu uz temeljito obrazloženje rada tog p. n. Narodnog Vijeće i izabrane osamnaestorice pošlo za rukom, da nije stvoren konkretan zaključak o našem kralju Petru i regentu Aleksandru, već je to odgođeno za nedjelju dne 15. o. mj. u 8 sati ujutro, stoga vas ovime molim i zaklinjem, da

mi za nedjelju 15. o. mj. pošaljete jednog vrsnog pučkog govornika i ako je ikako moguće našeg dičnog popa Glavinu.

DAZgb

NVSOA, »Biškupec« br. 646

Napomena:

Na spisu je dodano (vjerojatno kod N. V. u Zagrebu): »Uređeno sa odborom u Varaždinu«.

131

Novi Marof, 10. XII. 1918.

Dr. Bogdan Iveković, javlja Narodnom vijeću SHS u Zagrebu, o stalnom oštećivanju vlastelinstva i predlaže da jedan član Narodnog vijeća (V. Bukšeg) dođe na javnu skupštinu.

U savezu sa dopisom od 8. XII. o. g. čast mi je priopćiti stanje okolice Novog Marofa.

Okolišni seljani prisvajaju si sve više od priv. vlasništva vlastelinstva tako, da to preziranje zahvaća sve veće dimenzije i prijeti, da će i one zalihe živežnih sredstvi, koja još imade vlastelinstvo, bilo vani na polju, bilo u hamba-rima i skladištima, pasti žrtvom i da će više po zlu proći, nego će se faktično siromašni slojevi njime okoristiti.

O šumskim štetama i šumama više i ne govori, jer su si neke šume pot-puno prisvojili.

Na poljanama se iskapa krumpir i šećerna repa.

U zvjerinjaku prave se hajke i čuje pucnjava kao na fronti.

Iz jednog marofa oduzeto je cijelo gospodarsko orudje i zaliha sijena, da-pače i blago vlastelinstva sa paše otjerano i valjda razdijeljeno.

Privatni telefon vlastelinstva, što spaja pokrajne marofe sa centralom No-vo-Marofskom, rastrgan, stupovi dnevice posječeni i odveženi.

Upravitelju dvora odvedeno tri komada svinja i zaklano.

Molim, ne bi li bilo još uputno, da povjerenik za socijalnu skrb g. V. Bukšeg održi jednu skupštinu? — Jer povjereniku i izaslaniku samog N. V. više će ljudi vjerovati, nego nama s kojima su danomice, ma da neprestano i svakom prigodom upućujemo ljude, s kime god u doticaj dođemo.

Bilo bi dobro, da tom prilikom, i tko drugi još od N. V. zajedno sa g. po-vjerenikom za socijalnu skrb dođe i na skupštini govori.

I političke pojave iziskivale bi u svrhu bistrenja i tamanjenja pogubnih načela franko-radičevskih, da se po kojem članu N. V. predoči narodu hero-jički i ljubljani lik kralja Petra osloboditelja.

Nadam se pako, da će ovakove pojave sve više iščezavati, čim bude imenovana vlada, koja će umjeti jakom rukom svakom zlu doskočiti.

Glede predloga radi koje skupštine umoljavamo odgovor.

DAZgb

NVSOA, »Novi Marof« (666-1918.).

132

Požega, 11. XII. 1918.

Rezolucija Radničkog vijeća socijal-demokratske stranke, kojom se izražava nepovjerenje gradskom zastupstvu i traže izbori.

Radničko vijeće socijalno demokratske stranke sazvalo je dne 11. prosinca javnu pučku skupštinu na kojoj je stvorena i prihvaćena ova rezolucija.

Rezolucija

Javna pučka skupština održana dne 11. XII. o. g. sazvana po Radničkom vijeću socijalno demokratske stranke u Požegi, izražava gradskom zastupstvu grada Požege sa ogorčenjem nepovjerenje i zahtjeva od mjesnog odbora Narodnog Vijeća u Požegi, da uputi na Narodno vijeće u Zagrebu, da isto raspusti požeško gradsko zastupstvo i raspiše izbore, tako, da bi se pružila mogućnost pučanstvu grada, da izabere ljude u gradsku upravu, koji su dorasli duhu vremena, a prema tome i zadacima, koje im nalaže služba u gradskome zastupstvu i upravi.

Nepovjerenje izražavaju skupštinari postojećem zastupstvu gradske uprave poradi toga, što je nesavjesno i pristrano vršilo svoju zadaću kao takovo te poradi toga, što se je pokazalo i sada u razdoblju kada dobismo zlatnu slobodu, da nije doraslo zadacima koje im duh vremena nalaže.

Sve dojakošnje pristrano i nepravedno djelovanje te gospode radnička klasa sa cjelokupnim pučanstvom demokratskih nazora sa prezirom osuđuje najenergičnije.

Predsjednik:

Akcioni odbor Radničkog vijeća

Leo Davidović

M. Štajcar

DAZgb

NVSOA »Požega«

Napomena:

Rezoluciju je Mjesno Narodno vijeće dostavilo Narodnom Vijeću u Zagrebu, koje je riješilo ad acta.

133

Zagreb, 15. XII. 1918.

Stjepan Kovačić, časnički namjesnik javlja Narodnom vijeću u Zagrebu, da se u Dugom selu održavaju skupštine i da se širi boljševizam.

Dne 14. XII. 1918. provadajući u Dugom selu izvide radi pronevjerjenja počinjenom po naredniku Pilar Dragutinu ustanovio sam još i slijedeće:

Na temelju primljenih podataka od Crnoječki Brgdana oficijala kod kotarske oblasti, te oružničkog stražmeštra Ilije Čanak obojice u Dugom selu, saznao

sam da se kod krčmara Kantoci, zatim kod Lučaka i kod Vernika (gostiona vis-a-vis kolodvora) obdržavaju tajne skupštine.

Pošto se u Dugom selu nalazi željeznički čvor, a putujućem osoblju uslijed duljeg čekanja na vlakove, pruža se prigoda da ovim skupštinama i razgovorima prisustvuje, koji su pogibeljni za jedinstvo države S. H. S., a osim toga ustanovljeno je kroz gore navedene, da se te skupštine i razgovori vode u boljševičkom duhu, stoga stoji bojazan da će se taj boljševizam protegnuti na pokrajine i zauzeti velike dimenzije, jer tome pogoduje željezničko stjecište.

Po izkazu Crnoječki i Čanak nalazi se u odboru Narodnog Vijeća kot. sudac Mrnjavčić, kot. veterinar i ljekarnik, koji rade u prilog za jedinstvo Države S. H. S., ali usljed nadmoćne većine ostalih odbornika postaju nemoćni, te iz bojazni teških posljedica ne mogu da proti širenju ovog boljševizma odvažnije istupe, jer u mjestu Dugom selu nemaju pouzdanog niti dovoljnog osiguranja koje bi ih za pobijanje boljševičke struje-zaštititi moglo.

DAZgb

NVSOA »Dugo selo«.

134

Ilok, 17. XII. 1918.

Zemljoradnička skupština pozdravlja zaključak N. V. o agrarnoj reformi.

Zemljoradnička skupština obdržana 15. ov. mj. u Iloku jednoglasno pozdravlja zaključak narodnog vijeća od 16. studena o agrarnoj reformi.

Za odbor Perić

DAZgb

NVSOA, »Ilok«

Telegram

135

Ilok, 17. XII. 1918.

Mjesni odbor Narodnog vijeća izvješćuje Narodno vijeće SHS u Zagrebu o izboru novog mjesnog odbora i raspuštanju narodne garde.

Na plenarnoj sjednici odbora Narodnog Vijeća SHS u Iloku održanoj dne 1. prosinca o. g. predložio je na poticaj mnogih prisutnika Dr. Ivan Špoljar da se održi izbor novog mjesnog odbora Narodnog Vijeća za Ilok. Taj predlog primljen je, pa je dne 9. prosinca t. g. obavljen izbor na temelju općeg izravnog i tajnog prava glasa, koji je uz oblasnu kontrolu propisno obavljen. Izabrani su se članovi na sjednici dne 10. prosinca o. g. konstituirali ovako:

Predsjednik: Stjepan Pirnat ravnatelj više i niže pučke škole

Podpredsjednik: Simo Perić posjednik

Poslovođa: Josip Ajetić odvjetnički manipulant

Vodja Narodne garde: Antun Matković posjednik

Blagajnik: Jakob Kovačić, prokurista I. Iločke štedione

Članovi odbornici

1. Drobnik Josip ratar	12. Mihaljević Gjoka krojač
2. Dobrdjalić Dragutin gostioničar	13. Auman Josip stolar
3. Klasanović Antun ratar	14. Čobanković Gjuro ratar
4. Makra Josip ratar	15. Gernaj Stjepan ratar
5. Sluka Mišo strojar	16. Barošević Josip odvj. solicitor
6. Sluka Janko ratar	17. Čolić Gjuro ratar
7. Reichardt Ivan strojar	18. Adjić Josip ratar
8. Barošević Mato ratar	19. Anđelić Antun ratar
9. Burnaz Ivan ratar	20. Sertić Marko trgovac
10. Harambašić Ivan ratar	21. Ubavić Ilija ratar
11. Martinović Ivan soboslikar	22. Kostić Dr. Svetislav, odvjetnik

Dne 14. o. mj. u sjednici, kojoj je na zamolbu odbora prisustvovao i zapovjednik odijeljenja kr. srpske vojske u Iloku, zaključio je odbor, da se raspusti stalna narodna garda od 30 momaka pošto prisutnost srpske vojske zajamčuje sigurnost života i imutka. Od te stalne narodne garde ostati će samo 6 momaka pridijeljenih srpskoj vojsci.

Na toj je sjednici saopćio g. zapovjednik odijeljenja srpske vojske, kojim načinom kani provesti razoružanje pučanstva. Prema tome ukinut će se i dobrovoljna narodna garda ovdje, koja je brojila oko 400 momaka oboružanih vojničkim puškama, te bila u posjedu 4 strojne puške.

Narodna garda Iločka izvršila je u vrijeme, dok još i nije ovdje bilo kr. srpske vojske, sjajno svoju dužnost.

Odbor je zaključio povesti živu akciju u pogledu sabiranja dobrovoljnog Narodnog poreza slobode SHS kao i akciju oko sabiranja stvari nužnih za pripomoć bratskoj Srbiji.

Uz ovo smatra si odbor najvažnijom dužnošću, da što življe uznastoji oko osvješćivanja ovdašnjeg naroda kako bi se kod naroda postiglo političko shvaćanje današnjeg stanja jedinstva i slobode SHS u jednu ruku, a u drugu kako bi se pripraviio narod za daljnje reforme napose agrarne u duhu zaključaka Narodnog vijeća SHS.

Očekujemo upute i naloge daljnjem našem djelovanju.

DAZgb

NVSOA, »Ilok« (822-1918.)

Zagreb, 21. XII. 1918.

Sekcija za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća SHS u Zagrebu traži od Sime Perića iz Iloka, da dostavi popis članova Mjesnog odbora Narodnog vijeća i zapisnik skupštine na kojoj je izabran.

Potvrđujući primitak Vašeg dopisa od 9. o. mj. pozivamo Vas da nam odmah dostavite zapisnik skupštine na kojoj su izabrani novi odbornici mjes-

noga odbora Narodnoga Vijeća, te da zapisniku priložite popis izabranih odbornika označiv kraj svakoga boravište, kućni broj i zanimanje.

DAZgb

NVSOA, »Ilok« (744-1918.)

Napomena:

Sima Perić dostavio je 9. I. 1919. kao odgovor pismo slijedećeg sadržaja:

»Salem vam odma na vaš dopis od 21. prosinca 1918. broj izabranog odbora Narodnog veća u Iloku i imena odbornika. U listini izornoj od strane socijal-demokracije: Sima Perić, podpredsjednik, doktor Svetislav Kostić, Stipan Gernaja, Josip Barošević, Dragutin Doberdžalić, Josip Ainnan, Sluka Janko, Mijo Udječko, Sertić Marko, Đura Čobanković, Josip Makra, Josip Adjić, Antun Klasanović, Ilija Ubavić, Đura Colić i Josip Ajetić, tajnik, dočim je protivna stranka dobila samo šest glasova. Izim ovi odbor se sastoji od 24 lica. Izbor je bio proglašen za blagovremena i obavljen u najboljem redu i tajno se glasilalo. Broj članova organizovani socijal-demokratske stranke je do danas 325.

S drugarskim pozdravom Sima Perić, predsjednik«.

DAZgb

NVSOA, »Ilok«, br. 1027-1918.

137

Zagreb, s. d. (primljeno 28. XII. 1918.)

Natporučnik dr. Đuro Kulčar podnosi Vojnom odsjeku N. V. SHS u Zagrebu izvještaj o izvršenom izvidnom putovanju kroz razna slavonska mjesta, te ističe, da je seljaštvo za republiku, da se još događaju pljačke, da imade mnogo oružja kod naroda, i predlaže razne mjere za normaliziranje prilika.

Slijedom izvidnično kontrolnog putovanja kroz mjesta, općine i gradove kako slijede:

Nova Gradiška, Cernik, Bačindon, Bolomače, Vilić selo, Brestovac, Nurkovac, Požega, Vrhovci, Lipovac, Mihaljevci, Trenkovo, Velika, Kaptol, Vetovo, Kutjevo, Pleternica, Gradec, Sesvete, Grabarje, Rajsavac, Jakšić, Eminovci, Orljavica, Blacko, Treštanovci predlažem slijedeće:

I Z V J E Š C E

Zadaći nadziranja rada odbora »Narodnog vijeća« udovoljili smo potpuno u gore istaknutim mjestima, no naš rad nije se samo kretao u tom uskom okviru, nego učinismo još i druga vrlo važna opažanja.

Narodni odbori nijesu svagdje postrojeni a gdje i jesu, nijesu bili na čistu gledom na njihov djelokrug i zato je došlo do trvenja ne samo sa političkim oblastima već su uplitali i u razne sudačke akte. Velika je mana bila nekih odbora tako n. pr. u Jakšiću, Velikoj, Kutjevu, Brestovcu, da su ti odbori bili u rukama pljačkaša i ovi stvarali čudnovate zaključke, koji ni općenitim etičkim pravilima nisu odgovarali. Takovi odbori su raspušteni i novi birani sa isključenjem pljačkaša. Narod je u toj okolici svojski sudjelovao kod pljačkanja te potpunoma uništio sve trgovine i zgrade posjeda, koji mu nije bio po čudi a žitak porazvlačio tako, da je poglavito veleposjed ostao bez sjemenja

i ne bude li se energičnom rukom posegnulo za sigurnosnim mjerama i da se ugrabljeni žitak povрати prijetit će u narednoj godini glad, i silna šteta na **po-rezu**.

Glavni uzrok toga općeg pljačkanja i paleža bio je ruski boljševizam i ništa drugo, jer se za Radića ovdje ni ne zna.

Sigurnost a i opći moral u okolici požeškoj nije nikakov a krivica u prvom redu pada zbog toga na g. velikog župana, koji može biti izvršni aprovizator a nikako nije za prvog činovnika u županiji, jer mu manjka oštroidnost a poglavito energija uslijed česa ga se uopće ne respektira. U interesu države jest, da se konačno svagdje postave takove osobe, kamo tko spada, jer ne vidi li narod neko poboljšanje i neku promjenu ne će vjerovati u nikakov napredak a konačno izgubiti svako povjerenje u narodnu vladu. Bez sumnje je, da su danas državi uvelike potrebni energični ljudi, koji će znati uspostaviti ugled državne vlasti, koju danas rijetko tko begeniše.

Valja mi samo to napomenuti, da političke oblasti i danas sa nekim čudnim smiješkom na usnama uzimaju do znanja svako pljačkanje i siječenje državnih i privatnih šuma, a da ne nabrajam i na smetanje posjeda itd., u požeškoj županiji zaista vlada potpuna sloboda. Moguće se to činovništvo nada nekakvoj pobjedi seljaštva, koje je inače za republiku, a to je jasno zašto: jer kod njega republika ne znači ništa više, nego potpuni nered i slobodno pljačkanje, a tome se mora najenergičnije na put stati pa ma koštalo i ljudskih glava.

Što se tiče agrarne reforme, za tu je seljaka vrlo malo briga, jer sam imade svaki dosta, a bude li mu se prohtjelo nečesa česa on slučajno nema to će si on uz nepopravljivu indolenciju oblasti — već posuditi, kao u zadnje doba. Uvjeren sam, da veleposjed i nadalje može egzistirati u dojakošnjem opsegu a da to ne bi izazvalo kakovu ogorčenost u narodu — pogotovo kad cijene padnu. Dakle pravog agrarnog pokreta nismo nigdje opažali. U dva — tri mjesta na pustari Brijest, Ferovac nadala se je doduše gospodarska čeljad nekoj besplatnoj diobi zemljišta, ali saznajući za protivno, mirno uzela to do znanja, i dalje nastavila posao. Ovdje mi valja napomenuti da smo svagdje naišli na skroz neupućeno seljaštvo, koje ali i danas još uvijek može postati opasno i slijepo oružje u ruci takvog huškaša kao što je natporučnik Matija Matica iz Treštanovaca, jer raspolaže sa još preko hiljadu pušaka i oko pol vagona municije a ni mašinska puška im ne manjka. — Prva bi i najprešnja zadaća bila uz odstranjenje indolentnog činovništva najtemeljitiya konfiskacija oružja, jer dokle god je u seljaka oružja i municije dotle je on danas opasan.

Uz političko činovništvo moram istaknuti i požeškog oružničkog nadporučnika Tićaka, kao naročito nesposobnog čovjeka, koji inače nema inih briga, nego da mađarski pjeva u kavani sa požeškim židovima, što također pravi loše mnijenje o nosiocima vlasti u požeškoj županiji.

Što se pak suda tiče, nije mu omogućeno intenzivno djelovanje kada mu se ne pruža brahijalna sila.

Gledom na odbore narodnog vijeća valja mi spomenuti, da sam ustanovio njihov djelokrug u tri točke i to: odbor odgovoran je kao organ Narodnog Vi-

jeća a) za javni red i poredak (mir), b) za redovito uplaćivanje poreza, c) za pridolazak pozvanih vojski.

Po mojem skromnom mnijenju trebali bi se svi narodni odbori u tom pravcu podučiti i nadalje na životu ostaviti kao neke jamce za redoviti državni život.

Pohađajući tjedne sajme i vašare podučavali smo narod o njegovim sadašnjim dužnostima i ovlastima itd. i po mogućnosti odmah utjecali na padanje cijene, što je uvelike pobudilo oduševljenje i diglo povjerenje u Narodno Vijeće. U glavnom se može reći, da narod još nije sasvim iskvaren, ali mu još treba mnogo govoriti dok on sve to probavi, a uz to mu ipak pokazati, da je nekakva vlast nad njim. (Progon pljačkaša).

Trgovina u tom kraju propala je sasvim; židovi se sele, a drugi nemaju smjelosti da otvore dućan, kada je opća sigurnost vrlo nesigurna. Interesantno je da je Kutjevo uvidilo što je urađeno, pak sada već jamče za sigurnost života i imetka trgovaca, kojih nema.

Pitanje trgovine izbaciti će još koji problem na površinu, ali svakako je to dobra lekcija za pljačkaški narod, kojemu se dotle ne bi imala pružiti pomoć, dok ne preda sve oružje i municiju i povрати sav ugrabljeni žitak i ine predmete.

Konačno smo poduzeli pregled željezničkog pogona. Naši ljudi, koji se prijavljuju u željez. službu bivaju odbijeni svojim molbama, jer da ima previše kompetenata. Mađari se i sada favoriziraju a zarevanche progaraју kotlove lokomotiva uzimajući premalo robe, i prave namjerice zakašnjenja. U općenitosti na željeznicama vlada takav nered, kakvog nema ni u najtamnijoj Rusiji, dapače smo doživili od g. Ivana Frey glavarara postaje Batrina i tu neugodnost, da nas je hotimice ostavio cijeli dan dva puta u Batrini stajati, jer, da on fićuka na Nar. Vijeće, niti je dozvolio da se postaje Nar. Vijeća telefonira unatoč toga, što smo se iskazali. Inače je taj g. Frey vrlo odan alkoholu. Uz njega se mora spomenuti g. poručnik Sukobljević I. karlovačke pukovnije navodno zapovjednik kolodvorske straže, koji bez razloga stavlja vlakovođama pištolju pod grlo i sabljom tuče putnike, a što se tiče njegovog vojničkog ponašanja to je ispod svake kritike. Molim da se takav nezreli deran bezuvjetno odstrani sa toga odgovornoga mjesta, koji samo zulum pravi, a ni malo reda, zbog česa je tamo postavljen. Izgleda, da je opasan alkoholičar, a to je odavao i njegov dah. Nužna je opća kontrola željeznica.

Završujem time, da se agitacija i obdržavanje skupština imade bezuvjetno nastaviti, dosadajući politički urednici kao nesposobni odstraniti, jer su potpunoma nemogući pred narodom, pa ih zamjeniti sa mlađim, naprednijim i energičnijim silama, jer sa neodlučnim ljudima se ne da raditi niti sačuvati ugled vlasti, uz to treba zabraniti nošenje vojničkog odijela (barem kape) za nevojnike, jer je to zbog reda pljačkaša ili eventualno vojno ili civilno — sudbenog progona pljačkaša neophodno nužno. I još jedamput upozorujem na sveopću glad, ako pljačkaši ne budu vraćali ugrabljeno žito, koje je nužno za sijanje.

Jaku ruku i sve će biti u najvećem redu!

Članovi grupe bili su:

Vodja natp. gč. Dr. Gjuro Kulčar, poruč. Milan Košutić, dobrov. Ivan Keper, dobrov. Vladimir Novak.

DAZgb

NVSOA, »Požega« (pres 900 - 23-1918).

Zusammenfassung

Beitrag zu Geschichtsquellen der Jahre 1917—1918 (mit besonderer Rücksicht auf die Auswirkung der Oktober-Revolution und die Entwicklung unserer Arbeiterbewegung).

Dieser Beitrag wird anlässlich des 40-Jahrestages der Oktober-Revolution und der Entstehung des Staates der Serben, Kroaten und Slowenen veröffentlicht. Bei der Selektionierung und Wiedergabe der Dokumente, die sich alle in historischen Archiven in Kroatien befinden, wurden besonders diejenigen, bei uns bisher noch nicht publizierte und bearbeitete Dokumente berücksichtigt, in welchen von damaligen sozialen Bewegungen Rede ist. Diese Dokumente bezeugen die Auswirkungen und den Widerhall der Oktober-Revolution; erzählen von Ereignissen vor dem Abschluss des ersten Weltkrieges und, im besonderen, von der Erneuerung der Arbeiterbewegung in Kroatien und Slawonien. Sie geben die einmütige positive Haltung der Bevölkerung gegenüber der Einigung der südslavischen Völker wieder und sprechen von deren republikanischen Sympathien und vereitelten Versuchen der Einführung der republikanischen Staatsform. Neben zahlreichen Dokumenten aus der politischen Geschichte Jugoslawiens werden hier auch diejenige veröffentlicht, die die Lage und Position der Arbeiterbewegung in Österreich, Ungarn und Tschechoslowakei wiedergeben. Dieser Beitrag stellt den Anfang einer Quellen-Ausgabe auf breiterer Basis dar und wird in darauffolgenden Nummern der Zeitschrift planmässig und in chronologischer Reihenfolge fortgesetzt werden.